

DIJETE, NASLIJEĐE I ODGOJ

Naslov izvornika
کوڈک از نظر وراثت و تربیت

Recenzent
NUSRET ISANOVIC

Urednik
MUNIB MAGLAJLIĆ

Likovno oblikovanje
ADNAN JASIKA

Muhammed Taqi Falsafi

DIJETE, NASLIJEĐE I ODGOJ

SVEZAK 1

Preveo s perzijskog
IBRAHIM AVDIĆ

Fondacija "Mulla Sadra"
u Bosni i Hercegovini
Sarajevo 1432/2011.

UVOD

Knjiga koja je pred vama obrađuje pitanje djeteta sa stanovišta naslijeda i odgoja. Knjiga sadrži govore poznatog savremenog govornika i istaknutog učenjaka Muhammeda Taqija Falsafija – a sačinjena je iz dva sveska. Prvi svezak je upravo pred vama i sadrži petnaest poglavlja.

Ljudi koji su upoznati sa autorovim rječitim i izražajnim predavanjima znaju da ovaj sposobni govornik naučne i složene činjenice obrazlaže na jednostavan, prodoran i razumljiv način te se svako, u skladu sa svojim ukušom, ma kojem sloju ljudi pripadao, može okoristiti njegovim predavanjima.

Odgoj djeteta – što je i osnovna tema ove knjige – jedno je od važnih pitanja kojima su se od davnina bavili svjetski naučnici. O njemu su napisane bezbrojne knjige. Islam, također, ovom pitanju poklanja veliku pažnju, a u Kur’anu i hadisu muslimanima su data mnogobrojne upute u vezi sa obrazovanjem i odgojem djece.

U ovoj knjizi cijenjeni učenjak raspravlja o iskonskoj prirodi (*fitretu*), naslijedu i odgoju djece. U tom smislu on donosi stavove i mišljenja svjetskih velikana te ih predočava islamskom viđenju. Korištenjem njihovih stava i kritiziranjem nekih škola i pravaca mišljenja, on razotkriva skrivene zbilje i ujedno rasvjetljava nadmoćnost islama sa naučnog stanovišta.

U različitim raspravama ove knjige, ajeti i hadisi korišteni su primjenom novog pristupa. Isto tako, razmatrana su neka pitanja vezana za djecu sa stanovišta vjere, za šta su navedeni iskazi nekih svjetskih misilaca.

“Ured za širenje islamske kulture”, nakon što je dobio dozvolu od autora, a s ciljem upoznavanja običnih ljudi sa osnovama islama, odlučio je – uz Božiju pomoć – cjelokupni korpus njegovih djela štampati i po prihvatljivoj cijeni staviti na raspolaganje cijenjenim čitaocima i ljubiteljima knjige.

Jesen 1377/2000.
Ured za širenje islamske kulture

1. PREDAVANJE

يَتَأْكُلُونَ إِلَيْهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ
لَعَلَّكُم تَتَفَقَّهُونَ

O vjernici! Propisuje vam se post kao što je propisan i onima prije vas, da biste bogobojažni bili.¹

Danas je prvi dan mjeseca Ramazana. Ovo je mjesec Božije milosti, mjesec oprosta, kao i mjesec naročite Božije pažnje prema vjernicima. Vjernici i oni koji vole uzvišena učenja islama u ovom mjesecu sa većom čežnjom i većim žarom hrle u džamije te izvršavanjem islamskih farzova i sunneta iskazuju svoju poslušnost i pokornost Gospodaru svjetova, nastojeći da Mu se tako približe i da se okoriste Njegovom velikom milošeu tokom ovog mjeseca. Mnoštvo je sredstava za približenje Njemu. Vršenje svakog dobrog djela, i to radi Boga, može čovjeka približiti Njemu – a što je god to djelo vrjednije i što je veća iskrenost njegovog izvršioca, bolje će se pripremiti tlo za duhovno približenje Uzvišenom Stvoritelju.

Možda mnogi od vas, cijenjeni slušaoci, imaju želju da saznaju koje je najbolje djelo u mjesecu Ramazanu kako bi ga činili i njime se približili Uzvišenom i stekli Njegovo zadovoljstvo. Ukoliko bi se ovo pitanje postavilo običnim muslimanima, dobili bismo različite odgovore. Jedni bi rekli da je najbolje djelo u ovom svetom mjesecu učenje Kur'ana, drugi da je to pozivanje ljudi na iftar, neki bi kazali da je to obilaženje rodbine ili posjeta bolesnicima, a neki bi opet kazali da u najbolja ramazanska djela spada učenje zikrova i dova. U najkraćem, svako se opredjeljuje za onu vrstu dobrog djela za koje smatra da je najbolje djelo u mjesecu Ramazanu.

Šta o ovom pitanju kaže Božiji poslanik?

Bio je petak, koji se podudario sa krajem mjeseca šabana, kada se Božiji poslanik, s.a.v.a., popeo na minber i održao hutbu o dužnostima ljudi u mjesecu Ramazanu.

¹ El-Bekare, 183.

Potom je ustao Ali, a.s., i upitao: "O Božiji poslaniče, koje je najbolje djelo u ovom mjesecu?"

Poslanik, s.a.v.a., odgovori:

"Najbolje djelo je čuvanje od grijeha."²

Ljudi obično najbolje djelo u mjesecu Ramazanu traže među dobrim i lijepim djelima, dok se Božiji poslanik radije opredjeljuje za izbjegavanje loših djela, tj. bira uzdržavanje od činjenja grijeha. Naravno, kada su u pitanju stvari vjere, kriterij je takav da je svet stav Zakonodavca, a ne ono što misli onaj ili ovaj čovjek. Da bi se naznačila važnost uzdržavanja od grijeha u postizanju sreće i da bi se uvaženi slušaoci upoznali sa stavovima Božijeg poslanika vezano za najbolje djelo tokom Ramazana, u nastavku ćemo govoriti o grijesima. Nadamo se da će ovo svima biti od koristi.

Uzvišena vjerska učenja su – iz perspektive ljudske sreće i pojašnjenja o dobru i zlu – poput naučnih medicinskih programa o zdravlju i higijeni ljudi.

Časni Poslanik u pogledu priskrbljivanja duhovnih odlika i savršenstava čovjeku liči na učenog i dobromamjernog ljekara na postelji bolesnika. O časnom Poslaniku islama Ali, a.s., je kazao:

"Vjerovjesnik je bio poput liječnika putujućeg s lijekovima svojim, koji je pripremio pomade svoje i zagrijao pomagala svoja. Koristi ih gdje god se javi potreba za liječenjem srca slijepih, ušiju gluhih i jezika nijemih."³

Liječenje ljudskih zastranjenja

Liječnici pri liječenju bolesnika primjenjuju dva metoda: jedan pozitivni i jedan negativni. U takozvanom *pozitivnom programu* oni bolesniku kažu: Primit ćeš ovu injekciju, popit ćeš ovu tabletu, pit ćeš po jednu kašiku ovog sirupa svakog sata. U *negativnom programu* pacijentu se kaže: Ne jedi grožđe, sirče, masno, irritirajuće začine i sl. Vjerski programi djeluju na sličnoj osnovi. S jedne strane, ljudima se kaže: Klanjaj namaz, daji zekat, stiči halal opskrbu, ženi se..., a s druge strane im se veli: Ne laži, ne vrijedaj, ne ogovaraj... Pozitivni aspekti vjere nazivaju se farzovi, a negativni se zovu harami.

U medicini preventiva i uzdržavanje imaju toliku važnost da ukoliko ih se pacijent ne bi pridržavao, pozitivna djela ne bi imala učinka. I nakon

² 'Ujunu ahbarir-Rida, str. 144.

³ Nehdžu-l-belaga, 108/2.

najboljeg hirurškog zahvata jednog vrsnog hirurga bolesnik se, zbog nemara, nepotrebnih kretnji, zatrovanja operisanog mjesta i inficiranja rane može suočiti sa velikim teškoćama, pa ponekad operacija ostaje bez učinka. I kod drugih tjelesnih bolesti, ako se bolesnik ne čuva onoga čega se treba kloniti to će uzrokovati da upute i recepti mudrog i iskusnog ljekara ostanu bez učinka. U pojedinim slučajevima, kada bolesnik nema pristup lijekovima i nema takozvanih pozitivnih tretmana, ukoliko se bude pridržavao zabrana i ne bude opterećivao svoj organizam, sama priroda će učvrstiti njegovu tjelesnu građu i vratiti organizam u uobičajeno stanje, a u nekim slučajevima i nema drugog načina liječenja osim posredstvom uzdržavanja.

Hazreti Musa ibn Džafer, a.s., veli:

“Uzdržavanje je majka liječenja.”⁴

Kao zaključak, može se kazati da osiguravanje zdravlja zavisi od toga da li se čovjek pridržava pozitivnih i negativnih zapovijedi, ali je, uopćeno rečeno, uloga uzdržavanja u liječenju važnija od praktičnih i pozitivnih zapovijedi.

Ova navedena logika vrijedi i u vjerskim stvarima i kod osiguravanja duhovne sreće. Sretan je onaj čovjek koji primjeni sva pozitivna i negativna učenja, a to znači da izvrši sve zapovijedi (farzove) i da se kloni svih zabrana (harama), pri čemu klonjenje i čuvanje od harama ima veći značaj na putu ljudske sreće. U časnom Kur'antu i hadisima Poslanika, s.a.v.a., i Ehli-bejta, a.s., navodi se da je bogobojsnost (takva, takvaluk) najveći kapital čovjekove sreće. I upravo je cilj Kur'ana odgoj ljudi sa takvalukom. Značenje takvaluka je suzdržavanje i klonjenje, pa je bogobojsan (mutteki) onaj čovjek koji se suzdržava i kloni grijšešnja.

Naš post, koji je obavezan u mjesecu Ramazanu, jedna je od islamskih dužnosti i nije ništa drugo do uzdržavanje i apstiniranje od svega što prekida post, a s ciljem približenja Bogu. Uzvišeni Bog je propisao post prošlim narodima, ali je islamskom ummetu to stavio u obavezu, ne bi li on kroz ovu jednomjesečnu vježbu i neprekidno čuvanje priskrbio uzvišeni položaj bogobojsnosti.

يَتَأْمُلُهَا اللَّهُدِينَ إِمَّا نَعْمَلُوا كُنْبِتَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُنْتَبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ
عَلَكُمْ تَتَقَوَّنَ

O vjernici! Propisuje vam se post kao što je propisan i onima prije vas, da biste bogobojsni bili.⁵

⁴ Sefinetu-l-behar (hama), str. 345.

Prenosi se od hazreti Džafera, a.s., da je Uzvišeni Bog kazao Musau, a.s., sljedeće:

“O Musa, ne mogu Mi se približiti pobožni ničim kao uzdržavanjem od grijeha.”⁶

Hazreti Ali, a.s., je kazao:

“Uzdržavanje od loših djela važnije je od činjenja dobrih djela.”⁷

A hazreti Sedždžad, a.s., je kazao:

“Ko se kloni onoga što mu je Allah zabranio, taj je od najpobožnijih ljudi.”⁸

Časni Poslanik, s.a.v.a., je rekao:

“Musliman koji se kloni jednog grijeha kod Uzvišenog Gospodara ima nagradu koliko sedamdeset primljenih hadževa.”⁹

Hazreti Ali, a.s., je kazao:

“Najbolji ibadet je biti slijep prema činjenju grijeha.”¹⁰

Božiji poslanik, s.a.v.a., u odgovoru na pitanje hazreti Alija, a.s., također je rekao da je najbolje djelo tokom Ramazana uzdržavanje od grijeha.

Razlozi propasti društava i zajednica

Najviše nevolja u koje upadaju pojedinac ili zajednica proizlazi iz grijeha i nepokornosti. Narodi i zajednice koji su u potpunosti nestali ili su zbrisani s lica zemlje, i od kojih, osim imena, nije ostao nikakav trag, svoj nestanak duguju drskosti u grijesenju i nemoralu. Uzvišeni više puta u časnom Kur’antu upozorava na ovo:

⁵ *El-Bekare*, 183.

⁶ *Kafi*, sv. 2., str. 80.

⁷ *Gureru-l-hikem*, str. 57.

⁸ *Mustedreku-l-vesail*, sv. 2., str. 302.

⁹ Isto.

¹⁰ Isto.

كَذَّبُوا بِعَايَتِ رَهْمٍ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِدُنُوبِهِمْ

...Oni su ajete Gospodara svoga poricali pa smo ih Mi z bog grijeha njihovih uništavali...¹¹

﴿ أَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴾

Mi smo ib uništili, oni su bili grješnici!¹²

فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِدُنُوبِهِمْ

...Pa smo ib Mi z bog grijeha njihovih uništavali...¹³

Nesreće i nevolje koje snalaze i stare i mlade naše zemlje posljedica su uprlijanosti raznolikim grijesima te drskosti u nepokornostima i haramima. Kao što bolesnik koji je protiv suzdržavanja kroz bol i temperaturu trpi kaznu, na isti način grješno društvo, zbog kršenja Božijih odredbi i činjenja grijeha, trpi različite vrste ovozemaljskih i onozemaljskih teškoća i kazni.

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا
لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

Nered se na kopnu i na moru pojavi z bog onog što uradiše ruke ljudi, da bi im On dao da iskuse nešto od kazne za ono što uradiše ne bi li se vratili.¹⁴

لَهُمْ فِي الدُّنْيَا حِزْنٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ

Ali, takrima na Ovom svijetu poniženje predstoji, a na Onom svijetu patnja velika.¹⁵

ذَلِكَ لَهُمْ حِزْنٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ

To je njima poniženje na Ovom svijetu, a na Onom svijetu njima – patnja velika.¹⁶

¹¹ El-Enfal, 54.

¹² Ed-Duhan, 37.

¹³ El-En 'am, 6.

¹⁴ Er-Rum, 41.

¹⁵ El-Bekare, 114.

¹⁶ El-Maide, 33.

Šta je grijeh?

Grijeh znači suprotstavljanje božanskim zakonima i slijedenje strasti bez ikakvih ograničenja i uvjeta. Prvo načelo koje želim predočiti slušaocima jeste da čak i ukoliko ostavimo islamska naučavanja postrani, ne možemo sve svoje želje i prohtjeve potpuno neograničeno i slobodno upražnjavati. Mnogo je prepreka na putu koje su u suprotnosti sa našom slobodom te nam ne dozvoljavaju potpuno ispoljavanje tih želja. Ovom prilikom navest ćemo nekoliko primjera koji su jasni svim slojevima društva.

1. Zamislimo da na vrhu četverospratne kuće stoji golub. Ti se nalaziš nekoliko metara od njega, na istoj zgradi. Golub donosi odluku da preleti s jedne strane ulice na drugu i da sleti na krov suprotne zgrade. U jednom trenutku širi krila i polijeće. Ti, također, poželiš da poletiš poput njega, ali, za razliku od njega, nemaš sredstva za letenje, a ni moć odupiranja sili Zemljine teže. Zakon Kreacije te sprečava u tvom naumu. Ukoliko ne budeš obraćao pažnju na prirodni zakon koji te sprečava, već mu se budeš odupirao, čim skočiš s namjerom da predeš na drugu zgradu, nećeš se udaljiti ni metar od svoje zgrade, a sila Zemljine teže će te zgrabiti svom silenom, povući će te ka zemlji i istog trena kazniti za prijestup. Slomit će ti se lobanja, prosut će ti se mozak, krv će se proliti po tlu i time će biti okončan tvoj život. Ovom prilikom, kao da će zakon Kreacije reći: Ovo je kazna za one koji čine grijeha i koji krše zakone Univerzuma. Po ovom pitanju (u odnosu prema kršenju zakona Univerzuma i kažnjavanju od strane tih istih zakona) svi su ljudi isti: oni sa vjerom ili bez vjere, postači i nepostači, komunisti i oni koji nisu komunisti... Pametni ljudi, da ne bi kršili zakone Kreacije i tako došli na njihov udar, sa rečene zgrade se spuštaju stepenicu po stepenicu do zemlje, onda prilaze drugoj zgradi i opet se stepenicu po stepenicu penju na nju te stižu zdravi i čitavi. Na ovaj način oni praktično pokazuju da slušaju i pokoravaju se neumoljivim zakonima Univerzuma.

Dijete po svojoj iskonskoj prirodi (*fitretu*) ima želju da se kreće i djeluje potpuno slobodno. Ono želi sve uzeti, svaku stvar želi dodirnuti i raditi onako kako želi, ali ubrzo shvata da ne postoji apsolutna sloboda. Ono jako voli majčine grudi, koje za njega predstavljaju sredstvo prehranjivanja, ali kada mu majka odmakne grudi u toku dojenja, dijete shvata da mu njene grudi nisu uvijek na raspolaganju. Treba plakati i vrštati da privuče majčinu pažnju sebi i da ponovo dobije njene grudi. Još jedno od dječijih zadovoljstava dolazi do izražaja kada stekne sposobnost da otvara prste i uzima stvari. Ono želi zgrabiti sve što vidi oko sebe: jabuku, hleb... Ponekad – budući da nema osjećaj za udaljenost – želi iz bešike dohvati sijalicu, pa čak i

mjesec na nebu, a ponekad spušta ruku u vatru ne bi li dohvatilo lijepo vatreno cvjetove, pri čemu sprži prste i zavrišti. Na ovaj način dijete vrlo brzo razumijeva da ne postoji absolutna sloboda i da ne može činiti sve što želi.

Kada dijete malo odraste i prohoda, dolazi do bazena s ribama i suočava kako ribe lagahno plivaju. U skladu sa zahtjevima dječije slobodne prirode ono tada poželi da poput ribe pliva u vodi. Pada u vodu i počinje da se guši. Majka stiže i vadi ga polumrtvog iz vode. Kada dođe svijesti, nakon što mu se stanje malo poboljša, gleda u vodu i shvata da nema potpunu slobodu i da ne može plivati u vodi poput ribe.

U svakom slučaju, čovjek se od samog djetinjstva, korak po korak, suočava sa prirodnim preprekama. Svakog dana, sve više se upoznaje sa svojim ograničenjima i otkriva da se njegove želje suočavaju sa preprekama te da ne može činiti što želi i slobodno ostvariti svoja htijenja.

2. Druga prepreka koja se pojavljuje na putu čovjekovih želja i htijenja jesu zakoni higijene i medicinske apstinencije, koji sami po sebi predstavljaju jednu granu na drvetu prirode. Bolesnik ugleda voćku, slatkiš ili neku drugu hranu, želio bi to pojести, ali ga dijabetes u tome sprečava. Ukoliko nastavi slijediti svoje želje te pokuša pojesti slatkiše i voćke, suočit će se sa raznolikim nevoljama i tegobama. Također, onaj koji ima tegobe vezane za jetru mora se kloniti mnoštva ukusnih i prijatnih jela – zato što mu je to zabranio ljekar.

Ponekad nevolje djeluju tako jedinstveno da bolesnik biva prinuđen da sve svoje želje ostavi postrani i da se zadovolji samo sa nekoliko zelenih listova i kuhanim voćem. Tu, međutim, nema izbora: ili se mora okrenuti od svojih želja i čuvati svoj život, ili slijediti svoje štetne želje, a zanemariti savjet ljekara te upasti u još teže zdravstvene tegobe, pasti u postelju – pa možda i umrijeti – i tako vlastitim očima vidjeti kaznu za svoje nepoštovanje propisa.

3. Državni zakoni, također, predstavljaju jednu od velikih prepreka čovjekovim prohtjevima. Ukoliko država želi opstati i imati uređeno društvo, ona treba uspostaviti zakone i granice za svaku osobu, čime će zakon udariti okvire za svačije želje i prohtjeve i spriječiti ljudi da prelaze zacrtane granice. Sâmo ovo ustvari znači svojevrsno sputavanje čovjekovih želja i htijenja.

Određeni pojedinci nekada su nezadovoljni ograničenjima koja im naimeću državni zakoni. Zbog toga se bune, želeći da budu potpuno slobodni. Htjeli bi da govore šta god im je volja i da putuju gdje god im je volja. Ali, izvršno tijelo zakona primorava ih na poslušnost i pridržavanje. Jedan zapadnjak je kazao: "Zakon je poput uzda u ustima divljeg konja protiv kojih se ponekad buni, s tom razlikom što uzdama na konju upravlja čovjek, dok je uzde zakona čovjek sam sebi nametnuo i ponekad se buni protiv njih."

Ponekad gladni prolaznik poželi da se okoristi poslasticama i voćem iz prodavnice pored koje prolazi, ili neki pohotni mladić želi da zadovolji svoju seksualnu strast sa ženom koja prolazi ulicom, ali ih snaga zakona pazi i žestoko kažnjava u slučaju ostvarivanja nezakonitih prohtjeva.

Ova tri navedena nivoa vrijede u cijelom svijetu – čak i kada izuzmem vjeru i rasu ljudi. Suprotstavljanje bilo kojem od njih predstavlja kršenje zakona i grijeh. Islam je, također, sve njih uzeo u obzir i svojim je sljedbenicima dao potrebna upozorenja i pouke.

Slijedeće tjelesnih prohtjeva, koji su u suprotnosti sa prirodnim, higijenskim i društvenim zakonima, zabranjeno je od strane islamskog Zakonodavca. Značajan dio grijeha u islamu odnosi se na ispoljavanje pokvarenih želja i prohtjeva.

Samoubistvo je grijeh i zabranjeno je po šerijatu na kakav god način ono bilo izvršeno: bilo da čovjek skoči sa zgrade, da se baci u vodu ili da se otruje. Grijeh je nanijeti sebi opasan udarac i ugroziti vlastito zdravlje, tj. baciti se vlastitim rukama u propast. Postiti mjesec Ramazan, ukoliko šteti zdravlju, ne samo da nije obavezno već je zabranjeno. Činjenje društvenih prekršaja, izazivanje nesigurnosti i narušavanje reda, nasrtanje na imetak, živote i čast ljudi i svaki drugi prohtjev koji je suprotstavljen interesima zajednice, smatra se zabranjenim i grješnim.

Gubljenje čovječnosti

Treba imati u vidu činjenicu da je grijeh, bez obzira na opasnosti koje donosi općem, društvenom i pojedinačnom poretku, u načelu najvažniji činilac pada i gubljenja čovječnosti. Grješni ljudi nikada ne posjeduju dostojanstvene prednosti čovječanstva i ljudsko usavršavanje. Prljavština grijeha prepreka je svjetlosti srca i čistoći čovjekove nutrine (batina). Grješnik, prije nego što sebi ili društvenoj zajednici zada udarac, uništava svoju ličnost i ljudskost. Čovjek koji voli ljudske vrline i teži ljudskoj slobodi mora biti čist od prljavštine grijeha. Imam Ali, a.s., je kazao:

“Ko voli plemenitost duše i ljudsko dostojanstvo, neka se kloni grijeha.”¹⁷

U drugoj predaji je rekao:

“Ko napusti strasti, postao je slobodan.”¹⁸

¹⁷ Mufid: *El-Iršad*, str. 141.

¹⁸ *Biharu-l-envar*, sv. 17., str. 67.

Islam je otiašao i korak dalje te je rekao da je istinski čovjek onaj koji ne samo da se djelatno kloni grijeha već u svojim mislima ne gaji nakanu da griješi i prljave misli mu ne prolaze kroz svijest, jer grješna misao, čak i kada se ne ostvari, stvara tamne mrlje u srcu čovjeka i oštećeju duhovnu čistotu.

Hazreti Ali, a.s., je, također, kazao:

“Post srca od grješnih misli bolji je od posta tijela od hrane.”¹⁹

Hazreti Džafer Sadik, a.s., prenosi od Isaa, a.s., sljedeće:

“Musa, a.s., vam je naredio da ne činite blud, dok vam ja naređujem da nemate ni bludne misli u svojim umovima, a kamoli da blud počinete, jer je onaj ko imadne bludne misli u svom umu poput onoga ko je u lijepoj i ukrašenoj kući naložio vatru, pa mu crni dim vatre pokvari ljepotu zgrade i ako ona nije izgorjela.”²⁰

Hoće se reći da sama grješna pomisao, htjeli to ili ne, ostavlja tamni trag u srcu ljudi i uništava čistotu njihovih srca, čak i ako se grijeh ne izvrši djelatno.

Precizne napomene o sreći čovječanstva, koje je islam u proteklim stoljećima dao svojim sljedbenicima, danas su uzeli u obzir i svjetski naučnici te ih, u većoj ili manjoj mjeri, donose u svojim knjigama.

Nada, vjerovanje, žar, zanos i snažna volja imaju uticaj na tijelo poput pare na parnu turbinu. Psihofizičke aktivnosti uzdižu se posredstvom ljubavi. Ove vrline čine ličnost uzvišenjom, snažnjom i stabilnjom. Obrnuto, nedostaci čine ličnost nižom i nestabilnjom. Naprimjer, lijenosť, kolebljivost i sjeta obustavljaju intelektualni razvoj. Samodovoljnost, umišljenost i zavist dovode do razdvajanja ljudi i onemogućavaju duhovno uzdizanje.²¹

Grješan čovjek, kao što znamo, svoj život čini bezvrijednim i zaprljanim. Opasno je zanemarivati zlo i ružnoću. Niko nije slobodan ako sluša samo svoje prohtjeve. Čovjek koji je neuravnotežen, lijien, sklon klevetama i drugim grijesima treba se smatrati općim prekršiocem.

Svaki grijeh neporecivo dovodi do tjelesnih, psihičkih i socijalnih poremećaja. Kao što grizenje prstiju zbog kajanja ne može izlijeciti organe zahvaćene sklerozom kod alkoholičara ili otkloniti urođene tjelesne manjance njegovog djeteta, isto tako nije moguće popraviti poremećaje koji su nastali kao posljedica zavisti, sklonosti ka luksuzu, klevetanja, zlobe i ogovaranja.²²

¹⁹ *Gureru-l-hikem*, str. 458.

²⁰ *Vesail*, sv. 5., str. 37.

²¹ *Rahe zendegi*, str. 72.

²² Isto, str. 80.

Ono što je u islamu ljudima zabranjeno i što sveti Vjerozakon smatra grijehom nosi štetu za ljude bilo u fizičkom ili duhovnom pogledu, ali čovječanstvo nije svjesno svih tih aspekata. Mnogi grijesi, poput pijanstva, kockanja, nedopuštenih druženja muškaraca i žena, stvari su raširene na Zapadu. Neki misle da je njihova zabrana u islamu bespredmetna i nesvrši-shodna, zaboravljajući da je to sve proračunato. Možda dođe dan kada će ih i Zapad zabraniti.

Jednog je dana Muhammed ibn Sinan napisao pismo hazreti Ridi i u njemu je postavio pitanje o tome što neki muslimani smatraju da halal i haram u islamu nemaju drugog smisla osim iskazivanja robovanja i poslušnosti Bogu.

Imam je u odgovoru napisao:

“Onaj ko tako kaže upao je u duboku zabludu.”

A potom je o zabranjenim djelima kazao:

“Ljudi nemaju potrebu za zabranjenim djelima. Ona su osnova nereda i uzrok nestanka i uništenja.”²³

Dakle, prema mišljenju islamskih prvaka, ljudski grijesi su uzrok svake vrste kako pojedinačne, tako i društvene nesreće i nevolje. Ljudi su zbog upuštanja u grijehu bili kažnjavani i tako su propadali. Nasilje i izdaja, laž i pretvaranje, nečasnost i napadanje, silništvo i nasrtanje, klevetanje i sijanje smutnje – i svaki drugi sličan grijeh – poput bolesti ostavljaju na čovjeku zlokobne tragove koji ga čine duhovno bolesnim i nesretnim. Ovom prilikom navest ćemo nekoliko predaja od Ehli-bejta, a.s., kako bi se slušaoci bolje upoznali sa fizičkim i duhovnim opasnostima grijeha.

Hazreti Bakir, a.s., je kazao:

“Nikakva nesreća ne snalazi roba Božijeg, izuzev posredstvom grijeha koji je počinio.”²⁴

Hazreti Sadik, a.s., je kazao:

“Utječite se Bogu od Božije srdžbe!” “A šta je to Allahova srdžba?” – upita prenosilac hadisa. “To je kažnjavanje ljudi zbog njihovih grijeha.”²⁵

²³ *Biharul-envar*, sv. 3., str. 118.

²⁴ *Kafi*, sv. 2., str. 269.

²⁵ Isto.

Hazreti Sadik, a.s., je kazao:

“Zaista grijeh sprečava opskrbu.”

Hazreti Bakir, a.s., je kazao:

“Zaista je Allah neopozivo odredio da datu blagodat neće oduzeti niko-me, osim onoga koji počini grijeh, čime opravdava tu nesreću.”²⁶

Hazreti Rida, a.s., je kazao:

“Kada god se Božiji robovi odaju novim i nepoznatim grijesima, i Allah njih kažnjava novim i nepoznatim kaznama.”²⁷

Hazreti Ali, a.s., je kazao:

“Ne dokida se narodu lagodan i blagodaran život, osim zbog njihovog upu-štanja u grijehu. Uzvišeni Allah ne čini nasilje prema Svojim robovima.”²⁸

Kazne koje stižu sporo

Svaki grijeh sasvim sigurno ostavlja loše tragove na pojedinca i na zajed-nicu i grješnici se uvijek na koncu suoče sa kaznama, s tim što u tome po-stoji i jedna razlika: negativne posljedice nekih grijeha brže se očituju i grješnik se brže suočava sa kaznom za svoja djela, dok se sramne poslij-edice nekih grijeha javljaju kasnije i grješnik se suočava sa kaznom sporije ili nakon izvjesnog vremena.

Osobe koje se radi dostizanja ljudskog savršenstva i shvatanja duhovnih vrlina čuvaju grijeha, uzdržavaju se od svih grijeha – stizale kazne za njih brzo ili sporo. Kratkovidni i lahkomišleni ljudi – koji pri uzdržavanju od grijeha ne vode računa o Bogu, svojim dužnostima prema Bogu i ljudskom dostojanstvu, nego grijehu posmatraju samo kao ovozemaljsku kaznu – u slučajevima kada se suoče sa kaznama koje stižu brzo, klone se prekršaja, ali ako su u pitanju kazne koje stižu sporo, oni slijede svoje vjerom zabra-njene prohtjeve i upuštaju se u grijehu.

U ovom smislu može se naći veoma pogodan primjer u medicini. Liječ-nik će pacijentu kojeg muči proljev preporučiti da ne jede tešku hranu i da se čuva sirovog voća. Pacijent će naravno poslušati, a u protivnom će se

²⁶ *Kafi*, sv. 2., str. 273.

²⁷ Isto, str. 275.

²⁸ *El-Mustatref*, sv. 2., str. 61.

vrlo brzo, najkasnije za tri sata, suočiti sa kaznom jer će ga neizdrživ bol, malaksalost i krvarenje oboriti s nogu, što će ga, budući da se brzo uvjerio u djetotvornost kazni, ovoga puta natjerati na ubrzanu poslušnost i pokornost. Međutim, kada se isti ljekar obraća mladima i veli: Izbjegavajte opojna pića i čuvajte se alkohola! – mladići će upitati: Šta se dešava ako pijemo? Tek nakon deset godina osjetit ćete posljedice alkoholiziranja u vidu srčanih bolesti, oslabljenih bubrega i jetre – reći će im ljekar – što će vas dovesti do nesretnog života, povezanog sa duševnim nezadovoljstvom i općom iznemoglošću. Mladići neće poslušati i bez imalo zadrške odat će se opijanju, jer kazne za to sporo stižu.

Uopćeno se može reći: Svaki zakon čiji je jamac izvršenja moćan i brz, bit će dobro provođen u djelo, a svemu što nema jamca izvršenja ili čije posljedice dolaze sa kašnjnjem, provedba će biti veoma nesigurna.

Kazne koje stižu brzo

Suprotstavljanje zakonima prirode uzrokuje da se prekršilac suočava sa brzom kaznom. Zato ljudi paze da se ne sučeljavaju sa zakonima prirode. Vatra brzo prži, a plin brzo guši čovjeka. Kada se čovjek suprotstavi uputama ljekara, u roku od nekoliko sati ili nekoliko dana suočava se sa povišenom temperaturom i nepodnošljivim bolovima. U tom slučaju se brzo vraća poslušnosti ljekaru.

Isto tako, ako se prekršiocu društvenih normi i zakona brzo suoče sa kaznama, zatvorom ili smaknućem, odjednom postaju poslušni i ni za stopu ne odstupaju od normi zakona.

Ali kada je u pitanju suprotstavljanje nebeskim zakonima, postoje grijesi čije kazne na Ovom svijetu stižu kasno, a na Drugom svijetu još kasnije.

Zato se neki ljudi olakho upuštaju u izvršenje ovih grijeha, smatrajući sebe zaštićenim od kazne ili u najmanju ruku nemaju straha ni bojazni od nje. Omer ibn Sa'd, koji je ubio hazreti Husejna, a.s., gajio je upravo takav stav o kazni koja stiže sporo i zato je rekao: “Upravljanje Rejom je gotovina, a kazna Sudnjeg dana je veresija i kasno stiže. Gotovinu ne treba mijenjati za veresiju.”

Međutim, časni Kur'an s ciljem popravljanja ljudskih djela i skretanja pažnje na nepodnošljive kazne Sudnjeg dana kaže:

إِنَّمَا يَرَوْنَهُ بَعِيدًا وَنَرَاهُ قَرِيبًا

Oni ga žbilja vide dalekim, a Mi ga vidimo bliskim!²⁹

²⁹ El-Me'aridž, 6-7.

Kobni učinci grijeha

Prestupnici i grješni ljudi Dan kazne vide kao dalek, a Uzvišeni Bog ga vidi veoma bliskim, i neće proteći mnogo vremena, a grješnici će se suočiti sa najtežim kaznama. Ovosvjetske kazne za ove grijeha su tihe i stižu sa zadrškom, ali bez ikakve sumnje ni jedan grijeh i prijestup neće proći nekažnjeno.

Poročnost, pakost, oholost i zavidnost još na Ovom svijetu ostavljaju kobne negativne posljedice na one koji ih posjeduju. Značajan dio duševnih i nervnih oboljenja potiče upravo iz navedenih loših moralnih osobina i loših nakana. Zavidnog čovjeka njegova zavist iznutra, poput raka, sagorijeva i izjeda. A oholost može izazvati neke duševne poremećaje, pa i maloumnost. Iako ove duševne bolesti svoje učinke i posljedice ne ispoljavaju tako brzo te se oni koji su zahvaćeni moralnim zastranjivanjima i oni koji krše medicinska i društvena pravila ne suočavaju brzo i bučno sa svojom kaznom, ipak na kraju takvi dočekaju suočavanje sa kaznama. Koliko li je samo mladih koji su se zbog izgubljene čednosti strovalili u provaliju nesreće i na kraju život okončali samoubistvom! Koliko li je samo ljudi koji su zbog nezadovoljstva, gramzivosti, pohlepe, težnje za položajem i samoljublja bili zahvaćeni nesrećom i koji su u nezadovoljstvu i nepodnositljivim patnjama proveli život gori od smrti!

Pametan je onaj čovjek koji svoje skute sačuva od grijeha i svoje biće uzdrži od bilo kakvog moralnog pada. U svijetu su omiljeni veliki i ponosni ljudi koji su živjeli krepšno i čedno. Dostojanstvo i čast, plemenitost i moralna veličina nisu saglasni sa moralnom uprljanošću i grješnošću. Do zenita i duhovnog vrhunca stiže onaj čovjek koji zanemari neispravne prohtjeve i koji odbaci vjerom zabranjenu strast.

Hazreti Ali, a.s., veli:

“Nećeš postići ono što želiš dok se ne strpiš u onom za čim žudiš.”³⁰

Ponekad je čežnja za položajem i imetkom kod nekih nesretnika toliko izražena da potpuno gube strpljivost i spremni su se predati svakom grijehu i ogavnom djelu samo da dođu do željenog. Ali je njihova nesreća utolikو veća što unatoč čitavom nizu opačina i spletki ne stižu do cilja i ne mogu ostvariti svoje želje.

Evo jedne predaje od Imama Husejna, a.s., s nadom da će je svi slušaoci, a napose mladi, primiti k znanju, zapamtiti i sjećati je se do kraja života:

³⁰ Gureru-l-hikem, str. 286.

“Ko pokuša doći do nečega kroz grijšeње prema Bogu, prije će izgubiti ono čemu se nadao i brže će mu se desiti ono čega se bojao.”³¹

Ukoliko imate želju za imetkom, nastojte to ostvariti zakonitim i dozvoljenim putevima i pri tome se čuvajte izdaje i prljavih stvari. Ukoliko imate želju za društvenim napredovanjem i uzdizanjem, nemojte nastojati da ih ostvarite kroz grijeh i neposlušnost Bogu, jer će to imati za posljedicu lišavanje dobra i trajno nezadovoljstvo. Potvrdu za ovo možemo naći u historiji vezano za događaje Kerbele i hazreti Husejna. Omer ibn Sa‘d ibn Ebi Vekas čeznuo je za upravljanjem gradom i pokrajinom Rej (današnji Teheran). Želio je zaposjeti prijesto pokrajine Rej i steći upravu nad tačnošnjim narodom. Za postizanje ovog cilja izabrao je upravo put grijšeњa, i to kroz grijeh koji je bez presedana u ljudskoj historiji – kroz ubistvo hazreti Husejna, a.s., njegove čiste braće, djece te dragih i pobožnih prijatelja. Otisnuo se na put ubistva hazreti Husejna i tim sramnim i gnusnim činom rastužio je svijet ljudskosti. Sebe je za cijelu vječnost uprljao neizbrisivom, trajnom mrljom, a na kraju nije ispunio želju svoga srca jer ipak nije došao do vladarskog položaja u Reju. Pored toga što ga je nepodnošljiva patnja savjesti otjerala u duševnu i psihičku bolest, neprekidno je živio pod pritiskom, stresom i bio zabrinut hoće li doći do izdaje. Na kraju je ubijen od strane Muhtarovih revolucionara i potvrđene su riječi hazreti Husejna:

“Ko pokuša doći do nečega kroz grijšeњe prema Bogu, prije će izgubiti ono čemu se nadao i brže će mu se desiti ono čega se bojao.”

Izlaganje će ovdje okončati. Razgovarali smo o grijehu povodom prvog dana mjeseca Ramazana, a sve u vezi sa odgovorom koji je časni Poslanik dao hazreti Aliju: “Najbolje djelo u ovom mjesecu jeste čuvanje od grijeha.”

Svi vi, poštovani, tražite u ovom svetom mjesecu od Uzvišenog da vam podari uspjeh da se sačuvate od prljavštine grijeha, tokom ovog mjeseca i cijele godine, kako biste tako priskrbili zadovoljstvo vašeg Gospodara i time postigli sreću na oba svijeta. Na koncu, želim da vas obavijestim, poštovana gospodo, a naročito vas, draga omladino, da će se naše rasprave u ovom svetom mjesecu ticati sljedeće teme: “Postavljanje zasada sreće u odgoju djeteta.”

Da bi stvar bila unekoliko jasnija, progovorit će ukratko o samoj čovjekovoj sreći i uticaju roditelja na sretan ili nesretan život djeteta te odnosu između naslijeda i odgoja, a potom će krenuti sa objašnjenjima o odgoju.

³¹ *Biharu-l-envar*, sv. 17., str. 149.

Naravno, tokom pojašnjavanja kur'anskih učenja i preporuka časnog Poslanika i Ehli-bejta, a.s., uzet će u obzir i neke naučne radeove zapadnih naučnika. Razlog zašto će se u ovom svetu osvrnuti na rezultate i istraživanja zapadnih učenjaka je dvojake prirode:

Prvo, treba priznati da su zapadni naučnici duboko proniknuli u mnoge naučne oblasti i donijeli utemeljene zaključke. Svaki nezavisni intelektualac treba se koristiti valjanim i razumskim iskustvima drugih te ih i sam iskoristiti. Islam, koji je vjera znanja i razuma, podučio je ovome svoje sljedbenike i preporučio im da svaku mudru i naučnu pouku uzmu od svakoga, gdje god se on nalazio i makar u pogledu vjere pripadao zalutalim i zabluđelim ljudima, ili čak bio i mnogobožac.

Traganje za znanjem

Ovom prilikom donosimo vam nekoliko hadisa na ovu temu:
Hazreti Ali, a.s., je kazao:

“Uzmi mudrost, pa makar i od mnogobožaca.”³²

Hazreti Ali, a.s., je kazao:

“Ne gledaj ko je rekao nego gledaj šta je rekao (odnosno uzmi ispravne riječi od svakoga)! ”³³

Hazreti Ali, a.s., je kazao:

“Uzmi mudrost, pa makar i od onog ko je u zabludi.”³⁴

Hazreti Ali, a.s., je kazao:

“Mudrost je izgubljena stvar vjernika, pa je tražite, pa čak i kod mnogobožaca.”³⁵

Hazreti Ali, a.s., je kazao:

“Najučeniji čovjek je onaj koji je sakupio znanje drugih ljudi.”³⁶

³² *Esbatu-l-hudat*, sv. 1., str 64.

³³ Isto.

³⁴ Isto.

³⁵ Isto.

³⁶ Isto.

Islam je vjera usavršavanja i istraživanja. Islam je vjera nauke i spoznaje. Osim toga, islam kada je u pitanju sticanje znanja u potpunosti poštuje načelo slobode te govori: Uzmi znanje, pa makar i od zabludjelog i mnogobošca!

Također, treba istaći da je uzimanje mudrosti i valjanog znanja od drugih stvar nečije lične slobode, a ne stvar slijepog slijedeњa i drugih nepoželjnih metoda. Neki ljudi iz naše zemlje toliko se ponižavaju pred zapadnom civilizacijom i njenim dostignućima i u sebi osjećaju toliki kompleks da svoja uzvišena islamska naučavanja i veličanstvena duhovna, moralna i literarna blaga smatraju ništavnim. To ide dotele da kao da govore: Mi smo uvjek bili niko i ništa i nikakvih vrijednosti nismo imali. Ovakvi smatraju da je dobro i vrijedno samo ono što se nalazi u Evropi i Americi i da sve što se odvija na tim područjima ide u prilog i dobro je za tamošnje ljude te da sve to bespogovorno treba slijediti, jer samo to donosi "sreću" u svakom pogledu. Pri tome, međutim, zaboravljuju da se naspram mnogo dobara u tim zemljama nalazi nebrojeno zlo. Mudar i pametan je onaj čovjek koji se koristi dobrima i vrlinama drugih, naprednih nacija, a odbacuje njihove loše stvari.

Usvajanje onoga što je dobro

Časni Kur'an kaže:

فَيَشْرُّ عِبَادٍ ﴿١﴾ الَّذِينَ يَسْتَمْعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَبَعُونَ أَحْسَنَهُ ۚ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَنُهُمُ اللَّهُ ۖ وَأُولَئِكَ هُمُّ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٢﴾

Koji Govor slušaju i ono što je najljepše slijede u njemu. Takvima je Allah na Stazu ukazao Pravu, takvi su, žbilja, umni ljudi.³⁷

U hadisu se pak kaže:

"Uzmite istinu od onoga ko je u zabludi, ali ne uzimajte neistinu od onoga ko je na istini. Budite kritičari i ocjenjivači govora!"³⁸

Da je naše društvo dosad, sa ispravnim stavom prema slijedeњu Kur'ana, koristilo ovo načelo te da se koristilo praktičnim i naučnim dobrima koja posjeduje Zapad, a loše stvari sa Zapada odbacivalo, već bi polučilo ogromne

³⁷ Ez-Zumer, 17-18.

³⁸ Esbatu-l-hudat, sv. 1., str 136.

uspjehe. Nažalost, naša je nesreća to da smo se manje koristili zapadnim znanjem i naukom, onim u čemu leži civilizacijski napredak modernog svijeta, a slijedili smo ih u odavanju strastima i pijančenju, moralnoj nečistoti i nedozvoljenim muško-ženskim vezama te smo u tome čak i nadmašili Zapad, tako da smo iz cvijetnjaka civilizovanog svijeta, uz nekoliko grančica cvijeta, koje smo stekli posredstvom nekolicine obrazovanih i učenih Iranaca, dobili hiljade trnova i spletove korova. Nasreću, vrijeme još nije isteklo. Treba iskoristiti priliku, s posebnom pažnjom i usredsređenošću treba se okoristiti naučnim napretkom Zapada, a izbjegći tamošnju pokvarenost i zaprljanost.

Još jedan razlog za prenošenje članaka zapadnih učenjaka u jednom ovakovom vjerskom izlaganju je taj da se slušaoci upoznaju sa naučnim temeljima islama. Zato sam, u skladu s Božjom voljom, odlučio da se u svim svojim govorima vezanim za odgoj djeteta, zarad naučne i psihološke preciznosti, koristim ajetima i hadisima iz odgovarajućih zbirk i da istovremeno u skladu sa temom citiram navode iz knjiga zapadnih učenjaka. Mislim da će vam usporedba ova dva izvora osvijetliti naučnu vrijednost islama. Istovremeno ćete shvatiti da su zbilje i činjenice koje danas izriču velikani zapadnjačke nauke, a dosegli su ih radeći danonoćno i koristeći se svim savremenim pomagalima, istovjetne znanjima i činjenicama koje su iznijele i ljudima objelodanile božanske evlike posredstvom Božije objave i božanskog nadahnuća. Jasno je da će se, ukoliko se bolje osvijetli naučna vrijednost islama i ukoliko se ljudi, prije svega obrazovani, bolje upoznaju sa naučnom veličinom ove časne vjere, kod njih više povećati poniznost i poštovanje prema islamu i Kur’anu. Šta ima uzvišenije od toga da ljudske umove prosvijetlimo islamskim znanjem te da ih, prije svega, upoznamo sa veličinom ove svete vjere?

Ibn Sukejt je upitao hazreti Hadiju, a.s., o Musaovim, a.s., Isaovim, a.s., i Muhammedovim, s.a.v.a., mudžizama (čudima). Imam mu je na sve to dao odgovor, da bi Ibn Sukejt na kraju upitao:

“Koji je to danas kategorički dokaz i snažni argument o poslanstvu Muhammedovom?”³⁹

Imam mu odgovori: “Razum.”³⁹

Smisao rječi hazreti Hadija, a.s., je da ljudi putem razuma trebaju pažljivo proučiti kur’anska učenja. Zato treba obratiti pažnju na sljedeće: u mraku džahilijeta, u mračno predislamsko doba, u zaostaloj i divljoj Arabiji,

³⁹ *Esbatu-l-hudat*, sv. 1., str. 80.

koja u svom tamnom okruženju nije imala nijedne škole i nijedne biblioteke – u tom strašnom ambijentu, gdje nije bilo govora o nauci i naučnicima i gdje nije bilo traga od znanja i logike – pojavljuje se čovjek koji nije išao u školu i koji nije imao učitelja, ali dolazi sa neopisivim poletom i vjerom. On se digao radi spasenja ljudi i ostvarivanja njihove sreće u svim aspektima života. U svim okolnostima govorio je logički i argumentovano. Za svako pitanje je uspostavio zakon i tako je zaostali i silnički narod u kolijevci slobodarstva podigao na najveći pijedestal časti i veličine.

Danas, ni nakon što je prohujalo mnogo stoljeća od njegove životne misije, naučne i društvene vrijednosti njegova naučavanja, koja život daju, nisu izgubljena. Razum razložno kaže da običan čovjek, bilo onog ili ovog vremena, ne može ostvariti tolika postignuća i iza sebe ostaviti toliki naučni trag na različitim poljima. Takvo šta je moguće samo posredstvom božanske objave i uz kontakt sa Stvoriteljem svijeta:

إِنْ أَتَيْتُ إِلَّا مَا يُوْحَىٰ إِلَيَّ

Ja samo sljedim ono što mi se objavljuje.⁴⁰

Vjerovanje u poslanika i poslanstvo znači upravo vjerovanje u vezu poslanika i Uzvišenog Boga i uvjerenost u njegovu misiju upućivanja ljudi koja mu je od Boga naložena. Upravo zbog toga sasvim logički razlikujemo Božijeg poslanika od ovosvjetskih filozofa i učenjaka. Učenjaci obično postaju učeni u jednoj ili u nekoliko oblasti, posredstvom knjige, škole ili učitelja. Oni korak po korak prelaze naučne stepene kako bi stigli do naučnih položaja i zvanja. Za razliku od njih, Božiji poslanik nije pohađao nikakvu školu, a kao da ga je podučavalo stotinu profesora.

Sve ovo govorim s nadom da ćete u ovom svetom mjesecu Ramazanu posebnu pažnju obratiti na naučni aspekt ajeta i hadisa iz riznice Poslanika i Ehli-bejta, da ćete njima ojačati svoju vjeru te da ćete razum koristiti kao dokaz vlastitog imana, upravo kako je hazreti Hadi kazao u predaji.

⁴⁰ *El-Ahkaf*, 9.

2. PREDAVANJE

Uzvišeni Allah u Svojoj časnoj Knjizi kaže:

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلَّدِينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ
ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيْمُولُكْرَبُ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٧﴾

*Okreni lice svoje ti, kao vjernik pravi, čistoj vjeri, Allahovoj prirodi prema kojoj
On ljude stvori! Nema promjene u Allahovu stvaranju! To je prava vjera, ali većina
ljudi ne zna.¹*

Sreća

Čovjek je oduvijek tragao za srećom i zadovoljstvom, a nastojao izbjegći nesreću i nezadovoljstvo. Svi ljudi žele biti sretni i zadovoljni te su spremni osigurati svako sredstvo koje predstavlja osnovu sreće. Međutim, velika je teškoća prepoznati suštinu sreće i zbilju zadovoljstva. Onaj ko ne zna zbilju i stvarnost sreće i zadovoljstva ne može ih ni tražiti niti se usredsrediti na njihov trag, jer je jednostavno nemoguće ići za potpunom nepoznanim i pripremati sredstva za dostizanje cilja koji je u svakom pogledu nepoznat.

U dugim minulim stoljećima svjetski naučnici nastojali su odgonetnuti šta je to prava sreća. O tome su pisali knjige i iznijeli raznolike teorije. Narodi i nacije su, također, pokušali slijediti različite puteve i metode za dostizanje sreće i pri tome su koristili različita sredstva ne bi li dokučili sreću. U najkraćem, mnogo je onoga što je čovječanstvo do sada kazalo i poduzelo na tom polju. Danas će vam ukratko i u sažetom obliku ukazati na nešto od toga, a onda će to na kraju upotpuniti sa nekoliko hadisa. Međutim, trebate imati u vidu da se osnovne razlike raznovrsnih gledišta tiču različitog poimanja suštine sreće (se'âdet). Ili, drugačije rečeno, svaka skupina za suštinu i temelj sreće uzima nešto drugo.

¹ Er-Rum, 30.

1. Skupina starogrčkih filozofa prije Aristotela sreću je vidjela isključivo u duševnim savršenstvima. Oni smatraju da postoje četiri osnovne odlike ljudske sreće: mudrost, hrabrost, čednost i pravednost. Tako će se, po njihovom mišljenju, onaj koji posjeduje ove četiri osobine smatrati sretnim čovjekom i neće imati potrebe za tjelesnim savršenstvima i fizičkim zdravljem, ili pak za stvarima izvan svog tijela. Oni kažu:

Kada čovjek stekne ove četiri duševne osobine, on stiče potpunu sreće. Neće mu nauditi čak ni ako bude imao tjelesne nedostatke ili mu svi dijelovi tijela obole.²

Dakle, takav čovjek će uvijek biti sretan, osim ako nedaće i bolesti nenesu štetu njegovom duševnom sklopu ili ga obuzme maloumnost. Njegovoj savršenoj sreći, ako posjeduje one četiri duševne osobine, po ovom mišljenju neće nauditi čak ni siromaštvo, teškoće i društveni krah.

2. Ispasnici i askete također vjeruju da savršena sreća leži u duševnim vrlinama. Oni vele da se ljudska sreća i savršenstvo mogu tražiti samo kroz upotpunjene duše i duhovnih dimenzija čovjeka, te je jedini način da se kroz revnosno isposništvo i veliko zalaganje savršenstvo duše podigne sa stepena mogućnosti na stepen ostvarenog i da se na taj način dosegne potpuna sreća koja dolikuje ljudima. Ispasnici u pogledu zanemarivanja i zapostavljanja tijela imaju oštriji stav od grčkih filozofa prije Aristotela, jer grčki filozofi koji su sreću vidjeli samo u duhovnoj dimenziji čovjeka, nisu to uvjetovali potpunim uskraćivanjem i mučenjem tijela, već su govorili jedino da je za potpunu ljudsku sreću nevažno da li će čovjek imati bolesno ili oštećeno tijelo, dok vidimo da isposnici i askete vjeruju da je stepen duhovnog uspinjanja i usavršavanja proporcionalan stepenu mučenja tijela i uskraćivanju. Što su više tijelu uskraćeni užici i što su tjelesne želje više potisnute, toliko se duša više uzdiže. Upravo su zato revnosni isposnici svom tijelu potpuno uskratili prohtjeve i želje a usto su, spavajući na ekserima i viseći na grani, svome tijelu omogućavali neophodne doze patnje i mučenja, s nadom da će se njihov duh tada razviti te da će tako dospjeti do duševnog savršenstva kojem teže.

3. Sljedeća skupina također je uvjereni u sreću koja se dobiva kroz duševno savršenstvo, s tim što ona pažnju obraća i na tijelo. Pripadnici ove skupine kažu da je istinska sreća povezana sa napretkom i usavršavanjem duše kojoj treba posvetiti potpunu pažnju, ali tjelesne prohtjeve, koji su izvan prostora sreće, ne treba zanemariti. Oni ipak potcrtavaju da ljudima i

² Ibn Miskavejh: *Taharetu-l-a'rak*, str. 78.

životinjama zajednički tjelesni nagoni poput spavanja, jedenja i spolnog odnosa za ljude ne predstavljaju sreću.

U onom što je zajedničko ljudima i životinjama nema sreće za nas.³

Svaka od ovih škola mišljenja i ideologija – a od detaljnih objašnjenja o njima ču se uzdržati – bila je prisutna kako među starogrčkim filozofima i učenjacima, tako i među običnim svijetom u drugim državama te se može reći da su tokom dugih minulih stoljeća milioni ljudi nastojali posredstvom ove metode stići do konačne sreće, po cijenu svih nevolja i tegoba koje je ovaj put podrazumijevao. Kod navedena tri mišljenja sva pažnja je usmjerenata na dušu, dok je tijelo zanemareno. Ono je izgubilo svoju zbiljsku vrijednost i nije imalo udjela u ljudskoj sreći. Tjelesni užici i fizički prohtjevi su zanemareni i odbačeni, a tijelo bi zarad duševnog napretka i unapređenja ponekad trpjelo neizdržive udarce isposništva te bivalo izvragnuto raznolikim mučenjima i patnjama, što je samo po sebi svojevrsna nesreća, koju su neuki ljudi smatrali ljudskom srećom i savršenstvom.

Sreća u današnjem svijetu

U današnjem svijetu savremene civilizacije ljudska sreća i dobrobit zadobijaju drugačije boje te se ova velika zbilja tretira na posve drugačiji način. U prošlosti je, shodno mišljenju mnogih svjetskih učenjaka, uzrok ljudske sreće pripisivan duhovnim savršenstvima čovjeka, dok danas mnoštvo istaknutih ljudi iz različitih država ovu stvar vidi potpuno obrnuto, jer užitak i materiju predstavljaju kao uslov i temelj sreće. Duhovni svijet i ljudske vrijednosti se napuštaju i prepuštaju zaboravu. Drugim riječima, ljudi prošlog stoljeća skloni krajnóstima vodili su mnogo više računa o duši i lišavanju tijela, a za razliku od njih današnji ljudi skloni krajnóstima, materijalisti, vode brigu isključivo o materijalnim uživanjima, potpuno zapostavljajući duševna savršenstva i potrebe. Ovdje ćemo ukratko navesti neke aktualne teorije i mišljenja.

U današnjem svijetu, naročito u komunističkim zemljama, mnogi ljudi istinsku ljudsku sreću vide u dobroj ekonomiji i slijede poželjnu ekonomsku politiku. Ovakvi ljudi cijeli svijet i sve raznolike vidove ljudskog dje-lovanja gledaju isključivo kroz prizmu ekonomije, a sva etička, društvena, ideološka i religijska pitanja smatraju posljedicom ekonomske situacije i upravo takvim jezikom razmatraju sve stvari.

³ *Tertibus-se ‘adat*, str. 259.

Vjera, politika, pravo, umjetnost, običaji i sl. – sve su to plodovi ekonomskog stanja i načina proizvodnje. Ukoliko pak kroz stoljeća običaji, politika, umjetnost i zakoni dožive promjene te budu unaprijeđeni, to neće biti ni zbog čega drugog nego stoga što je došlo do promjene i unapređenja proizvodnih potencijala i ekonomskih odnosa tokom određenog vremenskog perioda.⁴

Isposnici i duhovnjaci po pitanju ustanovljenja ljudske sreće otišli su u velika zastranjenja jer su mnoge zbilje vezane za tijelo te njegove stvarne i neporecive prohtjeve zanemarili i porekli.

S druge strane, pobornici ekonomije upali su u istu klopku te su u svrhu potvrde vlastitog mišljenja zanemarili i porekli mnoštvo vjerskih i etičkih istina i stvarnih ljudskih svojstava.

Sasvim je jasno da duševna savršenstva i moralni kvaliteti predstavljaju bitne stubove ljudske sreće, ali cijela sreća nije u moralnim i duševnim kvalitetima. Jasno je da je i ekonomija jedan od značajnih stubova ljudske sreće, jer se bez ekonomije sreća ne postiže.

“Ko ne privređuje, neće imati ni Onaj svijet.”

Međutim, cijela sreća nije u ekonomiji i svako ko misli tako suprotstavlja se zbilji i stvarnosti.

Mi smo se danas našli na vremenskom autoputu, u sudaru sa tehnološkim napretkom, ne vodeći računa o glavnim duhovnim i tjelesnim potrebama. Iako smo zaronjeni u materiju, sebe smatramo nezavisnim i ne želimo znati da nam je za nastavak života potrebno ne udovoljavanje strastima i nagonima, nego ponašanje u skladu sa zahtjevima prirode stvari i sebe samih. Već se nekoliko stoljeća čovječanstvo guši i tone u ovom materijalističkom vrtlogu. Historija moralnog pada i narušanja vjerskih osjećaja saglasna je sa historijatom čovjekovog odbijanja da poštuje temeljne zakone prirode. Nemoguće je da neko bez unižavanja vlastite ličnosti usmjeri sve svoje djelatnosti na plan pribavljanja materijalnih prednosti. Čovjek nije stvoren samo radi privređivanja i potrošnje, već je od početka stvaranja težio ka ljubavi prema ljepoti, vjerskom osjećaju, misaonoj radoznalosti, kreativnosti, osjećaju požrtvovanja i viteškom življenu.

Ukoliko bismo čovjeka smjestili samo u okvire njegovih ekonomskih djelatnosti, to bi bilo kao da mu odsječe veliki dio bića. Prema tome, i liberalizam i marksizam gaze iskonske prirodne težnje čovjeka.⁵

Moralnost je jedna od drevnih činjenica. Bez sumnje, i danas se u ovdašnjem društvu može pronaći moralnost, ali u društвima koja su pod jar-

⁴ *Historijski materijalizam*, str. 1.

⁵ *Rahe zendegi*, str. 24.

mom materijalizma nju je teško pronaći poput eliksira. Društvo koje prednost daje ekonomiji ne teži ka moralnosti, jer moralnost traži pokornost životnim zakonima. Kada čovjek sebe zatoči u okvir ekonomskih aktivnosti, on tada ne slijedi zakone prirode.⁶

Velika većina ljudi u današnjem svijetu uvjerena je da je ljudska sreća saglasna sa ljudskim užicima. Ljudi su uvjereni da se sreća priskrbljuje prikupljanjem materijalnih užitaka te je utoliko sretniji onaj čovjek koji je uspio priskrbiti veću količinu tih užitaka.

Moguće je Freuda i njegove sljedbenike smatrati privrženicima ovog pravca. Upravo kako privrženici ekonomije ljudskost posmatraju kroz prizmu ekonomije, tako Freud ljudskost gleda kroz naočale tjelesnih prohtjeva. O osnovi ljudske sreće on govori ovako:

Ja, naravno, imam u vidu onu percepciju života koja ljubav stavlja u središte. Upravo zbog takve percepcije ljudi sebe obveseljavaju nadom da je svaka radost proizvod toga da voliš ili da budeš voljen. Takvo duševno stanje je uobičajeno prisutno kod svih nas i jedan od oblika u kojima se ljubav očituje, odnosno seksualna ljubav, daje nam najintenzivniji oblik privlačnog užitka. Kao rezultat, ovaj užitak postaje najočitiji primjer i model za naša stremljenja ka stvarnoj sreći. Pa šta ima prirodnije od toga da nastavimo traženje sreće na isti način kako smo je prvi put našli?⁷

Zagovornici prvenstva ekonomije sve vjerske i moralne odlike vide kao proizvod ekonomije i nastoje ih uskladiti sa ekonomskim promjenama. Jasnije rečeno, oni nam govore da je ekonomija ta koja se očituje na različitim razinama u obliku vjere, vjerovanja i etike. Freud čak naglašava da su sve vjerske i moralne emocije, pa čak i ljubav majke prema djetetu kao i međusobna bratska ljubav, zasnovane na seksualnom nagonu, te veli da je to sublimacija tjelesnih prohtjeva koji se očituju u različitim oblicima.

Majčina ljubav, bratska i dječija ljubav, prijateljstvo ljudi, prema Freudovom mišljenju, proističu iz seksualnosti. Odnosi majke i djeteta, učitelja i učenika i uopće svi međusobni društveni odnosi ljudi ili prirodno posjeduju seksualne odlike ili su utemeljeni na seksualnosti.⁸

Iako je Freud primitivne i osnovne ljudske nagone podijelio u dvije skupine: nagone za samoodržanjem i seksualne nagone, toliko je utonuo u raspravu

⁶ *Rahe zendegi*, str. 77.

⁷ *Andišehaje Frojd*, str. 112.

⁸ Isto, str. 47.

o seksualnim strastima da je čak zaboravio i nagon samoljublja, koji i sam priznaje. U tom svjetlu donosimo sljedeće njegove misli:

Freud uz pomoć primjera pokazuje kako nagon za užitkom – koji je najmoćnija i najdublja duhovna moć čovjeka – kroz dugotrajno razdoblje tajnovito mijenja svoju suštinu i pod plaštom različitih prohtjeva neprekidno se očituje, tako da kada god se ljekar suoči sa nekim duševnim poremećajem, makar i djelimičnim, može sa sigurnošću kazati da se u “aparatu seksualnog nagona” pacijenta zbio neprirodan događaj. Tako se, na osnovu naučavanja psihoanalize, pacijent postepeno usmjerava ka svom unutrašnjem životu iz prošlosti i tako se sve više sužava prostor za pitanja i odgovore, da bi sve to najzad dovelo do onog neočekivanog događaja koji je uzrok zastranjenja seksualnog nagona te do samog izvora duševne bolesti. Ovo bi, u najkraćem, bila Freudova inovacija za liječenje (duševne boli).⁹

Iz kojeg bi razloga svaki duševni poremećaj bio utemeljen na neprirodnim dešavanjima koja se tiču seksualnog nagona? Zašto neprirodni događaj unutar instinkta za samoodržanjem ne uzrokuje duševne bolesti? Da je, naprimjer, bilo rečeno da se većina duševnih bolesti temelji na seksualnom nagonu, možda bi čitalac to prihvatio i u sebi rekao: Freud je istraživač i moguće je da je eksperimentalnim putem, pregledajući bolesne, sastavio statistiku te došao do zaključka da je većina duševnih bolesti došla kao posljedica poremećaja unutar seksualnog nagona. Međutim, kada on sve objašnjava na sljedeći način: “Pa kad god se ljekar suoči sa duševnom bolešću, makar i djelimičnom, može sa sigurnošću kazati da se u aparatu seksualnog nagona pacijenta zbio neprirodan događaj”, čovjek je potpuno uvjeren da je on toliko bio pod uticajem seksualne požude da joj je potpuno potčinjen, te da je izgubio kompas i nije svjestan šta govori.

Jedan majstor je četrdeset godina radio i pri radu je doživio ozljedu oka, nakon čega je smješten u bolnicu. Sve što je imao dao je, ali je ipak izgubio vid. Pao je u očaj zbog sljepila, nezaposlenosti, siromaštva i nesreće, što ga je dovelo do duševnog poremećaja. Kada psihijatar zaroni u dubinu njegove duše i razmotri prave uzroke novonastalog stanja, ustanovit će da je glavni uzrok njegovog duševnog poremećaja sljepilo i siromaštvo.

Jedan poštovan pedesetogodišnji čovjek biva od skupine svojih neprijatelja optužen za krađu ili korupciju. Time gubi ugled i poštovanje te zapada u duševnu bolest. Psihološki, nije se mogao naći nikakav drugi razlog za njegov duševni poremećaj, izuzev lažne optužbe za krađu. Ovakvih primjera u ljudskim zajednicama je mnogo i nijedan od njih se ni na kakav način ne može povezati sa poremećajem unutar seksualnog nagona.

⁹ *Andišehaje Frojd*, str. 47.

Da Freud instinkt za samoodržanjem nije predstavio kao samostalan i da ga je poput nagona majčinske ljubavi i ostalih prirodnih nagona smatrao sublimiranim ogrankom seksualnog nagona, onda bi sve duševne bolesti temeljio na jednom poremećaju unutar seksualnog nagona. Možda bi po njegovom mišljenju takvo šta i bilo prihvatljivo. Ali, kada nagon za samoodržanjem smatra nezavisnim, zašto onda neke duševne bolesti ne smatra posljedicom neprirodног dešavanja unutar nagona za samoodržanjem?

Bez sumnje, seksualni nagon je jedan od najvećih i najsnažnijih nagona koje je Uzvišeni položio u bit čovjeka, međutim Freud je pretjerao kada je riječ o ovom nagonu.

Kada čovjek s pažnjom razmatra Freudove ideje iz različitih knjiga, na koncu dolazi do zaključka da je čovjek po Freudu tek jedan komad živog mesa koji ima dva nagona: nagon za samoodržanje i drugi, seksualni nagon, ali se sva čovjekova snaga i sve njegove djelatnosti u svim životnim okolnostima svode na seksualni nagon.

Niko u historiji nauke čovječanstva nije toliko uveličao seksualni nagon i dao mu toliku važnost te niko do sada nije toliko ponizio čovjeka i predstavio ga tako nebitnim. Današnji svjetski naučnici – iako uvažavaju Freudove metode liječenja duševnih bolesti i psihanalitičkim metodama vrše precizna istraživanja i analize potisnutih seksualnih nagona bolesnika – ističu da ova metoda sama po sebi nije dovoljna za liječenje duševnih bolesti te da je ograničena.

Mnoge nove metode liječenja duševnih bolesti su jednostrane. Takav je slučaj i sa psihanalizom, koja je u mnogim aspektima bila korisna, premda ona svoj fokus bavljenja svodi isključivo na čulne i seksualne nagone i teži da te nagone zadovolji u obliku hedonizma, što je u izvjesnoj mjeri izvan okvira morala. Nadalje, čovjekova ličnost i njegov odnos prema dobru i zlu i najzad njegov odnos prema društvenoj zajednici, uopće nisu uzeti u obzir, niti su im važni. Upravo stoga, bez zanemarivanja značajnih dopri-nosa psihanalize u pogledu oslobođanja nekih prohtjeva i potisnutih želja, jedno dobro duševno liječenje mora imati uzvišenje ciljeve kako bi uz pomoć mjerena snage ličnosti osiguralo istaknutije i uzvišenje ličnosti te pojedinačni i društveni spokoj.¹⁰

Iako Freudova filozofska škola sa pretjerivanjima o putenim nagonima nije bila široko prihvaćena kod velikog broja svjetskih učenjaka, ipak su stav o prednosti užitka u oblikovanju ljudske sreće praktično prihvatali mnogi ljudi na Zapadu. U evropskim državama i u Americi se s ciljem osiguravanja opće sreće raspravlja o boljem življenju i većem uživanju i bla-

¹⁰ Će midanam (*Bimarihaje ruhi ve asabi*), str. 72.

gostanju. Veliki udio ljudske energije u današnjem, modernom svijetu, troši se na osiguravanje različitih užitaka. Moralne vrline, duhovne vrijednosti i bogobojaznost potpuno su zaboravljene vrijednosti za većinu ljudi, koji smatraju da u osnovi za tim nemaju nikakve potrebe.

Otkako je etika užitka zamijenila etiku vjere i psihe, etičke vrijednosti u očima civiliziranog čovjeka postaju nevažne tako da Roman smatra da uopće nemamo potrebu za nečim kao što je bogobojaznost. Stoga će ljudske vrline imati značaja samo ako su u saglasnosti sa koristima i užitkom pojedinca.¹¹

Ovaj način razmišljanja predstavlja najveću civilizacijsku grešku i, uopće, najopasnijeg neprijatelja ljudskosti. Na današnjem Zapadu zbog zanemarivanja vjere i duhovnih vrijednosti svakodnevno se uvećava opseg zločina i mladi masovno tonu u glib grijeha i nesreća. Upravo iz ovih razloga statističke evropskih država i Amerike svakog dana pokazuju sve veći broj krađa, kriminalnih djela, ubistava i samoubistava. Nažalost, ni naša domovina nije lišena ovih nesreća i ove kobi. U društvu u kojem se materijalna uživanja nameću kao vrhunaravni cilj ljudskog života, dok se duhovne vrline tretiraju kao nešto sujevjerno i imaginativno, poplava nemoralna i razvrata masovno potkopava porodice i prijeti uništenju svakovrsne materijalne i duhovne egzistencije čovjeka.

Zbiljska sreća u islamu

Islam je zbiljsku ljudsku sreću utemeljio na prvenstvu istine i iskonskoj ljudskoj prirodi. Islam na čovjeka gleda realističkim očima objave i njegovu sreću temelji na izvornoj naravi i istinskoj prirodi, koje tvore ljudski duh i tijelo. Islam posmatra čovjeka iz perspektive tijela i duše i njegovih tjelesnih i duhovnih aspekata te uzima u obzir sve njegove iskonske želje i sklonosti, pa u skladu sa svojim uzvišenim učenjima za svaku od njih ima odgovarajuće rješenje.

Oni koji su u prošlosti čovjekovu sreću tražili samo kroz duševna savršenstva, gušeci i zapostavljajući tjelesne požude i spolne nagone, upali su u stanovitu pogrešku, jer nisu vidjeli i nisu uzeli u obzir pola ljudske ličnosti.

Isto tako, oni koji danas ljudsku sreću vide samo u ekonomiji ili u užicima i strastima, potpuno su zanemarili duhovni vid čovjekove ličnosti te su se tako zaputili u bespuće i teško pogriješili.

¹¹ *Rahe zendegi*, str. 79.

Čovjek je spoj tijela i duše iz kojeg isijavaju svi duhovni i materijalni nagoni i stremljenja. Onaj ko zanemari bilo koji vid čovjekove ličnosti, u istoj mjeri će naštetići sveukupnoj ljudskoj sreći. Ljudska sreća slikovito se može predstaviti kao sveto drvo sačinjeno od hiljadu grana i grančica. Neke od njih vezane su za duhovni, a neke druge za materijalni vid čovjekova života. Zbiljsku sreću doživjet će samo onaj čovjek kome čisto stablo sreće, sa svim svojim granama i grančicama, bude pravilo hlad i bude oživilo sve njegove i vanjske i duhovne iskonske nagone i stremljenja.

Osnova islamskog podučavanja naslanja se na čovjekovu iskonsku prirodu, prirodu koja je perom božanskog određenja ispisana u ljudskoj nutrini i predstavlja postojanu i nepromjenjivu narav, darovanu od Boga, koja je zasigurno ugrađena u ljudsko stvaranje i koja se nikada ne mijenja.

فَأَقْمِرْ وَجْهَكَ لِلَّدِينِ حَيْفَاً فَطَرَ اللَّهُ أَلَّتِي فَطَرَ الْنَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ
ذَلِكَ الَّذِي بِالْقَيْمِ وَلِكُنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾

*Okreni lice svoje ti, kao vjernik pravi, čistoj vjeri, Allahovoj prirodi prema kojoj
On ljude stvori! Nema promjene u Allahovu stvaranju! To je prava vjera, ali većina
ljudi ne zna.¹²*

Hoće se reći da je islam postojana i čvrsto utemeljena vjera zato što je njen učenje uskladeno sa čovjekovom prirodom. Upravo zato će ova vjera sebi osigurati konačnu pobjedu – htjeli to njeni protivnici prihvati ili ne. Po neminovnom sudu historije, ova vjera će prevladati nad svim vjerama.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظَهِّرُهُ عَلَى الْأَدِينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ
الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٠﴾

*On je Poslanika Svoga poslao sa Uputom i vjerom istinskom, da bi je nad sve vjere
uzdigao, makar to mnogobrojni mržili!¹³*

Temeljni stub sreće

Da bih skrenuo pažnju cijenjenim slušaocima na sveobuhvatnost i univerzalnost islama u odnosu na duhovna i materijalna pitanja na putu ljudske sreće, reći ću nekoliko stvari:

¹² Er-Rum, 30.

¹³ Et-Tevbe, 33.

Vjerovanje u Boga, pročišćenje duše od nečistoća i zaprljanja, kao i vođenje računa o čuvanju moralnih i ljudskih osobina jeste temeljni uvjet ljudske sreće i jedan je od najvažnijih islamskih programa, o kojem govori stotine ajeta i hadisa.

U suri ‘Asr Uzvišeni se kune da će svi ljudi iz bilo kojeg naroda i u bilo kojem vremenu pretrpjeti štetu, biti nesretni i na gubitku, osim ako ne budu imali nekoliko vrlina, od kojih je prva vjera:

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ إِنَّ الْإِنْسَنَ لِفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾ إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا

Tako mi vremena, čovjek je, doista, na gubitku – osim onih koji vjeruju...¹⁴

U suri Šems rečeno je:

وَالشَّمْسِ وَضَحَّكَهَا ﴿١﴾ وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَّهَا ﴿٢﴾ وَالنَّهَارِ إِذَا جَلَّهَا ﴿٣﴾ وَاللَّيلِ إِذَا يَغْشِنَهَا
وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَنَهَا ﴿٤﴾ وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَنَهَا ﴿٥﴾ وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّنَهَا ﴿٦﴾ فَاهْمَمَهَا
جُورَهَا وَتَقْوَنَهَا ﴿٧﴾ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّهَا ﴿٨﴾

Tako Mi Sunca i svjetlosti njegove, i Mjeseca kad ga prati, i dana kad ga očituje, i noći kada ga zakrije, i neba i Onoga Koji ga sazda, i Zemlje i Onoga Koji je ravnom učini, i duše i Onoga Koji je stvorio, pa je nadahnu da znade šta zlo joj je a šta dobro je, uspjjet će onaj ko je očistio...¹⁵

Tako mi svih ovih svetih ajeta, prava sreća i spas pripadaju samo onome ko dušu svoju očisti od nečistoća. Nesretan je i gubitnik onaj koji dušu onečisti i zaprlja.

Hazreti Ali, a.s., je rekao:

“Naslov vjernikove knjige djela je ljepota njegovog morala.”¹⁶

Svi ovi ajeti koje Kur’ān donosi o Zemlji i Nebesima, o drveću i životinjama, o zametku i fetusu, kao i o različitim aspektima svijeta, tu su zarad skretanja čovjekove pažnje prema uzvišenom Bogu i stvaranja duha vjerovanja u njemu. Ajeti koji govore o pohvalnim osobinama i o moralnim vrlinama, kao i ajeti koji govore o lošim moralnim osobinama i niskostima – svi su objavljeni radi poziva čovjeku da se vrati duhovnim vrlinama i

¹⁴ El- ‘Asr, 1-3.

¹⁵ Eš-Šems, 1-9.

¹⁶ Sefinetu-l-bihar (hulk), str. 410.

odagna nepočudne osobine od sebe. Časni Poslanik o svojoj nebeskoj misiji kaže:

“Poslan sam da usavršim ahlak (moral).”¹⁷

Svaki musliman dobro zna da islam obraća potpunu pažnju na čovjekove duhovne aspekte te vjerska i moralna savršenstva, ali je svakom muslimanu posve jasno i načelo da čovjekova duhovna dimenzija, sama po sebi, ne osigurava cijelovitu ljudsku sreću. Islam nije ograničio ni potisnuo svoje sljedbenike samo u okvir duhovnosti, već je zajedno sa pozivom na duhovnost i usavršavanje duhovnih dimenzija obratio pažnju i na materijalne aspekte čovjeka i na njegove prirodne užitke. Da bih rekao nešto i o tome, s kur’anskog i hadiskog stanovišta ču razmotriti sljedbenike načela ekonomije, strasti i užitka, koja se najviše primjenjuju i izazivaju najveću pažnju svijeta današnjice.

Ekonomске aktivnosti čovjeka, korištenje ljudske snage i iskorištavanje prirodnih resursa predstavljaju neka od najvažnijih vjerskih naučavanja. O tome je objavljeno mnoštvo ajeta i hadisa. Časni Poslanik i čisti Imami ovo su smatrali tako važnim da neki od njihovih hadisa izgledaju začuđujuće. Radi boljeg upoznavanja sa vrijednostima ekonomije u islamu, ovom prilikom cijenjenim slušaocima navodimo nekoliko hadisa:

O ljudskoj snazi

Časni Poslanik je rekao:

“Traženje halal-imetka obaveza je svakog muslimana i muslimanke.”¹⁸

“Ko bude jeo ono što zaradi trudom svojih ruku, bit će na Sudnjem danu među vjerovjesnicima i imat će njihovu nagradu.”¹⁹

“Nagrada čovjeku koji se trudi za (halal) opskrbu sebi i svojoj porodici je poput nagrade borcu na Božijem putu.”²⁰

Upitaše: “Koja je opskrba najčistija?” Reče: “Opskrba koju čovjek stekne vlastitom rukom.”²¹

¹⁷ *Sefinetu-l-bihar (hulk)*), str. 410.

¹⁸ *Biharu-l-envar*, sv. 23., str. 6.

¹⁹ Isto.

²⁰ *Mustedrek*, sv. 2., str. 424.

²¹ Isto, str. 417.

O životu i društvenom ponašanju hazreti Alija, a.s., rečeno je:

“Kada bi došao iz džihada, dao bi se na podučavanje ljudi i na presuđivanje u njihovim međusobnim sporovima, a kada bi to završio, onda bi se u svojoj bašći dao na poljoprivredne radeve kao što su kopanje lopatom, pravljenje kanala i navodnjavanje, istovremeno čineći zikr.”²²

Ibn Abbas prenosi:

“Kada bi Allahov poslanik, s.a.v.a., video nekog čovjeka čija bi ga snaga i jačina zadivili, upitao bi ima li kakav zanat. Ako bi odgovorili da nema, Allahov poslanik bi kazao: ‘Pao je u mojim očima.’”

To znači da nezaposlen mladić nema vrijednosti u Poslanikovim očima.

Korištenje prirode

Božiji poslanik, s.a.v.a., kaže:

“Ukoliko nastupi Sudnji dan, a neko od vas bude u ruci imao mladicu drveta i ako ostane vremena tek toliko da je zasadi, neka je zasadi.”²³

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao:

“Divan li je imetak hurmina palma! Onaj ko proda hurminu palmu i na njeno mjesto ne posadi drugu stabljiku, novac od onog stabla je poput pepela na vrhu uzvisine koji vihor u olujnom danu raznese.”²⁴

Časni Poslanik, s.a.v.a., veli:

“Nema nijednog muslimana koji posadi voćku ili zasije usjev, pa iz njih budu jeli ljudi, ptice ili životinje, a da mu se to neće računati kao sadaka.”²⁵

Hazreti Ali, a.s., je kazao:

“Ko imadne vodu i zemlju pa i dalje bude siromašan (ne iskoristi svoju snagu) – neka je prokletstvo Božije na njega.”²⁶

²² *Mustedrek*, sv. 2., str. 417.

²³ *Biharu-l-envar*, sv. 23., str. 6.

²⁴ *Mustedrek*, sv. 2., str. 501.

²⁵ *Musned Ahmed*, sv. 6., str. 362; *Tefsiru-l-Kurtubi*, sv. 4., str. 36.

²⁶ *Biharu-l-envar*, sv. 23., str. 19.

Islam stavlja najveći naglasak na rad, trud i pokretanje točka ekonomije te ni u najtežim trenucima ne zaboravlja vrijednost privređivanja. Tako je Imam Sadik, a.s., kazao Hišamu:

“O Hišame, ni kada vidiš dvije vojske u redovima kako su se sukobile, nemoj prestajati tragati za opskrbom tog dana.”²⁷

I pored svih ovih preporuka i ukazivanja na važnost bavljenja ekonomijom i privređivanjem ipak nigdje nije rečeno da ekonomija predstavlja temeljno načelo ljudske sreće. Jednostavno, nije joj dat značaj veći od onog stvarnog koji i zaslužuje. Dakle, sa stanovišta islama, stavljanje u promet ljudskih snaga i prirodnih resursa na privređivanje jeste samo jedna grana na stablu ljudske sreće, iako treba naglasiti da se radi o vrlo važnoj grani ljudske sreće. Ljudi koji vjeruju u prednost ekonomije u osiguravanju ljudske sreće nisu spoznali čovjeka. Štaviše, srozali su njegov ugled na nivo stroja ili sposobne životinje.

Mnogi ljudi i filozofi u prošlosti smatrali su da čovjekova sreća leži u sputavanju životinjskih nagona u njemu i gušenju njegovih putenih poriva. Ovakvo gledanje na sreću sve donedavno je bilo rašireno u Evropi i u Americi, a i sada ima značajan broj pristalica.

Isposništvo

U kršćanskom svijetu mnogo je muškaraca i žena koji su se zaredili. Tako su se – ostavivši Ovaj svijet – udaljili od postojanih zakona stvaranja i ispravnog programa ljudske prirode, odnosno braka i seksualnih nagona. Ovakvo postupanje u njihovim očima i očima ostalih kršćana smatra se svetim i pohvalnim djelom. Oni misle da će se time oslobođiti okova životinjskog i doseći čistu ljudskost, te da će se tako duhovno pročišćeni vinuti u nebeski svijet meleka.

Većina filozofa i etičara prije Freuda osuđivala je nagonu. Izravno ili posredno smatrali su ih činiocima koji povezuju čovjeka sa životinjskim odlikama i naglašeno su vjerovali da bilo koji vid civilizacije dolazi iz neprekidne borbe sa nagonima – koji su u njihovim očima imali status životinjskih duša. Drugim riječima, oni tvrde da su ljudski nagoni nepremostiva prepreka ljudskom napretku te se samo njihovim uklanjanjem može izgraditi jedno valjano ljudsko društvo.²⁸

²⁷ *Vesail*, sv. 4., str. 101.

²⁸ *Andišehaje Frojd*, str. 50.

Međutim, životinjski nagoni i tjelesni porivi položeni su i usađeni u samu ljudsku bit. Uzvišeni Allah je čovjeka stvorio upravo sa ovim nagonima. A sve ono što je Veliki Stvoritelj ugradio u čovjeka – sigurno je dobro i korisno za njega.

Realnosti okrenuti islam, koji istinu smatra osnovom ljudske sreće i uzima u obzir sve realnosti iskonske ljudske prirode, uz jedan naglašen i ispravan program preporučuje muslimanima zadovoljavanje tjelesnih nagona i iskorištavanje poriva strasti. Islam uzdržavanje od braka smatra pokuđenim djelom te vjeruje da celibat predstavlja opasan društveni fenomen. Časni Poslanik, s.a.v.a., je kazao:

“Najgori u mom ummetu su mladi bez bračnog partnera.”²⁹

Neoženjen čovjek po imenu Akaf našao se jednog dana pred Poslanikom. Nakon što ga je Poslanik, s.a.v.a., propitao o zdravstvenom i materijalnom stanju te dobio potvrđne odgovore, izravno mu je kazao:

“Oženi se ili ćeš biti od grješnika.”³⁰

Sa zapadnog stanovišta, asketizam i odbacivanje Ovog svijeta su poželjni i ispravni, dok je u islamu stvar upravo suprotna. Ne samo da se celibat i asketizam ne smatraju svetim i pohvalnim već se tretiraju kao okretanje leđa sunnetu Božijeg poslanika i skretanje s Pravog puta iskonske prirode. Časni Poslanik, s.a.v.a., je kazao:

“Brak je moj sunnet, pa ko se ustegne od moga sunneta – nije od mene.”³¹

Iako je u Kur'anu i hadisima Poslanika, s.a.v.a., i Ehli-bejta, a.s., jako naglašena obaveza ženidbe i zadovoljavanja seksualnih nagona, upražnjanje strasti nikada nije postavljeno kao temeljni stub ljudske sreće, već samo kao jedna u mnoštvu grana stabla sreće.

Ostvarivanje užitaka

Po Freudovim riječima, seksualni nagoni javljaju se u čovjeku u različitim obličjima, te je užitak ustvari zadovoljavanje seksualnih nagona u raznolikim oblicima. Drugi pak kažu da u čovjeku obitavaju nezavisni i raznoliki

²⁹ *Mustedrek*, sv. 2., str. 351.

³⁰ Isto.

³¹ *Biharu-l-envar*, sv. 100., str. 221; *Fethu-l-bari*, sv. 9., str. 97.

nagoni – pored onih seksualnih – pri čemu je zadovoljavanje bilo kojeg od njih priyatno i donosi užitak. U svakom slučaju, sasvim je jasno da čovjek stavljanjem bilo kojeg nagona i poriva u opticaj doživljava stanoviti užitak i upravo je taj osjećaj užitka zagrijavao čovječanstvo te uzbudivao i pokretnao ljude. U današnjem svijetu uživanje i priskrbljivanje užitka predstavlja najvažniji cilj u životu. Značajan dio svih djelatnosti civiliziranog svijeta počiva upravo na ovom načelu, tako da neki danas misle da čovjek i nema drugog savršenstva do potpunog zadovoljavanja svojih nagona i strasti.

Nažalost, ovaj svijet prirode je tako ustrojen da su žaoka i med, užitak i patnja međusobno tako isprepleteni i spregnuti da se na putu dostizanja užitka uglavnom suočavamo sa patnjama i bolima i to je samo po sebi uzrok nezadovoljstva i ograničenja ljudi.

Naravno, neograničeno zadovoljavanje svih želja i nagonskih sklonosti donosi užitak, ali to je uglavnom praćeno patnjama koje su posljedica svijeta suprotstavljenosti i lošeg ponašanja. Prema tome, življenje poput životinje, koja je čak i slobodna, ne donosi sreću. Zato su neki filozofi i etičari davali prednost tome da svoje razmišljanje usmjere na pronalaženje metoda kojima se ublažavaju boli i patnje, pa su u svojim naučavanjima došli do sljedećeg zaključka: Budući da je svaka patnja proizvod neke vrste percepције, treba poduzeti sve napore da bi se iskorijenili ili oslabili fizički i duhovni uzroci koji uzrokuju takve percepцијe – a prvo takvo sredstvo koje čovjeku stoji na raspolaganju jeste alkohol ili druga opojna sredstva.³²

Unatoč svim teškoćama koje se javljaju na putu dostizanja užitka, čovjek ne posustaje i neprestano teži ispunjenju zahtjeva svojih nagona.

Ne samo da se islam ne protivi zadovoljavanju prohtjeva i uživanju – koji su svojevrsni iskonski nagon – već ih smatra dijelom čovjekove sreće i radosti, s tim da islam u ovom pogledu ima potpuno ispravnu mjeru i procjenu. Udovoljavanje nagonima i privlačenje užitaka prihvatljivo je sve dok ne postane nesreća, dok ne uništi temelje ljudske sreće i dok ne doveđe društvo u grijehu i nečistoću.

Međutim, ljudi ni u jednom društvu nemaju absolutnu slobodu zadovoljavanja svojih nagona. Izuzmemli prirodne prepreke na putu užicima, ukoliko se pretpostavi da će njihovo zadovoljavanje doći u sukob sa sigurnošću i slobodom zajednice, tu počinju granice zabrane. Islam je, međutim, osim zabrana onih užitaka koje je uveo moderni svijet, također uveo i zabrane onih užitaka koji su u sukobu sa načelima vjerovanja, bogobojaznosti i moralnim osobinama čovjeka. Sve one užitke koji ne uzrokuju materijalnu i duhovnu štetu – poput lijepa žene, ukusne hrane, prijatne odjeće,

³² Andišehaje Frojd, str. 108.

prostrane kuće, dobrog prijevoznog sredstva, materijalnog blagostanja, lijepih prizora prirode i desetina drugih stvari koje su osnova užitka i sredstvo zadovoljavanja životinjskih nagona – islam je dozvolio. I ne samo da ih je dozvolio već ih smatra dijelovima ljudske sreće i dobrobiti. Kao primjer, ovdje iznosimo nekoliko ajeta i hadisa:

يَبْنَىٰ إِلَّا دَمَ حُذُوا زِينَتُكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُّوَا وَأَشْرُبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ رَبُّ الْعِزَّةِ
الْمُسْرِفِينَ

O sinovi Ademovi, nadjedajte se kad god namaž obavljate. Jedite i pijte, ali ne pretjerujte. Doista Allah ne voli one koji pretjeruju.³³

قُلْ مَنْ حَرَمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالظَّيِّبَاتِ مِنَ الْرِزْقِ

Ti upitaj: "Ko je zabranio Allahove ukrase koje je On stvorio za Svoje robove, i lijepa jela iz opskrbe?!"³⁴

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao:

"Najbolje žene moga ummeta su one najlepših lica, a najmanjeg mehra."³⁵

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao:

"Zaista u sreću muslimana spada to da ima dijete koje liči na njega, zatim da ima prijatnu ženu sa vjerom, dobru jahalicu i prostranu kuću."³⁶

Božiji poslanik, s.a.v.a., je kazao:

"Četiri stvari čovjeka čine sretnim: dobri prijatelji, dobro dijete, poslušna žena i da opskrbu stiče u svome gradu."³⁷

Hazreti Sadik, a.s., je rekao:

"Tri stvari čovjeka čine sretnim: poslušna žena, dobro dijete i opskrba koja donosi blagostanje i spokoj njegovoj porodici."³⁸

³³ El-A'raf, 31.

³⁴ El-A'raf, 32.

³⁵ Biharu-l-envar, sv. 23., str. 55.

³⁶ Isto.

³⁷ Isto, str. 51.

³⁸ Isto, str. 55.

Hazreti Sadik, a.s., je rekao:

“Čovjeka čini sretnim posjedovanje jahalice koja mu pomaže u obavljanju njegovih poslova i ispunjenju potreba njegovih prijatelja.”³⁹

Hazreti Sadik, a.s., je kazao:

“Čovjeka čini sretnim i prostrana kuća.”⁴⁰

Poslanik, s.a.v.a., je rekao:

“Zaista čovjeka čini sretnim dobra žena, prostrana kuća, dobra jahalica, kao i dobro dijete.”⁴¹

Ravnoteža tijela i duše

Islam vodi računa o zadovoljavanju ljudskih nagona i uživanju u mjeri koja čovjeku donosi korist – štaviš, sve to smatra ogrankom čovjekove sreće – ali ne smatra da je užitak osnova i temelj te sreće. Čovjek koji sam sebe zatoči u okvire materijalnih užitaka i od života ne poznaje ništa drugo do odijevanje, pijenje i ispoljavanje životinjskih strasti – takav čovjek narušava zakon iskonske prirode i zaslužuje kaznu i patnju.

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao:

“Ponašanje čovjeka koji od Allahovih blagodati kod sebe ne vidi ništa osim hrane, pića i odjeće, nedostatno je i kazna mu je blizu.”⁴²

Po mišljenju našeg dragog Poslanika, s.a.v.a., čovjekova sreća sastoji se iz upotpunjena i materijalnih i duhovnih dimenzija i zadovoljenja svih ljudskih i životinjskih prohtjeva. Pogriješio je onaj ko je u ime duhovnosti zanemario materijalne prohtjeve, kao i onaj ko je radi priskrbljivanja materijalnih užitaka izgubio duhovne dimenzije.

Hazreti Bakir, a.s., je rekao:

“Nije od nas ko ostavi Dunjaluk radi Ahireta, niti je od nas ko zapostavi Ahiret zbog Dunjaluka.”⁴³

³⁹ *Mekarimu-l-ahlak*, str. 138.

⁴⁰ Isto, str. 65.

⁴¹ Isto.

⁴² *Sefinetu-l-bihar*, str. 464.

⁴³ *Vesail*, sv. 4., str. 106.

Očuvanje ravnoteže između tijela i duše predstavlja jednu od najvećih ljudskih pobjeda i sreću. Kada bi čisti Imami, a.s., kod svojih sljedbenika uočili krajnju posvećenost duhovnom ili materijalnom, brzo bi ih potrebnim upozorenjima uravnotežili i usmjerili na Pravi put.

Dva brata, Ala' ibn Zijad Harisi i Asim ibn Zijad, živjeli su u Basri. Obojica su imali veliku naklonost prema hazreti Aliju, a.s. Ala' je bio skloniji dunjalučkim i materijalnim stvarima, dok je, nasuprot njemu, njegov brat okrenuo leđa Dunjaluku i više bio naklonjen duhovnosti, tako da je veći dio svoga vremena provodio u ibadetu i duhovnim razmišljanjima. Tako su obojica, na određen način, izašli izvan granica ispravnog i pravednog. Ala' se razbolio. U posjetu mu je došao hazreti Ali. Imamu je odmah pri-vukao pažnju njegov raskošan život. Bilo je jasno da je Ala' u svom mate-rijalnom životu mnogo pretjerivao. Hazreti Ali ga upozori: "O Ala', šta činiš, čemu sav ovaj raskoš?! Tebi više treba Ahiret i sredstva koja donose duhovnu sreću. Nastoj da na tome poradiš!" A potom mu je rekao: "Ipak, ukoliko budeš u izobilju da bi postigao duhovnu sreću, ako ti je namjera da ovim raskošnim životom dočekuješ goste, i ako je cilj ove raskoši i razvoja da širiš rodbinske veze i ispunjavaš prava drugih ljudi – onda ti nema prigovora. Ti si tim postupcima uložio trud na putu duhovne sreće i dostigao si Ahiret."

Imam je ovim blagim i nježnim govorom dao potrebno upozorenje, a istovremeno je ukazao na mogući ispravni put u njegovim djelima te mu je obznanio da su poslovi Dunjaluka – koji su na tragu uspostavljanja rodbinskih veza i poštovanja gostiju – istovjetni Ahiretu i duhovnosti. A onda mu se Ala', bez osvrta na ono što je rekao, obratio sljedećim riječima:

"O Vladaru pravovjernih, ja ti se žalim na svoga brata Asima ibn Zijada."

Imam upita: "A šta je on učinio?" Ala' reče: "On je obukao abaju i ostavio svoj dunjalučki život."

Ovim je htio reći: Ako sam se ja pretjerano posvetio Dunjaluku i sebe odveo u krajnost te dobio tvoje kritike, moj brat je, nasuprot meni, pretje-rao u duhovnom smislu, te je potpuno ostavio Ovaj svijet. Hazreti Ali, a.s., je naredio da ga dovedu. Kada je došao, Ali mu reče:

"O neprijatelju svoje duše, upleo si se u svoje nastrane šejtanske misli. Zašto ne vodiš računa o svojoj ženi i djeci, zašto im se ne smiluješ? Ti si možda umislio da Uzvišeni Bog ne želi da se koristiš Njegovim halal-blagodatima? O ti kratke pameti, manji si od te svoje umišljenosti."

Ovim mu je želio reći: Idi i započni običan život! Brini se o svojoj ženi i djeci, počni raditi i sticati opskrbu, počni se koristiti Božijim blagodatima!

Ove Alijeve riječi predstavljaju Poslanikov govor i Božiju naredbu. Njegovo naređenje je kategorično i mora se provesti. Obojica trebaju promijeniti svoje stavove i iz krajnosti se vratiti na pravac ravnoteže, da bi tako stekli sreću i stvarno zadovoljstvo. Međutim, jedna stvar se Asimu učini nerješivim čvorom. Naime, ukoliko vjera zahtijeva korištenje užitaka, lijepe odjeće, zašto onda sam hazreti Ali oblači grubu odjeću i jede tvrd hljeb? Nije se mogao suzdržati i upita:

“Zašto pored takvih riječi nosiš grubu odjeću i jedeš tvrd hljeb?” Hazreti Ali, a.s., mu odgovori: “Ja nisam kao ti. Božanski predvodnici istine imaju posebne obaveze. Uzvišeni ih je obavezao da usklade svoj život sa životom slabih i siromašnih ljudi, da u hrani i odjeći sa njima budu istovjetni i da siromaštvo i neimaština kod njih ne uzrokuju nezadovoljstvo kako ih to ne bi podstaklo na pobunu.”⁴⁴

Eto, to bi bila vjerovanja ljudi u prošlosti i onih danas, kao i kratki pogled islama na sreću i ljudsko upotpunjjenje.

Na kraju izlaganja neophodno je da cijenjenoj gospodi ukažem na to da se osnova čovjekove sreće ili nesreće oblikuje još u majčinom trbuhu. Na temelju islamskih hadisa i istraživanja učenjaka, maternica predstavlja izuzetno važno mjesto u ljudskoj sreći i nesreći. Budući da je u ovom mjesecu tema naših zanimanja odgoj djeteta, potrebno je da slušaocima budu data određena prethodna objašnjenja. Stoga, sa Božijom dozvolom, nastavljamo našu raspravu i govorimo o uticaju vremena provedenog unutar maternice na sreću i nesreću djeteta, nadajući se da će sve ovo biti korisno i svršishodno.

⁴⁴ *Nehdžu-l-belaga*, str. 344.

3. PREDAVANJE

وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكُفَّارِ إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضْلُوا
عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا ﴿٢٦﴾

A Nuh reče: "Gospodaru moj! Na Zemlji nemoj ostaviti ni jednog nevjernika! Ako ih ostaviš Ti, robove će Tvoje u zabludu zavoditi i neće rađati doli grješnike i nevjernike!"¹

Obećao sam da će danas, s Božijom voljom, govoriti o hadisima koji se tiču sreće i nesreće u majčinoj utrobi. Ova rasprava je jako važna kako sa vjerskog tako i sa naučnog stanovišta te joj zato treba pokloniti punu pažnju. Radi lakšeg razumijevanja ove materije prethodno ćemo predočiti određene uvodne napomene. Ovom prilikom može se reći da naučna dostignuća današnjeg svijeta u stanovitoj mjeri pomažu boljem razumijevanju ajeta i poslaničkih predaja, a između ostalog i naše današnje teme. Nadam se da će današnja rasprava, uz korištenje naučnih iskustava učenjaka i obraćanje pažnje na detalje pojedinih ajeta i predaja cijenjenoj gospodi biti jasna.

Prvo načelo, koje u današnjoj raspravi o razumijevanju sreće i nesreće u maternici treba objasniti sa aspekta hadisa i predaja, jeste razumijevanje samih pojmoveva sreća i nesreća. U perzijskom jeziku za riječ *sreća* koristi se izraz *hošbāhti*, a za riječ *nesreća* izraz *badbāhti*. Ti izrazi sami po sebi nose široko značenje koje obuhvata mnoge teme, ali većina ljudi pod pojmom nesreće podrazumijeva nevjerovanje i grijeh – i ništa više. Po njima je nesrećan samo onaj čovjek koji je uprljan prekršajima i neposlušnošću Bogu, pa tako ispada da je grješnost jedan od stepena nesreće. Ipak, mnoštvo je stvari koje ne spadaju u grijesenje i nepokornost, ali za čovjeka predstavljaju nesreću. Neke od njih izravno su spomenute u predajama, od kojih ćemo dio i navesti:

Poslanik, s.a.v.a., je rekao:

"Četiri su stvari koje čine čovjeka sretnim i četiri koje ga čine nesretnim. Čovjeka čine sretnim dobra žena, prostrana kuća, dobar komšija i dobra jahalica, a nesretnim ga čine loša žena, tjesna kuća, zao komšija i slaba jahalica."

¹ Nuh, 26-27.

Tjesna kuća i loša jahalica nisu grijeh. Ipak ih Božiji poslanik ubraja u činioce čovjekove nesreće. Ako su tjesna kuća i loša jahalica nesreća, onda sljepilo i maloumnost predstavljaju veću nesreću. Pa ukoliko dijete već po začeću bude slijepo ili zbog maloumnosti oca ili majke bude maloumno i ograničeno – može se reći da je ono već u majčinoj utrobi nesretno.

Zakon nasljeđivanja

Ljudi su veoma davno shvatili da svako živo biće prenosi svojim nasljednicima velik broj osobina i odlika. Zapravo, naredna generacija nasljeđuje osobine prethodne generacije. Jedna sjemenka cvijeta u sebi čuva sve odlike stabljike, lista, cvijeta i boju mladice iz koje proizlazi, tako da se nakon zrenja svaka od ovih odlika pojavljuje jedna za drugom. Košpica kajsije sadrži sva posebna svojstva stabla od kojeg je nastala. Kada je posiju i nakon što se razvije, postepeno će pokazati sva ta svojstva. Mače prema gradi svojih organa, obliku, izgledu, dlaci, šapi i drugim odlikama svoje vrste, poput roditelja nasljeđuje osobine svojih predaka. Afričko ili evropsko dijete naslijedit će boju kože, oblik kose, građu nosa, boju očiju i ostalo od svojih roditelja prema pripadnosti odgovarajućoj rasi. Jednom riječju, u živom svijetu djeluje zakon koji se zove *zakon nasljeđivanja*. Ovaj zakon čuva oblik specifičnih vrsta biljki, životinja i čovjeka. Zahvaljujući ovom zakonu, bez imalo prava na vlastiti izbor potomci od svojih roditelja nasljeđuju mnoštvo osobina i odlika i sa takvim posebnim odlikama dolaze na svijet.

Empirijske znanosti su napredovali na svim poljima prirode te su znanstvenicima objelodanile mnoštvo istina koje su u prošlosti bile nepoznate. Citologija i embriologija, uporedo sa drugim naukama, silno su uznapredovale. Naučnici su, zahvaljujući moćnim tehničkim uređajima i dobrim mikroskopima, ispitivali sitne organizme te su otkrili da je izvor postanka živih organizama izuzetno sitna jedinica – ćelija, koja se u naročitim okolnostima i uvjetima razvija. I, najzad, zavisno od vrsne pripadnosti, ćelija se pretiče u insektu, životinju ili čovjeka. Otkriće ove velike tajne učinilo je zakon nasljeđivanja složenijim – jer je istraživače dovelo do pitanja u kakvom obliku i gdje se sve u ovoj sićušnoj jedinku kriju činioći nasljeđstva.

Biolozi koji se bave istraživanjem života su, s nadom da će otkriti ovu zagonetku, mnogo vremena posvetili citologiji i veliki dio vremena su provodili nad mikroskopom. Međutim, ova oblast je bila puna poteškoća. S jedne strane, imali su posla sa ćelijom, koja predstavlja fizički organ i

posjeduje fizičke i hemijske osobine, a s druge strane, suočili su se sa pitanjem naslijeda, koje je u skladu sa Mendelovim zakonom matematički potpuno jasno, ali taj njegov zaključak ni na kakav način nije umanjio zagonetnost ove oblasti.

Ostalo je da visi pitanje gdje se nalazi činilac naslijeda. U kojem dijelu ćelije? Kojem tjelesnom dijelu je prepustena odgovornost za naslijđivanje? Koji dio protoplazme i koji dio jezgra ćelije uzrokuje, naprimjer, da dijete naslijedi majčin nos, očeve oči i određene osobine svojih predaka?²

Nakon mnoštva naučnih istraživanja došlo se do zaključka da se u ćeliji nalazi jezgro elipsastog oblika sa elastičnom opnom te su u tom jezgru našli sitne čestice koje se javljaju u vrijeme diobe ćelije. One se zovu hromozomi.

Mnogi naučnici istraživači života slažu se da je broj hromozoma u jedru stalan te da svaka ćelija čovjeka sadrži 48 hromozoma. Svaka ćelija miša ima 40, muhe 12, leblebije 14, paradajza 24, dok pčela ima 32 hromozoma.³

Učenjaci su u svojim naučnim istraživanjima otišli korak dalje i shvatili da se u hromozomima nalaze izuzetno sitna zrnca nazvana geni, za koje je utvrđeno da su zbiljski činioci naslijđivanja s pohranjenim nasljednim osobinama. Upravo geni prenose raznolike nasljedne osobine poput izgleda očiju, kose, kože, građe nosa, usana te druge nasljedne osobine koje se prenose s roditelja na potomke.

Savremena genetika potvrđuje da se nasljedne osobine roditelja prenose na potomke dijeljenjem hromozoma koji se nalaze u jezgru ćelije. Stoga ovi hromozomi, prema svojim dimenzijama, posjeduju desetine ili stotine dijelova koji se nazivaju geni ili nasljedne jedinice. Kod muhe je precizno ustanovljeno koji se geni nalaze u hromozomima, u kojem dijelu hromozoma su oni smješteni te na kojem međusobnom rastojanju se nalaze.⁴

Nasljedne osobine su, dakle, vezane za činioce koji se zovu geni. Njihov broj je veoma velik i oni su u jezgru poredani poput zrna tespiha. Osim toga, geni imaju i međusobne uticaje jedni na druge te je moguće da jedna osobina zavisi od nekoliko gena, i to na način da svaki od njih proizvodi jedan za-seban dio određene čovjekove osobine.⁵

Ljudi su u prošlom stoljeću imali koliko-toliko znanja o zakonu naslijđivanja, ali o detaljima toga zakona nisu imali pojma. Svjetski učenjaci

² *Tarihe 'ulum*, str. 707.

³ Isto.

⁴ Isto.

⁵ Isto.

u prošlosti znali su da se u sjemenci cvijeta, u sjemenci drveta, ljudskoj i životinjskoj sjemenoj tekućini nalaze pohranjene osobine koje se sa prethodnih generacija prenose na potonja bića.

Današnji učenjaci proširuju opseg svojih istraživanja ka dubini čelije. Tako su pronašli sićušne elemente unutar hromozoma, koji su činioci nasljedstva, a nazvani su genima.

Nasljeđivanje u svjetlu predaja

Časni Poslanik i čisti Imami, preko svjetla objave i nadahnuća, bili su potpuno svjesni ove činjenice te su u nekim predajama govorili o ovoj tajni. Čak su i mislili na ono što je u naučnim krugovima poznato kao gen, a što se u predajama naziva ‘irk. Za primjer vam ovom prilikom navodim nekoliko takvih predaja:

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao:

“Pogledaj u šta ćeš pohraniti svoje dijete, jer je, zaista, naslijedena osoba uhoda.”⁶

U *El-Mundžidu* o riječi *dess* stoji: “*Irk dessas* znači da se moral predaka prenosi na djecu.”

Ovaj hadis vrlo jasno ističe zakon nasljeđivanja izražen riječju ‘irk. Kao da Poslanik svojim sljedbenicima poručuje: Dobro gledajte gdje stavljate svoju sjemenu tekućinu! Ne budite nemarni u pogledu zakona nasljeđivanja! Povedite računa da to mjesto bude (duhovno) čisto, kako vaši potomci ne bi naslijedili nečije nevaljale osobine.

Imam Ali, a.s., je kazao:

“Lijepe moralne osobine dokaz su plemenitosti porodičnih korijena (‘irk).”⁷

Muhammed Hanefijje, sin hazreti Alija, a.s., bio je bajraktar u Bici kod deve. Ali, a.s., mu je dao zapovijed da napadne, on je krenuo, ali je ubrzo bio zaustavljen neprijateljskim sabljama i kopljima. Hazreti Ali je dojavao do njega i rekao: “Naprijed među kopljjanike!” On je malo napredovao, a onda je ponovo zaustavljen. Ali se zbog sinove slabosti onespokojio, a potom ga je udario koricama mača po ramenu i kazao:

⁶ *El-Mustatref*, sv. 2., str. 218.

⁷ *Gureru-l-hikem*, str. 17.

“Ovu slabost si donio od majke.”⁸

Ovim se hoće reći: Da si imao majku tako čestitu kao što je čista hazreti Fatima, ne bi bio takav. Ova twoja slabost dolazi kao genetsko naslijede od tvoje majke.

Iako je zakon nasljeđivanja postojano i općenito načelo i u pravilu djeca nasljeđuju osobine svojih roditelja, ipak se nekada dogodi da se ovaj zakon zaustavi kod nekih osobina i djeca na svijet dođu sa novim osobinama. U skladu sa novim istraživanjima, ova mutacija i promjena oblika unutar građe uočena je kod gljiva, biljaka, cvjetova, drveća, insekata i životinja, kako kopnenih tako i vodenih, kao i kod nekih ptica, pa čak i kod ljudi.

U određenim slučajevima nove osobine se ustaljuju kod potomaka i preko te osobe u obliku naslijeda se prenose na buduće potomke te se ovom mutacijom stvara nova osobina, a ponekad se ona zaustavi i bude nepostojana pa je buduća pokoljenja ne nose u sebi.

Po mišljenju naučnika, ova iznenadna promjena oblika i pojava novih osobina temelji se na dva načela:

- a) Promjena stanja gena i hromozoma ćelije jedne generacije;
- b) Nasljeđivanje osobina davnih predaka i pojava nekih skrivenih i recesivnih osobina.

Prije dvije godine na ovom skupu nekih dvanaest dana govorili smo o čistoti generacija te smo sa islamskog i naučnog stanovišta govorili i raspravljali o nasljeđivanju, mutaciji i promjenama s kojima se naši potomci mogu suočiti. Danas ću samo u sažetom obliku osvježiti vaše sjećanje o načelima nasljeđivanja i njihovom uticaju na odgoj djeteta, da bi vam bilo jasno šta znači djetetova sreća i nesreća dok je ono još u majčinoj maternici.

Promjena gena

Treba imati u vidu da je, s obzirom na okolnosti u okruženju, moguće da se najednom neočekivano pojavi neka nasljedna osobina, ili obrnuto, da se neke osobine ne pojave i zaustave u nekoj generaciji. Osobine koje se oblikuju na ovaj način ponekad se prenesu i na druge generacije. Ovaj proces naziva se mutacijom i on još nije naučno zaokružen niti su ustanovljeni njegovi uzroci. Prema tome, jedna od glavnih osobina iznenadnih promjena

⁸ *Tetimmetu-l-munteha*, str. 17.

odnosno mutacije jeste nasljednost. Stoga se može doći do zaključka da kada god se jedan od gena "pokvari" ili nekoliko hromozoma spolnih ćelija propadne, kod narednih pokoljenja nastaju promjene u tjelesnoj gradi. Nekad je bila poznata samo spontana mutacija, ali posredstvom uticaja x-zraka na spolne ćelije Müller je 1927. proizveo mutaciju eksperimentalno i nakon toga je sa x-zrakama radija ponovio eksperiment i dobio zadovoljavajuće rezultate.⁹

Često se događa da se ocu i majci koji imaju npr. crne oči i crnu kosu, taman ten i tamne usne – koji, u najkraćem, imaju izgled istočnjaka – rodijete sa plavim očima, plavom kosom te bijelom kožom i izgledom zapadnjaka. Ova vrsta promjene, koja je u suprotnosti sa klasičnim zakonom nasljedivanja, moguća je i utemeljena je na iznenadnoj promjeni gena, dakle promjeni u činiocima naslijeda. Bez sumnje, ovakve vrste promjena u prirodi se događaju kod svih živih bića počev od biljki, životinja pa sve do ljudi.

Rasne razlike počivaju upravo na ovom principu mutacije. Međutim, današnja nauka još uvijek nije ustanovila stvarne uzroke i povode ovim mutacijama i ne zna šta stoji u pozadini ovih promjena. U vezi s tim postoje samo teorije i pretpostavke.

Za objašnjenje spontanih mutacija koje se iznenada, bez jasnog razloga, pojavljuju navodi se da se ovo događa zbog nekog prirodnog zračenja kao što je zračenje zemlje, koje se odnosi na radioaktivnost tla, ili zračenje iz zraka, koje se odnosi na Sunce ili nepoznate kosmičke zrake.¹⁰

Moguće je da neke iznenadne promjene svoje korijene nalaze u nekoj dalekoj karici i pretku čiji su nasljedni geni ostali prikriveni u ćeliji, a pojavljuju se u pogodnim uvjetima. Drugim riječima, prva pretpostavka je bila da neki prirodni uzročnici izazivaju prvobitne promjene u genima te da tako prenose nove osobine na djecu bez prethodne genetske uvjetovanosti. Druga je pretpostavka da su gradivni geni novih osobina počivali skriveni u ćelijama dalekih predaka, ali se u dugom vremenskom roku nisu pojavljivale povoljne okolnosti za njihovo pojavljivanje. Onoga trenutka kada su im se stvorile povoljne okolnosti, oni su se ispoljili i oblikovali nove osobine.

Ukoliko se ukrste dva miša, jedan bijeli i drugi sivi, potomci iz prve generacije će svi biti mješanci sive boje. Zato se može kazati da prisustvo jedne boje predstavlja dominantnost jedne osobine, a njeno odsustvo recessivnost osobine. Ukoliko se, nadalje, ukrste miševi iz prve generacije, njihovi potomci će pripadati jednoj od tri sljedeće kategorije:

⁹ Će midanam (*Seretan*), str. 42.

¹⁰ Će midanam (*Dženajat*), str. 102.

- (1) jedna četvrtina njih bit će čisto sive boje (dominantnog gena);
- (2) jedna polovina njih će imati sivu boju različitih nijansi,
- (3) posljednja četvrtina bit će recesivno bijele boje.

Prema tome, bijela boja koja se ne pojavljuje u jednoj generaciji neće potpuno nestati i uvjek će se, kada se ukrste miševi mješanci sive boje, ponovo pojavljivati jedna četvrtina bijelih miševa.

Rođeni zločinac, sa stanovišta psihologije, liči na prvobitne ljude. Ova skupina ljudi ima nesimetrično lice ili lobanju, istureno čelo, oštре i klem-pave uši. Pojava ovakvih osobina odnosi se na naslijeđe i neku vrstu vraćanja korijenima, odnosno dalekim precima. Kod ovakvih osoba moguće je uočiti nagone prvobitnih ljudi. Isto tako se među životinjama mogu uočiti osobine iskorijenjenih životinja iz prošlih vremena.¹¹

Iz ove dvije rečenice jasno se vidi da su kod ljudi i životinja neke osobine bližih ili dalekih predaka bile skrivene i da su se pojavile u pogodnoj sredini i odgovarajućim okolnostima. Po mišljenju današnjih naučnika, između današnjeg čovjeka i njegovih minulih predaka posredstvom naslijednih činilaca uspostavlja se čudna i složena veza.

Čovjek nadilazi granice svoga tijela. Njegova vremenska granica, poput prostorne granice, neodredena je i neograničena, te nezavisno od toga bio on prisutan ili ne – ona se veže za njegovu prošlost i njegovu budućnost. Znamo da se naša ličnost oblikuje od trenutka oplodnje ženskog jajaščeta muškom jajnom ćelijom u maternici, ali su se gradivni elementi ovih ćelija nalazili u tkivu naših očeva, djedova i pradjedova. Ćelijske materije majke i oca sudjeluju u našoj gradi i bez prekida tjelesno nas vezuju za prošlost. A budući da u sebi posjedujemo mnoštvo čestica naslijednih činilaca naslijeda naših predaka, naše osobine će biti izvedene iz njihovih osobina.¹²

Naslijedna struktura tkiva ni u jednom aspektu još nije posve spoznata. Još uvjek ne znamo na kakav način se odvija objedinjavanje genetskih osobina majke, oca ili dalekih predaka u majčinom jajaščetu od kojeg se stvara fetus i da li su dijelovi jezgra ćelija dalekih predaka prodrli u njega ili ne. Ponekada se dešava da se kod naslijednika osoba čije osobine poznamo pojavi dijete sa novim osobinama.¹³

Naučna mudžiza Božijeg poslanika

S obzirom na naučna istraživanja, dva hadisa potvrđuju svoju naučnu i duhovnu vrijednost kada je u pitanju nasljeđivanje. Po mom mišljenju, ova

¹¹ Če midanam (*Dženajat*), str. 36.

¹² Ensane našenahate, str. 253.

¹³ Isto, str. 245.

dva hadisa upućuju na naučnu mudžizu časnog Poslanika. Da nije bilo ovakvih naučnih dostignuća, značenje ovih hadisa ostalo bi nepoznato.

Naučnici su kroz dugi niz godina, zahvaljujući svom danonoćnom trudu, otkrili istine i činjenice koje su ranije bile nepoznate. Svojim naučnim dostignućima oni su otvorili put za shvatanje teško razumljivih ajeta i hadisa. Na taj način su za istraživače i one koji čitaju razotkrili veličinu i značaj položaja poslanstva te stvarnu vrijednost Božije objave u objašnjavanju nepoznatih istina.

1. *predaja*

Hazreti Bakir, a.s., je rekao:

“Jedan ensarija došao je sa svojom ženom kod Božijeg poslanika te mu je rekao: ‘O Božiji poslaniče, ova žena je moja amidžićna i moja supruga. Ona je čedna i čista. Rodila mi je crnoputog sina, širokih nozdrva, kovrdžave kose i spljoštenog nosa, ukratko, sa svim osobinama jednog Habesije (etiopskog crnca). Mi nemamo ni po očevoj ni po majčinoj liniji ni jednog našeg djeda ni oca da liči na njega.’ Božiji poslanik upita njegovu ženu: ‘Šta veliš na ovo?’ Ona se zakle: ‘Od trenutka kada sam se udala za ovog čovjeka ni s kim više nisam imala doticaja.’ Božiji poslanik, poput čovjeka koji se dade u razmišljanje, obori glavu, potom je podiže i usmjeri pogled ka Nebesima, okrenu se prema čovjeku i reče: ‘Između svakog čovjeka i Adema, a.s., ima 99 čestica (*īrk*) koje utiču na čovjekovu građu. Kada se sjemena tekućina nađe u maternici, te čestice se pokrenu i sve od Boga traže da buduće dijete liči na njih. Ovo dijete se razlikuje od vas zato što potiče od tih čestica vaših dalekih djedova i predaka. Uzmi dijete, ono je tvoje.’ Žena reče: ‘O Poslaniče, razvezao si moj čvor i riješio si me brige.’”¹⁴

2. *predaja*

Hazreti Sedždžad, a.s., prenosi od svoga oca i djeda sljedeći hadis:

“Došao je jedan ensarija i kazao: ‘O Božiji poslaniče, ova moja supruga je i moja amidžićna, a moji preci su ti i ti (nabroja ih poimenično sve do desetog pretka), a preci moje supruge su ti i ti (nabroja ih poimenično sve do desetog pretka).’ Onda je rekao: ‘U cijeloj mojoj porodici i porodici moje supruge nije bilo etiopske rase, a ova moja žena mi je donijela crno dijete.’ Poslanik se malo zamislio, a potom je kazao: ‘Ti imaš 99 nasljednih čestica (*īrk*), a i supruga ti ima 99 nasljednih čestica. Kada se sjemena tekućina nađe u maternici, tj. kada se muške i ženske sjemene tekućine pokrenu i izmiješaju, one se pokrenu i sve te čestice od Boga

¹⁴ *Vesail*, sv. 5., str. 128.

traže da buduće dijete liči na njih. Ustanite! Ova promjena djetetovog lika ili je iz tvog ‘irk-a ili je iz njezinog ‘irk-a.’ Taj čovjek uze ženu za ruku i ode, čudeći im se još više.”¹⁵

Sve ono što su ustvrdili zapadnjački naučnici u vezi sa širenjem nasljednih osobina od roditelja, bližih i daljih rođaka, sve je to navedeno u dva prethodna hadisa.

Činioci naslijeda su sićušne čestice, nazvane geni, koje potiču od roditelja i nasljednih čelija daljih predaka. I ti činioci naslijeda, kako je u četvrtom uvodniku kazano, nazvani su ‘irk. U oba hadisa spominje se riječ ‘irk.

Prema mišljenju današnjih naučnika, mnoštvo gena učestvuje u nasljednom lancu. U citiranim člancima spominje se da njihov broj iznosi desetine ili stotine, a drugi tvrde da ih je jako mnogo i da su ustrojeni poput zrna tespiha te da su smješteni u hromozomima jedra. U svakom slučaju, nijedan naučnik nije iznio određen broj gena, samo su ustvrdili da ih je mnogo.

U dva navedena hadisa rečeno je da je broj čestica 99. Moguće je da se ovaj broj odnosi na gradivne čestice specifičnih osobina rase kao što su boja i kovrdžavost kose, boja očiju i neke druge odlike. A moguće je da broj 99 simbolizuje mnoštvo i brojnost, slično onome kako se Kur’ān simbolično izražava:

إِنَّ تَسْتَغْفِرَ هُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَن يَغْفِرَ اللَّهُ هُمْ

...Molio se ti čak i sedamdeset puta za njihov oprost, Allah im neće oprostiti...¹⁶

Ovaj broj ukazuje na mnoštvo, odnosno mnogo moljenja, a ne da bi mu se uslišilo ukoliko bi molio 71 put. Sedamdeset u ovom slučaju naprsto označava velik broj.

Današnji naučnici sposobnost nasljeđivanja kod djece ne ograničavaju samo na bliske srodnike. Kažu da je moguće da čovjek dobije nasljedne osobine dalekih predaka i praljudi. Hadisi, također, naslijede ne ograničavaju samo na pet ili deset koljena, već u skladu s njima osobine mogu poticati i od prvog čovjeka, oca čovječanstva – Adema, a.s. – upravo kao što je to rečeno u sljedećoj predaji hazreti Sadika:

“Zaista, kada Uzvišeni Allah želi stvoriti nekoga, sabere sve oblike između njega i Adema, a.s., zatim ga stvori u jednom od tih likova. Neka

¹⁵ Mustedrek, sv. 2., str. 631.

¹⁶ Et-Tevbe, 80.

ne kaže niko od vas za svoje dijete: Ovo ne liči na mene niti na nekog od mojih predaka.”¹⁷

Sva nasljedna obličja i osobine od svih očeva i predaka do Adema mogu predstavljati osnovu za građu oblika djeteta čija je celija smještena u maternici. Zbog toga što su ljudi u prošlosti, a neki i danas, bili neobaviješteni o moćnom zakonu nasljeđivanja, bilo je moguće da neki ljudi, uslijed činjenice da njihovo dijete ne liči na poznate pretke, pomisle nešto ružno o svojim ženama. Imam je kazao da niko od njih, ukoliko dijete ne liči na njegove pretke, ne treba reći: ‘Ovo ne liči na mene niti na moje pretke’, jer je moguće da dijete osobine naslijedi od nekog veoma udaljenog pretka.

Po mišljenju naučnika, geni nosioci naslijeda se nalaze kako u jajnoj celiji žene tako i u muškoj jajnoj celiji i iznenadne promjene zavise od bilo koje od njih.

Časni Poslanik, s.a.v.a., je kazao:

“Ovo dijete, koje tebi nije slično, došlo je ili iz tvog ili iz njenog ‘irka.’”

Nije prošlo ni jedno stoljeće otkako su počela intenzivna naučna istraživanja o naslijeđu i mutaciji i otkako su se pojavile informacije o genima i hromozomima, a časni Poslanik je svoje duboke misli o ovoj temi izrekao prije 14 stoljeća. Božiji poslanik nije imao učitelja ni škole, već je putem Božije objave saznavao i obznanjivao svim ljudima svijeta mnoge podatke i činjenice. Nije naodmet obratiti pažnju na sljedeće pitanje: Zašto Božiji poslanik onom ensariji nije odmah odgovorio na pitanje o njegovom djetetu, već je malo pričekao? Drugi hadis daje odgovor na ovo pitanje:

Jedan Jevrej pitao je Božijeg poslanika nešto. Poslanik je malo sačekao, a potom odgovorio. Jevrej ga upita: “Kad si već znao odgovor, zašto si čekao s njim?” Odgovorio je: “Iz poštovanja prema mudrom kazivanju.”¹⁸

Upravo kao što treba prema velikim ljudima iskazivati poštovanje, isto tako treba mudar govor izgovarati s poštovanjem. Ako bi govornik mudar govor izgovorio brzo, onda bi to slušalac smatrao bezvrijednim ili malo vrijednim govorom. Poslanikova stanka prije njegova odgovora mužu i ženi u vezi sa njihovim djetetom koje nije ličilo na svoje pretke označava poštovanje prema nauci i mudrom govoru.

Osobine koje roditelji prenose na dijete su brojne, poput maloumnosti, boje kože, očiju i kose, građe lica i nosa i svih drugih kvaliteta vezanih za

¹⁷ *Mekarimu-l-ahlak*, str. 114.

¹⁸ *Sefinetu-l-bihar*, str. 439.

njih, s tim što treba kazati da nauka još uvijek nema ni izbliza potpune informacije o nasljednim osobinama.

Neke bolesti, poput raka, visokog krvnog pritiska, tuberkuloze i drugih bolesti, u obliku sklonosti prenose se sa roditelja na njihovu djecu. Uvjeti u okolini i način života mogu te bolesti spriječiti ili olakšati.¹⁹

Povoljne i nepovoljne nasljedne prepostavke

Moralne osobine ili pohvalne vrline te nepoćudne osobine i loša narav roditelja također kod djece stvaraju određene prepostavke. Hrabri, velikodušni, požrtvovani i uslužni roditelji u većini slučajeva rađaju vrijednu i moralnu djecu. I obrnuto, djeca roditelja koji su škrti, podli, sebični i strašljivi uglavnom su bijednog i niskog karaktera.

U svijetu životinja neke posjeduju istaknute nasljedne osobine. U svijetu konja postoje istaknute rase koje se odlikuju naročitim osobinama koje ostale rase konja ne posjeduju. Kod golubova, isto tako, postoje vrste koje se ističu i izdvajaju u pogledu mogućnosti dresure.

Me'mun ibn Rešid je jednom od svojih bližih saradnika rekao: "Ti poznaćeš moju metodu. Ja se s nekim zblizim i dovedem ih u svoje uže okruženje, dam im važne i osjetljive poslove, ali za razliku od mog očekivanja, umjesto ljubavi i privrženosti, od njih doživim nevjeru. U čemu je stvar?"

On mu je u odgovoru rekao: "Dreseri golubova pismenoša prvo ispitaju korijene porodice i porijeklo goluba. Kada postanu sigurni da je golub iz dobre porodice, onda se bace na dresiranje te treniranje istog poluči dobre rezultate.

A ti, o predvodniče vjernika, biraš ljudi koji nemaju porodičnu podlogu i koji nisu prošli put usavršavanja te ih postavljaš na visoke položaje. Od takvih ljudi ne treba očekivati ono što ti očekuješ."²⁰

Sa stanovišta islama, pozitivne i negativne moralne osobine roditelja ostavljaju značajan uticaj na djecu te će se njihove odlike – bile one dobre ili loše – pokazivati na djeci. Kur'anskim jezikom, poslanik Nuh je kazao:

وَقَالَ نُوحٌ رَبِّي لَا تَدْرِرُ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَفِرِينَ دَيَارًا ﴿٤﴾ إِنَّكَ إِنْ تَدْرِهُمْ يُضْلُلُونَ
عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُونَ إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٥﴾

¹⁹ *Ensane našenahate*, str. 243.

²⁰ *Medžmu 'a verram*, sv. 2., str. 286.

*A Nuh reče: "Gospodaru moj! Na Zemlji nemoj ostaviti ni jednog nevjernika!
Ako ih ostaviš Ti, robeve će Troje u zabludu zavoditi i neće radati doli grješnike i
nevjerneke!"²¹*

O nasljednoj osobini straha hazreti Ali, a.s., je svom sinu Muhammedu Hanefiji kazao:

"Ovu slabost si donio od majke."

Hazreti Ali, a.s., je o porodičnim vrlinama kazao:

"Onaj ko imadne čestit porodični korijen, u prisustvu i odsustvu (i sva-kom stanju) posjeduje vrline i hvale vrijedne osobine."²²

Isto tako, hazreti Ali je kazao:

"Svoje potrebe iskazuјte plemenitim ljudima s plemenitim porodičnim korijenom. Oni će bez odgađanja i prigovaranja ustati da vam ispune vaše zahtjeve."²³

Također je kazao:

"Na vama je da zadovoljavanje svojih potreba tražite kod čestitih ljudi, koji imaju dobre porodične korijene, jer će se potrebe kod njih bolje i čistije zadovoljiti."²⁴

Na drugom mjestu je rekao:

"Lijepa čud dokaz je plemenitih korijena."²⁵

Čestitu djecu treba tražiti u čestitim porodicama, porodicama sa zdravim korijenom, porodicama koje su desetinama i stotinama godinama živjele zdravim životom i koje su se iskušale i pokazale dobrim u raznim okolno-stima. Hrabri ljudi, koji su se za vrijeme neprijateljskih napada borili u prvim redovima, velikodušni ljudi koji su za vrijeme suša i nesreća cijelo svoje biće, sa krajnjom iskrenošću, stavljali na raspolaganje drugim ljudi-ma, koji su unesrećenima donosili smiraj srca, a siročadi nadomjestak do-brog oca, koji vole ljude i uvijek misle o dobru drugih – e takvi mogu do-nijeti plemenitu djecu.

²¹ *Nuh*, 26-27.

²² *Gureru-l-hikem*, str. 327.

²³ Isto, str. 485.

²⁴ Isto.

²⁵ Isto, str. 379.

Bijedne i nepoćudne porodice ne razumiju značenje hrabrosti, a darežljivost i opraštanje u njihovom životu ne igraju nikakvu ulogu. Njih osim pojedinačnog iživljavanja u strastima i uživanjima ništa drugo ne zanima. Svoje nagone smatraju prečim od svega i od svakoga. U pravilu, takvi teško da mogu iznijeti dobru djecu i ne mogu u svojim skutima odgojiti plemenitog čovjeka.

Časni Poslanik, s.a.v.a., je o izboru bračnog druga kazao:

“Klonite se *hadraud-demena*.” Upitaše ga: “O Poslaniče, a šta je to *hadraud-demen*?” “To je lijepa djevojka iz loše porodice” – reče on.²⁶

Po mišljenju hazreti Alija, a.s., porodični korijeni imaju veliku vrijednost te je u svojoj poslanici upućenoj Maliku Aštaru napisao:

“Namjesniku Egipta zapovijeda: ‘U poslovima rukovođenja veži se za moralne ljude. Za osobe koje potiču iz časnih porodica, koje su lijepi prošlosti i vode ugledan život. Osobe koje su odvažne, hrabre, visoka stremljenja i darežljive, jer su oni izvori časti i vrlina.’”²⁷

“Odaberi za svoje poslove upravljanja iskusne i čedne, koji potiču iz porodica čestitih i imaju u islamu prošlost dugu, jer takvi su doista plemenitijeg morala i prikladnijeg ponašanja, najmanje skloni pohlepi i najbolje sagledavaju ishod pojava.”²⁸

Iz izloženog uvodnika razaznaje se da djeca još u utrobama svojih majki predstavljaju sukus i stjecište fizičkih i duhovnih osobina svojih roditelja, djebove i dalnjih predaka. Desetine i stotine raznolikih drugih činilaca naslijeda i mutacije mogu ostaviti veći ili manji, koristan ili štetan uticaj. Ako su svi ti uticajni činioci dobri i poželjni i ako njihovi rezultati budu korisni i pogodni, dijete će još u maternici biti sretno i uspješno. A ako su svi ili neki od tih naslijednih činilaca loši i nepovoljni, onda će i dijete, u istoj toj mjeri, još u maternici biti nesretno i neuspješno. Maloumnost, urođeno sljepilo, paraliza, epilepsija, dvije glave na jednom vratu, dva tijela na jednom struku i desetine drugih tjelesnih izobličenosti mogu dijete zahvatiti u majčinoj utrobi. Jasno je da su ova djeca još u majčinim utrobama osuđena na nesreću i ojađenost.

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao:

“Nesretnik je onaj ko je nesretan u trbuhi svoje majke, a sretan je onaj ko je sretan još u trbuhi svoje majke.”²⁹

²⁶ *Biharu-l-envar*, sv. 23., str. 54.

²⁷ *Nehdžu-l-belaga*, str. 480.

²⁸ Isto, str. 482.

²⁹ *Biharu-l-envar*, sv. 3., str. 44.

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao:

“Sretnik je sretan još u trbuhu svoje majke, a nesretnik je nesretan još u trbuhu svoje majke.”³⁰

Božiji poslanik, s.a.v.a., također je rekao:

“Nesretan je onaj ko je nesretan već u trbuhu svoje majke.”³¹

Radi sprečavanja dolaska na svijet unesrećene djece kao i pokvarenog i izobličenog nasljedstva, islam je, u onoj mjeri koliko je to bilo moguće, ponudio potrebnu poduku i uputstva svojim sljedbenicima, kako bi izbjegli nepoželjne nasljedne osobine i dolazak retardirane djece na svijet. Islam je upravo ovo, sa naučnog gledišta, preporučio ljudima. Radi davanja lijepog primjera, navest će još nekoliko hadisa.

Jedna od osobina koja se putem nasljedstva prenosi sa roditelja na djecu jeste maloumnost. Maloumni roditelji na svijet donose maloumnu djecu i to je neumoljivi zakon prirode. Malouman porod ne samo da sebe čini nesretnim nego može uzrokovati nesreću čitave zajednice.

Prenosi se od Imama Bakira, a.s.:

“Upitali su: ‘Da li će čovjek musliman oženiti lijepu i privlačnu ženu ako je maloumna?’ Reče: ‘Ne!’”³²

Iz ovog hadisa razumije se da su vjerski predvodnici itekako vodili računa o mentalnom zdravlju novih generacija društva.

Islam je u nekoliko slučajeva čak predvidio i olakšice za razvod braka. Jedan od tih slučajeva je i maloumnost bračnog partnera. Ukoliko se žena uda za čovjeka s nadom da će imati posla sa normalnim i mentalno zdravim čovjekom, a kasnije uvidi da ima posla s nenormalnim ili mentalno zaostalim čovjekom, ima pravo da se razvede i bez potrebne brakorazvodne procedure. Uvjeti kojima se ograničava ženin razvod ovdje nisu na sceni. Isto pravilo vrijedi i za muškarca ako se oženi maloumnom ženom.

Ovaj zakon islama – pored toga što oslobađa i muža i ženu nepoželjnih posljedica i šteta koje mogu nastati zbog maloumnosti i nenormalnosti bračnog partnera – predstavlja sredstvo kojim se onemogućava pojavljivanje maloumne djece. Na ovaj način Zakonodavac je dokinuo krnjav brak i spriječio širenje maloumnosti i rađanje maloumne djece.

³⁰ *Ruhu-l-bejan*, sv. 1., str. 104.

³¹ *Biharu-l-envar*, sv. 3., str. 43.

³² *Vesail*, sv. 5., str. 10.

Maloumnost i alkoholizam

Muškarci i žene koji imaju manjak razuma i za koje se zna da su maloumni rađat će djecu kratke pameti, a to je već jedna od najvećih nevolja pojedinca, porodice i društvene zajednice. Malouman čovjek se kroz cijeli život suočava sa ograničenjima, te će i zajednica trpjeti zbog nedostatnosti njegova uma.

I današnji naučnici su obznanili opasnost sklapanja braka sa slaboumnim osobama i jasno su dali uputstva ljudima po tom pitanju.

Svako treba znati da je ostvarivanje bračnih veza sa porodicom koja je zahvaćena maloumnošću, mentalnom zaostalošću ili alkoholizmom ravno gaženju zakona opstanka vrste i budućih pokoljenja. Ovo gaženje zakona uzrokovat će određen broj mahana i bezgraničnu tugu za one koji izvrše taj prekršaj.³³

Veliki predvodnik islama je u prošlosti ispravnim zbiljskim viđenjem, koje mu je podarila objava, poznavao te činjenice i stoga je svoje sljedbenike savjetovao da se ne upuštaju u brak sa maloumnim osobama.

Prenosi se da je hazreti Sadik prenio od Resulullaha, s.a.v.a.:

“Klonite se braka sa maloumnim osobama, jer je udruživanje s njima povod tuge i nevolje, a djeca će biti unesrećena.”³⁴

Gudar je ustanovio da je u generaciji u kojoj su roditelji bili mentalno zaostali rođeno 470 mentalno zaostale djece i samo šestero je rođeno zdravo. Stoga je rađanje degenerativne, nedjelima sklone i maloumne generacije velika izdaja.³⁵

Jedan opasan običaj, nažalost prisutan u većini zemalja na svijetu, od kojeg je manje-više oboljela većina svijeta, jeste opijanje. Ovaj uništavajući i pogubni otrov ne samo da nanosi neprocjenjivu štetu onima koji se opijaju već i njihovu bezgrješnu djecu, također, do kraja života dovodi u mnoge tegobe. Redovno opijanje ostavlja pogubne učinke na cijelom tijelu, pa i na moždanim ćelijama. Jasno je da se kod osoba koje su postale notorni alkoholičari radi o trajno oštećenim i nenormalnim karakterima. Nažalost, ovaj njihov zločin ostavlja trag i na njihovoj djeci te i ona bivaju nastrana i nenormalna. Jedan dio maloumnih osoba koje borave u psihijatrijskim ustanovama izdržava kaznu za opijanje bez mjere.

³³ *Rahe zendegi*, str. 91.

³⁴ *Dža 'ferijat*, str. 92.

³⁵ *Rahe zendegi*, str. 84.

Opće smanjenje mentalnog potencijala i zdravog razuma posljedica je uticaja alkohola, svih vrsta pretjerivanja, nediscipline i neurednosti. U svakom slučaju, između alkoholiziranja i umanjenja mentalnih moći postoji pravolinjska veza. Od svih nacija koje se intenzivno bave naukom, najveća potrošnja alkohola je u Francuskoj, ali je tamo i najmanji broj nobelovaca.³⁶

Islam je uzeo u obzir pogubne posljedice alkohola na djecu i na roditelje. Pored toga što je zabranio prodaju, kupovinu, pripremu, distribuciju i konzumiranje alkoholnih pića, zbog negativnog uticaja alkoholiziranja roditelja na njihovo začeto dijete islam je stupanje u odnos sa alkoholičarima vrlo odlučno zabranio svojim sljedbenicima.

Hazreti Sadik, a.s., je kazao:

“Ko svoju kćer uda za pijanicu, prekinuo je s njom rodbinsku vezu.”³⁷

Časni Poslanik, s.a.v.a., je kazao:

“Pijanici ne dajte kćerku kada je zaprosi.”³⁸

Preneseno je mnogo hadisa koji govore o spolnom odnosu u stanju pijanstva, ali je još veća opasnost kada se dijete začne za vrijeme pijanosti. Hazreti Sadik je kazao:

“Koja god se žena prepusti mužu u postelji dok je pijan, postaju joj grijesi brojni koliki je broj zvijezda na nebu, dijete koje proizađe iz ovakvog odnosa bit će nečisto i pogano, a Uzvišeni od takve žene neće primiti nikakvu tevbu niti otkup za grijeh, osim da joj muž umre ili da ona izadje iz braka s njim.”³⁹

A doktor Carrel kaže:

Pijanost čovjeka ili žene u vrijeme spolnog odnosa zbilja je veliki zločin, jer djeca koja se začnu u takvim uvjetima obično pate od neizlječivih nervnih i psihičkih poremećaja.⁴⁰

Oboljelost od maloumnosti i pijanstva nesumnjivo ostavlja jak uticaj na djetetovu tjelesnu građu. Djeca koja potiču od roditelja kojima su svojstveni ovi nedostaci sama su nesretna i s nedostacima. Upravo zbog toga je islam

³⁶ *Rahe zendegi*, str. 12.

³⁷ *Vesail*, sv. 5., str. 9.

³⁸ Isto.

³⁹ *Leali-l-ahbar*, str. 267.

⁴⁰ *Rahe zendegi*, str. 91.

u svojim učenjima dao potrebna uputstva svojim sljedbenicima te je ovakve veze proglašio lošim i nečistim.

Današnji naučnici također su ovom pitanju posvetili mnogo pažnje te su preporučili obavezno ustezanje od ove vrste brakova. Čak su i neke američke države, radi očuvanja čistote poroda, donijele posebne zakone u sklopu kojih je za mladiće i djevojke koji su zbog prekomjernog i neograničenog opijanja zahvaćeni alkoholizmom obavezna sterilizacija, čime im se one mogućava dobijanje djece.

Međutim, treba imati u vidu da se činioci koji izazivaju tjelesne i mentalne poremećaje djeteta u stomaku majke ne ograničavaju samo na gore navedene. Niz je uzroka koji ih izazivaju, a mnogi od njih su i do danas ostali nepoznati nauci. To su činioci koji – bilo negativno bilo pozitivno – djeluju na dijete dok je ono još u maternici.

Ipak, mnogo puta se dogodilo da se kod mentalno i fizički zdravih roditelja, koji nisu ovisni o alkoholu ili nečemu drugom, rode djeca sa mahama, kao što se događa da se kod osrednjih ili običnih roditelja rode istaknuta i značajna djeca sa vanrednim talentom.

Zbog činjenice da ljudi ne dolaze iz čistih rasa nije moguće predvidjeti proizvod nekog braka. Znamo samo da u zdravim i istaknutim porodicama postoji veća vjerovatnoća rađanja zdrave i normalne djece od one koja to nisu. Zbog činjenice da se dijete začinje iz spoja muških i ženskih spolnih ćelija, i to na sasvim slučajan način, moguće je da se u potomstvu jednog velikog čovjeka rodi sasvim prosječno dijete te da se iz sasvim prosječne porodice rodi velikan.⁴¹

S obzirom da se u nekim hadisima obraća pažnja na uobličavanje embrija u posebnim prirodnim i atmosferskim uvjetima kao što su potres, oluja, punjanje vjetra, ili spolni odnos na otvorenom i tome slično – što predstavlja pokuđeno djelo – ili na posebnu vrstu hrane koju su prvaci islama preporučili trudnicama, jasno je da atmosferski uvjeti i hrana ostavljaju povoljne ili nepovoljne uticaje na građu djece.

Sudbina

Sljedeća važna stvar koju trebamo uzeti u obzir da bismo mogli zaokružiti našu raspravu jeste da se sreća i nesreća koja zahvata djecu u stomaku majke dijeli u dvije skupine:

⁴¹ *Ensane našenahate*, str. 244.

a) Jedan vid sreće ili nesreće jeste djetetova konačna i nepromjenjiva sudbina, koja će ga pratiti do kraja života, poput mentalnih bolesti, urođenog sljepila i sl. U ovakvim slučajevima uvjeti u maternici predstavljaju *potpuni uzrok*. Međutim, jedan vid sreće ili nesreće, tjelesnog ili mentalnog porijekla, nastaje u maternici kao pogodan uvjet i pripremljenost za djecu, odnosno, uvjeti u maternici predstavljaju *pripremni uzrok*. S te strane sreća i nesreća unutar majčine maternice nije konačna sudbina, već mjerilo opstajanja ili nestajanja tih poželjnih ili nepoželjnih osobina leži u raznim odgojnim činiocima kao i u povoljnim ili nepovoljnim uvjetima okruženja.

b) Očevi vjernici čistih srca i čedne majke moralnih vrlina sa stanovišta uvjeta naslijedstva donose dobru djecu čistog srca. Njihova djeca su još u maternicama sretna i uspješna. U njima nema naslijednih uzroka i činilaca za sklonost zastranjenju. Ipak se ne može kazati da će ta djeca sigurno biti sretna do kraja života. Moguće je da se ona suoče sa lošim odgajateljima i nečistim okruženjem, što može promijeniti smjer njihova usavršavanja te odvesti u zaborav naslijedene vrline i čiste duhovne osobine. Tako se može dogoditi da dijete, koje je u maternici bilo predodređeno za sreću i uspjeh, uđe u skupinu nesretnika i nečistih te postane izvor stotina pojedinačnih i društvenih nesreća. A može biti i obrnuto. Naime, dijete začeto od pokvarenih roditelja bez vjere, kod kojeg su postojale pretpostavke za nesreću, u zdravom i valjanom okruženju sa dobrim odgojem može kročiti na put sreće, a one nevaljale naslijedne osobine može potisnuti u zaborav i svrstatи se u red čistih i dobrih osoba. Zato je Božiji poslanik, s.a.v.a., kazao:

“Ponekada sretnik biva nesretnikom, kao što nekada nesretnik postaje sretnikom.”⁴²

Hazreti Ali, a.s., je kazao:

“Sretan je onaj koji od drugih primi savjet (pa se odgoji kao čist i čedan), a nesretan je onaj kojeg zavode njegovi nedozvoljeni nagoni kao i njegova oholost (pa postane od nečistih).”⁴³

Općenito govoreći, odgoj ima izuzetno veliku i važnu ulogu u utiranju puta ljudskoj sreći ili nesreći, a ovu temu, u usporedbi sa naslijednim osobinama, ako Bog da, kasnije ću podrobnije objasniti. Zaključak bi bio da je potpuna sreća ili nesreća proizvod svih naslijednih činilaca u maternici majke,

⁴² *Ruhu-l-bejan*, sv. 1., str. 149.

⁴³ *Nehdžu-l-belaga*, str. 149.

činilaca odgoja i uvjeta koji vladaju u okolini u koju dijete dolazi nakon rođanja. Drugačije rečeno, potpunu sreću ili nesreću čovjeka treba tražiti u svim prirodnim činiocima maternice i odgojnim društvenim činiocima. Hazreti Sadik prenosi od hazreti Alija ovo važno načelo na sljedeći način:

“Zbilja čovjekove sreće vidi se iz toga da li njegovo djelo na kraju završava kao sretno. Isto tako, zbilja čovjekove nesreće očituje se u njegovom krajnjem učinku, kada ono završava kao nesretno.”⁴⁴

Prema tome, sve nasljedne i odgojne činioce treba sabrati i objediniti te ispitati sva djela jednog čovjeka, koja su proizvod svih činilaca općenito, kako bi nam postale potpuno jasne istinska sreća i nesreća. Ovim završavamo naše današnje predavanje, a započinjemo govor o tome zašto je u hadisima kao kriterij sreće ili nesreće istaknuta majčina maternica, a da pri tome uopće nije spomenuta “očeva kičma”?

⁴⁴ *Me‘ani-l-ahbar*, str. 345.

4. PREDAVANJE

وَاللَّهُمَّ عَلَيْ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أَبْعَثُ حَيًّا

I neka je mir meni na dan kad sam rođen, i na dan kad umrem, i na dan kad proživljen budem.¹

Već smo načeli raspravu o kapitalu sreće i nesreće kod djece u majčinoj utrobi. Maternica i osobine koje se nasljednim putem prenose na dijete toliko su važne da se može kazati kako se pola ljudske sreće i nesreće veže za majčinu maternicu, dok druga polovina sreće zavisi od uvjeta odgoja i životnog okruženja.

U ovom dijelu razmatrat ćemo sljedeća dva pitanja:

Prvo: Zašto se u hadisima majčina maternica smatra mjerilom sreće i nesreće djeteta, a ne spominje se *kičma oca*?

Druge: Objašnjenje mogućnosti da se djeca – dok su u majčinoj maternici – suoče sa nekim zbivanjima i događajima te time budu oštećena i sa manjkavostima.

Kada se sjemenka cvijeta ubaci u vaznu, nakon izvjesnog vremena uoči se stabljičica koja je izbila iz zemlje. Ona se postepeno razvija, razgranava i na koncu daje plod – cvijet. Treba primijetiti da cvjetna sjemenka sama po sebi predstavlja kompletну ćeliju vrste i da nosi cijelokupan potencijal i sve potrebne uvjete za stvaranje novog potomstva, pri čemu je važna samo odgojna posuda u kojoj se cvijet hrani vodom i zemljom. Za razliku od cvjetne sjemenke, ljudska sperma nije sama po sebi cijelovita ćelija ljudske vrste, niti pak maternica igra ulogu puke posude. Žena u osnovi oblikovanja djeteta i stvaranja prve ćelije djeteta ima ulogu partnera, pri čemu pedeset posto uloge pripada njoj. Nadalje, ona tokom narednih devet mjeseci prvočini ulog razvija, da bi na kraju iznjedrila iz sebe jednog cijelovitog čovjeka.

Časni Kur'an o tome veli sljedeće:

إِنَّا حَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ

Mi čovjeka, žbilja, od kaplje sjemena smiješana stvaramo.²

¹ Merjem, 33.

² El-Insan, 2.

Ćelije testisa su kroz cijeli svoj životni vijek uposlene u gradnji sićušnih bića nazvanih spermatozoidi, koji preko vaginalne sluzi i maternice idu prema gore te se u jajovodu susreću sa ženskim jajašcima. Jajašce nastaje kao proizvod ćelija iz posljednje faze zrenja jajnika. Jajnik mlade žene sadrži oko 300.000 nezrelih jajnih ćelija. Od svih njih sazrijeva samo oko četiri stotine. Za vrijeme menstruacije, nakon pucanja kesice u kojoj su se nalazile, jajne ćelije prolaze kratkim kanaličima između jajnika i maternice. One to čine pomoću treperenja dlačica ovog kanaliča, čime se gibaju do maternice. Prije toga jedro jajašceta je preživjelo bitne promjene te je izgubilo polovinu svih svojih hromozoma. Ukoliko se sudari sa bujicom muških spermatozoida, jedan od njih prodire u jajašce i tada se muški hromozomi, čiji se broj također prepolovio, spajaju sa hromozomima jajašceta i kao rezultat njihova objedinjenja nastaje novo stvorenje.³

Iz ovoga se razlučuju dvije stvari:

Prvo, dolazi do miješanja muških i ženskih spolnih ćelija i objedinjavanjem pola ženske i pola muške ćelije nastaje cijela ćelija koja je izvor ljudskog bića.

Druga stvar je da kada se ispred bujice spermatozoida nađe žensko jajašce, sudara se samo sa jednim od njih, a svi ostali spermatozoidi (muške jajne ćelije) propadaju.

Muška sperma koja se izbacuje, kod zdravih osoba je bijela tekućina površine oko tri kvadratna centimetra. Na svakom kvadratnom centimetru nalazi se oko sto do dvjesto miliona spermatozoida. Spermatozoidi obično zadržavaju sposobnost oplodnje 48 sati od ejakulacije u alkalnoj sredini pri temperaturi od 37 stepeni Celzijusa.

Prije četrnaest stoljeća niko nije mogao zamisliti da čovjek potiče od jednog malog i beznačajnog bića. U spermii muškarca uvijek se nalazi nekoliko stotina miliona ovih sitnih bića i dovoljno je jedno sićušno biće (spermatozoid) da ženu učini nosećom. Prije 14 stoljeća Kur'an časni spominje to sićušno i beznačajno stvorenje:

ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِّنْ مَاءٍ مَّهِينٍ

A zatim mu potomstvo stvara od koplje hude tekućine.⁴

Potomstvo Ademovo, u najkraćem, potiče iz hude tekućine. Sperma je upoređena sa hudom tekućinom. Nakon toga se pojašnjava da ne učestvuje sva ova huda tekućina u stvaranju čovjeka, već samo jedan njen dio, a taj dio predstavlja sitnu živu česticu.

³ *Ensane našenahete*, str. 85.

⁴ *Es-Sedžde*, 8.

Iz jednog kratkog hadisa vidi se da je Imam Ali, a.s., još u ona davna vremena imao pravu spoznaju ove tada nepoznate stvari:

Izvjesni je čovjek jedno vrijeme čuvao svoju ženu da ne zatrudni, te je sjeme izbacivao van. Nasuprot njegovom očekivanju, žena je zatrudnjela. Njemu je bilo nevjeroyatno da je unatoč čuvanju od ubacivanja sjemena u maternicu ona ipak zatrudnjela. Čovjek je počeo loše misliti o svojoj ženi, a nije želio stvar drugima objelodaniti.

Došao je kod hazreti Alija i ispričao mu svoju priču. Imam ga je zakleo da istinu govori, a potom ga upitao: "Da li ti se ikada desilo da se u kratkom vremenu dva puta sastaneš sa svojom ženom, a da se međuvremenu nijednom ne pomokriš?" Čovjek reče: "Da!" Bez ikakva ustezanja hazreti Ali mu reče: "Dijete je tvoje!"

Hazreti Ali, a.s., je znao da izvor nastanka djeteta nije cjelokupna sperma koju izbacuje muškarac, nego da jedan njen manji dio, veličine poput vrha igle, koji se zadrži u kanalima može oploditi ženu. Pa čak i ako odstojanje između dva općenja bude nekoliko sati, u tome nema smetnje, jer sperma u povoljnem okruženju čuva svoje sposobnosti do 48 sati. I ako se spermatozoid u tom vremenu iz urinarnog trakta ubaci u maternicu, žena nakon toga biva nosećom. Zato je rekao da je dijete njegovo, jer djelići njegovog prvog sjemena, stoga što nije mokrio između dva susreta sa ženom, nisu istekli iz mokraćne bešike, zadržali su se te su je u drugom općenju učinili nosećom.

Iako oba roditelja u stvaranju sjemena i prve ćelije djeteta imaju jednak udio, zbog čega djeca često građom liče i na oca i na majku, naprimjer oči i nos djeteta budu kao u majke, a stas i usne kao u oca, maternica je ta koja izgrađuje dijete i u njoj se ona sitna čestica preoblikuje u cjelovito ljudsko biće. Ono što je u prvotnoj ćeliji postojalo kao mogućnost, kasnije se u maternici aktualizira i ostvaruje. Stoga, uopćene odrednice vezane za dijete kao dobrota ili zlo, ljepota ili ružnoća, ili ukratko sve manjkavosti i mahane, ili sve izvanske i unutrašnje vrline – sve se to određuje u maternici. Stotine akcija i reakcija, kao i voljnih i slučajnih dešavanja na putu između očeve kičme i majčine maternice nevidljivo stvaraju teškoće djeci, a ishodi toga mogu se vidjeti u maternici.

Posljednji stadij stvaranja

Maternica je posljednji stadij djelovanja mnogostruktih gradivnih činilaca čovjeka, a kada prođe ovu fazu, dijete dolazi na Ovaj svijet. Prema tome, njegovu sreću ili nesreću po stvaranju treba tražiti u posljednjem stadiju

boravka u majčinoj maternici. Upravo zbog ovoga su Božiji poslanik, s.a.v.a., i Imami, a.s., budno motrili uticaj očeve kičme i majčine maternice na sreću i nesreću djeteta te istakli:

“Nesretnik je nesretan u trbuhu majke, a i sretnik je sretan u trbuhu majke.”

Ovo je odgovor na pitanje koje sam na početku izlaganja postavio, a koje glasi: Zašto hadisi kao mjerilo sreće ili nesreće spominju samo majčinu maternicu, a ne spominju očevu kičmu? Treba, međutim, obratiti naročitu pažnju na to da je udio majke u konstituciji djeteta neuporedivo veći. Nakon ubacivanja sjemena u maternicu i spajanja muških i ženskih jajnih ćelija nastaje embrion iz kojeg se počinje razvijati dijete. U početnom stadiju očev i majčin udio u djetetu su približno podjednaki. No, s obzirom na dužinu nošenja i hranjenja djeteta u maternici, majka preuzima veću ulogu u izgradnji građe djeteta. Upravo zato je udio i uticaj majke u sreći i nesreći djeteta veći nego udio oca.

Očevi nakon uobličenja embriona nemaju više nikakve uloge ni uticaja u prirodnjoj izgradnji djeteta, dok majka tokom svih dana trudnoće utiče na izgradnju djeteta. Dijete se nadalje iz majke hrani i sve što treba za razvoj, dobije od nje. Upravo zato zdravlje i bolest, časnost i nečasnost, opijenost i zatrovanost jesu osobine majke koje se izravno prenose na dijete.

Otat i majka podjednako učestvuju u izgradnji jezgra početne ćelije, iz koje nastaju sve ostale ćelije njenim kasnijim dijeljenjem. Osim što majka u početnom jedru sudjeluje polovično, ona, usto, novoj ćeliji daruje cijelu okolnu protoplazmu te se i na ovaj način očituje njena značajnija uloga u uobličenju embriona djeteta.

Prema tome, uloga muškarca u razmnožavanju je kratkoročna, dok se uloga majke produžuje na devet mjeseci, pri čemu se, posredstvom hrane koju apsorbuje iz majčine krvi, dijete razvija i raste.⁵

Dijete je u utrobi majke upravo poput jednog njenog organa i svi činioci koji djeluju na tijelo i dušu majke, djelovat će i na tijelo i dušu djeteta. Ukoliko bi se otac nakon začeća odao alkoholu ili ga snašle raznorazne bolesti, to ne bi uticalo na njegovo dijete, zato što je doticaj djeteta s njim bio samo do trenutka začeća, dok je majka i nakon toga (narednih 9 mjeseci) ostala u neposrednoj vezi sa djetetom. Ukoliko bi se majka u toku trudnoće odala pijančenju, i dijete u njenoj utrobi bilo bi pijano. Jedan od činilaca zdravlja i usklađenosti organa djeteta kao i neusklađenosti i nedostataka djetetove tjelesne grade jeste sadržaj i kvalitet hrane koju jede majka u

⁵ *Ensane našenahate*, str. 85.

toku trudnoće. Hrana i piće koje je uzimao muž prije začeća također imaju uticaj na konstituciju i tjelesni sklad djeteta.

Ako bi u vrijeme začeća očevi sjeme bilo nečim zatrovano, to bi prouzrokovalo da se dijete rodi s psihofizičkim nedostatkom. Ova zatrovanošć može biti uvjetovana pokvarenom hranom ili pijenjem alkohola. Prema tome, u toku bilo kakvih zaprljanosti i zatrovanošć, poput opijenosti, otac se treba kloniti začinjanja djeteta.

Ukoliko želite začeti dijete, te noći vam hrana treba biti kvalitetna, naročito obogaćena vitaminom E.

Jedan poznati evropski ljekar načinio je statistiku o djeci koja se začnu za vrijeme obilježavanja novogodišnjih praznika te je ustanovio da ih je oko 80 posto fizički defektno i invalidno.

Tako se događa da značajan broj djece u prvim danima svoga života bude zahvaćen ranicama koje su poznate kao ekcemi ili dječiji lišajevi. Ove rane se tako teško liječe da se roditelji umore i to pitanje ih muči. Ekcemi su posljedica pothranjenosti tokom trudnoće. Ako majka tokom trudnoće dosta koristi jake začine, kao naprimjer gorušicu i cimet, dijete će oboljeti od ekcema kože.⁶

Voće i povrće koji sadrže vitamin B liječe mucanje i djeca majki koje su tokom trudnoće koristile ovaj vitamin brzo progovaraju i nemaju teškoće s govorom.⁷

Alkoholna pića su veoma opasna za trudnice, jer alkohol, pored otrova koji u sebi sadrži, uništava vitamine neophodne za majku i dijete, tako da se rađa defektno i invalidno dijete.⁸

Jedenje ustajale i pokvarene hrane, posebno mesa koje proizvodi otrove, djeluje nepovoljno na dječiji ten koji poprima blijedožutu boju.⁹

Po mišljenju brojnih učenjaka, hrana ima uticaja na ljepotu lica, simetričnost organa, boju kose i očiju. Dakle, hrana utiče na cijelokupnu građu djeteta. Hadisi su još davno posvetili punu pažnju ovom pitanju te su dali preporuke vezane za hranu, voće, žitarice, povrće i ostalo. U nekim predajama se trudnicama se trudnicama preporučuju tačno određene vrste hrane.

Hazreti Sadik, a.s., je bio lijepo dijete te je rekao: "Njegov otac ima zasluge u ljepoti ovog djeteta, jer je prije njegova začeća jeo dunju."¹⁰

⁶ *E'džaze horakiha*, str. 175.

⁷ Isto, str. 176.

⁸ Isto, str. 177.

⁹ Isto, str. 168.

¹⁰ *Mekarimu-l-ahlak*, str. 88.

U drugoj predaji o dunji on kaže:

“Neka vaše trudnice jedu ovo voće – djeca će vam biti lijepa.”¹¹

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao:

“Neka trudnica u mjesecu kada dođe vrijeme da se porodi jede hurme – njeni dijete će biti strpljivo i kreposno.”¹²

Dijete je u vrijeme trudnoće izloženo potpunom majčinom uticaju. Svi događaji i zbivanja, dobri ili loši, koji snađu majku imaju uticaj na rast i razvoj djeteta. Moguće je da se neki pozitivni činioci pojave u vrijeme trudnoće i izazovu sreću i uspješnost djeteta, a moguće je da se pojave neki negativni činioci koji će izazvati nesreće i nevolje za dijete, i koji čak mogu imati smrtnе posljedice.

Putnik se iz svoje kuće odvaži na duže putovanje, sjeda u auto i kreće na devetomjesečno putovanje. sa tom putovanju Susreće se sa mnoštvom opasnosti. Svakog trenutka može pasti u neku provaliju, upasti u neku rijeku, uslijed neke nezgode povrijediti glavu, slomiti ruku i doživjeti druge tjelesne povrede. Dogodi se da u 99 posto slučajeva pređe put bez ikakvih smetnji, a da na preostalih 1 posto doživi nesreću. Tek onda kada je putnik okončao sve svoje putešestvije te zdrav i čitav ušao u kuću moguće je reći da se putovanje završilo sretno.

Oplođena jajna ćelija, koja se u prvom trenutku ubaci u maternicu je upravo poput putnika koji je ušao u prijevozno sredstvo i treba u narednih devet mjeseci proputovati kroz razna prirodna staništa. Novonastalom embrionu na putu prijeti stotine opasnosti. Svakog trenutka je moguće da nešto prouzrokuje pobačaj, da dijete umre ili da ga snađu neke nezgode koje izazivaju mentalne ili tjelesne poremećaje. Ponekad se dogodi da zdravo dijete proputuje 8 mjeseci, a da ga u 9. mjesecu snađe neka nevolja. Tek onda kada se dijete rodilo zdravo i kad je zdravo stiglo na svoje ciljano odredište – Ovaj svijet – moguće je reći da je napustilo maternicu zdravo i da je u majčinoj nutritini sretno i uspješno prošlo svoje putovanje. Značajan udio u svom blještavom uspjehu veliki ljudi svijeta duguju čistom rođenju, kao što se jedan udio u nesreći nečistih i nečasnih odnosi na zastranjivanja u njihovoј embrionalnoј fazi. Časni Kur'an spominje dvojicu velikih ljudi: Jahjaa ibn Zekerijja i Isaa ibn Merjem, spominje ih po sreći i čistoći onoga dana kada su se rodili. O Jahjau, a.s., se kaže:

¹¹ *Mekarimu-l-ahlak*, str. 86.

¹² Isto.

وَسَلَّمُ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلْدَ

I neka je mir njemu na dan kad je rođen...¹³

A o Isau, a.s., se kaže:

وَالسَّلَامُ عَلَى يَوْمِ وُلْدَتْ

I neka je mir meni na dan kad sam rođen.¹⁴

Pod *selamom* se uobičajeno podrazumijeva opće zdravlje, odnosno potpuna čistota tijela i duše. Ova zbilja, dakle čistoća rođenja, tiče se svih velikih Božjih ljudi, jednaka je za sve njih i svi su se oni rodili sretni. Treba primijetiti da se sreća iz vremena provedenog u maternici spominje tek na dan rođenja. To je zato što se potpuna sreća i uspjeh za novorođenče postižu tek onda kada ono prođe sve faze u maternici kao zdravo i onog trenutka kada izlazi iz maternice, prekine vezu s njom i ostaje zdravo.

“Kada bi hazreti Sedždžada, a.s., obveselili viješću o rođenju djeteta, on ne bi pitao je li muško ili žensko, već bi pitao da li je rođeno zdravo i čitavo. Kada bi čuo da je zdravo, zahvalio bi Bogu na tome što dijete nije stvorio deformisanim.”¹⁵

Središte sreće i nesreće

Iz ovog objašnjenja jasno je koliki je značaj majčine maternice u budućoj sreći ili nesreći djeteta. Prema tome, ako hadisi sreću ili nesreću vežu za majčinu maternicu a oca i ne spominju, to je stoga što je građa djeteta, odnosno njegova sreća i nesreća, izravno povezana sa maternicom. Maternica je središte sreće i nesreće čovjeka.

Neka djeca u majčinoj utrobi iz različitih razloga zadobijaju određene tjelesne mahane i manjkavosti te se tako i radaju. Neka djeca se pak rode tjelesno zdrava, ali pri rođenju donesu sa sobom neke psihičke bolesti i zastranjenja. I ova je nesreća uzrokovana u majčinoj maternici. Mnoštvo je tjelesnih i psihičkih mahana i bolesti s kojima se djeca rađaju, a čiji se uzroci ne znaju još ni danas. Međutim, neke od tih bolesti i mahana, s obzirom

¹³ *Merjem*, 15.

¹⁴ *Merjem*, 33.

¹⁵ *Mekarimu-l-ahlak*, str. 119.

da su vezane za majčino i očevo tjelesno i duševno stanje, mogu se preventivno otkloniti. Budući da je naša tema vezana za sreću i nesreću čovjeka u maternici a, s druge strane, ovo pitanje je od izuzetne važnosti naročito za mlade, danas ćemo dio rasprave posvetiti manjkavostima i mahanama koje dijete može steći u maternici.

Tjelesni nedostaci

1. Otvorenost stomačne pregrade. U ovom slučaju dolazi do izlaženja utrobe vani i stvaranja izboćine.
2. Pucanje pupka zbog nevezivanja pupčane vrpce.
3. Otvorenost pupčane pregrade i stvaranje rascjepa u predjelu stomaka do stidnice.
4. Otvorenost grudnog koša. U ovom slučaju srce se nađe na površini i ispod. Moguće je, također, da dio plućnih krila izađe iz grudnog koša.¹⁶

Lice:

1. Zečija usna. Ovaj nedostatak se događa kada ne dođe do vezivanja vilica ili nosne šupljine. Ova anomalija se na usnama može ispoljiti kao otvorena rana ili kao mala pukotina na jednoj ili na obje strane usne.
2. Otvorenost nepca (gornja vilica). Ova pukotina nastaje kada ne dođe do povezivanja dijelova gornje vilice.
3. Otvorenost i rascjep očne duplje i nosa. Ovaj rascjep, koji se proteže od donjeg očnog kapka do predjela usta, ponekad ostavlja otvoren taj prostor.
4. Vanredno velik otvor usta. Ova anomalija se javlja kada ne dođe do zatvaranja kanala između gornje i donje vilice.
5. Izobličenost lica. Nerazvijanje kostiju lica biva razlogom ove anomalije te se lice pojavljuje kao asimetrična rupa.¹⁷

Ekstremiteti:

1. Neusklađen razvoj udova. U ovom slučaju moguće je da ruke i noge budu spojene sa tijelom neposredno, bez nadlaktice ili cjevanice.
2. Rađanje sa jednim ekstremitetom viška, bilo potpunim ili deformisanim. Ovaj višak udova javlja se prvenstveno zbog dijeljenja jedne početne kosti.

¹⁶ Dženin šenac, str. 57.

¹⁷ Isto, str. 71.

3. Loše spajanje nogu, što dovodi do okretanja prstiju nazad, a stopala naprijed.¹⁸

Probarni organi:

1. Zatvorenost jednjaka, a znak toga je vraćanje mlijeka već prvog dana života novorođenčeta.
2. Izrazita suženost jednjaka, što kasnije dovodi do poteškoća pri gutanju hrane koja nije tečna.
3. Urođena suženost otvora koji vodi u želudac i izuzetna razvijenost mišića njegova otvora.
4. Neotvaranje anusnog otvora ili njegovo otvaranje preko drugih otvora, npr. preko otvora mokraćnog mjehura.¹⁹

U historijskim knjigama zapisano je da je Hadždžadž ibn Jusuf patio od ovih manjkavosti te da nije imao anusa kada se rodio. Naknadno su mu ga probušili.²⁰

Ovo je samo nekoliko primjera tjelesnih manjkavosti i nedostataka djeteta. Mnoštvo je tjelesnih anomalija i nedostataka koji nastaju u majčinoj maternici. Svi dijelovi tijela – počev od kostura, spolnog organa, stanja srca i krvnih sudova, pa do mozga i živaca – mogu se nepravilno ili nepotpuno razviti, a neki mogu biti izuzetno opasni da se može roditi dijete sa dvije glave na jednom vratu ili dva tijela na jednom pojasu.

U vrijeme hilafeta hazreti Alija, a.s., žena je sa svojim mužem postala noseća. Donijela je dijete pred Alija i rekla:

“Ono ima dva trupa i dvije glave na jednom pojasu.”

Njegovi bližnji su ostali zatečeni, jer nisu znali koliko mu pripada naslijedja, da li je jedna osoba i pripada mu kao jednoj osobi, ili su dvije osobe i pripada mu kao dvjema osobama.

Obratili su se hazreti Aliju, a.s., da donese presudu o ovom pitanju.

Hazreti Ali, a.s., je kazao:

“Ispitaj ga u vrijeme spavanja. Probudi jedno tijelo i jednu glavu. Ako se obje glave u jednom trenutku probude, jedna je osoba, a ako jedna glava bude budna, a druga spavala, onda su dvije osobe i imaju dva udjela u naslijedeđu.”²¹

¹⁸ Dženin šenac, str. 109.

¹⁹ Isto, str. 98.

²⁰ Isto.

²¹ Biharu-l-envar, sv. 9., str. 485.

Hazreti Ali, a.s., je na mudar način utvrdio kriterij prosuđivanja na osnovu nervnog sistema, dakle onog organa koji upravlja tijelom. Ako je jedan upravitelj objema glavama i tijelima, tada je riječ o jednoj osobi. Ali ako svaka glava ima svoj zaseban nervni sistem i zasebno upravlja tijelom, u tom slučaju su u pitanju dvije osobe. Najbolji način raspoznavanja ovog pitanja jeste buđenje iz sna.

Upravo kao što oči običnog čovjeka imaju jednog upravitelja i djeluju kao dvije sijalice koje se pale i gase jednim prekidačem, nije moguće da jedno oko spava, a da drugo bude budno. I ovdje je ista logika u pitanju: ukoliko se sa dvije glave i četiri oka upravlja iz jednog nervnog sistema, nije moguće da se jedna glava probudi, a da druga spava. Međutim, ako lagahno probudite jednu glavu, a druga glava ostane spavati, jasno je da su u pitanju dvije komande i da svaka upravlja nezavisno od druge. Zapravo, slučaj je isti kao kod dvoje djece koja spavaju na jednom krevetu zagrljena. Jedno je budno, a drugo spava.

Iako su uzroci nastanka velikog broja ovih anomalija ljudima još uvijek nepoznati, sigurno je da ukoliko se oštećenje desi u prvoj ćeliji – embrionu – dijete će biti poremećeno, jer je eksperimentalno, vještacki, izazvan ovakav poremećaj kod životinja i došlo se do ovakvog rezultata.

Šaberi je posredstvom grebanja prvih embrionalnih ćelija uspio stvoriti neobičan fetus. Ovo otkriće naročito je vrijedno pažnje s tog aspekta što je izvođenje zahvata na ćelijama embriona dužine jedne do dvije desetine milimetra prilično zahtjevan poduhvat.²²

Anomalije nasljednog porijekla

Anomalije koje se javljaju u građi fetusa u majčinom stomaku ne tiču se samo tjelesnih oštećenja i organskih nedostataka. Mnogo puta se događa da dijete u majčinoj utrobi zadobije psihološke poremećaje i duhovna zastojenja, koji se ne vide izvana, ali je majka djetetu priredila prepostavke za nastanak takvih bolesti i dijete se u jednoj zagonetnoj situaciji oblikuje pod takvim prepostavkama i uvjetima. Nakon rođenja, ono postepeno pokazuje te skrivene tajne.

Hazreti Ali, a.s., je rekao:

“Vrijeme će otkriti skrivene tajne.”²³

²² *Tarihe ‘ulum*, str. 706.

²³ *Gureru-l-hikem*, sv. 1., str. 47.

Hazreti Dževad je rekao:

“Prolazak vremena cijepa zastore i objelodanjuje skrivene tajne.”²⁴

Upravo kao što majke obolijevaju od tuberkuloze i raka, na isti način dijete u majčinoj utrobi stiče sklonost ka tim bolestima. Žene koje su zaprljane duhovnim zastranjnjima, moralnim nepodopštinama i pokuđenim svojstvima u svijesti djece stvaraju pogodno tlo, tako da se ti duhovni nedostaci postepeno javljaju i postaju vidljive njihove kobne posljedice kod djece.

Dijete jednog lopova ili ubice ima manju moć samokontrole od djeteta jednog mentalno oboljelog čovjeka. Osobe čiji nedostaci u ponašanju imaju nasljedne korijene postoje u svim slojevima društva. Moguće ih je naći među bogatima, siromašnima, intelektualcima, radnicima i zemljoposjednicima. Osobe koje brzo padaju pod uticaj, predaju se pred životnim tegobama; prevrtljive osobe koje svakog dana donose odluke, ali ih ne provode u djelu; rastrojene i osobe slabe volje, koje su neodlučne u planovima koje nikad ne provode; lijene osobe, koje su ravnodušne i nepokretne na svom mjestu; zavidljivci, koji se zadovoljavaju samo time da kore druge; mentalno bolesni, koji se ističu emotivnim nedostacima; i na kraju, kako već znamo, mnogo je takvih osoba čija psihička zrelost ne prelazi razinu od deset do dvanaest godina. Bez sumnje, ovi poremećaji u stanovitoj mjeri su nasljednog porijekla, ali se ne može pouzdano utvrditi do koje granice dolaze iz same strukture tijela, naravi i intelekta te osobe, a u kojoj mjeri potiču iz stečenih nepoželjnih običaja. U svakom slučaju, sasvim je jasno da krajnji tipovi mentalne slabosti, psihički poremećaji, nijemost i zločudnost uveliko potiču od nasljednih tjelesnih i duševnih činilaca.²⁵

Nepoželjne osobine, prezrena svojstva i odavanje grijehu sa aspekta vjere i nauke spadaju u red opasnih nevolja. Loš moral ne samo da je izvor duhovnih i nervnih bolesti već u nekim prilikama može izazvati velike tjelesne poremećaje. Majke koje pate od moralnih zastranjenja i duhovnih bolesti uobičajeno rađaju bolesnu i zaprljanu djecu.

Važno je znati da osobe zahvaćene tjelesnim bolestima zbog bolova i temperature brzo uočavaju da su bolesne, dok su duševne bolesti i poremećaji, koji nastaju postepeno, bez buke i bolova. Duševna bolest uočava se tek kada postane hronična i ukorijenjena i kada prouzrokuje velika zastranjenja, koja su nekad nenadoknadiva. Nažalost, većina ljudi u svijetu, uklju-

²⁴ *Biharu-l-envar*, sv. 17., str. 214.

²⁵ *Rahe zendegi*, str. 156.

čujući i našu zemlju, više obraća pažnju na fizičke aspekte bolesti, zanemarujući one duhovne. Upravo zbog ovoga se moralne vrline, ljudske vrijednosti i bogobojaznost smatraju nevažnim i sitnim te ljudi osjećaju da im one nisu ni potrebne.

Nemar u pogledu psihičkih odstupanja

Bolesti i oboljenja u očima većine ljudi tiču se samo tjelesnih bolesti. Moralne nepodopštine i nevaljale osobine ne doživljavaju se kao bolesti. Oboljeli od tuberkuloze i raka smatraju se bolesnicima, dok se zavidnost i zloba ne smatraju bolestima. Po mišljenju većine, čir na želucu i dvanaestopalačnom crijevu jesu bolesti, ali pokvarenost i sebičnost nisu. U vrijeme ženidbe cjelokupna pažnja muškaraca usmjerena je na ljepotu lica i stasa, kao i tjelesno zdravlje djevojke, ali se o njenim moralnim i duhovnim osobinama uopće ne postavlja pitanje. Žene, također, na isti način gledaju na muškarce. Nizak rast ili krive oči ubrajaju se u nedostatke prilikom udaje, ali razvratnost i zlonamjernost uopće nisu nedostaci. Jasno je da se u ovakovom stanju nepodopštine brzo šire i da svakog dana uzimaju sve više žrtava.

Budući da moralne vrline predstavljaju bitan stub rasprave o odgoju djeteta i da posjeduju životnu važnost, smatram potrebnim da se o ovome nešto progovori i da se istovremeno ukaže na nesreće koje mogu snaći budućeg potomka još u maternici njegove majke, a sve zbog njenog lošeg morala. Tijelo i duša čovjeka međusobno su objedinjeni i spojeni. Svako od njih pod uticajem je onog drugog. Kao što tjelesne aktivnosti djeluju na ljudsku psihu, tako isto čovjekove misli i duhovnost djeluju na tijelo. Ovo načelo je kod minulih učenjaka i filozofa u svijetu bilo neupitno.

Veza tijela i duše

Ako neko ko ne zna ništa o književnosti i likovnoj umjetnosti jednog dana uzme pero u ruku pa potom mjesecima i godinama praktično vježba, njegov duh potпадa pod uticaj ove tjelesne vježbe te on najzad stiće postojanu osobinu slikara i pisca. Nakon nekoliko godina, on ulazi u red najboljih i najnadarenijih pisaca i slikara svijeta. Prema tome, tijelo ostvaruje uticaj na duh.

Neki čovjek pod uticajem nekog događaja stiće strah ili se pak stidi nekog događaja. Strah i stid su osjećaji duha i predstavljaju odlike duše. Međutim, ova psihička stanja neposredno ostvaruju uticaj na tijelo. Preplašenom

čovjeku lice poblijedi, a postiđenom lice pocrveni. Dakle, duša ostvaruje uticaj na tijelo.

Današnji svjetski naučnici smatraju da nema sumnje u međusobni uticaj tijela i psihe te na tragu usavršavanja znanja o ovom, na jedan upečatljiv način spomenuti tematiku iznose u svojim naučnim radovima.

Psihološke aktivnosti sasvim sigurno su povezane sa fiziološkim aktivnostima tijela. Moguće je uočiti neke tjelesne promjene kao posljedicu psiholoških promjena, a i obrnuto, moguće je primijetiti psihološke promjene kao posljedice tjelesnih promjena. Ukratko, sklop ljudskog tijela i duše uz pomoć tjelesnih i psihičkih činilaca ravnomjerno prihvata uticaje i mijenja se.²⁶

Mozak nije sazdan isključivo od nervnih tkiva i sastoji se od moždane mase u koju su uronjene nervne ćelije. Građa te mase se usklađuje posredstvom sastojaka krvnog serum-a. S druge strane, krvni serum sadrži izlučevine svih žlijezda sa unutrašnjim lučenjem koje su razbacane po tijelu. Prema tome, svi tjelesni organi, uz posredstvo krvi i limfe, nalaze svoje prisustvo u mozgu tako da naša mentalna stanja na neki način zavise od hemijskog sastava hormona mozga i strukture moždanih ćelija. Ako naprimjer unutrašnjosti tijela bude uskraćeno lučenje žlijezde epifize, bolesnik pada u duboku malaksalost i liči na hladnokrvne životinje, ili npr. kod poremećaja tiroidne žlijezde dolazi do nervnih i psiholoških stimulacija kao i maloumnosti. U porodicama u kojima su ova oštećenja nasljedna primjetan je veliki broj maloumnih i agresivnosti sklonih pojedinaca.²⁷

Dovoljno je da krvna plazma bude lišena nekih materija pa da se izgube najuzvišenija duhovna očitovanja. Kada, primjera radi, tiroidna žlijezda ne luči tiroksin, ne ostaju očuvana inteligencija, osjećaj za dobro, ljepotu i vjeru. Povećanje ili smanjenje količine kalcija je razlog psihičkih poremećaja. Čovjekova ličnost uslijed hroničnog alkoholizma biva postepeno degradirana.

Sigurno je da je psihološko stanje povezano sa stanjem tijela. Isto tako, mentalne i emotivne aktivnosti proizlaze iz fizičkih, hemijskih i fizioloških stanja udova – što znači da proističu iz osovjetskih aspekata.²⁸

Iz ovih nekoliko redova jasno je koliki je uticaj tijela i fizičkih sila na duhovne i psihičke instrumente u čovjeku. Ovom prilikom ćemo još nešto kazati o uticaju čovjekove psihe na različite aspekte tjelesnog ustrojstva.

Dobro znamo da je čovjek podložan uticaju promjena do kojih dolazi prilikom koljanja krvi i da uz pomoć nerava krvnih sudova dolazi do širenja ili sužavanja kapilara. Ponekad samo jedna iznenadna neprijatna vijest može

²⁶ *Ensane našenahte*, str. 135.

²⁷ Isto.

²⁸ *Rahe zendegi*, str. 26.

uzrokovati skupljanje srčanih arterija te dovesti čak i do smrti. Emocionalna stanja uvećanjem ili smanjenjem lokalnog krvotoka utiču na sve žljezde s unutrašnjim lučenjem i uzrokuju njihovo pretjerano lučenje ili potpuno obustavljanje lučenja, ili čak ponekad dovode do promjena njihovih hemijskih aktivnosti. Gledanje hrane ili izražavanje želje za njom uzrokuje lučenje pljuvačke. Kanon je u jednom od svojih čuvenih eksperimenata ustanovio da ako mačku žestoko prepadnemo krvne žile njene nadbubrežne žljezde se šire, čime nadbubrežna žljezda u krv ubacuje adrenalin. Adrenalin povećava krvni pritisak i brzinu protoka krvi i time priprema tijelo za napad ili odbranu. Podložnost uticajima naročito je uočljiva kod osoba izuzetne osjetljivosti.

Neobične promjene dešavaju se u njihovom tkivu. Sva kosa jedne mlađe Belgijanke, koju su njemački nacisti osudili na smrt, iznenada je, na noć prije pogubljenja, potpuno obijelila. Tokom bombardovanja na nadlaktici jedne žene su se pojavile čestice osipa, koje su se širile i postajale crvenije s eksplozijom svake naredne bombe. Žoltron je iz vlastitog iskustva ustanovio da jedan duševni udarac može izazvati promjene u krvnim sudovima. Kod osoba koje su osjetile veliki strah primjetio je da su bijela krvna zrnca smanjena u odnosu na njihovu prirodnu veličinu, da osobama padne krvni pritisak i da im se smanji vrijeme zgrušavanja plazme.²⁹

Duševna neraspoloženja dovode do zastoja u radu jajnika. Iskustva iz posljednjeg rata su pokazala da dug boravak u ratnim logorima blokira menstrualno krvarenje, koje se javlja kao posljedica ovulacije jajnika. Čim bi se žene vratile u normalan život, ova bi anomalija nestala bez ikakvih liječenja.³⁰

O jednom tjelesnom poremećaju uzrokovanom nekom vrstom duševne bolesti navodi se sljedeće: Događa se da svi mišići i živci dožive poremećaj. Jednog trenutka mokrenje bude intenzivno, a drugog trenutka se jako smanji. Želudac radi ili pretjerano ili preslabo. Pacijent u jednom stanju pati od nesanice, a u drugom stanju mu se spava. Spolne aktivnosti pacijenta odskaču od normalnog stanja; nekad osjeća veliko uzbuđenje, a drugi put ne osjeća ništa. Ponekad doživljava rastrojenost i zastranjivanje. Koža njegova tijela također doživljava promjenu; u nekim slučajevima na koži se primijete manje akne koje se ni na kakav način ne mogu liječiti, a u drugom slučaju one na čudan način iščeznu. Sve su to poremećaji ove neobične bolesti.³¹

Psihičke bolesti

Pokuđene moralne osobine i nepoželjni atributi sa stanovišta islamske bolesti. Ajeti i predaje ih jasno predstavljaju kao bolesti. Spletkarenje i

²⁹ *Ensane našenahate*, str. 138.

³⁰ *Hormonha*, str. 33.

³¹ *Će midanam (Bimarihaje ruhi ve asabi)*, str. 11.

obmanjivanje spadaju u nepoželjna svojstva. Časni Kur'an upravo licemjerima pripisuje ove osobine:

تُخَنِّدُ عَوْنَىٰ إِلَهًا وَالَّذِينَ ءَامُوا

Oni žele obmanuti Allaha i one koji vjeruju.³²

فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ

...Onaj u čijem srcu je bolest...³³

Poročnost i razuzdanost po islamu su duhovne bolesti. Časni Kur'an na-ređuje suprugama Božijeg poslanika da ne razgovaraju umiljato i blago, da nečasni ljudi ne bi prema njima osjetili neku želju:

فَلَا تَخَصَّعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ.

...Na sebe govorom pažnju ne svraćajte pa da tada žudi onaj u čijem je srcu bolest...³⁴

Hazreti Ali, a.s., je o zavidniku kazao:

“Zloba je razarajuća bolest i istovjetna je koleri.”³⁵

O strasti je kazao i sljedeće:

“Ispoljavanje strasnih nagona na pogrešnom mjestu skrivena je bolest.”³⁶

Opasnost od zavisti nije ništa manja od opasnosti od smrtonosne epidemije bolesti pluća, jer se svako više trudi da druge napati, nego da sebi pomogne. Zloba je, također, u suprotnosti sa zakonima života, jer je u osnovi uništavajuća.³⁷

Duševne i psihičke bolesti prvo djeluju na samog bolesnika i svaka od tih bolesti donosi posebne teškoće. Strepnja, afekt, zabrinutost, prestravljenost, utučenost, očaj, plašljivost i slična stanja predstavljaju moralne bolesti. Ponekad se duševne anomalije i moralne nepodopštine pojačavaju i postaju razlog maloumnosti.

³² *El-Bekare*, 9.

³³ *El-Ahzab*, 32.

³⁴ *El-Ahzab*, 32.

³⁵ *Gureru-l-hikem*, str. 56.

³⁶ Isto, str. 23.

³⁷ *Rahe zendegi*, str. 114.

Vremenom se druga strana maloumnosti ukazuje kod zdravih i uravnoteženih ličnosti. Analizom mozga ovakvih osoba pomoću najmoćnijih miroskopa pokazuje se da u njihovom moždanom tkivu nikada nije bilo nikakvih nepravilnosti i odstupanja, pa odakle onda maloumnost kod ovakvih osoba? Ovo pitanje sam postavio direktoru jedne od naših najvećih bolnica. Ovaj učenjak, s obzirom na veliko zalaganje na polju istraživanja stanja mentalno bolesnih, stekao je najveća priznanja i nagrade, ali je sa potpunom smirenoscu priznao da još uvjek nije shvatio kako ljudi gube razum te je istakao da niko još nije svjestan toga. Osim toga, rekao je da je kod većine svojih pacijenata ustanovio da maloumnost zadovoljava njihov osjećaj narcisoidnosti, te da bi – kada u svom normalnom životu ne bi ispunili svoje ciljeve – uplovili u svijet mašte i imaginacije. Potom mi je ispričao ovu priču:

“Imam ovdje jednu pacijenticu čija je udaja završila nesretnim krajem. Njena želja je bila da joj brak označi početak raznovrsnih životnih blagodati, provoda, mira i spokoja, dobijanja djece, kao i zadobijanja visokog statusa u društvu. Vrijeme je srušilo palaču njenih želja. Njen muž je počeo da je zanemaruje i izbjegava. Čak nije htio s njom ni jesti. Primorao ju je da u prizemlju kuće radi kao služavka. Ova gospođa je, uslijed velike usamljenosti, poniženja i nemanja djeteta ili bliskih osoba, u mislima otplovila u svijet mašte. Sada u svijetu mašte i imaginacije umišlja da se razvela od svog muža te da se udala za engleskog lorda. Sada želi da joj se drugi obraćaju s ‘Gospođa Smith’. Osim toga, svaku noć umišlja da rada dijete. Kada god mene vidi, kaže: ‘Doktore, noćas sam rodila dijete.’”³⁸

Osobe koje u srcu gaje daleke i neostvarive želje i postaju zatočenici svojih neograničenih prohtjeva i velikih stremljenja trebaju znati da tako upadaju u moralne bolesti i duševna zastranjenja. Upravo je zato hazreti Ali, a.s., kazao:

“Ispoljavanje nepodobnih želja je skrivena bolest.”

Ove bolesti se ponekada pretoče u maloumnost, a nekada imaju i smrtnе posljedice. Hazreti Ali, a.s., je kazao:

“Ko bude slijedio neostvarive želje, suočit će se sa sigurnim padom, pa i smrću.”

Koliko li je samo ljudi zbog svojih nerealnih želja bilo ubijeno od strane drugih ljudi i koliko li je samo žena i muškaraca koji su zbog neuspjeha i neostvarenja svojih želja izvršili samoubistvo? Druga posljedica moralnih i duševnih bolesti jeste odraz tih bolesti na tijelo.

³⁸ *Rahe zendegi*, str. 114.

Uticaj morala na tijelo

Ljudi lošeg morala ne samo da imaju teškoća na duševnom planu već njihove psihičke anomalije ostavljaju traga na njihovom tijelu, a njihovi organi bivaju zahvaćeni raznim nedaćama. Ova stvar je sa stanovišta nauke potpuno potvrđena, a kasnije ćemo, s Božijom voljom, o ovome više govoriti. Ovom prilikom kratko ću kazati samo ovo:

Postoje određene osobine poput narcisoidnosti, zavidnosti, spremnosti na kritikovanje svega i svačega ili pesimističnog gledanja na sve, koje umanjuju životnu snagu. Ova negativna psihička praksa ostavlja značajan trag na veliki simpatički nervni sistem i žlijede sa unutrašnjim lučenjem te može postati izvorište poremećaja, pa i onih tjelesnih.³⁹

U predajama Ehli-bejta vodilo se računa o ovome te je jasno rečeno da loš moral ljudi u njima proizvodi bolest i nemoć. Ovom prilikom navodim nekoliko predaja hazreti Alija, a.s., o zavisti i uticaju koji ova loša osobina ima na tijelo.

“Čudno li je to da su zavidnici nemarni prema svome tijelu!”⁴⁰

“Zavidnost topi tijelo.”⁴¹

“Zavidnost uništava tijelo.”⁴²

“Zavidan je uvijek bolestan.”⁴³

“Zavidan je uvijek slab i iznemogao.”⁴⁴

Iz nekoliko mojih posljednjih izlaganja moguće je izvući sljedeće zaključke:

Prvo: Tijelo i duša međusobno su uvezani i spregnuti te međusobno interaktivno djeluju.

Drugo: Loš moral i nepočudne osobine tretiraju se i sa vjerskog i sa naучnog stanovišta kao bolest.

³⁹ *Rahe zendegi*, str. 87.

⁴⁰ *Sefinetu-l-bihar (hased)*, str. 251.

⁴¹ *Gureru-l-hikem*, str. 33.

⁴² Isto, str. 32.

⁴³ Isto, str. 85.

⁴⁴ Isto, str. 25.

Treće: Ove bolesti – osim što imaju svoje duhovne učinke i čine da ljudi lošeg morala obolijevaju od psihičkih bolesti – ostavljaju traga na tjelesne organe i slabe cijelo tijelo čovjeka.

A sad da se vratimo raspravi o sreći i nesreći djeteta u majčinoj utrobi.

Uticaj majčinih stanja na dijete u utrobi

Sva tjelesna i psihička stanja majke imaju uticaja na dijete, zato što je dijete u maternici poput jednog majčinog organa. Kao što majčina tjelesna stanja i hrana koju jede utiču na njega, isto tako i majčine misli i mentalna stanja djeluju na dijete u utrobi. Ponekad dijete pada pod jači uticaj nego sama majka. Naprimjer, ako majka doživi neki jak strah za vrijeme trudnoće, to se na njenom licu očituje bljedilom, ali dijete u njenom stomaku doživljava mnogo teži udarac.

Ukoliko se majka u toku trudnoće preplaši i lice joj promijeni boju i zadrhti, dijete u njenoj utrobi će na tijelu zadobiti mrlje koje se nazivaju mjeseceve mrlje.⁴⁵

Majčina tuga i žalost, srditost, rastrojenost, usplahirenost i uzbuđenje, pesimizam, zloba, mržnja, zavidnost, izdaja, uprljanost, ukratko – sva negativna svojstva majke, kao i njena pozitivna svojstva poput imana, bogobojažnosti, čednosti, kreposnosti, čistote, ljubavi, dobrohotnosti, humanizma, blagosti, pouzdanosti, hrabrosti, odvažnosti, i sva druga etička svojstva ostavljaju pozitivne i negativne tragove na djetetu i tako mu utiru put sreće ili nesreće. To je upravo ono što je Poslanik, s.a.v.a., kazao:

“Nesretnik je nesretan u trbuhu majke, a i sretnik je sretan u trbuhu majke.”

Majčina ljutnja i srdžba mogu naštetiti životnim snagama djeteta u njenoj utrobi, i to u tolikoj mjeri da ono poslije trajno bude nervozno. Ovo sve govori do koje mjere je važno da trudna majka pazi da ne tuguje, da se ne nervira i ne sekira, već da umjesto toga bude smirena, sabrana i spokojna.⁴⁶

Islam je radi očuvanja čistote muslimana dao sva potrebna uputstva i zapovijedi o braku. Uzeo je u obzir sve duhovne i fizičke činioce muškarca

⁴⁵ *E'džaze hurakiha*, str. 172.

⁴⁶ *Ma ve farzandane ma*, str. 72.

i žene prilikom njihovog prvog povezivanja. Osim što je ljude upozorio da se uzdrže od braka sa maloumnim i pijanim osobama, islam je, u ulozi savjetnika i vodiča, zabranio ženidbu sa osobama lošeg morala.

Husejn ibn Bešar Vasiti napisao je hazreti Ridi: "Rođak je zaprosio moju kćer, a lošeg je morala." Imam je odgovorio: "Ako je on lošeg ahlaka, ne udaji je!"⁴⁷

Kao što smo rekli, duševni poremećaji te moralne i psihičke bolesti majki imaju stanovitog uticaja na sreću i nesreću njihove djece. Čovjek koji ima želju da dobije djecu čistog srca i čestite duše mora nastojati da se oženi čistom ženom, a da izbjegne ženu nečistog srca i lošeg morala.

Psihijatri su danas potvrdili da 66 posto duševnih bolesti djece dolazi kao naslijede od majki. Ustanovljeno je, također, da zdrave majke bez duševnih poremećaja rade djevcu bez mahana sa zdravim nervnim sistemom. Prema tome, ukoliko neka žena želi da dobije zdravo i čilo dijete, koje će u mentalnom pogledu biti bez nedostataka, prije rođenja djeteta mora poraditi na vlastitom zdravlju.⁴⁸

Bez sumnje, svijetom upravlja niz postojanih, moćnih i nepromjenjivih zakona, upravo onih zakona koji su uspostavili zapanjujući red i sklad te vladaju svim dijelovima svijeta. Zato je svako stvorene primorano pokoravati se ovim zakonima i slijediti za sebe predviđenu putanju, bez pitanja kako i zašto.

*U ovoj zavjesti⁴⁹ nijedna nît besmislena nije,
Kraj užeta⁵⁰ nam vidljiv nije*

*Nit' iz ovog užeta⁵¹ glava podići se može,
Nit' kraj užeta⁵² pronaći se može.*

Božiji zakon

Zakon života uređenim i savršenim proračunom, uz niz preciznih uvjeta, neživoj materiji navlači odoru života, a nasuprot njemu, zakon smrti u dru-

⁴⁷ *Vesail*, sv. 5., str. 10.

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ Dunjaluk.

⁵⁰ Život.

⁵¹ Sudbina.

⁵² Cilj, namjera, istina, izlaz.

gim uvjetima živo stvorenje usmrćuje. Preko zakona naslijeda određena svojstva živih bića, bilo kod biljaka, životinja ili ljudi, u vrlo preciznim razmjerama i u uređenom odnosu prenose se na sljedeća pokoljenja. Kosmički zakoni, u koje spadaju zakon života i zakon nasljeđivanja, jezikom Kur'ana i hadisa nazivaju se sunnetom Božijim i Uzvišeni Bog ih je učinio čvrstim i nepromjenjivim zakonima.

فَلَنْ تَجِدَ لِسْنَتِ اللَّهِ تَبَدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسْنَتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا

*Pa, u Allahovim zakonima nećeš naći nikakva odstupanja. I u Allahovim zakonima nećeš naći nikakve preinake.*⁵³

Čovjek predstavlja samo jedno od milijardu stvorenja Ovoga svijeta i on se, poput svih ostalih stvorenja, bez prava izbora, pokorava ovim zakonima. Od dana kada se očevo sjeme nađe u maternici majke pa do rođenja djeteta, isto tako od početka dojenja, u mladosti, u starosti, pa sve do časa svoje smrti, čovjek će se neprestano nalaziti u okrilju ovih nepromjenjivih zakona svijeta.

Odredba i zakon Božiji, korak po korak, izdaju svoje prirodne zapovijedi, a čovjek je primoran slušati ih i pokoravati im se. I koliko čovjek bude odstupao od ovih zakona i bio im neposlušan, u istoj toj mjeri bit će kažnjen.

Dobri i pametni ljudi slijede sve zakone stvaranja i pokoravaju im se. Svoje želje i nagone usklađuju sa božanskim zakonima i klone se onoga što prelazi granice tih zakona. Posljedica toga je da provode život u sreći i zdravlju te uživaju u životu sretnog i uspešnog čovjeka.

Nasuprot njima, neznalice u nekim slučajevima krše ove Božije zakone i smatraju ih nevažnim te u ispoljavanju svojih strasti i nagona prekoračuju njihove granice. Oni misle da svijet treba slijediti njihove želje, ali budući da to nije ostvarivo, upuštaju se u kršenje ovih zakona i ubrzo se suočavaju s kaznama.

Hazreti Ali, a.s., je kazao:

“Uzvišeni Bog je stvari Ovoga svijeta odredio u skladu sa Svojim zahtjevima, a ne u skladu sa vašim željama.”⁵⁴

Alkohol je svojevrsni otrov koji oštećuje tjelesno tkivo, negativno djeli na mozak i nervni sistem, oštećuje bubrege i jetru. Ovaj učinak alkohola nije ništa drugo nego jedan od zakona Kreacije. Pametni ljudi, da bi

⁵³ *Fatir*, 43.

⁵⁴ *Gureru-l-hikem*, str. 219.

očuvali svoje zdravlje drže se ovog načela Kreacije i klone se alkohola sve do kraja života, tako da su sigurni od njegovih prljavština i nesreće. Ali neuki ljudi, smatrajući da posjeduju snagu odupiranja, ili zbog kratkotrajnog uživanja, sebe prljaju ovim zlom i postepeno truju svoje biće. Neće proteći mnogo vremena, a alkoholičar će sa bolnim tijelom, nateknutom ciroznom jetrom i oboljelim živcima završiti u bolnici. U relativno mladim danima, on u bolnici očekuje smrt, a sve zbog svog svjesnog kršenja zakona Kreacije.

Časni Poslanik, s.a.v.a., je rekao:

“Ne suočavajte se sa vremenom neprijateljski jer će se i ono sa vama suočiti neprijateljski.”⁵⁵

Jasno je da će vrijeme u borbi protiv svijeta Kreacije i univerzalnih zakona nadvladati i da će slomiti svog protivnika, ma koliko on bio jak i moćan.

*Da od kamena i željeza dušu imadeš,
Smrvit će te kretanje Nebesa.*

*Ako kamen si, ona željezo što kamen mrvi su,
Ako željezo si, ona kamen magnetni su.*

Hazreti Ali, a.s., je rekao:

“Ko se bude neprijateljski ophodio prema vremenu, bit će uništen.”

Hazreti Dževad je od svog djeda prenio sljedeći hadis:

“Onaj ko s nepažnjom i omalovažavanjem bude gledao na vrijeme, suočit će se sa dugom nemilosrdnošću njegovom.”⁵⁶

Neka roditelji koji žele tjelesno i mentalno zdravo dijete poštuju sve zakone Kreacije, i u tjelesnom i u duševnom pogledu, jer svaka manjkavost koja se pojavi kod djeteta, ma kako mala bila, posljedica je kršenja jednog ili nekoliko Božjih zakona i sunneta.

Hazreti Sadik, a.s., razgovarajući sa Mufaddalom, rekao je nešto o zrelosti muške djece i rastu dlaka na njihovom licu. Mufaddal ga je upitao:

“O moj predvodniče, šta reći za osobe koje sazriju, a na njihovom licu se ne pojavljuju dlake? Koji je razlog za to?” Imam mu je odgovorio:

⁵⁵ *Sefinetu-l-bihar (jevm)*, str. 741.

⁵⁶ *Biharu-l-envar*, sv. 2-17., str. 101.

“Ova lišenost posljedica je nekih djela učinjenih u prošlosti. Uzvišeni Bog ne čini nasilje Svojim robovima.”⁵⁷

Rast dlaka na licu muškaraca u godinama zrelosti jedan je od zakona Božijeg stvaranja. Ako se kod nekoga ne pojave dlake, sigurno je riječ o nekim ranijim činiocima koji su uzrokovali ovu lišenost.

Novorođenčad sa nedostacima

U Evropi i Americi, unatoč svim naučnim i tehnološkim naprecima, uveliko se rađaju djeca sa nedostacima i neuravnoteženostima.

U Americi se godišnje rodi oko 4.200.000 djece, od kojih je 100.000 djece sa nedostacima ili urođenim bolestima. Uglavnom su to djeca sa srčanim bolestima, cerebralnom paralizom, epilepsijom, slijepa, gluha itd. Usto još, svaka peta trudnica rodi mrtvo dijete. Razlog za to jeste pobačaj ili smrt djeteta tokom poroda. Ove činjenice predstavljaju veliku nevolju pojedinača i društva u Americi, koja zaokuplja pažnju tamošnjih liječnika.⁵⁸

Evropske i komunističke zemlje također muku muče s tim teškoćama kao i Amerika. Kada bi i ove zemlje poput Amerike objavile sveobuhvatne statističke podatke, bilo bi jasno da se i u njima rađa na stotine hiljada djece sa različitim nedostacima i poremećajima.

Rađanje na stotine hiljada poremećene djece svake godine za jednu zemlju predstavlja veliku nesreću. Bez sumnje, griješenje i razvrat poročnih, pijanih, kocki sklonih, nemoralnih i iznimno nasilnih roditelja predstavlja jedan od važnih činilaca nepodnošljive nesreće.

⁵⁷ *Biharul-envar*, sv. 2-17., str. 20.

⁵⁸ *Madželle-je ahbare hafte*, 28/2/1338.

5. PREDAVANJE

وَأَخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الْذُلِّ مِنْ أَرْحَمَةٍ وَقُلْ رَبِّ أَرْحَمَهُمَا كَمَا رَأَيَانِي صَغِيرًا

I krilo poniznosti iz samlosti im rasprostri i reci: "Gospodaru moj, Ti im se smiluj baš kao što su i oni mene njegovali kad sam bio mali."¹

Osnove sreće

Od danas, s Božijom voljom, prelazimo na temu odgoja djece nakon njihova rođenja. Odgoj je jedan od dva najvažnija stuba sreće. Sve dimenzije sreće ili nesreće, bila ona tjelesnog ili duševnog karaktera, kako jedne osobe, tako i porodice, cijele države, pa i svih ljudi na zemaljskoj kugli, imaju dva temelja:

- (1) načelo naslijedstva,
- (2) načelo odgoja.

Odgoj je toliko važan i uticajan da u nekim primjerima može zaustaviti osobnosti naslijednih osobina i potisnuti ih u zaborav, a učinke svojih osobnosti ispoljiti i po svojim zahtjevima oblikovati pojedince.

Kada kažemo da odgoj samo u nekim slučajevima može nadjačati naslijedivanje, to je zato što su neke naslijedne osobine djeteta sudbinske i određene te ih odgoj ne može promijeniti. Međutim, da bi moj govor bio posve jasan, potrebno je da prethodno napravim uvod o predodređenju i sudbini (*kada i kader*), tim prije što je jedna skupina tražila takvo pojašnjenje.

Neki su ljudi, zbog neposjedovanja imana ili zbog neznanja, potpuno porekli načelo predodređenja i nazvali su ga neutemeljenim, dok su neki drugi, zbog neobaviještenosti o vjerskim i naučnim osnovama, smatrali da su sva dešavanja u životu neizbjegna po načelu predodređenja te da su nam ruke potpuno vezane.

Činjenica je da cijeli svijet opстоji i djeluje na predodređenju i općim i detaljnim načelima određenja.

¹ El-Isra, 24.

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدْرٍ

*Mi svaku stvar s mjerom stvaramo.*²

Značenje predodređenja i odredbe

Najmanje zemaljske čestice i najveća nebeska tijela stvoreni su prema preciznom proračunu i ispravnom mjerom su stavljeni na odgovarajuće mjesto. To je pravo značenje kadera, odnosno *mjere*. Zahvaljujući ispravnoj mjeri i preciznom proračunu, kao i na temelju matematičkih proračuna jedan astronom može na nekoliko mjeseci unaprijed ustanoviti pomračenje Mjeseca, dužinu njegova trajanja i stepen pomračenja. Da položaj Sunca i kretanje Mjeseca nisu tako uređeni i proračunati, astronomi nikada ne bi mogli precizno izračunati njihove buduće položaje. Časni Kur'an u vezi s tim veli:

الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ يَحْسَبَانِ

*Sunce i Mjesec utvrđenim putanjama plove.*³

Ako je veliki kosmos sa masivnim nebeskim tijelima stabilan i uređen, ako jedan kamen zbog gravitacije zemlje iz kosmosa pada u središte, ako jedna pšenična sjemenka pohranjena u zemlju nakon određenog vremena izrasta u vitki klas, ako jedno sjemeno jajašce pohranjeno u ženkinu maternicu poslije izrasta u jednu savršenu životinjsku ili ljudsku jedinku – sve to djeluje u skladu sa savršenim Božijim zakonom (*sunnet*) ili zakonom Kreacije, što je sve skupa predodređenje i odredba (kada i kader). Dakle, predodređenje i odredba upravljaju čitavim svijetom i sve, u skladu sa Božjom odredbom, na svom putu ide ka savršenstvu.

Čovjek je jedno od stvorenja Ovoga svijeta čije sve snage (pokreti i postupci) djeluju i odvijaju se u skladu sa zakonima predodređenja i odredbe. Srčani otkucaji, kolanje krvi, živčana osjetljivost, varenje hrane u želucu, apsorpcija jetre, gledanje očima, slušanje ušima – sve su to tjelesne aktivnosti koje se odvijaju pod vodstvom zakona predodređenja i odredbe. Ovdje je bitno istaći da su zakoni predodređenja i odredbe vezani za čovjeka dvojako-karaktera:

- Određen broj tih zakona kadaa i kadera čine konačni i nametnuti zakoni koji se odvijaju bez našeg izbora.

² *El-Kamer*, 49.

³ *Er-Rahman*, 5.

- b) Drugi dio čine predodređenosti (*mukadderat*) čije izvršenje Uzvišeni stavlja nama na raspolaganje. Jezik je, naprimjer, naš tjelesni organ na koji se odnosi mnogo predodređenosti. Jedna od predodređenosti jezika je da krv kola njegovim venama, a druga je govor. Protok krvi u našem jeziku je izvan naše volje – htjeli mi ili ne htjeli, krv će kolati u jeziku. Kolanje krvi u jeziku podrazumijeva dvije predodređenosti i odredbe:
1. po Božijoj odredbi, događa se kolanje krvi kroz jezik,
 2. po Božijoj odredbi, kolanje krvi kroz jezik je obavezno i neizbjegljivo te mi u tome nemamo nikakvog izbora ni volje.

Sljedeća predodređenost jezika tiče se govora, a nama je data na raspolaganje. Tako možemo nešto da kažemo, a možemo i da ne kažemo; možemo da kažemo istinu, a možemo i laž. Prema tome, kada je riječ o govoru, jezik ima dva gospodara predodređenosti i odredbe: jedan je božanska neizbjegljiva uloga, u koju spada moć jezika da uopće govoriti, a druga je da je po samoj božanskoj odredbi govor stavljen nama na raspolaganje.

U nekim slučajevima kada i kader se izvršavaju kao nužne i prinudne odredbe, a nekada se određena odredba (kada) odvija posredstvom dobrovoljnog predodređenja (kader). Naprimjer, načelo smrti je neizbjegljivo po božanskom sudbinskom zakonu za sve ljude:

كُلُّ نَفْسٍ ذَآءِقَةُ الْمَوْتِ

Svaki će čovjek smrt okusiti.⁴

Ova neizbjegljiva predodređenost može se dogoditi putem prirodne smrti, kada se potroši životna energija, a moguće je da se mlađa osoba, koja bi što se tiče životne energije i tjelesnog zdravlja mogla živjeti još niz godina, svojevoljno odluči na samoubistvo i tako okonča osovijetski život.

Stogodišnji starac koji umre prirodnom smrću i dvadesetogodišnji mladić koji svojevoljno izvrši samoubistvo – umiru prema Božijoj odredbi kadaa i kadera, s tom razlikom što je kod starca kada i kader neizbjegjan, dok je kod mladića svojevoljan. Dakle, mladić je zloupotrijebio svoj kada i kader te okončao svoj život.

Hazreti Rida, a.s., ističe da je hazreti Sedždžad, a.s., u svojim munadžatima (moljenjima) molio:

“Bože, ja sam iz Tvojih blagodati stekao moć i sposobnost griješenja Tebi.”⁵

⁴ Ali ‘Imran, 185.

⁵ Biharu-l-envar, sv. 3., str. 3.

Dakle, grješnik zloupotrebljava Božije blagodati slobode i slobodnog izbora, koje mu je Bog darovao Svojim kadaom i kaderom, te čini nasilje.

Kada je ovo u pitanju, neki ljudi grijese misleći da kada god se spomene kada i kader to obavezno znači prisilu te da se sudbinskoj odredbi ne može pobjeći. A nije tako. U nekim slučajevima ova odredba kadaa i kadera je prepuštena na slobodno raspolaganje samom čovjeku.

Jedna predaja hazreti Alija ibn Ebi Taliba ovo pitanje veoma dobro razjašnjava:

“Nakon Bitke na Sifinu i vraćanja iz Sirije čovjek je upitao hazreti Alija: ‘Da li je naš odlazak u Šam bio predodređen kadaom i kaderom Božijim?’ Ali je odgovorio: ‘Da! Ni na jedan briješ se niste popeli i ni u jednu dolinu niste se spustili, a da to nije bilo u okviru Božijeg kadaa i kadera.’

Čovjek ponovo upita: ‘Onda naše patnje idu na Božiji račun i mi ne trebamo očekivati nagradu za to?’

Imam mu na to odgovori: ‘Stani, o starče! Uzvišeni Bog će vam dati za ovo veliku nagradu – nagradu za odlazak u borbu, jer ste po vlastitoj volji otišli u borbu; potom vam slijedi nagrada za boravak na ratištu, jer ste po vlastitoj volji tamo boravili; potom vas očekuje nagrada za povratak otuda, jer ste se otuda vratili po svojoj volji – i ni u jednoj od ovih stvari niste bili prinuđeni. Možda si pomislio iz mog govora, pošto je sve ovo naše putovanje u skladu sa Božnjim kadaom i kaderom, da je zbog toga svaki naš postupak posljedica Božije prinude. A da je tako, onda bi sva ljudska djela bila bezvrijedna, ne bi bilo nagrade ni kazne, a ni podsticanja ni ukora.’⁶

Iz ove predaje vidimo da je hazreti Ali kretanje ljudi u bitku smatrao Božnjim kadaom i kaderom, ali je naglasio da za to nisu bili nužni obavezno predodređenje (kada) i odredba (kader).

I Imam Rida, a.s., je u jednoj predaji posvetio pažnju ovom pitanju. Naime, kada je prenosilac upitao:

“A šta znači *stvar između dvije stvari?*”, on reče: “To je sloboda čovjeka da ide putem slijedeњa Božnjih odredbi i izbjegavanja grijeha.”

Čovjek priupita: “Da li onda volja i želja Uzvišenog imaju udjela u ljudskim djelima?” Imam reče: “Božija želja i volja imaju udjela u poslušnosti

⁶ *Tuhafu-l-‘ukul*, str. 468.

i dobrima kroz naređivanje poslušnosti, bivanje zadovoljnim zbog poslušnosti i kroz pružanje pomoći pri poslušnosti. A Božija želja i volja u griješenju i lošim djelima očituju se kroz zabranu griješenja, srditost zbog griješenja i kroz nepružanje pomoći u izvršavanju griješenja.”

Čovjek ponovo upita: “Da li kada i kader Uzvišenog imaju udjela u ljudskim djelima?” Hazreti Rida reče: “Da! Nema ljudskog djela, bilo ono dobro ili zlo, a da Božije predodređenje (kada) nema u njemu udjela.” Čovjek opet upita: “Pa kakvo je značenje predodređenja?” Reče: “To je Božija odredba prema onome što ljudi zasluže, nagradu ili kaznu, na Dunjaluku ili na Ahiretu.”⁷

Potpuno je jasno da hazreti Rida sva ljudska djela, dobra ili zla, smatra utemeljenim u Božijem predodređenju. Božije predodređenje, kada su u pitanju ljudska djela, predstavlja slobodu djelovanja – upravo onu slobodu i slobodnu volju kojom se poslušnošću Bogu zaslužuje nagrada, a neposlušnošću i grješnošću zaslužuje kazna.

Da bi cijenjenim slušaocima moje izlaganje bilo jasnije, navest ćeu primjer samoubistva. Ukoliko bi se neko popeo na vanjsko kube ove džamije s ciljem da se odozgo baci na glavu, te kazao: Ako je sudbina da umrem, umrijet ćeak i ako se ne bacim s krova, a ako mi sudbinom bude dosuđeno da ostanem, onda će i ostati čak i ako se bacim, ovaj govor ne bi bio valjan, jer Uzvišeni u ovom slučaju ima nekoliko nužnih i prinudnih predodređenosti i jednu odredbu vezanu za slobodnu volju. Prinudne predodređenosti sastoje se iz sljedećeg:

1. Božiji kada i kader je kamen, kojim je popločana džamija, učinio tvrdim i čvrstim;
 2. Božiji kada i kader je da je čovjekova lobanja načinjena od tankih slabašnih kostiju;
 3. Božiji kada i kader, kojim je stvorio silu Zemljine teže, traži da se svako tijelo koje se nađe u zraku velikom brzinom obruši na zemlju;
 4. Božiji kada i kader je tako ustanovljen da će tijelo čovjeka, ukoliko se on sa visine baci na zemlju, biti slomljeno, a mozak prosut;
 5. Božiji kada i kader je takav da ako nečiji mozak bude prosut, taj ubrzo umire.
- Svi ovi kadai i kaderi su nužni i prinudni.
6. Kada i kader je i to da čovjek posjeduje slobodnu volju i da se svojevoljno može baciti sa krova i umrijeti, a može se odlučiti i da stepenicama mirno siđe do prizemlja.

⁷ *Biharu-l-envar*, sv. 3., str. 5.

Čovjeku koji je odlučio da se baci s krova treba reći: Kada je riječ o tvojoj smrti i životu, Bog slijedi tvoju volju i htijenje. Ako odlučiš da se baciš s krova, određeno je da umreš, a ako izabereš stepenice, ostat ćeš živ. U oba slučaja riječ je o kada i kaderu.

Ibn Nubata prenosi da je hazreti Ali, a.s., prešao od zida kojem je priješlo obrušavanje do drugog zida. Rekli su mu: "O vladaru pravovjernih, bježiš od predodređenja (kadaa)!" Hazreti Ali, a.s., mu reče: "Da, bježim od Božijeg kadaa ka Božijem kaderu (odredbi)."⁸

Hazreti Ali je pobjegao od ruševnog zida i to je smatrao Božijim kaderom, jer je Uzvišeni Bog prema kaderu odredio čovjeku slobodu odlučivanja.

On tako može izabrati da ostane kod zida i da mu se zid sruši na glavu, a može izabrati i da izbjegava zid i na taj način se spasi. U oba ova slučaja kada i kader su na djelu.

Ljudska sloboda

Najveća čovjekova prednost u odnosu na sva stvorenja na Zemlji jeste sloboda koju mu je podario Uzvišeni Gospodar. Za sav napredak i usavršavanje koje je do sada dostigao čovjek zahvalnost duguje upravo ovoj prednosti. Mnogo je stoljeća proteklo u životu pčela, a one od početka do danas grade svoje isto šestougaono saće, te će ga i ubuduće graditi. To je zato što su pčele primorane, jer nemaju razum. Njihov vodič je nagon koji je Uzvišeni usadio u njih. Za razliku od njih, čovjek je slobodan i kao takav je uvijek mijenjao način života, počevši od pećine, preko zemunica, do gradnje palača. Nadam se da će, voljom Božijom, u narednim danima opširno govoriti o slobodi i iskonskoj samovolji čovjeka.

Jedan dio kadaa i kadera koji se odnosi na nas jeste upravo naša sloboda odlučivanja. Poslanički poziv je bio utemeljen na svojevoljnim djelima. Božija nagrada i kazna, poput ljudskih nagrada i kazni, temelji se na ljudskoj slobodnoj volji. Stoga je naša sloboda dobrim dijelom u našim rukama.

Kao što smo kazali, kada i kader su saglasni sa našom slobodom odlučivanja. Koliko li je bijednika i poniženih koji zbog vlastite lijenosti izbjegavaju obavljanje svojih dužnosti i obaveza, a svoju nesreću prebacuju na kada i kader te sudbinu Božiju! Njihova sloboda je zapravo bila položena u njihovoj slobodi djelovanja. Zloupotrijebili su svoju slobodnu volju i vlastitim rukama sebe su učinili nesretnim ljudima.

⁸ *Biharul-envar*, sv. 3., str. 33.

*Neprekidno čitaš ovaj gore-dolje hod,⁹
Kakva li poniženja od ovoga gore će doći'.*

*Sebi si kazao da nebesko predodređenje htijaše oboje,
a samo nebesko predodređenje izvan je naše prosudbe.*

*Ne poznaješ tajnu predodređenja koju iziskuju naša djela,
Ponekad je tako ružno, a nekada je tako lijepo.*

*Nijedan narod bez razloga ne postaje poražen nit' pobjednik,
Osim ako u njemu je slabost skrivena il' snaga vidljiva.*

*Ti nemaš snagu raspoznavanja vidljivog od skrivenog,
Stoga ti skriveno najvidljiviji san jeste.*

*Znanje i bogobojsnost su postojanost vlasti svake i nije
Postojan onaj narod koji od nauke i bogobojsnosti daleko je.*

Uzvišeni Gospodar u Svojoj časnoj Knjizi ističe:

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الْزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الْذِكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرْثَهَا عِبَادِيَ الْصَّالِحُونَ

Mi smo u Zeburu, nakon Opomene, zapisali da će Zemlju doista naslijediti Moji dobri robovi!¹⁰

Dobri robovi su oni ljudi koji su u okrilju vjere i nauke, ozračju moralnih vrlina i čistih vrijednosti te pod uticajem rada i truda postigli sve stepene materijalnog i duhovnog savršenstva i koji su postali istinski ljudi.

Konačno i nepromjenjivo Božije predodređenje je da će se Zemlja dobrim ljudima ostaviti u naslijeđe, ali je stizanje do ovog položaja, odnosno predodređenost ove neumoljive odredbe u rukama i slobodnoj volji samih ljudi.

Ljudi mogu svojom voljom i htijenjem slijediti Božijeg poslanika i stići na položaj dobrih i zaslužnih te dobiti Zemlju u naslijeđe. Isti ti ljudi mogu svoju Bogom danu slobodu zloupotrijebiti i na tragu nevjerstva, neznanja, neispravnosti, nemoralu i lijenosti obrušiti se u ponor poniženja i bijede, postati roblje drugih te tako završiti kao nesretnici.

*Kad zvijezdu svoju činiš lošom,
Ne očekuj od neba sreću!*

⁹ Aluzija na kretanje nebeskog svoda i astrologiju.

¹⁰ El-Enbija, 105.

Iz svega što sam rekao može se zaključiti sljedeće: Cijeli svijet je vođen kadaom i kaderom, odnosno vodi se zakonima i propisima Kreacije, tako da su sve stvari pod nadležnošću kadaa i kadera. Pritom je dio kadaa i kadera nužan i prinudan te naša volja u njemu nema nikakvog udjela. Tu spada kucanje srca ili kolanje krvi kroz tijelo, koji su prinudno podvrgnuti ovim procesima. A neke druge stvari su stavljene nama na raspolaganje i mi ih možemo izvoditi ispravno i neispravno.

Naslijede i odgoj

Vraćamo se našoj osnovnoj temi, ne zaboravljajući napomene o kadau i kaderu. Dijete u majčinoj utrobi nasljeđuje osobine od majke, oca i svojih djedova, što je samo po sebi svojevrsni kada i kader Božiji. Nasljedne osobine se dijele u dvije vrste:

1. U prvu vrstu spadaju one osobine koje su konačno podređene kadau i kaderu i koje će do kraja života biti nepromjenjive. Terminološki rečeno, uvjeti u maternici za njih su potpuni uzrok (*'illetē tāme'*).
2. U drugu vrstu spadaju osobine koje dolaze u vidu sklonosti dobijenih od roditelja i predaka naslijedjem, kao pogodni uvjeti i ne spadaju u konačnu sudbinu, što znači da uvjeti maternice za njih priređuju pripremni uzrok.

Budućnost nekih ljudi određena je *ezelskom* sudbinom (sudbinom iz prapočetka), ali se ostali mijenjaju manje ili više u skladu sa odgojnim uvjetima i okruženjem.¹¹

Kao što znamo, poremećaj razuma i maloumnost, hemofilija, nijemost (...) jesu mahane i nedostaci uzrokovane naslijedjem. Isto tako, neke bolesti poput tuberkuloze, raka, visokog krvnog pritiska i sl., dolaze naslijedjem kao sklonosti i potencijali. Nakon toga, uvjeti okruženja i način života mogu ih spriječiti ili olakšati njihovo pojavljivanje.¹²

Upravo kao što boja kože, boja očiju i kratkovidnost predstavljaju nasljedne osobine koje se ne daju promijeniti, tako i maloumnost i umna poremećenost predstavljaju nesreću koja se ne može promijeniti. Dijete koje dođe na svijet od maloumnog oca i koje se začne u utrobi maloumne majke do kraja života će biti maloumno i to je njegova konačna sudbina. Ne mogu mu pomoći čak ni uzvišena poslanička naučavanja, a ni medicinske

¹¹ *Ensane našenahete*, str. 245.

¹² Isto, str. 243.

i odgojne metode. Takvo dijete je naprsto prinuđeno da bude maloumno. Isto tako, dijete koje je začeto u maternici maloumne majke i koje je od svojih maloumnih roditelja naslijedilo maloumnost i nijemost do kraja svoga života ostat će takvo i njega nikakvo obrazovanje i odgoj neće promijeniti.

Dijete koje se rodi maloumno, smeteno, strašljivo i ravnodušno ne može se nikakvim odgojem i obrazovanjem preobratiti u jednog aktivnog čovjeka ili sposobnog i hrabrog lidera.¹³

Hazreti Ali, a.s., je rekao:

“Maloumnost je bol koja ne prestaje i bolest neizlječiva.”¹⁴

Dijete koje rodi majka koja boluje od tuberkuloze već ima predispozicije za ovu bolest i ovo je nešto što nosi u sebi kao naslijede od majke. To ne znači da mu je obaveznim kadaom i kaderom propisano da će oboljeti od tuberkuloze i da ga neizbjegnom sudbinom sljede ta bolest. Higijenski uvjeti i životno okruženje predstavljaju kriterij njegovog zdravlja i bolesti. Ukoliko se nakon rođenja brzo odvoji od svoje bolesne majke i bude živjelo u zdravoj sredini, pod zdravim nadzorom, moći će cijeli svoj život provesti u zdravlju. A ako ostane u naručju svoje majke, bude dojeno njenim zaraženim mlijekom, bude odgajano njenom rukom, s obzirom da već posjeduje sklonosti, veoma brzo će dobiti tuberkulozu i umrijeti.

Kao što je ranije rečeno, moralne osobine i psihološka stanja roditelja ostavljaju trag na djetetu. Čistota i nečistota, hrabrost i plašljivost, velikodušnost i škrtost, kao i sva ostala moralna svojstva u djetetu stvaraju naklonost i tlo za dobre i loše osobine. Ali, ove odlike nisu nužno predodređene kadaom i kaderom djeteta. Moguće je putem dobrog odgoja nepoželjne sklonosti i loše moralno tlo popraviti te posredstvom odgoja u djetetu stvoriti sklonosti ka dobru.

Odgoj i okruženje

Dijete koje se rodi kod čistih i čestitih roditelja već ima pripremljen povoljan teren za dobre osobine. Ipak, ukoliko se to dijete stavi u pokvarenu sredinu i budu ga odgajali loši i nemoralni odgajatelji, vremenom će se prometnuti u dijete sa lošim moralnim osobinama, jer se porodične osobine

¹³ *Ensane našenahte*, str. 245.

¹⁴ *Gureru-l-hikem*, str. 72.

i naslijedene prepostavke nikada neće moći oduprijeti učincima lošeg odgoja.

*Nuhov sin sa lošima se družio,
Poslaničku porodicu on izgubi*

Nasuprot ovome, ukoliko se djeca koja dolaze od loših i pokvarenih roditelja, i koja u svojim genima nose loše moralno naslijede, stave u dobru sredinu i dođu u ruke dobrim odgajateljima, ona se mogu preobratiti u ljude lijepе i čestite naravi.

Psihološki činioci okruženja ostavljaju duboke tragove na ličnost čovjeka. Oni uspostavljaju naše intelektualne i duhovne temelje te promjenama koje prouzrokuju u krvotoku i lučenju unutrašnjih žlijezda mijenjaju djelovanje i strukturu svih organa tijela. Zbog toga duhovna disciplina i odgoj nef-sanskih nagona ne samo da ostavljaju trag na psihološka stanja čovjeka već snažno utiču na ustrojstvo građe tkiva, pa i na djelovanje tjelesnih hormona. Mi nismo znali do koje mjere psihološki činioci okruženja mogu poticati ili gušiti prepostavke naslijeda i suštinska svojstva. Ne treba poricati da ovi činioci imaju izuzetnu ulogu u sudbini svake osobe. Ponekad oni uništavaju najvrjednija duhovna svojstva, a nekada, suprotno tome, daju pojedincu neočekivane, izuzetne osobine te štite nemoćne i jačaju snažne.

Kakve god bile naslijedne prepostavke, osoba pod uticajem odgoja stupa na put na kojem biva vođena ka vrhovima visokih planina, ka podnožjima brda ili u blatnu močvaru.¹⁵

Hazreti Bakir, a.s., izrazom *bedâ'* ukazao je na mogućnost promjene nekih naslijednih osobina u majčinoj maternici:

"Uzvišeni Bog dvojici meleka (zaduženih za oblikovanje djeteta u majčinoj maternici) objavljuje: 'Zapišite kada i kader i Moju uticajnu zapovijest, a Meni u onome što ste zapisali ostavite uvjet *bedâ'a* (izuzeće)!"'

Dakle, osobine koje budu zapisali još uvijek nisu definitivna sudbina, već se u posebnim okolnostima mogu mijenjati. Potom meleci pitaju: "Šta da zapišemo?"

Uzvišeni Allah tada im objavljuje:

"Dignite glavu i vidite šta piše na majčinom čelu!" Oni motre ploču na majčinom čelu i na njoj nalaze lik i izgled, život, duhovni zavjet, sreću

¹⁵ *Ensane našenahate*, str. 247.

ili nesreću i sve druge životne stvari. Pišu sve što je na ploči, a ostavljaju mogućnost promjene onoga što su napisali.¹⁶

U ovoj predaji vrijedi zapaziti dvije stvari:

- a) Prvo je zanimljivo da spomenuta ploča nije na nadlaktici ili na prsima majke, nego je na čelu. Iako je čelo jedan od važnih dijelova tijela, ono može biti aluzija na duhovni aparat i mentalni sklop majke. Prema tome, cjelokupan stvaralački zapis tijela i misli majke uvjetuje građu djeteta.
- b) Samo korištenje riječi bedâ' (izuzeće) u Božijoj zapovijesti i to što meleci sve zapisano s ploče uvjetuju riječju bedâ' jasno govori da sve naslijedene osobine djeteta u majčinom stomaku ne označavaju obaveznu i nužnu sudbinu djeteta, već na njih mogu djelovati uvjeti životnog okruženja i odgoja djeteta.

Ukoliko bi sve naslijedene osobine bile konačne i nepromjenjive i ukoliko bi sva pokuđena svojstva i loše osobine roditelja, poput boje očiju i kože, maloumnosti i mentalne poremećenosti, također bili konačna sloboda i nepromjenjivi za djecu, onda bi sam dolazak Božijih poslanika i njihovo nebesko naučavanje bili bez svrhe i smisla. Sve odgojne organizacije i moralni preporod ljudskog roda bili bi suvišni i bespredmetni.

Razvoj i odgoj tijela odvija se na različite načine zahvaljujući mnogim vanjskim činiocima, čime se pokreću ili dokidaju raznolike suštinske ljudske osobine. Jasno je da su nasljedne osobine izložene snažnom uticaju odgoja.¹⁷

Prednost odgoja nad naslijeđem

Odgojni običaji i vježbe toliko su snažni da mogu zasjeniti i nadvladati cijeli sistem nasljednih osobina te stvoriti sasvim nove prilike. Hazreti Ali, a.s., je kazao:

“Navika je druga ljudska priroda.”¹⁸

Ljudska pluća po prirodi služe za disanje. Čovjek koji po prvi put povuče dim cigarete u dubinu pluća biva ošamućen, kašlje, povraća mu se, oči mu suze, prezire dim koji mu ozbiljno smeta – zato što pluća nisu namijenjena

¹⁶ *Kafi*, sv. 6., str. 14.

¹⁷ *Ensane našenahte*, str. 245.

¹⁸ *Gureru-l-hikem*, str. 26.

za dim. Međutim, uslijed višestrukog ponavljanja uvlačenja duhanskog dima on postaje ovisan, pluća gube svoj prvotni prirodni karakter i ono što je donedavno bilo izvor neprijatnosti i odvratnosti sada im postaje slatko i priyatno. Pluća se preodgoje za miris dima te na osnovu toga poprime drugu prirodu, a gube svoju prvotnu. Upravo zbog ove neprirodne navike pluća počinju uživati u dimu i u tome nastavljaju.

Božiji poslanici, a.s., nisu došli s ciljem da urođene maloumnike učine genijalcima, jer su ovdje u pitanju urođene nepromjenjive osobine te je svaki rad na njima uzaludan. Poslanici žele svojim ispravnim odgojem pod vjerskim i praktičnim nadzorom djelovati na one ljudske osobine koje su promjenjive. Oni žele uputiti ljude u smjeru sreće i savršenstva.

Poslanici žele podržati osobe koje su ugledne u pogledu porodičnog koriđena i koje nasljeđuju dobre osobine kako bi svoje potencijalne unutrašnje vrijednote aktualizirali. Oni žele da ih upute na Pravi put, da njihovo vrijedno genetsko naslijede ne bude izgubljeno uslijed eventualnog lošeg odgoja te da zbog druženja sa ljudima sklonim poroku, pijančenju i grijehu ne bi postali prljavi i nečisti.

Poslanici žele ispravnim odgojem postepeno ugasiti neispravne potencijale i loše sklonosti djece koja su došla na svijet kod loših i pokvarenih roditelja i koja su od njih genetski naslijedila sklonosti ka lošim i nepočudnim osobinama, žele uz pomoć korisnih poučavanja i vježbi u njima oživjeti vrline i čistotu u obliku druge prirode i žele ih u konačnici dovesti do sreće i savršenstva. Ovaj postupak je i sa stanovišta vjere i sa stanovišta nauke mogući i ostvariv. Koliko je samo iskvarenih i zalutalih ljudi islam odgojem doveo do sreće i koliko je bezvrijednih i zabludjelih ljudi u ozračju vjerskog i moralnog nadzora izašlo na Pravi put!

Svaki čovjek ima dva izvorišta – jedno je embrionalna struktura iz koje je došao na svijet, a drugo kakvoča razvoja i odgoja. Nasljedne osobine se učvršćuju u embrionu kao sklonosti i potencijal novog bića te se na osnovu uvjeta u kojima se razvijaju embrion, fetus, novorođenče i odrasla osoba ti činioци ostvaruju ili se zaustavljaju. Prema tome, izvorište individualnosti svake ličnosti povezano je sa nasljednim činiocima i činiocima razvoja i odgoja. Međutim, ne postoji nikakvo precizno mjerilo putem kojeg bi se odredili procentualni udjeli ove dvije vrste činilaca u građi našeg bića. Mi čak ne znamo da li je udio odgojnih osobina važniji i da li prevladava. Zaključak iskustava i eksperimenata koje posjedujemo ukazuje da su udjeli naslijeda i odgoja različiti s obzirom na različitost osoba. Najčešće ne možemo tačno odrediti pojedinačni udio svakog od ovih činilaca.¹⁹

¹⁹ *Ensane našenahate*, str. 241.

Naučnici smatraju da odgojni činilac ima izuzetnu ulogu i da može odliko lošeg naslijeda zaustaviti, a pojedince sa lošim naslijedom usmjeriti ka putu sreće i uspjeha. Međutim, moguće je da u nekim slučajevima odgoj ne donese pozitivne učinke i da ne poluči korisne plodove, a to se već tiče raznolikosti osobina različitih ljudi. Jasno je da se prema svim ljudima treba ophoditi kao prema potencijalno sposobnim i svima treba dati priliku da budu lijepo odgojeni, tako da se kod osoba koje u svojoj nutrini posjeduju dobre potencijale i nadarenosti ti potencijali pretoče u aktualitet i da se oni koji posjeduju takve potencijale učine dobrim i valjanim osobama.

Iako suštinu nasljednih pretpostavki ne možemo dobro spoznati, treba ih smatrati pogodnim i prirediti najpovoljnije odgojne uvjete za svaku osobu, tako da ona bude u prilici da iskaže sve svoje skrivene osobine i potencijale, pa ako u pepelu bude skrivena neka iskra, da se u obliku plamena uzdigne.²⁰

Islam je na temelju ovoga uspostavio svoje vjersko učenje i svete odgovjene upute s ciljem spasenja svih ljudi i njihova uvođenja u okrilje sreće. Islam sve ljude, iz svih slojeva, poziva u vjeru i čistotu. Zato islam svakoga – bez obzira kakvo porodično naslijede i osobine nosio u svojim genima – smatra odgojivim i praktično ga podvrgava poduci da obožava Boga, poučava o moralnim vrlinama i praktičnim čistim metodama, s nadom da će mu ova sveta Božija podučavanja i odgoj podariti život dostojan čovjeka, te ako u njegovoj nutrini postoje sveti potencijali, da će biti pretočeni u aktualitet.

Vanbračno dijete

Jedan od istaknutih primjera islamske metode odgoja osoba koje su naslijedile nepoželjne osobine jesu djeca proizašla iz nezakonitog odnosa. Bez sumnje, djeca koja se rode kao plod vanbračnih odnosa nosioci su loših i nepoželjnih osobina, ali islam smatra da se i ovakva djeca mogu odgojiti i uputiti. Upravo zato ih islam poziva na usvajanje vjerskih i moralnih učenja kao i vjerskih metoda. Da je Prvak islama smatrao da su nesreća i zastrajnenje konačna i nepromjenjiva sudbina ovakve djece, poput sudbine djece koja se rode maloumla, nikada ih ne bi pozivao ka Bogu.

U islamu, kao i u svim drugim vjerama Božijih poslanika, za brak su ustavljeni posebni zakoni i pravila u skladu s kojima se blud smatra nezakonitim i grješnim činom. Mnogo je naroda koji ne slijede nebeska poslanička

²⁰ *Ensane našenahte*, str. 242.

naučavanja, ali su i oni za brak uspostavili pravila i propise, te se međusobni intimni odnos bez ovih zakonskih pravila smatra bludom i preljubom. Ukratko, bračna veza i međusobni intimni odnos supružnika u svijetu se smatraju ispravnim i zakonitim onda kada su uskladjeni sa bračnim zakonodavstvom.

Dijete koje dođe na svijet iz zakonitog braka smatra se zakonitim djetetom, dok se vanbračna djeca smatraju nezakonitom. U statistici rođenih u nekim zemljama naznačava se broj vanbračne djece, a to samo po sebi govori da se u tim zemljama zakonita i vanbračna djeca razlikuju u očima ljudi.

U izvještaju koji je nedavno objavio ured za sociološka istraživanja u SAD-u stoji da je prošle godine broj vanbračne novorođenčadi iznosi 208.700 i ovaj broj u odnosu na broj od prije deset godina pokazuje porast od 47 %.

Spomenuti izvještaj dodaje još da se značajan broj ove vanbračne novorođenčadi rode maloljetnice i djevojke koje su u 40 % slučajeva mlađe od 20 godina.²¹

Londonski Reuters – prema francuskoj novinskoj agenciji – prenosi da je Ž. A. Skot kao uposlenik i ljekar gradske bolnice u Londonu u izvještaju naveo da je prethodne godine svako deseto novorođenče u Londonu bilo vanbračno. Osim toga, doktor Skot ističe da su nezakonita rođenja u porastu i da je brojka od 33.838. vanbračne djece iz 1957. za godinu dana porasla na 53.434.²²

Prema stanovištu prvaka islama, dijete rođeno iz nezakonitog braka je neuravnoteženo jer mu se u psihi vrzaju nagoni za kršenje zakona i loš moral.

Imam Sadik, a.s., je u jednom govoru nabrojao odlike vanbračne djece:

“Vanbračno dijete posjeduje sklonost ka grijehu. Ono ponižava vjerske zakone i druži se sa ljudima lošeg morala.”²³

Moguće je da se neko sada zapita, znajući da ova djeca dolaze na svijet kao proizvod očevog i majčinog sjemena – a budući da se proizvodnja muških spermija i ženskih jajašaca odvija besprijekorno – kakva je razlika u tome da li je do njihovog spajanja došlo na zakonit ili nezakonit način?

Kakav ima uticaj izgovaranje riječi kojima se sklapa vjerski brak ili izdavanje vjenčanog lista na spojene muške i ženske jajne ćelije? I zašto bi vanbračna djeca morala zastraniti?

Iako je odgovor na ovo pitanje već dat kroz objašnjenja prethodnih dana, kada smo objasnili uticaj psihe i svijesti na tijelo, ipak ču ovom prilikom iz

²¹ *Ettela 'at*, br. 10523.

²² Isto, br. 10090.

²³ *Sefinetu-l-bihar (zina)*, str. 560.

navedene i sličnih perspektiva reći nešto više o samom činu bluda i o nezakonitoj djeci.

Hazreti Sadika, a.s., su upitali:

“Zašto je Uzvišeni zabranio bludne radnje?” Odgovorio je: “Zato što iz njih proizlazi društveni nered. Blud ruši sistem naslijeda i prekidaju se nasljedne veze. Žena bludnica ne zna iz čijeg sjemena je zanijela i čije dijete će donijeti na svijet. Tako rođeno dijete ne zna oca i ne zna ostale članove svoje porodice, niti zna sve svoje bliske rođake.”²⁴

Desetine su moralnih, psiholoških, društvenih, odgojnih, porodičnih, materijalnih i emotivnih razloga zbog kojih su božanski zakonodavci, odnosno Božiji poslanici zabranili blud i nezakonite seksualne veze i smatrali ih grijehom. Ostali zakonodavci također su blud označili kao nezakonit, a usto ga smatraju ružnim i odvratnim.

Zanimljivo je da u civilizovanom svijetu blud predstavlja jedan problem, a rađanje djece iz bluda drugi. U islamu je, isto tako, vanbračni seksualni odnos grijeh, a vanbračna trudnoća je drugi, zaseban i još veći grijeh.

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao:

“Nakon širka nema većeg grijeha od haram sjemena koje čovjek ubaci u maternicu koja mu nije dozvoljena.”²⁵

“Bludničenje i ubacivanje sjemena u nedozvoljenu maternicu veliki je grijeh, dok je bludničenje i izbacivanje izvan maternice manji grijeh od prethodnog.”²⁶

Hazreti Sadik, a.s., je kazao:

“Zaista će najtežom kaznom na Sudnjem danu biti kažnjen onaj čovjek koji ubaci sjeme u zabranjenu maternicu.”²⁷

Ako muška i ženska osoba stupe u nezakonite intimne odnose i iz toga se ne rodi dijete, oni su samo prekršili zakon o seksualnom odnosu, ali ako žena zanese, društvo će dobiti dijete koje će biti skloni kršenju zakona. Jasno je da je opasnost u ovom drugom slučaju mnogo veća od opasnosti iz prvog slučaja.

²⁴ *Sefinetu-l-bihar (zina)*, str. 560.

²⁵ Isto.

²⁶ Isto.

²⁷ *Vesail*, sv. 5., str. 37.

Da bi objasnili stanja djece dobijene iz nezakonitih odnosa i razliku između njih i djece iz zakonitih brakova, razmatrat ćemo stanja duha žena koje stupaju u nezakonite intimne veze i uporedit ćemo ih sa stanjem duha žena koje stupaju u zakonite spolne veze. Da bi naši cijenjeni čitaoci bolje shvatili ovu problematiku, ovu raspravu svest će samo na stanje duha i misli žena muslimanki.

Milioni žena i djevojaka u muslimanskim zemljama žive međusobno se razlikujući u pogledu vjerovanja. Neke od njih su prave vjernice koje na islam gledaju kao na božansku vjeru, a slijedeće časnog Poslanika smatraju obavezom. Suprotstavljanje propisima islama smatraju grijehom i vjeruju da grješnik zaslužuje Božiju kaznu. Ako ovakva žena posrne i upadne u nezakonitu spolnu vezu, nju obično pogađaju dvije psihološke poteškoće:

- a) sramota koju osjeća pred Uzvišenim Gospodarom,
- b) strepnja i očaj od toga da ikada bude otkrivena, da joj bližnji saznaju za ovu sramotu te da je prozovu bludnicom.

Neke osobe su slabog ili gotovo nikakvog imana te je njihova pripadnost islamu na mnogo nižoj razini u odnosu na prvu skupinu. Kada ove osobe stupe u nezakonit spolni odnos, one osjećaju neuporedivo manju posramljenost pred Bogom, ali se i one boje općeg mišljenja ljudi iz njihova okruženja. U svojoj nutrini boje se općeg prezira i mržnje svijeta i nipošto nisu spremne da ih narod prozove bludnicima i razvratnicima. Muškarci koji su i sami bludnici i koji ne prezaju od bilo kakvih nezakonitih spolnih odnosa nikada nisu spremni da se ožene ženama koje su poznate kao bludnice.

U treću skupinu spadaju žene koje zbog razvratnosti ili bijede i siromaštva javno gube čednost i zapadaju u prostituciju. Iako se ove žene čine zadovoljne takvim postupanjem, unutar njihove savjesti postoji neporeciv kompleks, zbog čega osjećaju nezadovoljstvo zbog tog čina i kada god nađu povjerljivog sagovornika, s kojim mogu govoriti iskreno o svojoj skrivenoj unutrašnjosti, one govore o nesreći i poniženju ukazujući na nezadovoljstvo zbog svog niskog i sramnog posla. I upravo zato, kada razgovaraju sa osobama koje ih ne poznaju po razvratu i nečasnosti, ustrajavaju na tome da su čiste i krepose.

Rezultat navedenog je to da su vjersko naučavanje, društveni običaji, kao i nacionalno i porodično ponašanje općenito, u nutrini svih žena i muškaraca muslimana – bili oni pravedni ili pokvareni, bogobojažni ili ne – stvorili jednu neporecivu unutrašnju svijest da je bludničenje nešto ružno te da je žena bludnica u narodu obeščaćena, nepoželjna i omražena.

Zakoniti brak

U slučaju kada se djevojka i mladić zakonito vjenčaju i ispoštuju sve zakone i pravila – u njihovim nutrinama ne obitava ni najmanji samoprijekor ili strepnja, a ni bilo kakva zabrinutost, bojazan ili nelagoda zbog straha od Boga i ljudi. U bračnu intimu ulaze smirena srca i spokojne duše. U ovom slučaju oblikuje se potpuno čist embrion. Žena u tom slučaju ne samo da se ne osjeća zabrinutom i uplašenom, ona se, štaviše, osjeća veselom i radosnom, jer je trudnoća sretan plod legalnog sklapanja braka između nje i muža. Ukratko će novorođenče ukrašavati naručje te žene. Desetine i stotine žena i muškaraca čestitati će joj rođenje djeteta i darivati je buketima cvijeća i drugim poklonima.

Duševna smirenost i prirodno stanje roditelja, kada je u pitanju rođenje zdravog i mentalno uravnoteženog djeteta, izaziva posebnu pažnju današnjih svjetskih naučnika. Predaje Ehli-bejta također obraćaju pažnju na prirodni smiraj i spokoj roditelja prilikom začinjanja djece.

Hazreti Hasan, a.s., je vezano za sličnost između djeteta i njegovih roditelja rekao sljedeće:

“Ako u toku intimnog odnosa i začinjanja zametka supružnici budu smirena srca, ako kolanje njihove krvi kroz vene bude teklo normalno i ako tijelo bude bez stresa i strahova, dijete će u pravilu biti slično ocu i majci.”²⁸

Najprirodnije stanje za dijete je da liči na oca i majku, a najprirodnije stanje roditelja predstavlja izvor nastanka takvog prirodnog oblika.

Kada se dvije osobe vjenčaju u skladu sa vjerskim i državnim propisima i bez straha i bojazni stupe u intimne odnose, te kada se iz takvog odnosa začne dijete pa majka tokom devet mjeseci trudnoće bez ikakve brige i zabrinutosti bude njegovala svoje zakonito dijete u stomaku u skladu sa zakonom prirode – njihovo dijete će biti normalno i sigurno će se uobličiti tako da neće skretati s Pravog puta iskonske prirode i stvaranja.

Djevojka i mladić koji se bez zakonske veze upuste u nezakonit i bludni odnos posve logično neće imati smiren duh i prirodno stanje. Ukoliko usto oboje budu vjernici i budu strahovali od sramote pred roditeljima i ljudima, suočit će se sa dvostrukom brigom. A ukoliko nisu vjernici, sigurno će se bojati javne osude. Prema tome, nezakonit intimni odnos u svakom slučaju donosi strepnju i nelagodu.

²⁸ *Biharu-l-envar*, sv. 14., str. 379.

Briga za vrijeme trudnoće

Ako se iz nezakonitog intimnog odnosa ne začne dijete, ljubavni par će se suočiti samo sa tajnim grijehom, ali ako se iz tog odnosa začne dijete, u tom slučaju će sa njihovog čina biti strgnut veo tajnosti i njihova zabrinutost i nelagoda će se pojačati. Kada djevojka koja bez znanja roditelja učini blud shvati da je zatrudnjela i da će je ubrzo odati velik stomak, ona postaje veoma nezadovoljna i rastresena. Koliko će samo noći do zore probdjeti u brizi i koliko suza će biti proliveno u usamljenom kutku doma zbog nesreće i sramote! Koliko li je samo djevojaka koje su zbog tajnog bluda i takve trudnoće svoj život okončale samoubistvom! Koliko li je djevojaka koje su, radi očuvanja vlastitog obraza, žečeći pobaciti svoje nezakonito dijete, bile na pragu smrti!

Ako takva žena ne izvrši samoubistvo i ne izvrši pobačaj, te se nakon što prođe određen broj dana dijete rodi, da li je moguće takvo dijete smatrati zdravim i prirodnim? Pored toga što su u vrijeme njegova začeća otac i majka bili prestrašeni i zabrinuti te prvotni embrion djeteta nije zadobio sve prirodne uvjete da bude normalan, žena je u toku devet mjeseci trudnoće i za vrijeme razvoja djeteta neprekidno živjela u nezadovoljstvu i zabrinutosti. Uzastopna uzbudjenja i stalna tuga slabe tu ženu i čine je nemoćnom. Dijete, također, učestvuje u psihološkoj nesreći i dešavanjima u tijelu majke.

U jučerašnjem izlaganju o naučnim stavovima spomenuo sam dvije činjenice: Prvo, ukoliko se majka u vrijeme začeća nalazi u stresnom stanju, na tijelu djeteta pojavljuju se mrlje. Drugo, uzbudjenja majke u toku trudnoće dijete će učiniti nervoznim. Kada jedan strašan događaj ili izazivanje nervoze u kratkom vremenu na djetetu ostavljaju loše tragove, kakav je onda slučaj ukoliko strepnja i strah traju neprekidno devet mjeseci i kakvu će opasnost to izazvati po zdravlje djeteta? Razlika između nezakonitih i zakonitih odnosa između muškarca i žene je poput razlike u putovanju u inostranstvo sa pasošem ili bez pasoša. Moguće je da oba putnika pređu granicu i da uđu u stranu državu, ali onaj putnik koji ima pasoš i koji je s vizom stupio na tlo strane države osjeća sigurnost i ima mirnu savjest. Kuda god krene u toj zemlji, osjeća se sigurno i smireno. Ide kud god hoće i kome hoće i u sebi nema nikakva straha, za razliku od putnika bez pasoša koji se stalno osjeća ugroženim, svugdje oko sebe vidi opasnost i u stalnoj je strepnji. Uplašen je i zabrinut. Kretanje mu je neusklađeno, a u svim poslovima je nemiran i nezadovoljan.

Ko god se s njim susretne i ko god pogleda u njegovom smjeru, on pomisli da je u pitanju neki policajac koji ga je prepoznao i koji je došao da ga uhapsi i sprovede u zatvor. Na jedno obično pitanje on mijenja boju

lica, usta mu se suše, koljena klecaju, gubi smirenost i nadzor nad sobom. Sva ova neuobičajena psihološka i tjelesna stanja proizlaze iz činjenice da je ušao u tuđu zemlju nezakonito, bez pasoša i vize. Vjenčani list i sklapanje braka u ovom drugom slučaju označavaju pasoš i vizu za putovanje u inostranstvo. Onaj ko je došao do žene na temelju zakonskih propisa je poput sigurnog putnika koji je oputovao u stranu zemlju u skladu sa zakonima te zemlje. Bludnici su poput putnika bez vize u stranoj zemlji. Svugdje su u strahu i strepnji. Ovom usporedbom objašnjena je razlika između zakonite i nezakonite djece. U najkraćem, od prirodnih roditelja na svijet dolaze normalna i prirodna djeca. Dijete dobijeno iz nezakonitog braka nije sasvim "prirodno" jer psiha i duševno stanje njegovih roditelja tokom začinjanja i stanje duha njegove majke kroz devet mjeseci trudnoće nisu bili potpuno prirodni.

Među ženama koje izgube čednost i odaju se bludničenju ima i onih koje nemaju nikakvu vjeru, da bi pred Bogom osjećale posramljenost, i koje u društvu ne posjeduju nikakvu čast i ugled, da bi se stidjele ljudi. One stupaju bludničenju otvoreno i bez zazora, jer smatraju da nema razlike između zakonitih i nezakonitih odnosa. Ako ovakva žena zatrudni, njeno dijete nije pretrpjelo velike strepnje i strahovanja i u maternici nije raslo uz strah i zabrinutost majke, ali ipak, u dubini bića te žene postoje veći nedostaci, a to su drskost, nasilje i duh kršenja zakona. Upravo ova nepoželjna duševna osobina majke, poput ostalih duševnih osobina u djetetu, stvara loše sklonosti. Dokle god u njenom umu postoji bestidnost i sklonost kršenju zakona, ako u tom stanju zatrudni, dijete će naslijediti ove nepoželjne duševne sklonosti, osim ako ona ne promijeni svoju odluku te iz svog uma izbací ove nepočudne misli.

Hazreti Sadik je rekao:

"Nemojte se ženiti ženama koje otvoreno bludniče, i nemojte se udavati za muškarce koji otvoreno bludniče, osim kada postane jasno da su se pokajali."²⁹

Neke žene se udaju, ali imaju pokvarenu i strastima sklonu dušu te zato uvijek obraćaju pažnju na druge muškarce. Moguće je da upadnu u blud iako imaju muža te da svoje muževe stave u ulogu štita pred društvenim uvredama i napadima. Bez sumnje, ovakva žena je zaražena pokvarenim duhom i mentalnom izopačenošću. Ukoliko ona zatrudni sa svojim zakonitim mužem, iako je dijete čisto sa stanovišta islamskih propisa, zbog zaganđenog duha i mentalnog zastranjenja, dijete se ne razlikuje od vanbračnog djeteta. Majčine nečiste i nemoralne misli ostavljaju poguban trag u nutriti

²⁹ *Mekarimu-l-ahlak*, str. 104.

njenog zakonitog djeteta te će dijete nositi u sebi majčine osobine drskosti i bludničenja.

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao:

“Žestoka je Božija srdžba na ženu koja ima muža, a svoje požudno oko ispunji strašću prema nekom drugom muškarcu. Ako tako učini, Allah će joj poništiti sva njena dobra djela, a ako učini blud, Allahovo pravo će biti da je sprži u Vatri, nakon što je kazni u kaburu.”³⁰

Hadždžadž ibn Jusuf je bio jedna neprirodna i istovremeno opasna osoba. Njegovi zločini i griješenje u historiji su zabilježeni kao izuzetno strašni. Sigurno, mnogo je činilaca učestvovalo u oblikovanju mentalnog sklopa ovog čovjeka da bi postao u ovoj mjeri pogan i opasan. Prema tome, moguće je reći da se u njegov duh usadio nepočudni i kršenju skloni duh njegove majke.

Njegova majka Fariga, prije negoli se udala za njegova oca Jusufa Saka-fija, bila je žena Mugire ibn Šube. Halifa Omer je jedne noći koračao nekim medinskim sokakom kada je čuo glas žene kako sriče:

*Ima li puta do vina pa da ga pijem,
i ima li puta da do Nasra ibn Hadždžadža dođem.*

Omer se naljutio kada je to čuo. Zar je moguće da u njegovoј islamskoј državi, u kojoj bi trebali vladati zakon i red, postoji žena koja iz sigurnog utočišta svoga muža zaziva nekog tuđeg mladića? Ubrzo je pozvao Nasra ibn Hadždžadža, koji je bio ljepuškast mladić. Obrijao mu je kosu i protjerao ga u Basru.³¹

Dakle, kada udata žena mašta o drugom muškarcu, opijanju i intimnom odnosu sa Nasrom ibn Hadždžadžom, ako začne dijete sa zakonitim mužem, ružne misli i nasilnički karakter će se prenijeti na mentalni sklop njenog djeteta. Nije čudo da žena koja ne poštuje Božije propise i ne mari za zakonske okvire rodi takvo dijete kao što je Hadždžadž, kod kojega imeci i životi ljudi neće ništa vrijediti.

Čedne majke

Jedan od činilaca sreće i uspjeha čovjeka jeste posjedovanje čiste i čestite majke. Hazreti Sadik je kazao:

³⁰ *Leali-l-ahbar*, str. 496.

³¹ *Logatname Dehoda (hubu-l-nejl – Hadždžadž)*, str. 298.

“Blago onome čija majka bude čedna i kreposna!”³²

Iz mog cjelokupnog izlaganja razumijeva se da djeca žena bludnica nisu u potpunosti normalna i prirodna djeca. Sasvim je jasno da su ona od svojih majki naslijedila nepovoljan moralni teren i teren iz kojeg će proizlaziti zastranjenja. Njihov duh je pogodan za nastanak nepočudnih i nemoralnih osobina. Najmanji povoljni uvjeti i okruženje izazvat će ovaj duh i iz potencijalnosti će ga pokrenuti ka aktualitetu, tj. izvršenju nevaljalih i nezakonitih djela. Ipak, taj za zlo pripravan duh sa naučnog aspekta ne predstavlja obaveznu i nužnu sudbinu te ne mora obavezno voditi u zastranjenje. Ova sklonost zlu ne dokida kod ljudi slobodnu volju i pravo vlastitog odlučivanja. Preciznije rečeno, radanje iz bluda ne predstavlja potpun uzrok za nesreću i neuspješnost čovjeka, jer odgojni činioци i okruženje mogu dokinuti činioce naslijeda i preinačiti ih u poželjne i blagotvorne osobine te mogu čovjeka izvesti na Pravi put.

Vanbračno dijete i uputa

Islam vanbračnu djecu smatra odgojivom i poput zakonite djece dovodi ih u vjerski i odgojni okvir te poziva vjerovanju, obožavanju Jednog Boga, moralnim vrlinama i odlikama te šerijatskim dužnostima. Islam vanbračnu djecu, isto kao i zakonitu djecu, poziva ka izvršenju farzova i obaveza te klonjenju harama i grijšeњa. Upravo kao što dobra djela zakonite djece zaslužuju kod Boga nagradu a loša kaznu, isto tako i dobra djela vanbračne djece zaslužuju kod Boga nagradu a loša kaznu.

Hazreti Sadik, a.s., je kazao:

“Zaista se i vanbračna djeca pozivaju na činjenje djela, pa ako im djela budu dobra, bit će nagrađena, a ako im djela budu loša, bit će kažnjena.”³³

Neki ljudi misle da je vanbračnoj djeci uskraćena Božija milost i da su sigurno nesretna i osuđena na Džehennem. Ova tvrdnja je u suprotnosti sa Božijom pravednošću, a Uzvišeni Bog nikada nikoga ne kažnjava za nešto što nije u domenu njegove slobodne volje. Vanbračno dijete koje bi iskreno prihvatiло islam i postupalo u skladu sa njegovim moralnim i šerijatskim obavezama okoristilo bi se na Dunjaluku svim blagodatima islama, a i na Sudnjem danu bi se okoristilo velikom Božijom blagodarnošću.

³² *Biharu-l-envar*, sv. 23., str. 79.

³³ *Sefinetu-l-bihar (zina)*, str. 560.

Vanbračno dijete, poput svih ostalih ljudi, može biti jedan dobar musliman valjanog djela, s tim što mu za postizanje sreće treba više borbe i više samokontrole da bi se moglo bolje suprotstaviti svojim naslijedenim zastranjnjima te da bi se moglo spasiti od opasnosti koje proističu iz nepoželjnih preduvjeta koji postoje u njegovoj nutrini.

Treba imati u vidu da su, s jedne strane, odgojni činioci i uvjeti okruženja različiti, te da, s druge strane, snaga i nasljedni korijeni mogu biti jači i slabiji i to je ono što bi kazao dr. Carrel:

Udio naslijeda i odgoja se s obzirom na različitost osoba razlikuje i obično ne možemo odrediti koji od ovih činilaca ima veću težinu.

Iskrivljeni karakter

Islam je u pogledu vanbračne djece poduzeo preventivne mjere. Pored toga što se takve osobe stavljuju pod odgojni nadzor i što se podučavaju vjeri i moralu, čini se da postoji izvjesna bojazan od njihovog iskrivljenog i nastranog karaktera. Zato islam ovakvim osobama nikada ne dopušta važne ovlasti nad ljudima, niti bitne društvene položaje. Vanbračno dijete – makar postalo najveći vjerski znalač na svijetu – po zakonu nikada ne može zadobiti položaj vjerskog vođe (*merdža ‘taklid*) i tako raspolagati sudbinom vjere miliona muslimana. Isto tako, islam ne dozvoljava da vanbračno dijete – koliko god da je učeno i pametno – preuzme ulogu islamskog sudije te donosi ljudima pravne i kaznene presude, zato što je moguće da se u nekom slučaju pobuni njegova buntovnička i prestupnička duša, da se rasplamsaju njegove nasljedne osobine koje tinjaju poput žara ispod pepela, pa da odbaci pravila i propise vjere i odgoja te da ljudima kojima je nadređen nanese nenadoknadive štete i nesreće.

Današnje izlaganje možemo sažeti u sljedećih nekoliko rečenica:

Neke nasljedne osobine istovjetne su nepromjenjivoj sudsibini, dok neke druge imaju ulogu terena pripremljenog za određene sklonosti, ali nisu konačna sudsibina (kada i kader). Ukoliko uvjeti okruženja i odgojni činioci budu u skladu sa nasljednim osobinama, te osobine će se brzo razvijati, a ukoliko budu u suprotnosti, nasljedne osobine će biti izbrisane i dijete će biti upućeno u skladu sa odgojem i okruženjem. Stoga islam gaji nadu da ljudi čiji nasljedni preduvjeti nisu pohvalni budu upućeni i poziva ih ka putu islama.

Postoji jedan stih koji ljudi često citiraju, nesvesno poprimajući od njega beznadežnost i očaj. On glasi:

*Ćilim sreće čovjeka kog istkali su kao crnog
Neće izbijeliti voda Kevsera nit' Zemzem.*

Ovaj stih nije uvijek istinit. Naravno, one osobine koje su određene neminovnom sudbinom ne mogu se mijenjati (poput urođene maloumnosti). Zaista se ćilim razuma maloumnika koji je u maternici majke istkan kao crn ne može izbijeliti kevserskom ni zemzemskom vodom odgoja i maloumnik neće postati razuman. Ali u onim slučajevima u kojima je ćilim neličije sreće u obliku sADBINE koja nije konačna istkan kao crn, moguće ga je izbijeliti čistom vodom odgoja i zdravog okruženja te mu na taj način osigurati sreću.

Prva odgojna sredina

Očevi i majčini skuti predstavljaju prvotnu svetu odgojnu sredinu. Blago li se onoj djeci koja su podvrgnuta zdravom odgoju čistih i pobožnih roditelja, koji još od prvog dana dijete upoznaju sa vrlinama. Islam je zapovijedio ukazivanje velike pažnje i dobročinstva prema ovakvim roditeljima i to je stavio odmah iza obožavanja Uzvišenog Gospodara. Djeci je naredio da se prema njima odnose učtivo i skrušeno te je preporučio da im se zbog odgoja uči sljedeća dova:

وَأَحْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الَّذِلْ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ أَرْجُمُهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا

I krilo poniznosti iz samlosti im rasprostri i reci: "Gospodaru moj, Ti im se smiluj baš kao što su i oni mene njegovali kad sam bio mali."³⁴

³⁴ El-Isra, 24.

6. PREDAVANJE

لَقَدْ حَلَقْنَا إِلَيْنَسَنَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿١﴾ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ﴿٢﴾ إِلَّا الَّذِينَ
ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَنْتُونٍ ﴿٣﴾

Mi čovjeka stvaramo u najljepšem skladu, a zatim ćemo ga vratiti na najnižu razinu, samo ne one koji vjeruju i dobra djela čine, njima pripada nagrada neprekidna.¹

Za postizanje sreće i savršenstva dostojnog čovjeka u pogledu odgoja potrebno je obratiti pažnju na dva načela:

- 1) oživljavanje potencijala djeteta;
- 2) suzbijanje štetnih sklonosti i neispravnih preduvjeta.

Jasnije rečeno, dobar i valjan odgajatelj je onaj koji, uz stalan stručni i praktični nadzor, može odnjegovati sve unutrašnje skrivene potencijale djeteta, odnosno postepenim odgajanjem može te skrivene potencijale polahko pretvarati u djelatne osobine. S druge strane, on će nepoželjne naslijedne sklonosti postepeno gušiti i iskorjenjivati. Da bi vrijednost valjanog odgoja u stizanju do čovjekovog savršenstva bila jasnija, potrebno se ovom temom još podrobnije pozabaviti.

Misljam da ova tema, osim što rasvjetljava važnost odgoja, upućuje ka jednom od preciznih i mudrih božanskih znakova. Nadam se će vam ovo pomoći u jačanju temelja vašeg imana.

Razlika između čovjeka i ostalih živih bića

Pored toga što pripada živim bićima Ovoga svijeta i što je sačinjen od istih elemenata od kojih su sačinjena ostala živa bića, čovjek posjeduje osobnosti i prednosti koje ga odvajaju od ostalih živih bića. Čovjek se u mnogobrojnim dimenzijama razlikuje od cvjetova, bilja, lišća i drveća, insekata i ostalih životinja. Naprimjer, životinjama za stizanje do savršenstva ne treba nikakvo podučavanje i odgoj. Nagoni koje je Uzvišeni položio u svaku od njih dovoljni su da ih po automatizmu vode i upravljaju do njihovog

¹ Et-Tin, 4-6.

savršenstva, dok čovjek ima potrebu za odgojem i obrazovanjem, i ako ne bude odgojen kroz znanje i djelovanje, neće moći dostići ljudsko savršenstvo koje mu priliči, niti će ikada ostvariti svoje skrivene unutarnje potencijale.

Musa, a.s., i Harun, a.s., dolaze kod faraona da ga pozovu Jednom Bogu:

فَالَّذِي أَعْطَنَا كُلَّ شَيْءٍ هُدًى
قالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَنَا كُلَّ شَيْءٍ حَلْقَهُ، ثُمَّ هَدَى

“Pa ko je Gospodar vaš, o Musa?” – upita faraon. “Gospodar naš je Onaj Koji je sve Svome stvorenju podario i potom ga uputio!”²

Prirodna građa životinja i hrana kojom se hrane se razlikuju. Mudri Gospodar je za nastavak života svakoj životinji, u skladu sa njenim životnim uvjetima, dodijelio odgovarajuća sredstva za opstanak. Lavu mesožderu dao je pandže, a ovci je dodijelio zube za sjećenje trave. Nekoj životinji dao je brzinu trčanja, drugoj je podario moć skakanja, a nemoćnog komarca opskrbio je cjevčicom sa sisanjem. Kljun ptice koja jede sjemenke razlikuje se od kljuna ptice koja jede strvinu.

Prvi Musaov dokaz o postojanju Boga bio je: Moj Gospodar je učvrstio ogromno zdanje stvaranja na temelju znanja i mudrosti i svakom stvorenju je darovao ono što zасlužuje.

*Darovalac koji je cvijetu miris i zemlji dušu dao
Svakome koliko ga Njegova mudrost dostoјnim vidje dade*

Međutim, posjedovanje potrebnih sredstava jedna je stvar, a znanje o upotrebi tih sredstava je druga. Zvučnik je, naprimjer, sredstvo odašiljanja zvuka, ali upotreba ovog instrumenta zahtijeva znanje i upućenost. Može se desiti da u ovoj džamiji budu odlični zvučnici, ali ako nema tehničara da ih pokrene da odašilju zvuk, od njih neće biti koristi. Posjedovanje uređaja za snimanje i operacije u bolnici nije isto kao i njihovo korištenje. Potreban je učen ljekar da valjano i stručno upotrijebi instrumente, da pravilno načini snimak, uoči kamen u bubregu, nožem otvoriti stomak bolesnika, izvadi kamen, zašije ranu i osloboди ga bolova i patnje.

Drugi Musaov, a.s., dokaz za postojanje Boga bio je taj da je Njegov Gospodar – pored toga što je sve životinje opskrbio neophodnim instrumentarijem za život – u školi stvaranja sva stvorena bića podučio je korištenju tog instrumentarija. Slabašni komarac kako je dobro upućen kako i gdje da upotrijebi svoju sisaljku, koja je poput igle injekcije, da bi na taj način sisao krv, prehranjivao se i očuvao vlastiti život.

² Ta-ha, 49-50.

Sav ovaj prirodni sklad i red ne mogu se naslijepo i slučajnim postrojavanjem stvari u prirodi pokrenuti. Moćna Bit, Koja je Svojom voljom i znanjem, s preciznim proračunima stvorila svijet, jeste Mudri i Uzvišeni Bog.

Ljudsko usavršavanje i nova otkrića

Čovječanstvo je neprestano u uzlaznom hodu. Mnogo je činjenica koje čovječanstvo prekjučer nije poznavalo, a onda ih je jučer saznalo. Neke stvari su još jučer bile nepoznate, a već danas su postale poznate. Sigurno je mnogo toga što današnji naraštaji ne znaju, a bit će poznato sutrašnjim naraštajima. Koliko god čovjek bude više naučno napredovao i upoznavao se sa tajnama univerzuma, toliko će bolje upoznati mudro ustrojstvo svijeta i više će se diviti Božjoj veličini i slavi.

*Svijet se okreće pod zastavom tevhida,
a tevhid je zastava koju niko savijenu video nije.*

Onda kada je Musa, a.s., razgovarao sa Faraonom, kao i onda kada je govor Musaa ibn Imrana u obliku kur'anskih ajeta spušten plemenitom poslaniku Muhammedu, s.a.v.a., znanje učenih ljudi o stvaranju svijeta, stvaranju živih bića i njihovoj uputi po stvaranju bilo je jako ograničeno i beznačajno. Ljudi nisu poznavali više od onoga što su kod životinja i insekata mogli vidjeti bez ikakvih pomagala svojim slabim okom. Nisu znali da su realnosti i istine koje se ne mogu običnim okom vidjeti i valovi koji se običnim uhom ne mogu čuti mnogo brojniji od onoga što se može opaziti običnim vidom i sluhom. Ipak, u to vrijeme Božije evlike i prvaci vjere putem božanske objave i nadahnuća dobijali su znanja o tom skrivenom svijetu. Hazreti Ali, a.s., u jednoj svojoj hutbi, hvaleći i veličajući Uzvišenog Gospodara, kaže:

“Gospodaru naš, ono što vidimo od Tvog stvaranja očarava nas i Tvoja moć nas zadržava. Sve to opisujemo kao veličinu Tvoje Vlasti. Ali, stvorio si i stvari koje su skrivene od nas, do kojih ne dopiru naši pogledi, koje ne mogu shvatiti naši umovi, jer su zavjese skrivenosti između nas.”³

Mnogo je više skrivenih i nespoznatljivih stvari i bića od onih koje vidimo.

³ *Nehdžu-l-belaga*, Mulla Fethullah, str. 276.

Unazad 14 stoljeća čovjek nije imao ni predstavu o začudnom i zadivljujućem mikrosvjetu. Tako u vrijeme objavljivanja Kur'ana niko nije mogao vjerovati da se u jednoj kapljici sperme nalaze milioni živilih plivajućih bića. Ali kada je Feth ibn Jezid Džurdžani pitao hazreti Ridu: "Zašto Boga nazivaju *Latif*? ", Imam mu je odgovorio:

"Zato što je stvorio suptilna stvorenja i što je o svima njima podrobno upoznat. On je Stvoritelj suptilnih stvorenja, sićušnih životinja poput komaraca i bića sitnijih od njih – toliko sitnih da ih ljudsko oko ne može vidjeti. I upravo zbog ove sićušnosti ne razlikuje se muški od ženskog zametka, a ni novorođenče od pretka."⁴

Hazreti Rida, a.s., je još u ono davno vrijeme imao saznanja o organizmima i živim bićima mikroskopske veličine, u vrijeme kada su učenjaci imali ograničena znanja i kada, zato što nisu imali naučne instrumente, nisu imali pojma o širini i rasprostranjenosti Božijih stvorenja. Časni Kur'an tada navješće čovječanstvu bolje dane i ljudima daje nadu da će doći vrijeme kada će moći spoznati skrivenе stvari i događaje:

سُرْتُهُمْ إِذَا يَتَّبَعُونَ فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ أَحَقُّ أَوْلَمْ يَكُفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ
عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

*Pokazivat ćemo im Mi znake Naše u prostranstvima sremirskim, i u njima samim, sve dok im ne bude jasno da je Gospodar tvog svjedok stvari svake?*⁵

Kao da je Uzvišeni Bog ljudima u vrijeme Poslanika htio reći: Iako sam čovječanstvu do danas pokazao mnoštvo Svojih znakova i činjenica, postoje druge činjenice i saznanja koji su mnogo opsežniji od onih koje ste ranije znali i koje još ne znate. U bliskoj budućnosti pokazat ću vam nove znakove i veći broj zbilja, da bi vam Moja istina bila još jasnija i očiglednija.

Od Imama Sedždžada, a.s., tražili su da odgovori na pitanje o tevhidu. Imam je odgovorio: "Uzvišeni je znao da će neki narodi pred kraj vremena biti duboko posvećeni nauci i preciznom izučavanju te je stoga objavio *Kul hvallahu ehad* i nekoliko ajeta iz sure *Hadid*".⁶

Hazreti Sedždžad je također govorio o postepenom naučnom usavršavanju te o tome kako će neki ajeti časnog Kur'ana u kasnijim vremenima biti tumačeni čvrstom logikom i dubokoumnim teorijama učenih ljudi tog vremena.

⁴ *Kafī*, sv. 1., str. 119.

⁵ *Fussilet*, 53.

⁶ *Tefsir burhan*, str. 1228.

Bez sumnje, ljudi su danas na tragu naučnog napretka došli do novih saznanja o kur'anskim ajetima koji govore o Božijim znakovima na Nebesima, a i u samim ljudima, o kojima ljudi u prošlosti nisu ništa znali, kao na primjer o sljedećem ajetu:

رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَنَا كُلَّ شَيْءٍ حَلْقَهُ وَثُمَّ هَدَى

Gospodar naš je Onaj Koji je sve Svome stvorenju podario i potom ga uputio!⁷

Približno se može razumjeti da je čovjek imao svijest o živim bićima. Pčela posjeduje cijelovit instrumentarij za svoj život i ona posredstvom stvaralačke (tekvini) upute zna kako da date životne instrumente upotrijebi. Lasta i golub kroz iskonsku uputu znaju kako i gdje da postave svoje gnezdo i kako da svoje mlade odgoje i sačuvaju.

Svijet ćelija

Današnji naučnici su prevladali posmatranje prostim očima i u stanju su optičkim instrumentima motriti i neka druga živa bića. Čak su, zahvaljujući svojim naučnim dostignućima, u stanju vidjeti ćeliju koja predstavlja prvotnu jedinku svih živih bića svijeta. Sigurno da je ovaj naučni napredak objelodanio mnoge skrivene znakove Božije i mnogo više nego ranije pokazao širok raspon božanske prirodne upute.

Doktor Alexis Carrel poznati je stručnjak histologije i embriologije. O njemu su napisali sljedeće:

Senzacionalnije od svih otkrića jeste otkriće velikog embriologa Alexisa Carrela. On je uspio u potpunosti uzgoyiti tkivo te je čak uspio dio srca piletu čuvati 30 godina u institutu *Rockefeller* u Njujorku.⁸

Ovaj veliki učenjak obavio je precizna istraživanja i stekao značajna iskustva o životu ćelija izvan tijela. Dio prijevoda njegovog kazivanja ćemo iznijeti ovdje. Postaje jasno da i ta sićušna i naizgled beznačajna ćelija koristi zrake milosti božanske upute po stvaranju.

Anatomi i fiziolozi još otprije poznaju opće odlike tkiva i organa, ali sve donedavno uopće nisu bili u stanju da izučavaju i upoznaju odlike ćelija.

⁷ *Ta-ha*, 50.

⁸ *Tarihe 'ulum*, str. 706.

Međutim, uz pomoć metoda koje omogućavaju uzgajanje živih tkiva u laboratorijima postalo je moguće dobiti mnogo više podataka i dublja saznanja o životu ćelije. Sada ćelije pokazuju začudne osobine i očigledne moći koje – premda su skrivene u običnim uvjetima – u nekim posebnim hemijskim i fizičkim stanjima postaju vidljive.⁹

Ćelije, poput živih bića, imaju različite tipove, a u isto vrijeme određuju se posredstvom svojih strukturalnih posebnosti i znanstvenih karakteristika.¹⁰

Kada se različite vrste ćelija puste da se razvijaju u laboratoriju, postaju jasne njihove posebnosti, poput posebnosti različitih vrsta mikroba. Svaka skupina ćelija ima određen broj posebnih osobina, pa i ako te ćelije godinama budu odvojene od tijela, one i dalje čuvaju osobine koje su imale u tijelu.¹¹

Čak i ako se u ogromnom broju nađu na gomili u obliku tkiva ili organa, ćelije ne zaboravljaju svoje izvorno jedinstvo i poznaju unaprijed određene dužnosti koje trebaju izvršavati u sklopu tijela. Eksperimentom se pokazalo da ako se ćelije tkiva sluznice čuvaju nekoliko mjeseci izvan tijela, njihov broj se povećava, ali one i dalje čuvaju svoj raniji poredak poput mozaika. To znači da se organizuju u istom obliku u kakvom su bile u tijelu. Isto tako, bijela krvna zrnca izvan tijela jedu mikrobe i crvena krvna zrnca, iako više nema tijela da bi ga štitile od ovih napasnika. Jedna od osobina živih činilaca jeste i to da po ikonskoj prirodi poznaju svoje dužnosti. Ćelije izvan tijela mogu graditi naročita tkiva, makar u ovom postupku nemale upućivača ni cilj. Naprimjer, ako iz jedne kapi krvi tečne plazme pustimo da nekoliko crvenih krvnih zrnaca zbog težine krene naniže poput potočića, ubrzo će se oko tog potočića oblikovati nizovi fibrina i tanki zid u obliku cijevi kroz koji će crvena krvna zrnca prolaziti. Potom će se bijela krvna zrnca raširiti oko ove cjevčice i međusobno uvezati te tako oblikovati kapilare. Na ovaj način će krvna zrnca, bez postojanja srca, koljanja krvi i tkiva koje iziskuje krv, graditi dio sistema za koljanje krvi.¹²

Ono što su naučnici do jučer znali o prirodnoj i kreacijskoj uputi Božijih stvorenja svodilo se otprilike na sljedeća saznanja, npr. o mački:

- 1) Mačka je opskrbljena cjelovitim instrumentarijem za održavanje života. Pored toga, ona posjeduje i poseban mehanizam za očuvanje vrste.
- 2) Mačka jako dobro zna kako da koristi svoje životne alate, a jako dobro zna i kako da začne novog potomka, kako da ga u stomaku čuva do donošenja na svijet i kako da ga podiže.

⁹ *Ensane našenahte*, str. 66.

¹⁰ Isto, str. 68.

¹¹ Isto, str. 69.

¹² Isto, str. 102.

Zanimljivo je da su naučnici današnjice otkrili da svaka mačka ima milijarde živih ćelija sa različitim osobinama i kvalitetama, pri čemu svaka skupina tih ćelija gradi jedan zaseban organ. Još je zanimljivije da svaka od tih ćelija posjeduje sposobnost samostalnog preživljavanja. Dakle, kroz božansku stvaralačku uputu svaka ćelija zasebno zna svoj put sreće i put postizanja vlastitog savršenstva. Citolozi su otkrili da ćelije – ne samo u životu organizmu nego i izvan tijela, naprimjer u laboratorijskim uvjetima – poznaju svoje obaveze. Ono što im je Uzvišeni Gospodar perom odredbe povjerio one nikada ne zaboravljuju i to vjerno izvršavaju.

Prošle godine¹³ novine su prenijele da je italijanski profesor Daniele Petrucci uspio u laboratorijskim uvjetima u epruveti spojiti mušku i žensku spolnu ćeliju i tako dobiti novo ljudsko biće.

Pariz, 14. januar, Francuska novinska agencija: Danas je objavljeno da je profesor Daniele Petrucci, jedan od najpoznatijih biologa, uspio spojiti mušku i žensku jajnu ćeliju izvan maternice, čime se stvorio embrion koji je uzbudio vještačkim putem.¹⁴

Italijanski profesor Daniele Petrucci je potvrdio: Film koji sam pripremio veoma dobro pokazuje kako muški spermatozoid u epruveti ulazi u žensku jajnu ćeliju iz koje nastaje embrion koji se razvija narednih 29 dana.¹⁵

Katolički krugovi i Vatikan uvjereni su da ovakvi eksperimenti narušavaju i kvare duh i moral čovjeka te su svjetski naučnici uvjereni da se ne treba upuštati u ovakve eksperimente kojima se proizvode živa bića, nakon čega se usmrćuju.¹⁶

Da li je sam ovaj čin ubijanja djeteta iz epruvete s vjerskog stanovišta sporan ili ne, o tome ovdje ne bismo raspravljali. Međutim, osnova ovog naučnog postupka temelji se na jednom načelu aktualnog stvorenog svijeta, koji je samo jedan od odjeljaka božanske upute očitovane u ćelijama. Spermatozoid u sjemenu čovjeka zapravo je samo jedna od stvari o kojoj je Musa ibn Imran rekao:

رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَنَا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ثُمَّ هَدَى

*Gospodar naš je Onaj Koji je sve Svome stvorenju podario i potom ga uputio!*¹⁷

Nadalje, Uzvišeni Bog je tom muškom spermiju dao potrebna uputstva, između ostalih i težnju prema ženskom jajašcetu.

¹³ Ova predavanja održavana su početkom šezdesetih godina prošlog stoljeća. (Prim. prev.)

¹⁴ *Ettela 'at*, br. 10410.

¹⁵ Isto, br. 10429.

¹⁶ Isto, br. 10411.

¹⁷ *Ta-ha*, 50.

Uobičajeno je da je žensko jajašce smješteno u jajovodu. Muški spermiji su, po Božijoj zapovijedi, dužni doći do njega i na putu spajanja ulažu ogroman napor kako bi se jedan od njih spojio sa jajašcem i uzrokovao nastanak ljudskog bića.

Upravo kao što je rečeno, naučnim eksperimentima je potvrđeno da ćelije mogu postojati i izvan tijela te na različite načine izvršavati i ne zaboravljati svoje zadane obaveze. Prema tome, ukoliko italijanski profesor uspije žensko jajašce izolovati iz jajovoda, staviti ga u neku epruvetu te mu omogućiti sve ostale potrebne uvjete, muški će spermij, budući da i izvan tijela ne zaboravlja svoju ulogu i obavezu, i u tim novim okolnostima izvršiti svoju dužnost; spojiti će se sa ženskim jajašcem i omogućiti da se oblikuje novi ljudski zametak.

Svaka skupina ćelija u svom prirodnom okruženju pamti svoju funkciju i obavezu i može tu obavezu izvršiti i u neprirodnim i neuobičajenim uvjetima. Ova velika tajna je toliko skrivena i nepoznata da mnogobrojni naučnici još uvijek nisu upoznati sa mnogim njenim detaljima.

Različite vrste ćelija se raspoznaju na osnovu svog specifičnog kretanja, načina grupisanja, izgleda njihovih kolonija, stepena razvoja, materija koje luče, hrane kojom se prehranjuju kao i vanjskog izgleda. Posebni zakoni svake skupine ćelija, odnosno svakog organa ovisni su o osobinama ćelija koje ga grade. Da su ćelije imale isključivo one osobine koje su anatomi poznavali, one ne bi mogle graditi tijelo. Ćelije u novim okolnostima u svakodnevnom životu ispoljavaju neograničen broj dotad prikrivenih osobina, koje se razotkrivaju samo u slučaju fizičko-hemijskih promjena sredine, te se grupišu u zgušnute oblike čiji se redoslijed uređuje prema strukturalnim i praktičnim koristima i potrebama tijela.¹⁸

Ćelije nužno slijede uvjete svog okruženja, stalno uzrokuju promjene unutar tog okruženja ili se mijenjaju shodno promjenama u okruženju. U suštini, ćelije su neodvojive od svoje okoline te se kakvoće njihove strukture i djelovanja određuju uz pomoć fizičkih, fizičko-hemijskih i hemijskih stanja tekućine koja ih okružuje.¹⁹

Ćelije različito djeluju u uobičajenom i neuobičajenom stanju jer okolnosti i uvjeti sredine utiču na njih. U slučaju bolesti, koja predstavlja neuobičajeno stanje tijela, ćelije sa svojim skrivenim i nepoznatim odlikama, koje su po Božijoj zapovijesti položene u njih, provode aktivnosti u svrhu odbrane tijela od bolesti. Trudnoća majke također predstavlja jedno neuobičajeno stanje. Iako prvobitna ćelija nastaje spajanjem spermatozoida i ženske jajne ćelije, sa stanovišta prirodnog okoliša maternica nije različita

¹⁸ *Ensane našenahte*, str. 66-69.

¹⁹ Isto, str. 66.

od neprirodnog okruženja u laboratoriju, ali, bez sumnje, u toku devetomjesečnog rasta djeteta u stomaku, ćelije majčinog tijela su pod uticajem novog trudničkog okruženja i obavljaju različite funkcije, kako bi bile djelotvorne u izgradnji prirodne građe djeteta. Upravo iz ovog razloga italijanski profesor 29. dana prekida svoj eksperiment uzgoja laboratorijskog djeteta.

Dječiji zametak je nakon 25 dana poprimio oblik te je eksperiment 29. dana svjesno obustavljen. Italijanski profesor je objavio da je obustavio eksperiment zato što je postojala vjerovatnoća da se iz embrija formira čudovište i da kasniji razvoj djeteta ode u krivom smjeru.

Ova stvar pokazuje da naučnici još uvijek ne mogu stvoriti potpune uvjete za razvoj embrija djeteta sve do njegovog rođenja izvan tijela majke. Još uvijek postoji nepoznanica u vezi sa promjenom oblika organa, uticajem hormona i zagonetnom igrom između sjemena dvoje ljudskih bića.²⁰

Može li čovjek postati Stvoritelj?

Neki nepismeni ljudi bez vjere, koji koriste svaku priliku da iskoriste svoje neznalačke otrove, napadaju na božanska učenja te su zloupotrijebili i ovu priliku. Čuo sam da su neki kazali da čovjek može stvoriti čovjeka i da se time djelatno zadaje udarac vjernicima koji osobinu stvaranja pripisuju isključivo Jednom Uzvišenom Bogu.

Ovdje je, radi pojašnjenja, potrebno cijenjenoj gospodi ukazati na nekoliko tačaka. Prirodan način za uzgoj pilića jeste taj da se jaja stavljaju pod krila kokoši te da se nakon nekoliko dana izlegu pilići. U prošlosti su neki ljudi zamislili da se posredstvom odgovarajuće temperature u inkubatoru mogu izleći pilići. Ovaj postupak je u međuvremenu uspio te danas umjesto kokošiju inkubator proizvodi piliće. Međutim, niko do danas nije uspio proizvesti jaje koje ima ulogu velike embrionalne ćelije pileteta, a neće to ni uspjeti, već će morati jaje dobijati upravo na način kako je to propisao Stvoritelj – pomoću kokoši. Danas jedan italijanski profesor, isto kao i u procesu vještačkog uzgoja pilića, spaja mušku i žensku jajnu ćeliju u laboratorijskom inkubatoru, s tim što inkubator za piliće ima samo jednu funkciju – podešavanje temperature, dok je italijanski profesor u svom laboratoriju obavio stotinu poslova i objedinio stotinu potrebnih uvjeta (toplota, vlaga, primjereno okruženje, hrana za ćeliju, i sve druge uvjete okruženja). Naravno, on je sa naučnog aspekta učinio važan posao, ali je najvažnije da

²⁰ Ettela 'at, od 26. 10. 1339., br. 10411.

on nije izgradio ni spermatozoid ni jajašce, već je samo iskoristio načelo stvaranja čovjeka i njegova embriona na prirodan način, koji se inače odvija posredstvom Božijeg određenja (kada i kader), i sve to je objedinio u laboratoriju, dodao tome hranu i uzgojio embrio.

Ako se može kazati da su inkubator, ili oni koji se brinu o razvoju embriona i zametka, kao i oni koji se brinu o gorivu i temperaturi u inkubatoru stvoritelji pileteta, onda se i u ovom slučaju može kazati da je profesor također stvoritelj djeteta.

Današnji svijet dosad nije otkrio tajnu života i nastanka živog organizma na zemaljskoj kugli, pa kako će onda moći samostalno izgraditi živu ćeliju, koja je izvor nastanka čovjeka ili životinje? Biolozi su, nakon godina truda i izučavanja, tek izrazili nadu da će možda kroz hiljadu godina razumjeti kako je nastalo živo biće.

Za hiljadu godina čovjek će otkriti tajnu života, ali to ne znači da će on moći stvoriti komarca, insekta ili živu ćeliju. Ova činjenica je iznesena na konferenciji o Darwinu. Na kraju te konferencije profesor Hans, američki naučnik, izjavio je da će u narednih hiljadu godina naučnici nastojati otkriti tajnu života.²¹

Kada je u pitanju spajanje muške i ženske spolne ćelije u laboratoriju i nedostatnost postupka koji je izveo Italijan David, ukoliko se pretpostavi da će učenjaci uspjeti saznati sve skrivene osobine tjelesnih ćelija majke, dakle njihove hemijske akcije i reakcije u vrijeme trudnoće, i da će sve njih prenijeti u laboratorijske uvjete, te ako na koncu uspjednu izgraditi zdravo dijete, ovo još uvijek nije udarac osnovi vjerovanja i Božije jednoće, već je to jasan dokaz o redu i poretku u Božijem svijetu stvaranja i živi dokaz o Mudrom i Sveznajućem Bogu, Koji je učinio da su čak i nevidljive čestice Ovoga velikog svijeta stvorene prema ispravnim mjerama i razmjerima. Baš kao što se u časnom Kur'anu kaže:

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ

*Mi stvar svaku s mjerom stvaramo.*²²

Bez sumnje, neuka priroda i niz slijepih slučajnosti nikada ne mogu biti izvor ovakvog reda, poretna i sklada. Iz cjeline mog izlaganja slijedi zaključak da je životinjama i insektima, čak i ćelijama, podarena božanska pri-

²¹ *Ettela'at*, br. 160.

²² *El-Kamer*, 49.

rodna uputa, te zbog toga za postizanje svog poželjnog savršenstva nemaju potrebu ni za čijim podučavanjem niti im treba naobrazba za postizanje savršenstva koje zaslužuju. Pčele i pauci put vlastitog usavršavanja znaju posredstvom Bogom danih nagona, kao što i spermatozoidi i bijela krvna zrnca, također, imaju u sebi položene božanske upute.

Zajedničke odlike čovjeka i životinja

Neke djelatnosti insekata i životinja provode se putem nagona, a doimaju se toliko važnim da su oduvijek predmet ljudskog divljenja i čuđenja.

Insekt zvani osa kopačica ne jede crve već se hrani travom, dok njena mladunčad imaju potrebe za crvima. Zato osa kopačica ujeda crva i posebnim otrovom ga onesposobljava, ali ga ne ubija, da bi se njime hranili mлади kada se izlegu iz larvi. Osa kopačica zna da će crv, ako bude ubijen prije nego što se njeni mлади izlegu iz larvi, istruhnuti i neće im biti ni od kakve koristi. Ona je otkrila da će ovi crvi brzo pobjeći ako ne budu dovoljno paralizovani, a u tom slučaju će njeni potomci, uslijed nedostatka hrane, izumrijeti. Upravo zato osa kopačica ujeda crva tako da on ne umre, već da ga onesvijesti.²³

Životinje i insekti posredstvom prirodne upute, uz najbolji red i disciplinu, idu ka svom putu savršenstva te zato nemaju potrebe za odgojem i podučavanjem.

I čovjek jedan dio svojih životnih programa i zakona napredovanja provodi putem prirodne (tekvîni) upute. U tim radnjama, isto kao i životinje i insekti, nema potrebe za podučavanjem. Želudac u varenju hrane, kao i jetra u uzimanju hranjivih materija, nemaju potrebe za učiteljem ni odgojem. Jajnik žene, kada svakog mjeseca neprekidno stvara jedno jajače, maternica, kada stvara dijete, i žljezde dojke, kada pripremaju mlijeko, nemaju potrebe za učiteljem i odgojem. Oni su svoje dužnosti naučili u školi stvaranja. Isto tako, čovjeku pri osjećaju gladi, žeđi, umora, želje za spavanjem, te u vezi sa sazrijevanjem i seksualnim porivima ne treba nikakva škola ili podučavanje; sve ovo on osjeća bez ikakva učitelja. Međutim, djeci su učitelji i odgajatelji potrebni na dva polja:

- a) U onom što je zajedničko ljudima i životinjama,
- b) U onom što su zasebne odlike čovjeka.

²³ *Aharin tahavul*, str. 74.

Posebne odlike čovjeka i životinja

Životinje bez učitelja prepoznaju svoje neprijatelje i bježanjem spašavaju život, dok ljudi svoje neprijatelje spoznaju učenjem i iskustvom. Životinje poznaju kvalitativno i kvantitativno svoju hranu, a i svoju mladunčad ispravno hrane i podižu bez učitelja. Čovjek je potrebnu i valjanu hranu za sebe upoznao nakon mnoštva napora i mnoštva žrtava, potom je odredio količine i kvalitet potrebne hrane, a da bi svoje bebe prehranio, treba mu i ljekarski nadzor.

Mladunče mačke odmah dobro određuje odstojanje, a poznaje i svoju snagu. Ondje gdje zna da je preveliko odstojanje ili da nema dovoljno snage za skok, ne skače, dok malehna dječica ovo ne znaju. Koliko se puta dogodilo da dijete padne s balkona, te su tako mnoga djeca i smrtno stradala. Malo ždrijebe dobro zna šta znači opasnost od utapanja u vodi i zato se nikada nije čulo da se neko ždrijebe utopilo u bazenu. Dječica su pak upadala u bazene i gušila se.

Životinje nemaju nikakvih teškoća sa medicinom i higijenom te za očuvanje vlastitog zdravlja ne trebaju poduku, a čovjek za očuvanje vlastitog zdravlja i zdravlja svoje djece treba itekako dugo podučavanje. Dovoljno će biti ovih nekoliko primjera da ukažemo na razlike i sličnosti između ljudi i životinja.

U čovjekovoj nutrini položeni su naročiti potencijali i sposobnosti koje ne posjeduje nijedna životinja. Ove sposobnosti, posredstvom stepena vjere i moralnih razina, mogu uzdići čovjeka do vrhunca ljudske veličine i mogu ga zaštititi i sačuvati od svake vrste uprljanosti i nečistoće. One ga na putevima nauke i spoznaje zakona stvaranja mogu učiniti vladarom svijeta prirode i sve zemaljske moći i zemne resurse učiniti njemu pokornim. Čovjek može posegnuti i za nebeskim tijelima te i njih pokoriti. Ovaj kapital, koji je svojstven samo čovjeku, nalazi se u čovjekovoj nutrini u obliku potencijala i mogućnosti i nikada se ne iskazuje sam po sebi. Te moći i potencijali dolaze do izražaja samo posredstvom učenja i podučavanja, kada se ovi veliki unutarnji resursi i potencijali preinakauju u stvarnost i u zbiljski kapital.

Životinski glasovi i zvukovi kojima se sporazumijevaju ne iziskuju никакvo podučavanje, dok se govor čovjeka, koji je prvo i najjednostavnije očitovanje čovječnosti, ne može postići bez učitelja. Ako dijete od prvog dana života ostavite izolovano i s njim ne razgovorate, njegova sposobnost govora će odumrijeti i neće se iz potencijala pretočiti u aktualnost. Ostali visoki potencijali i sposobnosti čovjeka postižu se, također, samo kroz odgoj i obrazovanje.

Vrijednost odgoja

Iz ovoga što je rečeno postala je jasna nužnost i važnost odgoja za očitovanje unutrašnjih savršenstava i ostvarivanje unutarnjih potencijala čovjeka. Čovjek bez odgoja i obrazovanja nikada neće stići do savršenstva koje dolikuje ljudskom biću i neće kročiti putem koji njegov uzvišeni položaj zaslužuje.

Obratimo sada pažnju na dva načela spomenuta na početku. Prvo načelo govori da dobar odgajatelj pri odgajanju treba obratiti pažnju na sve dječije potencijale i sve njih, uz poštivanje ravnoteže i međusobne usklađenosti, treba prevesti iz stanja potencijalnosti u stanje aktualnosti. A tome prethodi poznavanje čovjeka i posjedovanje svijesti o njegovim vanjskim i nutarnjim zbiljama. Drugim riječima, ispravan odgoj jeste onaj koji je usklađen sa stvarnom suštinom i čovjekovom zbiljskom, iskonskom prirodom. Odgajatelj će postići takav odgoj onda:

1. kada bude poznavao sve zbiljske zahtjeve i prirodne sklonosti čovjeka,
2. kada te zahtjeve i sklonosti za vrijeme odgoja bude unaprijedio i zadovoljio.

Mnogo je predaja prenesenih od islamskih prvaka o nužnosti samospoznaje iz različitih aspekata, što spada u korijen i osnovu ljudske sreće. Danas ćemo predočiti nešto od toga.

Imam Ali, a.s., je izrekao sljedeće mudrosti:

“Najbolja spoznaja jeste spoznaja samog sebe.”²⁴

“Najveće neznanje je nepoznavanje sebe samog.”²⁵

“Najbolje razmišljanje je spoznaja sebe. Onaj koji je spoznao sebe, razuman je, a onaj ko ne poznaje sebe, ide u stranputicu.”²⁶

“Ko je spoznao sebe, postigao je najveći nivo znanja i spoznaje.”²⁷

“Onaj ko sebe ne spozna, skrenuo je sa puta sreće i spasa, a zalutao je u zabludu i neznanje.”²⁸

²⁴ *Gureru-l-hikem*, str. 179.

²⁵ Isto.

²⁶ Isto, str. 199.

²⁷ Isto, str. 698.

²⁸ Isto, str. 706.

Iz navedenih predaja može se zaključiti da su osnova i temelji ljudske sreće postavljeni na samospoznavi. Onaj ko sebe nije spoznao i ko sebe ne ocijeni realno, nikada neće stići do savršenstva dostoјna ljudskosti. Onaj ko ne poznaje Božije riznice položene u sebi i skrivena bogatstva, taj se neće ni pokrenuti da ih pretoči u ozbiljenje.

Kumejl ibn Zijad je kazao hazreti Aliju:

“Želim da me upoznaš sa mojoj dušom.”

Ali, a.s., mu odgovori: “S kojom dušom želiš da te upoznam?” Reče: “O moj zaštitniče, pa koja to duša ima, osim ove jedne?” A on kaza: “O Kumejle, četiri su duše: vegetativna, čija je odlika razvoj i rast, animalna, koja posjeduje čula opažanja, racionalna sveta duša i nebeska božanska duša.”²⁹

Osim prirode biljaka i životinjske strastvenosti, čovjek posjeduje riznice ljudske intelektualnosti i dušu nebeskog i božanskog karaktera. Sretan je onaj čovjek koji obrati pažnju na sve svoje potencijale i resurse, bili oni materijalni ili duhovni, i koji sve njih gdje treba i u ispravnoj mjeri zadovolji.

Čovjek, pored tjelesnih užitaka i udovoljenja životinjskim željama, treba obratiti pažnju na pročišćenje nutrine i oživljavanje duhovnih sklonosti koje su, također, dio njegove urođene potrebe. Potrebno je da čovjek sve ove potencijale uskladi i pokrene u smjeru napretka i usavršavanja te da iskreno slijedi nepromjenjivi zakon iskonske prirode. U protivnom, bit će od onih koji krše jasne propise svijeta Kreacije, za što mu slijedi kazna.

Skretanje sa puta iskonske ljudske prirode

Nažalost, stanje života u današnjem svijetu izbacuje čovjeka iz putanje njegove iskonske prirode i gura ga na kolosijek materijalnih uživanja. Većina ljudi danas posmatra ljudskost samo kroz prizmu užitaka i strasti, dok se potpuno zanemaruje čovjekova duhovna dimenzija. Djeca se još od prvih dana svoga života podučavaju upravo po ovom modelu. Njih uče samo kako bolje živjeti i kako bolje priskrbiti još više užitaka, a vjerskim i moralnim vrlinama i osobinama te duhovnim obavezama ne pridaje se pažnja ni koliko stoti dio u odnosu na materijalne vrijednosti. Naravno da ovakvo zastranjenje u odnosu na zakon stvaranja neće proći nekažnjeno.

²⁹ *Adabu-n-nefs*, sv. 1., str. 11; *Medžme'ul-bahrejn* (nefs).

Odnedavno nova civilizacija upravlja svijetom. Naučnici svako malo otkrivaju nove tajne iz knjige univerzuma i prave nove korake u smjeru naučnog napretka. U ovom poslu su ostvarene velike pobjede, standard života se promijenio i svijet se ispunio ljepotom i novim sadržajima. Mora, polja i zrak stavljeni su pod ljudsku kontrolu. Vlažne i mračne zemunice su pretvorene u blještave i raskošne palate, koje su opremljene sredstvima udobnosti. Lijepi i snažni avioni zamijenili su konje i deve te ljudi s lahkoćom i najbrže moguće putuju do dalekih odredišta. Vreteno starih žena i ručni tkalački stroj starih ljudi preinačeni su u tvornice sa automatskim predionicama i tkaonicama. Poljoprivreda se iz primitivnog oblika u prošlosti preinačila u oblast života u kojoj ljudi s olakšanjem najnovijim mašinama i naučnom tehnologijom obrađuju polja. U najkraćem, nauka je zakoračila u sve pore života i poput sunca sve obasjava. Sa svih strana stižu materijalne olakšice i povećava se slobodno ljudsko vrijeme. Ali, suprotno očekivanju, sve ove pobjede i uspjesi nisu mogli ostvariti smiren duh i spokojnu dušu, već se dogodilo suprotno – koliko god je civilizacija više napredovala, i što su u većoj mjeri ljudske strasti zadovoljene, u istom omjeru se povećala zabrinutost, nezadovoljstvo, nelagoda i uskraćenost.

Civilizacija i duševne bolesti

Duhovne i nervne bolesti, moždana oštećenja i mentalne bolesti, zločini, samoubistva, alkoholizam, narkomanija i desetine drugih nepodopština poput tamnog i opasnog oblaka nadvili su se nad civilizovanim zemljama, utjerujući svojom strašnom sjenom strah u kosti ljudi.

Zvanični američki mediji početkom ove godine napisali su da je u Americi potrošeno 200 miliona dolara na tablete za spavanje i smirivanje nervoze, kao i za druge duševne bolesti. Ova ogromna sredstva potrošena su samo na lijekove za slabe živce i mentalno neraspoloženje. Inače je potrošeno mnogo više novca na tablete poput aspirina i razne sedative.³⁰

Velike zemlje svijeta su različitim naučnim i praktičnim metodama borbe uspjele iskorijeniti zarazne bolesti te su na taj način uklonili bolesti poput tifusa, tifusne groznice, malarije i sličnih bolesti, ali su zato mentalno retardiranim osobama napunili bolnice i strašna je činjenica da se broj takvih osoba stalno povećava.

³⁰ Ettela 'at, br. 10163.

Broj pacijenata sa duševnim bolestima veći je nego broj pacijenata sa svim drugim bolestima. Tamošnje su bolnice prepune te nemaju više dodatnog prostora za prijem novih pacijenata. Samo u državi New York jedna od 22 osobe mora u toku svoga života određeno vrijeme provesti u bolnici za duševne bolesnike. Širom Amerike broj maloumnih osoba oko 8 puta je veći od kapaciteta u bolnicama. Svake godine približno je 68 hiljada novih pacijenata u lječilištima za maloumne osobe.

Nove duševne bolesti u budućnosti će predstavljati prijetnju čovječanstvu i mnogo su opasnije od tuberkuloze, raka, srčanih i bubrežnih bolesti, pa čak i od tifusa, kolere i kuge. Masovnost duševnih oboljenja ukazuje na veliku manjkavost sadašnje civilizacije i da naš način života, bez sumnje, utiče na nastanak ovih psihičkih poremećaja.³¹

Duševne bolesti u velikim i razvijenim zemljama šire se velikom brzinom. Doktor Karl je, naprimjer, ovaj članak napisao prije 30 godina, ali zvanične američke statistike pokazuju da je ovaj broj 1960. godine mnogo veći. Naprimjer, u spomenutom izdanju iznosi se podatak da je 1932. oko 340.000 duševnih bolesnika bilo smješteno u duševnim bolnicama, ali već 1959. ova brojka se više nego udvostručila. Isti ovaj časopis na 311. stranici iznosi statistiku činjenja različitih kriminalnih djela donesenu od strane američkog sudstva. Ukupan broj za tri godine iznosi:

1955.: 2.262.450 kriminalnih djela,
1956.: 2.563.150 kriminalnih djela,
1957.: 2.756.400 kriminalnih djela.

Možete primijetiti da je broj protivzakonitih djela također u porastu.

Kriminal u Francuskoj, naziv je knjige koju su napisali dvojica francuskih sociologa, Paul Chaulot i Jean Susini, nakon što su dugo vremena proučavali statistiku i policijske dosjee. Jedna od tih statistika obrazlaže se ovako:

U Francuskoj se svake dvije minute dogodi jedna krađa, svakih deset minuta se dogodi jedan prekršaj, svakih 30 minuta jedan automobil ide prekomjernom brzinom, dok se svakih tri sata siluje jedna žena ili jedna djevojka, a svaka 4 sata dogodi se jedan zločin.³²

“London, institut za ispitivanje mentalnog zdravlja je objavio: ‘Svake godine 5.000 žena i muškaraca izvrši samoubistvo i ova brojka istovjetna je broju nastrandalih u automobilskim nesrećama. U Londonu, devetmilionskom gradu, svakog dana se u prosjeku dogode tri samoubistva.’”³³

³¹ *Ensane našenahte*, str. 147.

³² *Ettela 'at*, br. 10223.

³³ *Kejhan*, br. 5645.

Bez sumnje, ove nesreće predstavljaju kaznu za kršenje zakona Stvaranja. Današnja civilizacija sve svoje naučne i praktične djelatnosti podredila je što većem promicanju materijalnih užitaka i toga da čovjek živi što lagodnije, dok je potpuno zaboravila da je on značajnim dijelom svoga bića duhovnog karaktera. Moderna civilizacija je toliko ljudi zaokupila životinjskim strastima i materijalnim težnjama da izgleda kao da ljudskost nije ništa drugo do što bolje materijalno živjeti i što više užitaka kušati, bez ikakva drugog cilja. Svi razmišljaju samo o tome kako sebi priuštiti što bolji dom, što ljepše vozilo i što viši položaj. Suština života svodi se na pronalazak puteva dolaska do više imetka i većeg bogatstva, da bi u ovim užicima ljudi isli do krajnosti. Filmska udruženja neprestano nastoje proizvoditi što uzbudljivije filmove, čiji sadržaj će biti ispunjen što strastvenijim plesovima, ne bi li još više podstakli ljudske strasti te tako došli do veće zarade. Okupljanja u džamijama i crkvama se umanjuju, ali su zato kafići, kina i kabarei prepuni i tu se omladina naprosto gura. Jedan bogat čovjek poštuje se zbog njegovog materijalnog blagostanja, ali pobožan i bogobojazan čovjek, koji posjeduje bogatstvo čistote i plemenitosti, nije poštovan ni stoti dio kao bogati. Jedna polugola glumica, koja svojim uzbudljivim i razvratnim pokretima izaziva mušku pohotu, ako se pojavi u nekoj zemlji, hiljade poštovalaca njenog lika i djela izađu pred nju te to što su je vidjeli smatraju srećom i velikom pobjedom. Ali, ako se u toj zemlji pojavi jedan učitelj čudoređa ili jedan pobožan znalač čista srca, čije djelo i postupci su uzor čednosti i kreposti, osim nekoliko osoba, niko ga više ne dočekuje. Knjige sa korisnim odgojnim i naučnim sadržajem vrlo se malo kupuju, ali romani prožeti strastima i pohotama nakon malo vremena ne mogu se naći te se preštampavaju.

Ovaj i desetine drugih primjera govore nam da je današnja civilizacija poremetila ravnotežu tijela i duše; tjelesne strasti i porive je izdigla iznad svake mjere, a zauzvrat duševne vrijednosti i dobrostivost srozala, ugušila i prepustila zaboravu. Ovo nije ništa drugo do rat protiv istinske prirode (fitreta) i očito suprotstavljanje zakonu stvaranja, pa je jasno da ovo znači zastranjenje od zakona Kreacije i da to ne može proći bez kazni od strane istog sistema Kreacije.

Mi smo sve unutrašnje propise, poput vjerskih zapovijedi, izgubili. Nove generacije su čak neobaviještene i o nekadašnjem postojanju tih propisa. Uravnoteženost, čast, ispravnost, odgovornost, moralna čistota, samokontrola, ljubav prema ljudima, odvažnost – danas se doimaju kao zastarjeli nesuvisli izrazi i kovanice koji mladima služe za ismijavanje. Čak i ako imaju nekog vjerskog osjećaja, poštuju ih kao rijetke muzejske eksponate.

Današnji čovjek, osim priskrbljivanja što većeg broja užitaka, nema drugog načela kojim se rukovodi u svom životu.³⁴

Naravno, bez opskrbljenosti osnovnim životnim potrepštinama i namirnicama čovjek ne može opstati. Čovjek je naprosto, prema neminovnoj Božijoj sudbini, osuđen na potrebu za hranom, odijevanjem, stanovanjem, putem uživanjima, i to treba ozbiljno uvažavati, ali ne treba zaboraviti činjenicu da se čovjekovi iskonski zahtjevi ni u kom slučaju ne svode na navedene materijalne potrebe. Ono što predstavlja supstancu vrijednosti i ponosa čovjeka i ono što ga odvaja od svijeta životinja, jesu duhovne vrijednosti. Onaj ko zanemari svoje duhovne riznice, sveo se na životinju u ljudskom liku.

Niko ne može poreći da je čovjek pod vlašću sila koje proizlaze iz ideja. Učinci nekih apstraktnih ideja promijenili su naše okruženje (praktične i mašinske nauke) i ostavili su uticaj na lični i zajednički život. Ali unutrašnji žar i nadahnuća treba tražiti u onome što zovemo "ključnim idejama", poput prvobitnih vjerovanja u napredak i religijskih vjerovanja. Svaka teorija koja ne bude obraćala pažnju na ove ideje i bude tragala samo za materijalnim užicima ljudi poput stada ovaca – manjkava je i nedostatna.³⁵

Hazreti Ali, a.s., o ljudima koji su zalutali i skrenuli sa puta istine u goru upućenom Kumejlu ibn Zijadu između ostalog je kazao:

"Onaj ko ima veliku želju za užicima i poslušan je strastima ili onaj ko je pohlepan i zaljubljen u skupljanje imetka i blaga ni u čemu ne poštuju vjeru (vjerske emocije i zapovijedi). Najbliža i najsličnija ovakvim ljudima je stoka koja pase."³⁶

Pravi i zbiljski napredak čovjeka, koji se može povezati sa usavršavanjem, svodi se isključivo na vlastito usavršavanje, a ne usavršavanje oruđa koja koristi i koja mu opskrbljuju veće materijalno blagostanje. Ova posljednja metoda predstavlja metodu materijalista i uvreda je za ljudskost, jer se odbacuju najplemenitije ljudske osobine. Samo ove osobine mogu dovesti do sreće koja dolikuje čovjeku, odnosno, sreće koja je veća od zadovoljstva jednog goveda koje preziva.³⁷

³⁴ *Rahe zendegi*, str. 6.

³⁵ *Sarnevešte bešer*, str. 147.

³⁶ *Nehdžu-l-belaga*, str. 550.

³⁷ *Sarnevešte bešer*, str. 173.

Oživljavanje ljudskosti

Osnovni cilj podučavanja časnog Poslanika jeste oživljavanje ljudskosti. Islam želi pokrenuti i staviti u djelovanje sve ljudske unutarnje vrline i iskonske sklonosti, uporedo sa tjelesnim užicima, i dovesti čovjeka do duhovne i vjerske potpunosti. Ljudskost nije isto što i ljepota materijalnog života i ovo svjetskih užitaka. Jasno je da će čovjek koji sebe zaboravi i okrene leđa ljudskosti, te koji ljudskost bude tražio u životinjskim osobinama, okončati padom i poniženjem, iako ima lijep život pun užitaka. Uzvišeni Bog u časnom Kur'anu kaže:

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿١﴾ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَفَلِينَ ﴿٢﴾ إِلَّا الَّذِينَ
ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٣﴾

Mi čovjeka stvaramo u najljepšem skladu, a zatim ćemo ga vratiti na najnižu razinu, samo ne one koji vjeruju i dobra djela čine, njima pripada nagrada neprekidna.³⁸

Čovjek je sa stanovišta svog prirodnog ustrojstva stvoren savršen. Ko bude slijedio knjigu stvaranja i svoje iskonske prirode, te provodio život uz kapital svoje vjere i čistotu djela, na koncu će se vinuti do uzvišenog zenita ljudskosti. A ko bude kršio program svoje iskonske prirode, past će na najniže grane nesreće.

Malo je nemoćnih i siromašnih ljudi koji žive u bijednim kućama, ali u ljubavi prema Velikom Gospodaru, sa vrlinama srca i moralnim vrijednostima, koji poput džennetskih meleka žive u potpunoj sigurnosti i spokoju duše. Oni su istinski ljudi. Njih zanima samo moralna čistota i ljudske vrline. A koliko li je samo, nasuprot njima, ljudi koji na tragu nevjерstva i moralne iskvarenosti žive u najljepšim palačama, a u zbilji žive džehennemskim životom – gore u vatri zavisti, pesimizma i zlobe, koji ih iznutra izjedaju. Zaokupljeni gramzivošću, pohlepom, izdajom i griješenjem – oni su upali u provaliju zaprljanosti i zbog toga završili na dnu provalije nesreće.

Sigurno utočište čovjeka

U plimama i osekama života, u brigama i neraspoloženjima duše, oslanjanje na Boga i vjera u božanska učenja najbolje su utočište za nemirnu dušu čovjeka. Na veliku žalost, današnji svijet nema osjećaja prema ovim zbiljskim

³⁸ Et-Tin, 4-6.

vrijednostima. Mnogo je mlađih koji u danima nervoze i tjeskobe posežu za alkoholom ili čak izvrše samoubistvo.

Materija se potpuno odvojila od duhovnosti, kao da su tjelesni organi i tjelesne aktivnosti osvojili veći dio sreće, boli i ljepote. Ova greška je odvela našu civilizaciju na put pobjede znanja i poraza čovjeka.

Ako civilizacija ostavi put kojim se kreće i počne realno gledati, onda će se pojaviti mnoge začudujuće okolnosti. Tada će materija izgubiti prvenstvo, a moral i vjerske vrline će – poput matematike, fizike i hemije – postati nužni. Aktualne odgojno-obrazovne metode učinit će se nedostatnim i prigovarat će se zdravstvenim stručnjacima što su se posvetili samo fizičkim bolestima, a zanemarili psihičke bolesti. Zašto se bolesnici sa zaraznim bolestima odvajaju od drugih pacijenata, dok se oni koji prenose svoje duhovne i moralne bolesti ne odvajaju? Ili, zašto se ovisnosti koje su razlog teških tjelesnih bolesti smatraju opasnim, dok se okolnosti koje vode uspostavi nereda, zločina i maloumnosti smatraju bezopasnim.³⁹

Tijelo i duša djeteta

Čovjek je zbir tijela i duše, materije i duhovnosti. Ispravan i valjan odgoj nalaze da se uzmu u obzir svi materijalni nagoni i duhovne sklonosti. Dobar odgajatelj jeste onaj koji uspostavi ravnotežu između tijela i duše. On će, na isti način kako vodi brigu o zdravlju tijela djeteta, voditi brigu i o njegovom mentalnom zdravlju. Zato će otpočetka nastojati da u djetetovoj duši posije sjeme vjere i moralnih vrlina te da ga tako odgoji kao moralno čisto.

Mnoge duhovne nedaće i životne nesreće, koje uzrokuju duhovne i nervne bolesti, a ponekad dovedu do maloumnosti ili samoubistva, poslijedica su moralnog pada i odstupanja od ljudskih odlika. Ovo ćemo, ako Bog da, podrobnije objasniti u narednim danima.

Drugo načelo današnje rasprave bilo je da dobar odgajatelj nastoji da iskorijeni iz djeteta nepoželjne težnje i loše osobine, koje su putem naslijedila s roditelja prešle na dijete. On će nastojati da ih odstrani i da umjesto njih u djetetu razvije poželjne osobine. Neka djeca posjeduju, npr. osobinu straha, niskosti, škrrosti, lijenosti itd. – i to kao naslijeđe od svojih roditelja. Ove osobine ne predstavljaju nužnu sudbinsku odredbu već dobro odgajanje i zdrava sredina mogu ove loše sklonosti u djetetu izmijeniti i na njihovo mjesto usaditi dobre moralne osobine.

Arapski poluotok je u stoljećima prije islama patio od mnoštva duševnih i moralnih zaprljanosti. Izdaja i krađe, plemenski fanatizam i nered, strah i

³⁹ *Ensane našenahte*, str. 268.

niskost imali su duboke korijene u mislima ljudi tog vremena. Djeca su sa ovim nepoželjnim naslijedjem dolazila na svijet, te su u zagađenom okrilju onog vremena živjela i odrastala.

Najveći odgajatelj čovječanstva

Božiji poslanik, s.a.v.a., velikom odgajateljskom snagom i uzvišenim vjerskim programima, uzeo je na odgajateljski tretman nepoželjne osobine različitih osoba i postepeno ih je gušio i odstranjivao, a na njihovo mjesto usađivao poželjne osobine i vrline.

Prije islama, mala etiopska vojna formacija pod zapovjedništvom Abrahe krenula je u smjeru Mekke s ciljem da uništi Božiju kuću Kabu. Stanovnici Mekke, uplašeni i uspaničeni, napustili su grad i našli utočište u podnožju planina te nisu imali hrabrosti čak ni jedan dan pružiti otpor napadaču. Međutim, poslanički odgoj je promijenio njihovu čud i narav u potpunosti. Isti oni ljudi koji su prije islama bili tako plašljivi i slabi, nakon pojave časnog Poslanika, na tragu njegova odgoja, postadoše tako hrabri i odvažni da su se mogli suprotstaviti najvećim zemljama ondašnjeg svijeta. Učestvovali su u najopasnijim ratovima, hrabro su napredovali, da bi se na kraju u svoju zemlju vraćali kao pobjednici. U okrilju odgajateljskih zraka islama nestajale su njihove nepoželjne osobine, a na njihovo mjesto dolazile su čiste odlike i moralne vrline.

Da, upravo jak odgajatelj, sa ispravnim odgojnim programom može nepoželjne nasljedne sklonosti kod ljudi dokinuti i otkloniti, a na njihova mjesta postaviti poželjne osobine.

Da ne ostane nedorečeno – dijete je poput mladice te se s lakoćom njegovo stanje putem dobrog odgojnog programa može ispraviti, dok su popravljanje i preporod osoba koje su dugi niz godina navikle na zagađenost i grijeh izuzetno teški, te odgajatelj u ovom slučaju mora biti pripravan za teškoće. Imam Hasan Askeri, a.s., je kazao:

“Odvratiti nekoga od loše navike je poput mudžize.”⁴⁰

Neuporedivo je teže ispraviti nekoga ko 40 godina laže i ova se osobina ustali u njemu, nego navići trogodišnje dijete da bude istinoljubivo. Ako je Božiji poslanik ustao i pokrenuo preporod odraslih i starih osoba ogreznih u grijehu, onda se uspješan odgoj djece koja u sebi imaju negativne sklonosti doima kao još lakši zadatak, sa većim izgledima za uspjeh.

⁴⁰ *Biharu-l-envar*, sv. 17., str. 217.

7. PREDAVANJE

يَتَأْمُلُونَ الَّذِينَ ءَامَنُوا أَسْتَحِبُّوْا لِلَّهِ وَلِرَسُولِ إِذَا دَعَّاْكُمْ لِمَا تُحِبُّ كُمْ

O vjernici, odažovite se Allahu i Poslaniku kad vas poziva onom što će vam život dati!¹

Jučer sam kazao da sva živa stvorenja svijeta, u svjetlu prirodne upute, kao i nagona koje im je Uzvišeni podario, veoma dobro poznaju svoj put života, pa je čak i sićušna celija obdarena ovom Božijom milošću. Živa stvorenja za stizanje do željenog savršenstva nemaju potrebe za odgajateljem i upućivačem i ne treba im odgoj i obrazovanje.

Iako čovjek o stanovitom dijelu svojih važnih tjelesnih i organskih djelatnosti sam vodi brigu posredstvom prirodne upute i bez učitelja poznaje svoj put, za drugi dio svojih djelatnosti on nema neposrednu uputu stvaranja i za njih mora naći učitelja i odgajatelja. Neko sada može upitati: "Pa ko mu je u drugom slučaju nadomjestak za prirodnu neposrednu uputu?" U odgovoru možemo reći: "Razum."

*Ako Bog, iz mudrosti, jedna vrata zatvori,
Iz milosti vrata druga otvori.*

Iako čovjek ne dobija uputu po stvaranju u mjeri u kojoj je dobivaju životinje, on dobiva razum te putem promišljanja i razmatranja može pronaći svoj put sreće i postići svoje savršenstvo.

Ko je razuman?

Hazreti Ali, a.s., je rekao:

"Dovoljno ti je od razuma činjenica da ti je on razjasnio put zablude i put izbavljenja."²

U svijetu životinja put sreće i potpunosti zadobiva se kroz uputu po stvaranju i kroz nagonе, dok se kod ljudi ta uputa dobiva putem razuma.

¹ *El-Enfal*, 24.

² *Nehdžu-l-belaga*, str. 606.

Od hazreti Alija su zatražili: "Opiši nam razumnog!" On je odgovorio: "Razuman je onaj koji svaku stvar stavlja na njeno mjesto."³

Životinje putem svoje prirodne upute, bez i najmanje greške, svaku stvar koja se tiče njihova života stavljaju na odgovarajuće mjesto, a čovjek ovo izvršava posredstvom razuma.

Časni Poslanik, s.a.v.a., je rekao:

"Svaka stvar ima svoju jahalicu, a čovjekova jahalica je razum."⁴

Životinje svoj put sreće prelaze uz pomoć jahalice nagona i upute po stvaranju, preko kojih se kreću do svog savršenstva, dok čovjek svoj put sreće postiže isključivo na jahalici razuma.

Časni Poslanik je rekao:

"Razum je čovjekov oslonac (u životu)."⁵

Sistem, odgoj i oslonac u svijetu životinja temelji se na nagonima, dok čovjek svoj oslonac i utemeljenje života nalazi u razumu, tj. u redu i u disciplini življenja.

Razlike između razuma i nagona

Razum i nagoni se razlikuju po više osnova, ali ćemo ovdje raspravljati o četiri osnovne razlike među njima.

1. Praktični programi i nagonski život svake vrste životinja su istovjetni i ujednačeni. Međutim, ljudsko biće se razlikuje i u sistemu razmišljanja i u djelovanju koje ispoljava na raznolike načine. Naprimjer, pčela živi diljem planete Zemlje. Svaka pčelinja košnica odgovara jednoj samostalnoj državi i svaka od njih posjeduje organizacijske cjeline i sisteme poput jedne države. S obzirom da njihov upućivač, odnosno ustav i državna organizacija, počiva na uputi po stvaranju i Bogom danim nagonima, sve pčele imaju jedan program života. Bez obzira gdje se ta država nalazila, kraljica (matica njihove države) biva imenovana na isti način. Granice i dužnosti svake skupine pčela propisuju se nagonskim zakonom. Njihove kuće u svim košnicama su šestougaonog oblika. Za razliku od pčela, ljudske države sa razli-

³ *Nehdžu-l-belaga*, str. 565.

⁴ *Biharu-l-envar*, sv. 1., str. 32.

⁵ *Biharu-l-envar*, sv. 1., str. 94; *El-Džami 'u-s-sagir*, sv. 2., str. 261.

čitim uređenjima imaju različitu upravu i različite organizacijske oblike, pri čemu je svaka državna jedinica za sebe propisala odgovarajuće zakone. Život čovjeka nije utemeljen na nagonima, već na promišljanju i analiziranju te svaka osoba i svaki narod na različite načine razmišljaju.

Nagoni, koji predstavljaju prirodnu uputu od Sveznajućeg i Mudrog Boga, djeluju u skladu sa onim što nalaže stvarnost te u njihovom okruženju nema promašaja i greške, dok razum dolazi do rješenja preko postavljanja premisa. Nekada napravi grešku u premisama, a drugi put greška nastane u procesu zaključivanja.

Strast i srdžba, društveni običaji i porodični odgoj, kao i desetine drugih činilaca, ostavljaju trag na čovjekovo mišljenje te izvode razum ('*akl*) iz njegove prirodne putanje, što ima za posljedicu da razumu bude uskraćena realističnost i opažanje istine. Koliko li je samo stvarnog zla koje je štetno za ljudsku sreću, a koje je kod nekih naroda usvojeno kao korisne i poželjne stvari! Mnogo je i dobrih stvari koje pomažu i upućuju čovjeka ka njegovom savršenstvu, a koje neki odbacuju kao nepoželjne i nevaljale. Međutim, da je razum samostalno mogao prepoznati istine i da je bio potpun i dostatan da predoči put sreće, onda Uzvišeni nikada ne bi slao poslanike i ne bi obavezivao ljude na poslušnost njima.

Hazreti Musa ibn Džafer, a.s., u jednoj predaji kazao je Hišamu ibn Hakemu:

“O Hišame, zaista Allah ima za ljude dva dokaza: vanjski i unutarnji dokaz. Vanjski dokaz su poslanici, vjerovjesnici i imami, a unutarnji dokaz je razum.”⁶

Nedostatnost razuma tokom minulih stoljeća uzrokovala je nastanak sporova i razmimoilaženja među ljudima na putu određivanja životnog programa i spoznavanja puteva sreće. Nekada su ta razmimoilaženja dovodila do krvoprolića i drugih nenadoknadivih nereda. Današnji svijet, i pored svih tehnoloških i naučnih napredaka, nije lišen ovoga te i danas ljudi sagorijevaju u vatri ideoloških nesporazuma i svakog trenutka postoji opasnost da svijet upadne u nova sukobljavanja. Najveću opasnost za ljudsku civilizaciju danas⁷ predstavlja komunizam. Milioni razumnih, učenih i školovanih ljudi vjeruju da jedina sreća za čovječanstvo leži u slijedenju komunizma. Oni smatraju da će ukoliko se jednoga dana ova doktrina raširi širom svijeta i ukoliko je svi ljudi i narodi budu slijedili, čovječanstvo doseći najviše do mete te će na taj način priskrbiti sreću i savršenstvo koji dolikuju ljudima. Za stizanje do ovog cilja treba upotrijebiti sve snage, treba jednu po jednu

⁶ *Kaſī*, sv. 1., str. 16.

⁷ U vrijeme kada su održavana ova predavanja. (Prim. prev.)

prepreku otklanjati sa puta i iskoristiti sva sredstva za promicanje ove ideje. Možda će jednoga dana ova velika blagodat pripasti ljudima i sav svijet će biti u istinskoj sreći.

Nasuprot ovome, milioni razumnih, učenih i školovanih ljudi vjeruju da najveća nesreća i nevolja za današnje čovječanstvo leži u komunističkim režimima. U onoj mjeri u kojoj ova opasna ideologija napreduje – toliko će i nesreća i nedaća opterećivati ljude. Komunizam znači uništavanje čovječnosti i smrt slobode. Komunizam znači ubijanje morala i drugih vrlina u čovjeku. Treba upotrijebiti sve snage u borbi protiv ove opasne ideoološke pošasti, kao i u iskorjenjivanju tragova i učinaka ove opasne društvene bolesti. Treba upotrijebiti sva propagandna sredstva, jer će se možda tako ukloniti ova bolest, opasnija od kuge i kolere, i čovječanstvo zauvijek oslobođiti od zla ovog zlokobnog i prljavog mišljenja. Tada će se čovječanstvo moći nadati sreći i blagoslovu.

Doista, danas postoje stanovita ideoološka razmimoilaženja među umnim ljudima čovječanstva, a osnovni razlog za to je manjkavost i nedostatnost razuma. Da razum djeluje poput neprikosnenih životinjskih iskonskih nagona, on nikada ne bi padao u greške i ne bi se među ljudima pojavljalova ovolika razmimoilaženja. Upravo zato su morali dolaziti Božiji poslanici – da bi u skladu sa stvarnošću objašnjavalii i ispravljali nedostatnosti razuma, da bi u ljudskim sporovima i razmimoilaženjima kazali gdje je zbilja i istina, te da bi ljude izbavili iz okova neznanja i smetenosti. A časni Kur'an zbori:

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيَّنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ
بِالْحَقِّ لِيَحُكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا احْتَلَفُوا فِيهِ

Ljudi bijahu jedna zajednica i Allah je slao vjerovjesnike radosnih vijesti donositelje i opominjatelje. I po njima je Knjigu s Istirom objavljivao da ljudima presuditelj bude u onome u eemu se oni razilaziše.⁸

Prema tome, životinje postupaju u skladu sa zahtjevima stvarnosti u svom prirodnom životnom programu posredstvom nagona, koji je božanska prirodna uputa, ali čovjek putem razuma nije uvijek sposoban spoznati stvarnosti svoje sreće. Zato on ima potrebu za zakonodavnom (*tešri'i*) Božijom uputom, dakle uputom prenesenom preko Božijih poslanika, kako bi upoznao zbiljski put i istinski program sreće. U ovome leži prva razlika između razuma i nagona (*garize*).

⁸ El-Bekare, 213.

2. Druga razlika između nagona i razuma leži u činjenici da su nagonske upute nametnutog karaktera. To znači da onaj ko posjeduje nagon u izvršavanju nagonske radnje ne djeluje po slobodnoj volji. Pčela je prisiljena da svoje saće pravi u šestougaonom obliku i da za materijal koristi vosak. Ona u ovom djelovanju nema pravo ni na kakvu izmjenu. Isto vrijedi i za čovjeka u nekim oblastima života, npr. kada stigne do doba zrelosti i kada mu se, bez njegove volje, pojavi puteni nagon. Slobodna volja čovjeka u pojavi ovih nagona ne igra nikakvu ulogu, ali njegova volja ima ulogu u umskim sudovima, kada je on potpuno slobodan u izvršenju naredbi razuma i kada slobodno bira. Ova sloboda predstavlja najveću moguću prednost čovjeka nad svim živim stvorenjima svijeta.

Časni Kur'an u brojnim primjerima ukazuje na čovjekovu slobodu i smatra je sastavnim dijelom čovjekove iskonske prirode i njegovog bića. Ovom prilikom, u svrhu ukazivanja na iznesenu činjenicu, navodimo nekoliko takvih primjera.

إِنَّا خَلَقْنَا آلَّا نَسَنَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجَ نَبْتَلِيهِ

Mi čovjeka, zbilja, od kapljice sjemena smiješana stvaramo, potom ga kušnji izvrgavamo.⁹

Životinje dolaze na svijet miješanjem muške i ženske sjemene tečnosti. Prvobitna ćelija vuka ili ovce predstavlja mješavinu tih tečnosti. Čovjek, također, predstavlja smjesu muške i ženske tečnosti, ali Uzvišeni, kada je u pitanju čovjek, nakon riječi smjesa (*emšadž*) dodaje još riječ *nabtelīhi* – što znači: *Mi ćemo ga ispitati i iskušati*. Ova rečenica predstavlja crtu razgraničenja između čovjeka i životinje, za šta je neophodan preduvjet ljudska sloboda, jer ispitivanje i iskušavanje čovjeka ima smisla samo onda kada čovjek postupa po svojoj volji i htijenju. Naprimjer, zamislimo čovjeka koji je zatvoren u samici i kojem zatvorski čuvar kaže: "Ja tebe ovdje provjeravam da li kradeš ili ne." Ovakvo šta bi bilo besmisleno, jer čovjek nema slobodu kretanja, da bi se saznalo hoće li ukrasti ili ne. Jedino rješenje za to je pustiti čovjeka iz zatvorskog okruženja da se slobodno kreće u društvu te da se onda ispita da li je sklon krađi. Vuk i ovca stvoreni su iz smjese (embriona), ali oni ne prolaze ispit jer se nalaze zatočeni u okrilju svojih pravilnih nagona i po sebi nemaju slobodnu volju. Jedino čovjekovo sjeme i prva ćelija u vrijeme miješanja u majčinoj maternici stvoreni su sa sposobnošću da budu podvrgnuti ispit i sa voljom i izborom.

⁹ *El-Insan*, 2.

إِنَّا هَدَيْنَاهُ الْسَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كُفُورًا ﴿٣﴾

Mi njemu na Pravu stazu ukazujemo: pa il' je zahvalan, il' nezahvalan on.¹⁰

Životinje, također, imaju božansku prirodnu uputu, ali su lišene onog kur'anskog propitivanja: *da li će zahvalni ili nezahvalni biti*, koje pokazuje slobodu i slobodno postupanje, što znači da životinje postupaju po tačnim stvorenim, nagonskim Božijim programima i kod njih nema pitanja *zašto i kako*.

Životinje su svoj put savršenstva spoznale kroz prirodnu uputu od Uzvišenog Boga. One su prinuđene da idu tim putem i nemaju moć skretanja.

مَّا مِنْ دَآبَةٍ إِلَّا هُوَ أَخْذُ بِنَاصِيَتِهِ إِنَّ رَبَّنِي عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٤١﴾

Nema niti jednog živog bića, a da nije On uzeo sudbinu njegovu, Gospodar je moj, žbilja, na Ispravnom Putu.¹¹

Put našeg časnog Poslanika, s.a.v.a., jeste Božiji put. Božanska zakonodavna, šerijatska uputa na Pravi put istovjetna je uputi na Pravi put po stvaranju. Razlika je samo u tome što su životinje na tom putu prinuđene, a čovjek je slobodan.

وَأَنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَشْبُعُوا أَلْسُبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ﴿٤٢﴾

I doista, ovo je Pravi put moj, pa se njega držite i druge puteve ne slijedite, pa da vas odvoje od Puta Njegova.¹²

Životinja i čovjek na putu vlastitog usavršavanja imaju "Pravi put" (*sirat mustekim*). Oba ova puta – i prirodni pravi put za životinje i zakonodavni Pravi put za ljude – odabrana su od strane Uzvišenog Gospodara, pri čemu ga životinje prolaze prinudno, a čovjek po svom izboru.

وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَىٰ آنَّهُنَّ لِلَّخْلِ أَنِّي أَنْهِنِي مِنَ الْجِبَالِ بُؤُونَّا وَمِنَ الْشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٤٣﴾

A Gospodar tvoj je pčelu nadahnuo: "Gradi sebi nastambe u planinama, u drveću, i u onome što ljudi naprave."¹³

¹⁰ *El-Insan*, 3.

¹¹ *Hud*, 56.

¹² *El-En ‘am*, 153.

¹³ *En-Nahl*, 68.

Prirodna uputa pčele tretira se u Kur'anu kao Objava (*vahj*). Ovo sitno stvorene je svoj program života naučilo putem božanske objave. Pčela je u svom djelovanju prinuđena dio po dio ovog Božijeg nadahnuća slijediti te ona, bez prava na bilo kakvo uzmicanje, mora ići zacrtanim putem.

Čovjek, također, koristi božansko nadahnuće (*ilham*) i Uzvišeni Bog ga je putem nadahnuća poučio dobru i zlu.

فَأَلْهَمَهَا بُجُورَهَا وَنَقَوْنَاهَا

...Pa je (dušu) nadahnu da zna šta zlo joj je, a šta dobro je...¹⁴

Za razliku od pčele, čovjek je u izvršenju božanskog nadahnuća i pri njegovoj primjeni slobodan: može ga slijediti, te tako postići sreću i biti od spašenih, a može ga i ne poslušati, zastraniti i tako se suočiti sa nesrećom i propašću.

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا

Uspjet će onaj ko je očistī...¹⁵

Sva zemaljska i nebeska stvorenja su po iskonskom zakonu pred svojim Uzvišenim Stvoriteljem skrušena, iskazuju Mu robovanje i ni jedno od njih ne protivi se svojoj dužnosti po stvaranju. Međutim, jedan dio ljudi, zbog slobode i izbora koji im je darovan, skreće sa ovog puta poslušnosti. Neki ljudi slobodno izvršavaju svoju stvarnu dužnost, odnosno skrušeni su pred Tvorcem, dok neki drugi slobodno odbijaju ovu svetu dužnost.

أَلْمَرْ تَرَأَنَ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ
وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالْأَدَمُ وَكَثِيرٌ مِّنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ

Zar ne vidiš da i oni na Nebesima i oni na Zemlji Allahu ničice padaju, a i Sunce, i Mjesec, i zvjezdje, i planine, i drveće, i životinje, i mnogi ljudi, a mnogi i kažnu zaslužuju.¹⁶

Primjećujemo da Uzvišeni Bog kazuje kako sva zemaljska i nebeska stvorenja, te prirodni svjetovi poput minerala, biljaka i životinja, Bogu čine

¹⁴ Eš-Šems, 8.

¹⁵ Eš-Šems, 9.

¹⁶ El-Hadždž, 18.

sedždu, ali kada se stigne do čovjeka, kaže se da mnogi čine sedždu, a da će se mnogi, zbog neizvršenja svoje obaveze robovanja, suočiti s kaznom.

Hazreti Musa ibn Džafer, a.s., je razgovarao sa Hišamom ibn Hakemom o razumu i razumnom, te je rekao da je prva odlika i vrlina razumnog u njegovoj slobodi i dobrom odabiru.

“O Hišame, Uzvišeni Bog je razumnim i mudrim u Svojoj Knjizi najavio radosnu vijest te kazao: ‘Obraduj one koji čuju govor i ono (iz tog govora) što je dobro i vrijedno, oni izaberu i slijede. To su osobe koje je Uzvišeni uputio i oni su posjednici razuma i mudrosti.’”¹⁷

A potpuna i apsolutna sloboda bez ikakvih ograničenja odnosi se isključivo na Svetu Bit (*zat*) Uzvišenog Boga:

قالَ كَذَلِكَ أَنَّ اللَّهُ يَفْعُلُ مَا يَشَاءُ ﴿١﴾

*A Allah reče: “Tako će biti! Allah čini ono što On hoće!”*¹⁸

Uzvišeni je prilikom stvaranja bića odredio da životinje u svom programu života nemaju slobodne volje te da pravila prirodne upute slijede bez pitanja *kako* i *zašto*. Ali je isto tako Božija volja odredila da jedna posebna vrsta stvorenja bude opskrbljena slobodnom voljom i htijenjem, kao i ograničenom moći i slobodom. U pitanju je stvaranje čovjeka, kojem je podareno najveće bogatstvo zvano razum. Obznanjen mu je put sreće i nesreće i u postupanju mu je data sloboda odabira – da po slobodnoj volji i želji bira sebi put sreće ili nesreće.

Iako je čovjek sastavljen od dijelova koji prvenstveno pripadaju Ovom svijetu, te iako je po svojim prirodnim osobinama umnogome sličan svijetu biljaka i životinja, čovjek nad njima posjeduje jednu posebnu prednost, a to su sloboda i slobodna volja. U čovjeku postoji naročito bogatstvo, jedan božanski dar, jedan svjetlosni plamen i jedan nebeski duh koji predstavlja odliku i prednost čovjeka u odnosu na druga stvorenja svijeta.

Uzvišeni Bog o stvaranju čovjeka govori melecima:

فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَجِدِينَ ﴿٢﴾

*I kad ga oblikujem i u njega od Svoga duha (ruh) udabnem, ničice mu se poklonite!*¹⁹

¹⁷ *Kafi*, sv. 3., str. 40.

¹⁸ *Ali 'Imran*, 40.

¹⁹ *El-Hidžr*, 29.

Nije samo čovjek stvoren u pravoj mjeri i uravnotežen; sva stvorenja svijeta opskrbljena su blagodatima odmjerenošti i uravnoteženošti. Uzvišeni o stvaranju svijeta u svoj njegovoj veličini kaže:

رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّنَهَا

...*I svod mu uždigao i izjednačio...*²⁰

O zemaljskom biljnom svijetu također je rekao:

وَأَنْبَتَنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ

...*I učinili da na njoj sve sa mjerom raste.*²¹

Ono čime se posebno odlikuje Adem, a.s., i što čini suštinu njegove veličine jeste upravo ona skrivena zbilja koja se u gornjem ajetu imenuje kao *ruh Božiji*.

Prenosi se od Muhammeda ibn Muslma da je kazao: "Upitao sam Ebu Džafera o govoru Uzvišenog i Veličanstvenog Allaha: *Udahnuo sam u njega od Svoga ruba (duha)*. On odgovori: "To je duh koji je odredio, odabrao, stvorio i povezao sa Sobom i izabrao nad svim duhovima, zatim je naredio i udahnuo od njega u Adema.""²²

Duh koji je udahnut u Adema, i koji je od Boga, odabran je i odlikovan od strane Gospodara, i to je duh koji nadilazi sve druge duhove (*ervâh*) po svojoj vrijednosti.

Prenosi se od Ebu Basira, a ovaj od Ebu Džafera, da je o govoru Uzvišenog i Veličanstvenog Allaha: *Udahnuo sam u njega od Svoga duha*, kazao: "Riječima *Svog duha (min rûhi)* misli se na: *Svoje snage (kudretî)*".²³

Hazreti Bakir je, dakle, ovaj Božiji duh, koji je udahnut u Adema, protumačio kao Božiju moć.

Pored vegetativnog i animalnog života, Adem posjeduje jedan naročit i poseban duh. Uzvišeni je Ademu od Sebe, iz Svoje moći i Svojom voljom podario dio Svoje naročite slobode. Nakon stvaranja Adema, prva pojava moći, slobodne volje i slobode počinje izdavanjem Božijih naredbi i zabrana.

²⁰ *En-Nazi 'at*, 28.

²¹ *El-Hidžr*, 19.

²² *Tefsir burhan*, str. 557.

²³ Isto, str. 558.

وَكُلَا مِنْهَا رَغْدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرِبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونُوا مِنَ الظَّالِمِينَ

...Jedite u njemu u izobilju odakle vam je volja! Ali se ovom drvetu ne približujte da ne biste zlo sebi nanijeli!²⁴

Naredba o zabrani jedenja ili nejedenja: *Izvrši to, i kloni se toga i toga!*, ima smisla samo na području slobodne volje i nikako drukčije. Nasilnikom se može nazvati samo ona osoba koja je u svom djelovanju imala pravo izbora te je po vlastitoj volji odlučila da djeluje protiv zakona.

Iz rečenoga proističe zaključak da čovjek u pogledu volje i slobode vjeđovanja ima poseban položaj. Životinje su bezuvjetno potčinjene svojoj prirodnoj uputi. Primorane su slušati naredbe koje im dolaze iz njihovih nagona, bez da pitaju *kako* i *zašto*. Pri tome nemaju nimalo slobode ni slobodne volje. Čovjek je, međutim, u izvršenju naredbi razuma slobodan. On može u svom djelovanju na pravi način koristiti razum, a može i djelovati protiv razuma. Jednu stvar ovdje ne treba zaboraviti: čovjekova duša i tijelo, oblik i suština, razum i volja, i u najkraćem, on sam i sva njegova svojstva, u moći su Uzvišenoga Gospodara. Čovjek je stvorene koje je stvoreno po moćnoj volji Stvoritelja, on je biće koje je voljom Tvorca navuklo odoru postojanja i po Njegovoj egzistenciji čovjek opстојi. Jedina zbiljska i neograničena sloboda i volja djelovanja pripada svetoj Biti Božijoj i svim Njegovim svojstvima, koji postoje po toj neograničenoj Biti. On je neovisan o bilo čemu, a svi drugi ovise o Njemu. Na ovaj način čovjek u svom postupanju nije primoran i nije vezanih ruku. Tako je zato što su njegova djela utemeljena na razumu i slobodnoj volji, te njega nisu, poput životinja, na priliku osudili njegovi neizbjježni nagoni. S druge strane, čovjek nije potpuno i bezuvjetno slobodan, zato što on sam, njegov život i sve druge njegove osobine postoje po moći Božijoj. Potpuno slobodan i zbiljski moćan je samo Uzvišeni Bog, Koji opстојi po Svojoj Biti. Čovjek je, u skladu sa iznesenim, smješten između položaja potpune slobode i potpune prinude. Hazreti Sadik, a.s., je rekao:

“Nema prisile, a ni potpune slobode, već je nešto između ovog dvoga.”²⁵

Prenosilac je hazreti Ridi kazao: “Neki naši ashabi vjeruju u predodređenost, a drugi vjeruju u ljudsku slobodnu volju.” Imam je u odgovoru rekao: “Zapiši! Uzvišeni Bog je kazao: ‘Sine Ademov, Mojom voljom ti si slobodan, snagom koju sam ti podario ti izvršavaš Moje zapovijedi, a

²⁴ El-Bekare, 35.

²⁵ Biharu-l-envar, sv. 3., str. 6.

posredstvom blagodati slobodne volje koju sam ti darovao ti Mi iskazu-
ješ nepokornost i neposlušnost.”²⁶

Suština izlaganja hazreti Ride je da čovjeku nije sve predodređeno, jer on vlastitom voljom odlučuje da li će nešto učiniti ili ne, s tim što je njegova volja utemeljena na Božjoj milosti. On Božijom voljom posjeduje volju, i moći Gospodara svjetova posjeduje slobodnu volju i snagu. Potpun govor o ovome jeste rečenica koja se često izgovara:

“Allahovom moću i snagom ustajem i sjedam.”

Mi posjedujemo slobodu izbora i volju, i mi po svom slobodnom htijenju ustajemo i sjedamo, s tim što mi sami, naš život, naša sloboda, naša volja te svi naši materijalni i duhovni poslovi, opстоje i djeluju po snazi i moći Uzvi-šenog Gospodara. *Ako On, Uzvišeni, na tren uskrati, sva tjelesa će propasti.* Prema tome, druga razlika između razuma i nagona je u tome da nagoni dje- luju pod prinudom, a da je čovjek u izvršenju zapovijedi razuma slobodan.

3. Sljedeća razlika između nagona i razuma je u tome što je broj nagona ograničen i što su savršenstva koja proizlaze iz nagona stalna, postojana i nepromjenjiva te nikada ne prelaze svoju zacrtanu mjeru, dok čovjek, kao onaj koji posjeduje razum i slobodu, zasluzuće neograničen napredak i neograničenu razinu savršenstva. Koliko god da napreduje, opet postoji dovoljno prostora za napredovanje. Upravo zato se ljudska zajednica, u svjetlu promišljanja i rasuđivanja, kreće ka visinama te je u svakom znanju i umijeću došlo do hiljada promjena i postepenih usavršavanja u različitim oblastima ljudskog življjenja. S druge strane, životinje, koje su zatvorene i ograničene u tvrdavi nagona, ostale su na istom stepenu desetine stoljeća i ni jedan korak nisu načinile u smjeru napredovanja ka nečemu novom, na-prednjem i uzvišenjem.

Iako su životinje nagonskim uputama sačuvane od grešaka i zastranje-nja, suprotno čovjekovom razumu koji je višekratno izložen greškama i omaškama, te iako su nagoni donijeli najtačniji i najbolji red i disciplinu u životu životinja i čovjek se dosad nije približio disciplini i redu sličnom onom koji uspostavljaju nagoni kod životinja – ipak sve ove manjkavosti razuma nisu razlog da se razum i dalje ne smatra neuporedivo vrjednjim od nagona.

Računar tačno, vrlo brzo i uredno daje odgovore na matematičke zadatke i čovjek nikada ne može s takvom brzinom i preciznošću davati odgovore,

²⁶ ‘Ujunu ahbari-r-Rida, sv. 1., str 144.

ali računar ne čini ništa više od onih nekoliko jednostavnih radnji. Životinjski nagoni su u svojoj uređenosti i brzini, ali i ograničenosti, poput računara. Prednost i nadmoć razuma čovjeka nad nagonima životinje upravo su srazmjeri prednosti razuma inžinjera koji je izumio računar nad samim računarom. Odgovori računara ne proizlaze iz razmišljanja. Životinje, također, svoje radnje ne izvode na osnovu razmišljanja i promišljanja.

Iako životinje nisu svjesne sebe niti svog okruženja, sa zadivljujućom tačnošću bivaju upućene putevima istine, dok čovjek nije takav. Kao da je život na putu usavršavanja i očitovanja izabrao dva različita puta: put nagona te inteligenciju i volju.

Sva živa stvorenja, izuzev čovjeka, posjeduju stanovito iskonsko znanje o svijetu i o sebi samima. Ovi nagoni ih na potpuno siguran i pouzdan način pokreću radi uspostavljanja veze sa istinom. Prema tome, nemaju obmanjujuću slobodu. Samo stvorenja koja posjeduju razum mogu biti obmanuta i ona se zbog toga mogu usavršavati. Insekti, nasuprot tome, nisu ovakvi i njihove skupine već desetine hiljada godina ne trpe nikakve promjene u svom ponašanju.

Za razliku od žene, ženka psa nikada ne grieši u čuvanju svoje mladunciadi. Ptice dobro znaju kada trebaju sagraditi gniazdo. Isto tako, pčele odlično znaju koju materiju da upotrijebe za odgoj matice, radnika ili vojnika u košnici. Životinje nemaju slobode da bi, poput čovjeka, živjele u skladu sa svojim prohtjevima. Čovjek još uvijek na pravi način ne poznaje put i način upravljanja sobom i zato nikada nije bio uspješan u osnivanju jedne postojane civilizacije. Kao da čovjekov razum još uvijek nije dospio do onog stepena savršenstva da bi mogao urediti ljudski društveni život kao što to čini, npr. zajednica mrava. Stoga naš najveći trud treba biti uložen u jačanje psihološke snage u nama.²⁷

Neke životinje, poput konja, pasa i majmuna, intelligentne su i donekle podložne odgoju i dresuri. Dreser ih može poučiti nekim osobinama, ali plemenito bogatstvo razuma, koji je izvor razmišljanja te naučnog razvoja i napretka, pripada samo čovjeku. Upravo zato su odgoj i dresura pametnih životinja donekle korisni.

Bez sumnje, konja ne možete odgojiti da učestvuje na sjednici vijeća fakulteta posvećenoj atomskoj energiji te očekivati da on iznosi svoje mišljenje o razbijanju atomske jezgre. Koliko god dobro psa izdresirali, on nikada neće biti u stanju da se bavi istraživanjem na polju leukemije i liječenja leukemije. Ma koliko životinja bila intelligentna, ona u svom životu slijedi samo nagone i nema ni snage da se suprotstavi prirodnoj uputi.

²⁷ *Rahe zendegi*, str. 28.

Iako kod životinja poput majmuna, slonova i pasa pored nagona postoji i oblik inteligencije, ipak će one uvjek u svojim postupcima slijediti nagone.²⁸ Hazreti Sadik je kazao Mufaddalu:

“Razmisli o građi majmuna, i o tome da mnogi njegovi dijelovi i organi liče na one kod čovjeka: glava, lice, ramena, prsa, probavni organi. Osim toga, on posjeduje naročitu inteligenciju kojom razumijeva gestove svoga dresera.

Čovjek treba od ove životinje uzeti pouku i shvatiti da je i on sam sačinjen iz životinjske prirode i životinjskog roda. Zbog svih sličnosti koje postoje između majmuna i čovjeka, da Uzvišeni nije čovjeku podario prednost u inteligenciji, razumu i govoru, onda bi i on bio poput nekih životinja. Ono po čemu se majmun, pored svih sličnosti, ipak razlikuje od čovjeka, i što ga svrstava u red niskog životinjskog roda, jeste upravo manjkavost razuma, svijesti i govora.”²⁹

3. Treća razlika između razuma i nagona jeste u tome što se ljudska karavana, na tragu korištenja razuma i promišljanja, neprestano kreće ka većim i uzvišenijim položajima savršenstva, dok su životinje zatvorene i zatočene u tvrđavi nagona.

One životinje koje posjeduju inteligenciju u određenoj mjeri se mogu dresirati, iako i one žive na temelju postojanih nagona i iskonske upute.

4. Još jedna razlika između razuma i nagona je u tome da nagoni prirodnim rastom životinje spontano prelaze iz mogućnosti u zbiljnost te ne zahtijevaju nikakvu poduku i učenje, dok razum velikom pažnjom i valjanim naučavanjem jača i postepeno postiže svoje unutarnje usavršavanje koje se očituje i vani. Drugim riječima, razum iz mogućnosti prelazi u zbiljnost. Razum u svjetlu nužne brige dobija život koji mu pripada i ukoliko ne bude imao ispravan odgoj i ne bude korišten za razmišljanje, odumrijet će i razumski potencijal će ostati neiskorišten. Najveći cilj Božijih послanika, naročito našeg dragog Poslanika, s.a.v.a., jeste oživljavanje razuma i odgoj ljudskog promišljanja.

يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءامَنُوا أَسْتَحِبُّوْا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ إِذَا دَعَّكُمْ لِمَا تُحِبُّ كُمْ

O vjernici, odazovite se Allahu i Poslaniku kad vas poziva onom što će vam život dati!³⁰

²⁸ Rabe zendegi, str. 28.

²⁹ Biharu-l-envar, sv. 2., str. 301.

³⁰ El-Enfal, 24.

Širk, mnogobožačka zlodjela i sahranjivanje živih djevojčica, posljedice su ubijanja razuma i gašenja svjetiljke uma.

Imam Ali, a.s., je rekao:

“Čovjekovo tijelo ima šest stanja: zdravlje i bolest, smrt i život, spavanje i budnost. Čovjekova duša također ima šest stanja. Život duše je znanje, a njena smrt je neznanje. Bolest duše je sumnja, a njeno zdravlje je uvjerenost. Spavanje duše je nemar, a budnost duše je čuvanje i pažnja.”³¹

Sreća pripada onome ko svoju dušu oživi znanjem, a ozdravi uvjerenjem i budnom pažnjom. Islam je razmišljanje, upotrebu razuma te izučavanje “knjige stvaranja” postavio na mjesto najuzvišenijeg ibadeta i ovo shvatanje je potkrijepio nizom ajeta i hadisa.

Hazreti Ali, a.s., je svom sinu Hasanu, a.s., preporučio:

“Nijedan ibadet nije vrijedan kao razmišljanje o Božijem – neka je uzvišen – stvaranju.”³²

Da bi čovjek krenuo uzlaznom stazom ljudskosti, on treba razmišljati, treba oživljavati svoj razum, a naročito razmišljati o preciznoj Božjoj knjizi stvaranja, ispisanoj moćnim perom Njegove Jednoće. Na ovaj način čovjek stiže do najvećeg stepena ljudskosti.

Iz cjeline iznesenog može se zaključiti da se životinje upućuju nagonskom uputom, a čovjek razumom. Savršenstvo proizašlo iz nagona uvijek je određeno, ograničeno i nepromjenjivo, dok je razum čovjeka uvijek usmjeren napretku i krajnjem savršenstvu. Nagoni nemaju potrebe za odgojem i školovanjem i sami po sebi dolaze do izražaja, dok razum ima potrebu za valjanim odgojem i školovanjem da bi se iz stanja mogućnosti pretošio u zbiljnost.

Ovdje je važno istaći da razvoj i usavršavanje razuma ne tvori cjelokupnu ljudsku sreću, već u čovjeku, osim razuma, postoji i drugi važan kapital, a to su osjećanja. Bez sumnje, bitno je da i osjećanja, poput razuma, s velikom pažnjom budu valjano odgojena i oživljena – čime razum i osjećanja, rame uz rame, prelaze svoju stazu usavršavanja. Na temelju ove dvije od Boga darovane čovjekove moćne snage i potencijala čovjek može postići položaj koji zaslužuje.

Iako nas narednih dana očekuje iscrpnija rasprava o emocijama, gdje će se pokazati kolika je vrijednost osjećanja u odgoju, ali i u svim vidovima života, danas ćemo ukratko, u sklopu govora o razumu, kazati nekoliko rečenica o osjećanjima.

³¹ *Biharu-l-envar*, sv. 14., str. 398.

³² *Sefinetu-l-bihar (fikr)*, str. 382.

Uloga razuma i osjećanja

Razum u osiguravanju sreće predstavlja ključnog vodiča i upućivača, ali osnovna snaga pokretanja čovjeka leži u osjećanjima. Razum je u životu poput pravde u društvu nužan i potreban, ali su i razum i pravda hladni bez ljubavi. Činilac spajanja i povezivanja zajednice i tvorac ljubavi jesu osjećanja. Uzvišeni je u časnom Kur’anu riječi *pravednost* i *dobročinstvo* upotrijebio zajedno. Na jednom mjestu ljudima se naređuje oboje:

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَإِلَيْهِ حُسْنٌ

Allah zapovijeda pravdu i dobročinstvo...³³

Društvu je za određivanje ljudskih granica i prava potrebna pravda, ali ga osjećanja i dobročinstvo obogaćuju ljubavlju i samilošću. Hrana razuma je nauka, a hrana osjećanja su moral i vrline. Bez sumnje, razum predstavlja osnovu čovjekove sreće, ali je čovjek u traganju za drugim voljenim koji mu daje duh i uzbuđenje, i koji ga čini radosnim i poletnim, a to su osjećanja. Svako samožrtvovanje i svaka nesebičnost, naklonost i ljubav, samlost i pružanje pomoći, zaljubljenost i zanos – odnosno sve – proizlaze iz osjećaja.

Nijedna osoba neće sebe žrtvovati zarad neke naučne činjenice. Zidovi koji su uzdignuti neznanjem, slabošću i lijenošću nikada neće pasti zbog logike. Ono što čovjeka pokreće na rad nije logika, ali jesu uvjerenja. Razum ne može dati snagu življenja u skladu sa prirodom stvari. Razum se zadovoljava ulogom da nam samo osvjetljava put, ali nas on nikada ne vodi naprijed. Kada se na putu sučelimo sa preprekama, nikada ih nećemo savladati ako nas iz dna duše ne pokrene neki emotivni naboј kojim ćemo savladati prepreku. Samo ljubav može u nama pokrenuti vatru čežnje i poleta te nas vedra lica odvući na bolni put žrtvovanja. Iščitavanje knjige prava sigurno ne podiže u nama ovaj potrebni žar i polet.³⁴

U istoj mjeri u kojoj čovjek ulaže napor na putu shvatanja naučnih činjenica, oživljavanja svojih umnih potencijala, i svakog dana ostvaruje novi napredak, potrebno je da učini i napor u pročišćenju svoje duše, da svoju ljudskost oživljava te da zadovolji svoja čista osjećanja posredstvom moralnih vrlina. Jer zajednica koja bude posjedovala znanje i nauku, ali ne

³³ En-Nahl, 90.

³⁴ Rahe zendegi, str. 113.

bude imala morala i duševnih vrlina, bit će nepodnošljiva i u tom društvu neće biti mira i sigurnosti. Ljudi su poput putnika na brodu koji je zadesila oluja i svakog trenutka očekuju da se utope i potonu. Zanemarujući vjersku dimenziju, moralne kvalitete i čiste vrline su neizbjježne nužnosti života jedne sretne ljudske zajednice.

Hazreti Ali, a.s., je kazao:

“Kada se ne bismo nadali Džennetu, niti se bojali Džehennema, dakle, niti očekivali nagradu niti kaznu, i dalje bi se trebali držati moralnih osobina, jer nas moralne osobine (i duševne vrline) i na Ovom svijetu upućuju na put uspjeha.”³⁵

Moralne osobine

Jedan važan dio sreće i uspjeha svake zajednice duguje se moralnim osobama baš kao što se značajan dio nesreće i zle kobi zajednice događa zbog moralnog posrnuća i duševne nepočudnosti.

Hazreti Ali je kazao:

“Koliko li je uglednika koji su zbog lošeg morala pali u poniženje, i koliko li je samo poniženih koji su se na temelju dobrog morala uspeli na položaj slave!”³⁶

Hazreti Sadik, a.s., je rekao:

“Dobar moral uvećava opskrbu.”³⁷

Hazreti Ali, a.s., je rekao:

“U prostranstvima moralnih vrlina nalaze se riznice opskrbe.”³⁸

“Dobar moral je najbolji prijatelj.”³⁹

Jedno od najboljih bogatstava Božijih vjerovjesnika, a.s., koje je ujedno važan činilac uspjeha i uticaja na ljude u zajednici, jesu čisti moral i lijepa narav.

³⁵ *Adabu-n-nefs*, sv. 1., str. 26.

³⁶ *Sefinetu-l-bihar (hulk)*, str. 410.

³⁷ *Biharu-l-envar*, sv. 68., str. 396.

³⁸ Isto, sv. 75., str. 53.

³⁹ Isto, sv. 68., str. 396.

“Zaista je Allah, dž.š., slao vjerovjesnike, a.s., oplemenjene visokim moralom.”⁴⁰

Časni Poslanik, a.s., je kazao:

“Poslan sam da usavršim plemenitu čud.”⁴¹

Velika društvena greška današnjice je što se izbjegava slijedenje uzvišenog duhovnog zakona. Prisilom se duša ograničava na intelektualne potencijale te se ulaže trud u odgoj ovih racionalnih snaga, jer misao uz pomoć znanja uspostavlja vlast nad svim stvarima, ali su zaboravljene druge mentalne i psihološke aktivnosti. Ljudi danas još nisu svjesni koliko je izbjegavanje uzvišenog duhovnog zakona opasno te misle da je intelektualno odgajanje istovjetno duhovnom i psihološkom odgoju, a još nisu shvatili da pored razuma postoje duševne djelatnosti koje su neophodne za ispravan životni pravac. Postepeno ovladavanje osobina poput duševne ružnoće, zaprljanosti, neučitivog ponašanja, alkoholizma, pretjerane raskoši, zavidnosti, ružnog govora, zlobe, laži i izdaje – događa se onda kada se pogaze duhovna načela i zakoni.⁴²

Velika greška modernista je što ni na kakav način ne obraćaju pažnju na usavršavanje duše. Značajan dio ljudi ne prelazi duhovnu i psihološku zrelost 12-godišnjaka ili 13-godišnjaka.⁴³

Odgoj razuma i osjećanja

Znanje i moral su dva moćna krila za čovjekov let do zenita ljudskosti. Društvo koje uporedo oživljava razum i osjećanja te ljudi koji posjeduju znanje i moral predstavljaju najsretnije ljude svijeta. Snagom znanja oni idu ka napretku i savršenstvu, a snagom osjećanja i morala uspostavljaju čisto ozračje ljudskosti ispunjeno ljubavlju i samilošću. Takvi ljudi u savršenoj ljubavi i prijateljstvu žive zajedno.

Gdje bude morala i osjećaja, ali ne bude znanja – tu nema napretka. Tu se ne shvataju zbilje svijeta stvaranja, tu je čovjek liшен užitka tehnološkog napretka i naučnog usavršavanja i ostat će uskraćen za udio u sjajnim naučnim pobjedama.

Gdje ima znanja, a nema vjere i morala, gdje ima nauke, ali nema bogobojaznosti, te gdje ima znanja, ali nema ni spomena o moralnim i ljudskim

⁴⁰ *Sefinetu-l-bihar (hulk)*, str. 410.

⁴¹ Isto.

⁴² *Rahe zendegi*, str. 67.

⁴³ Isto.

vrlinama – tu će se pojaviti sebičnost i karijerizam, tu nečistoća i izdaje vode ljudе ka glibu propasti i nesreće, tu divljaštvo i međusobno nasilje oduzimaju mir i spokoj. O ovakvim ljudima treba kazati:

*Znanje, imetak, veličina, položaj i novac,
U rukama osoba lošega roda nered proizvode.*

*Pijanom crnom robu dati u ruke mač
Bolje je nego da nauka dođe u ruke nečovjeka.*

Stručan inžinjer za pravljenje automobila vodi računa o ravnoteži snage motora i snage kočnice. Stoga, koliko motor učini jačim i kočnice mora učiniti jačim, jer u slučaju opasnosti, kada se npr. auto nađe iznad neke provalije, treba ga moći zaustaviti – u suprotnom će se ono srušiti u provaliju.

Napredak nauke u modernom svijetu predstavlja svakodnevno usavršavanje i jačanje snage motora pokretača društva, a moralne odlike imaju ulogu kočnice koja treba čovječanstvo zadržati na ivici provalije i sačuvati od propasti i nestanka. Čovječanstvo je sretno onda kada u poređenju sa naučnim napretkom svijeta postigne isti takav napredak u vjerovanju i moralnim vrlinama, kako bi nauka bila plodonosna i od koristi čovjeku.

Nažalost i na nesreću današnjeg čovječanstva, savremena ljudska civilizacija zastranila je u odnosu na ovaj put, kao da se drži pravila: koliko god napredujemo u nauci, toliko nazadujemo u bogobojaznosti i moralu.

Današnji svijet, sa slabostima u vjerovanju i moralu, jeste poput auta bez kočnica – auta koje nije sigurno na svom putovanju, te čovječanstvo u budućnost putuje sa strepnjom i zabrinutošću. Svakog trenutka živi u strahu kada će se svijet naći na ivici provalije, kada će zapovjednici narediti otvaranje vatre te kada će naučna moć odvući svijet u vatru i krv i u nekoliko sati potpuno uništiti zemaljsku kuglu.

“Ukoliko svijest ljudi bude slobodna i ne bude slijedila razumske percepcije ili nadahnуća moralnih vrijednosti, onda će to biti jako opasno. Naša inteligencija ne samo da nas vuče u smjeru materijalizma već nas vuče ka životinjskoj razini.” Ovi redovi su napisani prije nego što je svijet otkrio atomsku bombu. Otkriće atomske bombe našem govoru daje veću važnost. Iznenada ljudi u svijetu postaju svjesni da jedna naučna pobjeda može cijelo čovječanstvo dovesti u nevolju. Odjedanput su zemlje koje nazivamo civilizovanim uvidjele da ih samo moralno jedinstvo može sačuvati od ovih opasnosti.

Vremena je tako malo da se jedini put spaša može postići putem pisanih ugovora, ali svako zna da povjerenje i pouzdanje u ove ugovore ne može biti veće od povjerljivosti osobe koja ih je potpisala. Ako osoba nije iskrena i

povjerljiva, te ako ne bude predstavnik naroda koji podržava njegovu riječ i čast, ugovor nema nikakvog smisla. Po prvi put u historiji sučeljavanje čistog razuma i moralnih vrijednosti predstavlja pitanje od životne važnosti. Naša želja je da se čovjek okoristi ovom lekcijom, ali, nažalost, sumnjamо da će tako i biti.⁴⁴

Znanje u okrilju vjere

Prvi kur'anski ajeti objavljeni Božijem poslaniku temelje se na načelu vjere i znanja.

أَقْرَأَ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي حَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْإِنْسَنَ مِنْ عَلَقٍ

Citaj, u ime tvoga Gospodara, Koji stvara, stvara čovjeka od zmetka!⁴⁵

أَقْرَأَ وَرَبِّكَ الْأَكْرَمُ ﴿٢﴾ الَّذِي عَلِمَ بِالْقَلْمَنِ ﴿٣﴾ عَلِمَ الْإِنْسَنَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٤﴾

Citaj, plemenit je Gospodar tvoj, Koji Peru podučava, Koji čovjeka podučava onome što ne zna.⁴⁶

Osnova ljudske sreće leži u vjerovanju i znanju. Međutim, časni Kur'an daje prednost vjerovanju u Boga nad znanjem te se razumije da je znanje smješteno u okrilju vjere, tj. valjanog vjerovanja.

Prema tome, znanje koje se nalazi u okrilju vjere sigurno je od svake opasnosti i kao takvo postaje osnova sreće i zadovoljstva. Međutim, ukoliko znanje bude odvojeno od vjerovanja u Boga, ono može dovesti do nenadoknadivih nesreća.

Zdrav odgoj djece

Ispravan odgoj razuma i osjećanja, koji predstavljaju osnovu ljudske sreće, treba početi od djetinjstva. Vrijeme djetinjstva je najbolje za učenje ispravnog puta življenja. To je vrijeme kada dijete ima izuzetno izražene sposobnosti slijedeњa, oponašanja i primanja. Svi pokreti i postupci, svi govor i ponašanja odgajatelja, s punom pažnjom bivaju zabilježeni u dječijoj psihi

⁴⁴ Sarnevešte bešer, str. 180.

⁴⁵ El-'Alek, 1-2.

⁴⁶ El-'Alek, 3-5.

kao na filmskoj traci. Istovremeno sa tjelesnim rastom, dijete treba stasati i jačati i u psihološkom smislu. Na isti način kako se treba ophoditi prema tjelesnom zdravlju djeteta, treba potpunu pažnju obratiti i na njegovo emotivno i duhovno zdravlje. Istinat govor, čistoća, kultura ophođenja, pravilan odnos prema svojim dužnostima, samilost, dobrohotnost, osjećaj odgovornosti, kao i desetine drugih pohvalnih osobina, ono su čemu u vrijeme djetinjstva treba podučiti dijete. Kod osoba koje u djetinjstvu nisu odgojene na pravi način mijenjanje lošeg karaktera bit će vrlo teško kada odrastu. Najsretnije su one osobe koje su na početku života dobile valjan i zdrav odgoj i koje posjeduju plemenita svojstva. Dijete će kad odraste bez ikakva napora i potrebe za dodatnom samoizgradnjom te osobine staviti u pokret.

Roditelji imaju velik udio i odgovornost u postavljanju temelja sreće svojoj djeci. Naročito to ima majka, na koju pada veći dio tjelesnog i psihološkog odgoja, i koja je ustvari prvi djetetov učitelj.

*Majke, umne i pametne, trebaju
odgajati mudru djecu u krilu svome,
Majka učitelj, a dijete učenik,
Okrilje majke bijaše prva škola.
Današnja kći što sutrašnja majka je,
Treba imati plemenitu narav i sjajnu misao,
Da nauci i umjetnosti posveti pažnju,
A ne da se okrene srebru, rubinima, draguljima i koraliima.
Čednost je bitna, a ne ljepota lica i stas,
Pobožnost je bitna, a ne šarena obuća i odjeća.
Najbolja odjeća je ona što je ponosna na tvom tijelu,
Bila to svila ili obični lan.*

Jednoj zreloj osobi teško je da sa sebe ukloni sve učinke pogrešnog psihološkog, moralnog i intelektualnog odgoja. Pored toga, loše navike se ne mogu u potpunosti iskorijeniti. Samo one osobe koje se od najranijeg doba naviknu na poslušnost zakonima života imat će potpuno ispravnu životnu putanju.

To je dužnost i obaveza roditelja, koju moraju posebno obavljati u prvim godinama života djeteta. Ukoliko ne budu upoznati sa psihofizičkim tehnikama odgoja djeteta, koje zavise od uzrasta, pola i sredine, neće moći ispuniti ovu važnu obavezu. Naročito majka treba biti upoznata s tim činjenicama. Da bi podučavanje i odgoj bili korisni, sa odgojem treba početi mnogo ranije nego što se to danas uobičajeno radi. Dakle, već u prvim sedmicama nakon rođenja treba obratiti pažnju na fiziološka pitanja, a nakon prve godine početi obraćati pažnju na psihološka pitanja. Vrijednost vremena za dijete i za roditelje nije ista. Jedan dan u prvoj godini djetetova života mno-

go je duži od jednog dana u tridesetoj godini, i možda se šest puta više fizioloških i psiholoških događaja odvija u prvim godinama života. Stoga ne treba dragocjeno razdoblje djetetova djetinjstva proći bez “obrađivanja” i “sijanja”. Izgleda da je najvrjednije usmjeravanje djeteta u prvih šest godina, kada je njegovo podučavanje pravilima života najplodonosnije.⁴⁷

Hazreti Ali, a.s., je svom sinu Hasanu, a.s., kazao:

“Srce djeteta je poput zemlje u kojoj nema nikakva sjemena. Bilo kakvu sjemenku da baciš u nju, ona je odmah primi u sebe. Počeo sam te odgajati prije nego je tvoje odgojivo srce postalo kruto i prije nego što su ti razum obuzele raznolike potrebe.”⁴⁸

Stranica dječijeg srca je čista, bez prljavštine i na njoj nema nikakva sjećanja – dobrog ili lošeg. Odgovorni očevi i majke su oni koji u najvećoj mjeri koriste ovu priliku i ukrašavaju djetetovo čisto srce čistim i moralnim slikama. Prije nego što počne razmišljati, dijete ima razvijene osjećaje te ono u prvom razdoblju života mnogo više koristi emocije nego razum. U cijelom svijetu djecu nakon šest godina šalju u školu, jer je to vrijeme kada kod djeteta počinje postepeno cvjetati razum, dok je ono mnogo ranije već krenulo sa emotivnim aktivnostima.

Dok još uvijek ne shvata razumske i racionalne argumente, dijete jako dobro shvata emotivne reakcije. Tako ono dobro razumijeva srdžbu i bijes, blagost i mehkoću, tepanje i nježnost, poštivanje i nepoštivanje. Svi ovi emotivni činioци utiču na dijete i stvaraju u njemu pozitivne ili negativne učinke.

Oblikovanje djetetovih moralnih i poželjnih ili nemoralnih i nepoželjnih osobina tiče se upravo ovog doba, te ispravno roditeljsko vodstvo u ovom uzrastu, u ovim djetetovim osjetljivim godinama, velika je roditeljska zadaća.

Općenito, pitanje valjanog odgoja djetetovih osjećanja jeste i najvažnija stvar samog odgoja djeteta. Na prvoj stepenici, sva odgovornost za ovu dužnost i obavezu pada na roditelje. Ispravan odgoj osjećanja na potpun i zadovoljavajući način odvija se u topлом porodičnom okrilju, naročito u krilu majke pune milosti, koja je razumna i učena. Obdaništa nikada ne mogu zamijeniti porodicu i majku i ne mogu sva skrivena dječija osjećanja na valjan način oživiti te uputiti dijete na prirodan i iskonski put.

Danas sam ukratko progovorio o osjećanjima, u sklopu teme razuma. Nadam se da će u narednim danima o ovome više govoriti, da bi se bolje shvatila važnost odgoja osjećanja sa vjerskog i naučnog stanovišta, te da bi cijenjeni slušaoci na potpuniji način mogli izvršavati svoje dužnosti.

⁴⁷ *Rahe zendegi*, str. 118.

⁴⁸ *Nehdžu-l-belaga*, sv. 3., str. 40.

8. PREDAVANJE

فَلَيَنْظُرْ إِلَى نَسْنُ طَعَامِهِ^١

Neka čovjek pogleda u branu svoju!¹

Doba djetinjstva kod ljudi traje mnogo duže od ranog doba kod svih životinja. Pod razdobljem djetinjstva podrazumijeva se doba kada dijete nije sposobno brinuti se samo o sebi, već mu je potrebna pomoć roditelja.

Neke životinje uopće nemaju doba djetinjstva. Takav je slučaj kod riba i insekata. Ribe samo polože jaja, a o tim jajima se brine sama priroda. Stvaralački zakoni Božije sADBbine ih unapređuju. Onog dana kada ribice progleđaju iz svojih jaja, one počnu samostalan život, samostalno se hrane i nemaju nikakve potrebe za roditeljima.

Neke životinje, poput zvijeri, ptica i drugih četveronožaca, imaju djetinjstvo, jer nakon rođenja izvjesno vrijeme zbog hrane i pažnje ovise o ocu i majci, dok neke ovise samo o majci. Ali, općenito se može reći da vrijeme djetinjstva mladunčadi životinja traje od nekoliko sedmica do nekoliko mjeseci. Vrlo rano ta mladunčad počinje samostalan život bez potrebe za roditeljskom pomoći, dok je vrijeme djetinjstva ljudskog podmlatka i njegove ovisnosti o roditeljima mnogo duže.

Tjelesna građa mladunčadi životinja brzo se razvija i u kratkom vremenu životinje postaju sposobne da se okorištavaju životom, dok je tjelesni rast djece usporen i potrebno je dosta vremena do sazrijevanja. Djetetu treba nekoliko mjeseci da bi moglo rastaviti svoje prste i nešto uzeti. Djetetu treba godina dana da bi moglo hodati puzajući i padajući. Trebaju mu dvije godine da bi počelo izgovarati riječi. Nekoliko godina mu treba da bi svijet oko sebe shvatilo kao svoju kuću, a treba mu više godina da postane neovisno i da se može u društvu pojavljivati kao samostalna ličnost.

Mladunče sisara doji nekoliko sedmica ili nekoliko mjeseci mlijeko svoje majke, koja se o njemu brine, a zatim ga prepušta njemu samom, zato što se ono u ovom kratkom vremenu osposobilo za život u svim životnim uvjetima i okolnostima.

¹ 'Abese, 24.

Dijete čovjeka, međutim, dvije godine potroši samo na dojenje i u tom vremenu njemu je potrebna sva neophodna pažnja, higijena i briga o zdravlju. Pored toga, vezano za dijete mora se voditi briga i o drugim činiocima kao što su: hladnoća, toplota, briga da se ne sprži, da se ne utopi, da ne padne sa visine. A tu je još i niz drugih činilaca čuvanja. Kada prekine dojenje, dijete nije sposobno za život. Ono je i dalje nemoćna beba koju treba čuvati i paziti i proći će godine dok ono bude osposobljeno za samostalan život.

Iako brzina rasta mišića životinjske mladunčadi i njen usporen rast kod čovjeka predstavlja jedan od činilaca kratkog djetinjstva životinja, važan razlog dužine djetetove dobi djetinjstva povezan je sa obrazovanjem i odgojem. Mladunče životinje svoj program života stiče neposredno, po automatizmu, putem od Boga danih nagona, i njemu u tome ne treba nikakav drugi učitelj. Mladunče životinje samo kratko razdoblje doji, i samo u tom razdoblju mu treba čuvanje, dok se ne osamostali, za razliku od čovjekovog podmlatka, kojem treba i hrana, i njega, i higijena. Dijete od majke uči program života. U zbilji, majke dvojako hrane svoju djecu: one im daju tjelesnu i duhovnu hranu. Osim što hrani tijelo djeteta, majčino naručje je i škola odgoja djeteta i ova škola traje veoma dugo. Sve dok potomak ne izade iz ove škole, on se smatra djetetom. Zato djetetu treba majka i ono ne može živjeti samostalno.

Tjelesna i duševna hrana

Kao što tijelo djetešceta ima potrebu za hranom, i njegovu dušu treba hraniti. Prirodan i uravnotežen tjelesni razvoj je pod uticajem zdrave hrane. Pravilan rast i razvoj djetetove duše također je povezan sa ispravnim odgojem i zdravim psihološkim podizanjem.

Časni Kur'an kaže:

فَلَيَنْظُرْ أَلِإِنْسَنُ إِلَى طَعَامِهِ²

Neka čovjek pogleda u hranu svoju.²

Izvanjski gledano, u ovom ajetu se govori o biljnoj hrani kojom se čovjek prehranjuje, jer u narednim ajetima Kur'an govori podrobnije o padanju kiše, rastu bilja, drveću sa voćkama. Proučavanje hranjivih materija i detalja koji se nalaze u biljkama i životinjama doprinosi jačanju vjere u Boga i Sudnji

² 'Abese, 24

dan. Sa stanovišta prirodnih nauka, ovo pruža pogodno široko tlo za čovjekovo istraživanje i pravilno korištenje potencijala prirode.

Hazreti Bakir i hazreti Sadik su hranu u ovom ajetu protumačili kao nauku:

“Neka čovjek pogleda u svoju hranu – tj. neka pogleda u znanje koje stiče i od koga ga stiče (jer je to hrana kojom hrani svoju dušu).”³

“Neka pogleda čovjek u hranu koju stiče!” Upitah (prenosilac predaje): “Koju hranu?” “Znanje koje stiče i od koga ga stiče.”⁴

Iskoristit ćemo ova dva hadisa te ćemo danas u određenoj mjeri govoriti o obrazovanju i odgoju na temelju upravo ovog izraza *duševna hrana*.

Iako je moguće sa nekoliko aspekata upoređivati tjelesnu i duševnu hranu i iz tog poređenja izvući ogromne koristi, ipak ćemo danas o ovoj temi raspravljati iz dva ugla:

1. zdravlje i čistoća hrane,
2. potpunost i sveukupnost hrane.

Prije nego načinimo kratku usporedbu, nešto ćemo reći o značaju tjelesne i duhovne hrane i putevima duhovne i tjelesne prehrane.

Poput ostalih živih bića, čovjek ima potrebu za hranom, jer samo hranom može održati svoje opstojanje, a bez hrane umire. Sve njegove strasti i nagoni, koji su izvorište mnoštva drugih djelatnosti, dolaze do izražaja tek nakon što preko hrane dobiju energiju te tako on biva potaknut na kretanje, posao, rad i pregnuće. Neki su neuki ljudi u minulim vremenima pogrešno mislili da Božiji poslanici, a.s., zbog svog visokog duhovnog položaja, nemaju potrebu za hranom. Kur'an ove pogrešne stavove na odlučan način pobija:

وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَداً لَا يَأْكُلُونَ الْطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَلِدِينَ ﴿١٢﴾

Nismo ih Mi kao tijela koja ne jedu hranu stvarali, i oni nisu vječni bili.⁵

Gladovanje spada u najopasnija i najosjetljivija stanja čovjeka. Gladan čovjek je u položaju da svoju vjeru zaboravi, on tada gubi osjećaj za ljubav i samilost, spremjan je poput zvijeri po svaku cijenu napuniti stomak.

U trećem hidžretskom stoljeću u Basri se dogodio veliki prevrat. Sahebe Zendž je razdoblju od samo nekoliko godina, uz pomoć strašnih masovnih ubistava, zavladao tim područjem. Hiljade muškaraca, žena i djece pobio

³ *Tefsir burhan*, str. 1173.

⁴ Isto.

⁵ *El-Enbija*, 8.

je sabljom. Oni koji su sačuvali život danju bi se skrivali u strahu, a noću bi, preplašeni, izlazili iz svojih skrovišta u potrazi za hranom. Tada je došlo do potpunog obustavljanja rada i poslovanja. Stala je poljoprivreda i uzgoj stoke. Cijelim tim područjem zavladala je glad i suša. Jedno vrijeme ljudi su jeli pseće i mačije meso, da bi na kraju prešli na jedenje ljudskih leševa. A nekada su ubijali ljude na samrti i jeli njihovo meso. Zabilježeno je u historiji da je viđena žena koja je plačući nosila u ruci ljudsku glavu. Pitali su je zašto plače. Odgovorila je: "Gladni su se okupili oko moje nemocne sestre očekujući da mi sestra umre, pa da jedu njeno meso. Ona još nije bila ni umrla kada su oni počeli otkidati komade mesa s nje, ali su prema meni načinili nepravdu jer mi nisu dali mesa. Samo su mi dali ovu njenu glavu."⁶

Sestra je, uslijed gladi, toliko zaboravila na ljudska osjećanja da nije ni razmišljala o ubistvu svoje sestre i nije bila pogodjena time. Ona, dakle, plače što nije dobila komad mesa od sestrinog tijela.

Ljudska duša je živa posredstvom duhovne hrane. Čovjek koji se ne bude hranio znanjem i ne bude odgajao u sebi duhovne i ljudske osobine, sigurno ne živi ljudskim životom. Takav čovjek ima lik čovjeka, ali je i sa duhovnog i sa moralnog stanovišta bjedniji od svake krvoločne zvijeri i opasne štetočine.

Tijelo čovjeka izgrađeno je poput čvrste i zaštićene tvrđave, a koža tijela je poput zida koji sa svih strana okružuje tvrđavu. Krvni sudovi, koji predstavljaju glavne i sporedne puteve, nemaju dodira sa vanjskim okruženjem. Potrebne materije u tijelo dolaze izvana preko dva glavna puta: prvi je posredstvom probavnih organa, a drugi su disajni organi, jer tijelo samo preko ova dva sistema ima dodir sa vanjskim okruženjem. Samo preko njih tijelo unosi hranjive materije i druge životno važne elemente te tako održava život.

U tijelu postoje i organizovane odbrambene snage koje štite ova dva glavna puta iz svih pravaca. Nekada se dogodi da u tijelu, kroz jedan od ova dva puta, prođe opasna materija, čime se narušava zdravlje i nanose druge štete tijelu.

Krv, koja potrebne hranjive sastojke doprema tkivima, te hranjive sastojke dobija iz tri izvora: iz zraka, posredstvom pluća, iz sluzi, preko crijeva, i iz unutrašnjih žljezda za lučenje. Sve potrebne hranjive supstance tijela, izuzev kisika, dostavljaju se, izravno ili posredno, preko crijeva. Pored sve pažnje u odabiru hrane, sluz iz crijeva ponekada propusti neke nepoželjne materije koje prođu unutra.⁷

⁶ *Tetimmetu-l-munteha*, str. 380.

⁷ *Ensane našenahte*, str. 81.

Duša, psiha, mozak, razum, dakle cio duševni sklop, također nemaju neposredni dodir sa vanjskom okolinom. Dva su glavna puta koji duhovno izvanjsko okruženje povezuju sa duševnim sklopom čovjeka, a to su oči i uši.

Veliki dio misaonih percepcija i duševne hrane čovjeka dolazi kroz ova dva puta. Za razliku od unošenja hrane tjelesnim putem, gdje postoje od-brambene snage koje ne dozvoljavaju nepoželjnim supstancama da uđu unutra – a ipak se ponekada događa da opasne supstance prodrnu u tijelo te preko crijeva i plućnih bronhija uđu u njegovu unutrašnjost – kada je u pitanju duševna hrana, dva puta za snabdijevanje ovom vrstom hrane su oči i uši, kroz koje prolazi sve što je vezano za mentalni sklop i odgoj čovjeka, a sve što uđe kroz oči i uši – bez ikakve zapreke ulazi u dušu. Sigurno je da ovo povećava opasnost za dušu, jer svaka stvar, dobra ili loša, te svaka duševna hrana, korisna ili štetna, bez ikakve prepreke ulazi u dubinu misaonog aparata i na njemu ostavlja dobre ili loše tragove.

Zdravlje i čistoća hrane

Današnji govor će biti posvećen zdravlju i čistoći hrane. Bez sumnje, neke biljke, kao i meso nekih životinja, ne odgovaraju građi ljudskog tijela, i ako bi ih čovjek jeo, doživio bi trovanje i druge poremećaje. U toku minulih stoljeća, zbog pomanjkanja hrane, s jedne strane, i zbog nepoznavanja korisne i štetne hrane, s druge strane, čovjek je lovio i jeo meso bilo koju životinju koju bi našao: zmiju, psa, slona, insekte i sve ostale životinje, pa je uzimao čak i meso samog čovjeka, kao i pokvareno meso. Milioni ljudi su zbog trovanja hranom umrli ili su, u najmanju ruku, izgubili zdravlje. Čak se i danas neki narodi svijeta hrane na ovaj pogrešan način te jedu zvijeri, štetočine, pa i ljude. Ako nađu bilo koju od ovih hrana, oni je jedu i srazmjerne njihovoj štetnosti obolijevaju.

Rezultat geografskog istraživanja ishrane: Čovjek koji živi u prirodi, ne slijedi poput civilizovanih ljudi posebna vjerovanja. On jede sve što mu se nađe na putu: zmiju, insekte, njihove larve, pokvareno meso, meso psa, miša i ostalog. Naravno, sve ovo jedu kada ne nađu meso pripadnika svoje vrste.⁸

Jedna od velikih blagodati dolaska Božijih poslanika tiče se njihovog naučavanja o zdravoj ishrani. Vjerski prvaci još su davno jela podijelili na čista i nečista. Meso nekih životinja su označili kao dozvoljeno, a nekih

⁸ *Će midanam (Tagzijeje ensan)*, str. 11.

drugih kao zabranjeno. Svojim sljedbenicima su dozvolili da se hrane halal mesom i naložili da se ozbiljno uzdržavaju od haram mesa.

Danas je čovječanstvo, na temelju naučnog napretka, u određenoj mjeri spoznalo korisne i štetne vrste hrane. Savremeni čovjek se kloni jedenja nepogodnog i pokvarenog mesa, kao i mesa bolesnih životinja.

Učenjaci su ustanovili koje hranjive materije i koji mineralni i ostali elementi trebaju organizmu. Također su ustanovili kakve vrste sastojaka imaju raznolike vrste zelenog povrća, raznolike vrste životinjskih mesa te biljnih i životinjskih masti. Napravili su tabele za racionalizaciju hranjivih materija potrebnih jednom čovjeku u različitim dobima. Tako su na osnovu izračunavanja i iskustva ustanovili koju količinu i koju vrstu hrane treba jesti dvogodišnjak, desetogodišnjak, obični radnik, profesor koji se bavi intelektualnim radom, oronuli starac koji se odmara.

U savremenim državama milioni ljudi opremljeni su naučnim metodama i odgovarajućim uređajima te se, kroz razvoj zemljoradnje, voćarstva, stočarstva, u najvećoj mogućoj mjeri koriste prirodnim bogatstvima i tako osiguravaju hranu za svoje blagostanje i ugodan život.

Upoznavanjem korisnih i štetnih životnih namirница, s jedne strane, i uvećanjem proizvodnje različitih vrsta hrane, s druge strane, dokinut je nerед u ishrani u mnogim zemljama na svijetu. Danas ljudi mnogih zemalja nisu primorani da se, poput nekih naroda u prošlosti, hrane zvijerima, štetičinama, lešinama, otrovnim sastojcima i mesom bolesnih životinja.

Uprkos napretku koji su ostvarili zapadni naučnici, još uvijek ne vladamo potpunim podacima o korisnim i štetnim vrstama hrane i hranjivih sastojaka, te je mnogo aspekata koje ruka znanosti još uvijek nije dokučila.

Kao proizvod razvoja farmakologije i nutricionizma, došlo je do otkri- vanja mnoštva osobenosti i bezbroj koristi u hranjivim materijama. Svakog dana važnost hrane postaje aktualnija. Naročito u novije vrijeme izvršeno je mnoštvo istraživanja o hranjivim supstancama i tako otkriveno mnoštvo vrijednih informacija, ali se ipak može kazati da još nije obuhvaćen ni hijaditi dio, pa ni stohiljaditi dio koristi koje hrana sadrži.⁹

Islam je čak prije 14 stoljeća zabranio neke vrste hrane koje Evropa i Amerika još uvijek drže dozvoljenim. Zapadni narodi se još uvijek hrane govedom i ovčjom krvlju, dok su krv, svinjsko meso i jegulja muslimanima zabranjeni. Evropa i Amerika, također, dozvoljavaju pijenje alkohola, dok je on već u samom početku islama zabranjen. Bez sumnje, ova neispravna konzumacija predstavlja posljedicu nedostatnosti nauke i slabosti

⁹ E'džaze hurakiha, str. 15.

znanja na zapadu. Kada bi današnja nauka svestrano obznanila sve štete i koristi hrane, ljudi nikada ne bi pili krv, niti bi se trovali alkoholom. Neće proći mnogo vremena, a naučni napredak će iznjedriti jasne činjenice o štetnosti ovih vrsta hrane i pića te time potvrditi pređašnja naučavanja islama.

Uticaj hrane na čovjekovu psihu

Zanimljivo je da hrana ne samo da pozitivno ili negativno utiče na rad tijela već u pogledu duhovnosti i morala ostavlja dobar ili loš uticaj i na ljudsku psihu. Ovo je činjenica koju potvrđuju današnji naučnici, a koja odražava i jasan islamski stav.

Današnji moderni laboratoriji i medicinski uređaji u svijetu mogu analizirati hranu sa stanovišta prirodnih elemenata i donekle hemijskog sastava, ali duhovni i moralni uticaj hrane ili nikako nije izmjerljiv u laboratorijskim uvjetima, ili to nije moguće utvrditi današnjim uređajima. A kada se hrana posmatra sa ovog stanovišta, može se samo zamisliti koliko je hrane koja je u duhovnom i psihološkom pogledu štetna i nepoželjna za ljudsku sreću, a današnja nedostatna nauka ne može dokučiti ove zbilje.

Još uvijek nemamo potpune podatke o konačnom uticaju hemijskih hranjivih materija na tjelesne i psihološke djelatnosti čovjeka. Teorije liječnika u ovom pogledu ne zavređuju veliku pažnju jer se nikada nije obavilo dovoljno dugih eksperimenata na čovjeku da bi se ustanovili uticaji raznih vrsta hranjivih sastojaka na njega.

Stiče se utisak da način ishrane, i u pogledu kakvoće i u pogledu količine, itekako utiče na ljudsku psihu, kao što je slučaj i sa tijelom.¹⁰

Uz pomoć nutricionizma mi saznajemo kako da danas hranimo novorođenče, pa da npr. dijete bude visoko, da bude lijepo, ili da se smanji smrtnost djece, ali nas nutricionizam još uvijek nije podučio kako da u djeci oblikujemo jak nervni sistem, uravnoteženo razmišljanje, hrabrost, moralne vrline i pojačanu intelektualnost, te kako, pored svega toga, da spriječimo slabljenje njegovih psiholoških funkcija.¹¹

Hazreti Rida, a.s., je rekao:

“Zaista, Uzvišeni Allah nije dozvolio ništa od hrane, a da u njoj nije korist za čovjeka, te nije ništa zabranio, a da u tome nije šteta, smrt i nered.”¹²

¹⁰ *Ensane našenahate*, str. 293.

¹¹ *Rahe zendegi*, str. b.

¹² *Mustedrek*, sv. 3., str. 71.

Realistički pogledi islamskih prvaka bili su usmjereni ka tjelesnim i duševnim štetama i koristima svekolikog jela i pića, te su u nekim slučajevima jasno isticali i podsjećali na bolesti tijela i na duhovne i psihološke štetne posljedice hrane i pića. Hazreti Rida je objasnio razlog zabrane konzumiranja krvi, nakon objašnjenja vezanih za tjelesne poremećaje.

“Konzumiranje krvi vodi čovjeka ka lošoj naravi, dovodi do okrutnog i osornog srca, a umanjuje emocionalnost i nježnost. To može otici toliko daleko da onaj ko konzumira krv može posegnuti za ubijanjem svoga djeteta ili svoga oca.”¹³

Hazreti Bakir je, pak, o razlogu zabrane pijenja alkohola kazao:

“Alkoholičar je poput idolopoklonika. Onaj ko se neprestano odaje alkoholu, oboljet će od drhtavice i bit će mu uništene moralne i ljudske osobine. Alkohol toliko čovjeka ohrabri u griješenju da on više nema straha od ubijanja i bluda.”¹⁴

Tjelesne bolesti uslijed pijenja krvi su izmjerljive, ali se okrutnost i osornost srca ne može izmjeriti u laboratoriji. Isto tako su pijenje alkohola i njegov negativan uticaj na živce i tjelesne bolesti poznati naučnicima, ali je gubitak ljudskosti i moralnih osobina nešto što se u laboratoriji ne može ustanoviti.

U današnjem svijetu pitanje ishrane spada u najaktualnije društvene teme. Odgovarajuće organizacije za kontrolu hrane, sa svom naučnom opremom, ispituju hranu u svakom pogledu. One se brinu da prehrambene namirnice ne budu pokvarene, osobe koje prodaju ili kuhaju hranu trebaju biti zdrave, restorani u svakom pogledu moraju zadovoljiti higijenske uvjete. Drugim riječima, koliko god je moguće, sva naučna i laboratorijska sredstva se koriste da se postigne sigurnost da ljudska hrana ne bude zaražena i zagađena. Ponekad se desi da se zbog zaraženog sladoleda otruje nekoliko osoba. Tada se dignu sve organizacije, ljudi idu na proteste, novine pišu članke i na koncu se sporni prodavač zakonski goni zbog toga što je upotrijebio zaraženo mlijeko i otrovao stanovitu skupinu ljudi.

Vrijednost i značaj duševne ishrane, ako nije veća, sigurno nije ni manja od vrijednosti i značaja tjelesne ishrane. Upravo u onom omjeru koliko ljudi vode brigu o čistoći tjelesne hrane, bilo bi potrebno da povedu brigu i o

¹³ *Biharu-l-envar*, sv. 14., str. 772.

¹⁴ Isto, str. 771.

duševnoj hrani. Onaj ko želi ostvariti trajnu sreću, treba voditi računa o svojoj duhovnoj hrani. Opasnost od trovanja duše hranom mnogostruko je veća nego opasnost od trovanja tijela hranom. Ako se u jednom gradu hranom otruje hiljadu osoba, i ako im liječenje ne pomogne pa uslijed tog trovanja svi umru, onda bi to značilo da je umrlo samo hiljadu ljudi. Međutim, ukoliko se u tom gradu hiljadu osoba zatruje duševnom i moralnom hranom, te svi oni dožive moralno zastranjenje, postoji mogućnost da svi ljudi u gradu dožive nesreću i umru. Nekada moralno zastranjenje hiljadu osoba biva razlog pada cijele države ili regionala.

Osobe koje se otruju pokvarenom hranom obično uz ljekarsku intervenciju dožive ozdravljenje, ali će mnogo teže doći do ozdravljenja mozga koji se moralno zatruje. Opasnost od jednog pokvarenog sladoleda u jednoj mahali mnogo je manja nego od jednog opasnog i zatrovanih filma. Otac u porodici vodi računa o zdravlju svoje porodice te zato brine kakvu će hranu unositi u kuću. Ali kada kupuje knjigu ili časopis i stavlja ih pred djecu, nije svjestan da je upravo u tome duševna hrana njegove porodice. Ako ta hrana bude pokvarena, njegova će porodica biti zatrovana duhovnom hranom.

Neki ljudi toliko vode računa o zdravlju i čistoći hrane, posuda i mjesta gdje žive da se ustežu od jedenja hrane kada postoji i najmanja sumnja u njenu čistoću, ali kada je u pitanju duševno i mentalno zdravlje, onda su nemarni – svaki pokvaren govor olahko slušaju, bilo koju knjigu koja zavodi čitaju i bilo koji nečist prizor bez ustezanja gledaju.

Imam Ali, a.s., je kazao:

“Zašto ljudi u vrijeme večere upale svjetiljke da bi vidjeli šta jedu, ali kada je u pitanju njihova duševna hrana, onda ne pale svjetiljke razuma da bi posredstvom plamenova znanja uvidjeli da li im je duševna hrana čista, te da li će upasti u duševnu bolest ili grijeh – bilo u mislima ili u djelovanju?”¹⁵

Hasan ibn Ali, a.s., je kazao:

“Čudim se ljudima koji vode brigu o svojoj tjelesnoj hrani, ali ne razmisljaju o mentalnoj i duševnoj hrani. Čuvaju svoj stomak od pokvarene hrane, ali puštaju da im uđe u prsa ono što ih upropastava.”¹⁶

Osobe koje vole svoje zdravlje od oboljelog od tuberkuloze ili tifusne groznice ne uzimaju hranu, zato što nisu uvjerene u sigurnost i čistoću te

¹⁵ *Sefinetu-l-bihar (ta ‘am)*, str. 84.

¹⁶ Isto.

hrane. Neke osobe su zaražene duševnim i moralnim bolestima, te ono što napišu i njihova djela, koja predstavljaju nečiju duševnu hranu, nisu sigurni. Moguće je da njihove prljave misli zagade njihove jezike i ono što napišu te da prouzrokuju duševne poremećaje. Upravo zato poruka hazreti Bakira i hazreti Sadika po pitanju ajeta: *Neka čovjek pogleda u hranu svoju...* ('Abese, 24), jeste sljedeća:

"Neka čovjek povede računa o znanju (koje je duševna hrana), od koga ga uzima."¹⁷

Ukoliko je onaj ko podučava pokvaren i ukoliko je skrenuo s puta istine, onda ne možete biti sigurni u njegovgovor.

Važnost ishrane djeteta

Iako je pažnja na zdravu tjelesnu i duševnu ishranu važna tokom cijelog života i o njoj se neprestano mora voditi računa, zdrava tjelesna i duševna hrana djeteta mnogo je važnija od hrane mladića ili odraslog čovjeka. U doba djetinjstva uspostavlja se zdrava ili nezdrava tjelesna i duševna osnova djeteta. Jedna greška u početku djetetova života može dijete trajno izbaciti sa kolosijeka sreće, a negativne posljedice toga mogu ga trajno pratiti u životu.

*Ako graditelj prvu ciglu postavi nakrivo,
Do sazviježđa Plejada ići će zid krivo.*

Mnogo je osoba koje na Ovaj svijet sa sobom donose zdrave nasljedne osobine, ali unatoč tome, zbog stečenih grešaka postaju nemoćne i slabe u upravljanju svojim životom. Ti stečeni nedostaci nisu manje opasni od onih nasljednih.

Vjerovatno je 25 posto slučajeva mentalne retardiranosti posljedica za staja ili poremećaja razvoja mozga do kog dolazi prilikom porađanja ili u prvim danima djetetovog života. Uravnoteženost nervnog sistema te jedinstvo i sklad razmišljanja uveliko su ovisni o sastavu i vrsti hrane u vrijeme formiranja mozga i žlijezda. Posve je jasno da ukoliko se nervni sistem, organi i mozak djeteta budu prehranjivali kahvom, bijelim hljebom, šećerom, slatkisima, a ponekada i alkoholnim sastojcima, neizbjegno će doći do oštećenja.¹⁸

¹⁷ *Tefsir burhan*, str. 1173.

¹⁸ *Rahe zendegi*, str. 158.

Novi nutricionizam nas uči da pogrešna ishrana djeteta može dovesti do nastanka neizlječivih fizičkih i psihičkih poremećaja.¹⁹

Ako se djetetu daje pogrešna duševna hrana, ono će stići takve moralne mahane da ih neće moći lahko ispraviti. Odrasle osobe, pošto posjeduju razum, koliko-toliko se mogu odbraniti od ovakvih nasrtaja. Moguće je da razumom procijene ono što čuju ili pročitaju u knjizi, pa ako je neispravno, ne primaju to, i obrnuto. Drugim riječima, neispravnu duševnu hranu odbacuju i ne dozvoljavaju da uđe u mentalni "sistem za varenje". Međutim, dijete ne posjeduje dovoljno svijesti, ono nema odbrane od neispravnih misaonih bujica. Svaki nesuvisao i nevaljao govor, svaku pokvarenu misao, bilo kakvu zatrovanu izmišljotinu i bilo kakve neispravne riječi da čuju – dječa primaju, i sve se to u njihovom mentalnom sklopu ukorjenjuje. Negativni tragovi takvih poplava ostaju tokom cijelog života u dječjoj psihici. Kod mnoge je djece tokom djetinjstva, zbog neznalačkih sugestija roditelja, psihalike prehranjivana i na koncu postala strašljiva, slabašna, lažljiva i izdajnička. Vjerovanje u zlokobnost broja 13, zloslutnju koju donosi pjevanje sove i tome slično, kod nekih ljudi ima duboke korijene, a ponekad se ispoljava kao psihološki kompleks, što dovodi do gorkog i nepodnošljivog življenja. Ove loše misli i njihovi uticaji najviše se stiču u danima djetinjstva čovjeka i posljedica su pogrešnog odgoja te neispravnih i pokvarenih duševnih hranjivih sastojaka.

Kako prvo zanimanje iz srca da ode?

Kako prva ljubav iz srca da nestane?

Ako na putovanju Bizant vidiš i Hotan²⁰ vidiš,

Kako iz srca da ode ti ljubav prema domovini?

Karakter koji s mlijekom uđe u bit

Kako da drugi ljudi otvore?

Isa, a.s., je kazao:

"Istinu kazujem: Upravo kao što bolesnik gleda u lijepu hranu, a ne uživa u njoj zbog jakih bolova, dunjalučari, isto tako, zbog ljubavi prema imetku ne uživaju u ibadetu i ne osjećaju slast u njemu."²¹

¹⁹ *Rahe zendegi*, str. 74.

²⁰ Nekadašnji naziv za istočni Turkestan, odnosno područje današnje zapadne Kine i istočnog dijela kavkaskih i srednjoazijskih zemalja.

²¹ *Tuhafu-l-‘ukul*, str. 507.

To je zato što je njegova duša bolesna i on u poželjnoj duhovnoj hrani ne osjeća slast.

Djeca koja se od djetinjstva budu odgajala pogrešno te dožive moralno zastranjenje i duševne bolesti, neće moći shvatiti slast vrlina, koje su poželjna i zdrava duševna hrana, zbog toga što je njihova duša postala bolesna, a bolesnik osjeća odvratnost i prema dobroj hrani.

Drugi dio naše današnje rasprave o duševnoj i tjelesnoj hrani treba biti sveobuhvatan i potpun. Današnji naučni napredak čovječanstva usmjerio je naučnike u smjeru jednog važnog načela – da su ljudskom tijelu za nastavak života potrebne različite vrste hranjivih sastojaka. Jedna ili dvije vrste hrane nikada ne mogu osigurati zdrav i siguran život čovjeka. Samo meso, same masnoće ili sam šećer nisu potpune namirnice. Nepotpuna ishrana izaziva mnogobrojne bolesti današnjice, o kojima ljudi do jučer nisu imali znanje. Stanovit broj bolesti i smrti u prošlosti uzrokovan je nepotpunom i nedostatnom ishranom.

Savremeni naučnici su napisali mnoštvo knjiga i proveli mnoga istraživanja o kakvoći ishrane. Ovdje ću citirati nekoliko navoda iz tih knjiga:

Moralne, misaone i žljezdane djelatnosti međusobno su povezane. Tvari koje izgrađuju nadbubrežna, hipofizna i tiroidna žljezda pripremile su um Louisa Pasteura za otkrića, koja su prethodnice novog razdoblja u povijesti čovječanstva.

Oštromumnost, blještave predodžbe i vjerovanje – uz koje se može podnijeti teret poput golemih planina – u isto vrijeme su proizvod izlučevina unutrašnjih žljezda te kakvoće i količine moždanih ćelija. Malo smanjenje količine željeza, bakra, kalcija i drugih metala u krvi i u hormonima ugropjava organsku i duševnu ravnotežu cijelog organizma.²²

Oštećenja u sistemu žljezda sa unutrašnjim lučenjem i nervnog sistema, koja se događaju u toku djetinjstva ili adolescencije, odražavaju se uvijek na svijest te osobe. Primjećeno je da u naseljima na visokoj nadmorskoj visini, Alpama i Himalajima, nedostatak joda onemogućava razvoj tiroidne žljezde i to dovodi do slabljenja uma kod djece.²³

Primjećene su u znatnoj mjeri anomalije u kostima siromašne djece, naročito one koja žive na rubovima velikih gradova. Kod njih dolazi do kalcifikacije kostiju i pogoršanja stanja zuba. Ova bolest posljedica je nedovoljne količine vitamina D i isto tako poremećene ravnoteže kalcija i fosfora u skeletu djeteta.²⁴

²² *Rahe zendegi*, str. 167.

²³ Isto, str. 158.

²⁴ *Će midanam*, str. 24-25.

Ispučenje očiju izvan očne duplje bolest je koja može završiti sljepalom, a razlog za njen nastanak je nedostatak vitamina A u hrani. Žuta supstanca koja se nalazi u mrkvi i salatama, u tijelu se pretvara u vitamin A.²⁵

Malokrvnost je ponekad prouzrokovana hranom, tj. neuzimanjem dovoljnog omjera željeza, te biva razlog smanjenja obojenosti krvi – znači dolazi do manjka hemoglobina.²⁶

Usporen razvoj djece i mlađih te bolest odraslih osoba mogu biti posljedica nedostatka masnih kiselina.²⁷

Ispравна ishrana

Jedna od opsežnih rasprava tiče se islamskog naučavanja i hadisa koji se bave jelom, pićem i uputama ljudima za pravilnu ishranu. Mnoštvo je hadisa izrečeno o pitanju korisnih i štetnih vrsta mesa, isto tako i o njihovoj količini za jelo, kao i o masnoćama, slatkisima, voću, žitaricama i povrću. Do istih onih činjenica koje su savremeni naučnici otkrili putem svojih naučnih istraživanja i eksperimenata, islamski prvaci su došli putem božanske objave i nadahnuća. Oni su po njima djelovali, a preporučivali su ih i svojim sljedbenicima. Ovom prilikom donosimo vam dva primjera:

Mekinje od žitarica poput pšenice, ječma, prosa i riže predstavljaju velike zalihe vitamina B.²⁸

Bolest *beriberi* počinje nervnom rastrojenošću, stomačnim tegobama i srčanim smetnjama, a može završiti smrću. Igman i Grins su pokazali da ova bolest počinje uslijed nedostatka jedne vrste vitamina B1 u ishrani. Potpuno prirodno zrno riže sa ljuškom sadržava vitamin B1, a zrno riže bez ljuške već gubi vitamin B1.²⁹

Jednog poslijepodneva Suvejd ibn Gufle nađe se za vrijeme obroka kod hazreti Alija. On je rekao:

“A u ruci mu suhi hljeb, po kojem su se vidjele ječmene mekinje.”

Suvejd ibn Gufle je potom otišao kod sluškinje hazreti Alija i rekao joj:

²⁵ Će midanam, str. 24-25.

²⁶ Isto.

²⁷ Isto.

²⁸ E ‘džaze hurakiha, str. 95.

²⁹ Će midanam (Tagzijeje ensan), str. 23.

“Fidda, zar se ne bojiš Allaha? Zašto ne poštuješ stanje ovog starog čovjeka? Zašto mu nisi napravila prosijani hljeb, već si napravila hljeb sa onolikim ječmenim pahuljicama?” Fidda reče: “Sam Imam mi je naredio da mu ne pravim prosijani hljeb.”

Suvejd je ponovo otisao kod Imama i prenio mu svoju zabrinutost vezanu za hljeb. Tada postaje jasno da je hazreti Ali ovaj običaj preuzeo još od časnog Poslanika, s.a.v.a. To se vidi iz njegovih riječi.

“Neka moji roditelji budu žrtvovani za onog za kojeg se nije pravio prosijani hljeb.”³⁰

Hazreti Sadik, a.s., je rekao o Sulejmanu, a.s.:

“Hljeb Sulejmana, a.s., pravljen je od ječmenih mekinja.”³¹

Mornari, istraživači i vojnici San Levija, i drugi, zbog gubitka vitamina C u hrani suočili su se sa razarajućom bolešću – skorbutom. Stanje takvih bolesnika je razdražujuće. Došlo je do curenja krvi iz desni, ispadanja zuba, krvarenje iz anusa. Došlo je do oštećenja pluća koja su izbacivala šlajm, a kosti su se odvajale. Jednom riječju, bolesnici su osjećali gušenje i gubljenje svijesti, da bi na kraju, nakon dva do tri mjeseca u teškim mukama, umirali. Zeleno povrće sprečava i liječi skorbut. A kakvoča i veza ovoga dvoga ustanovljena je novim naučnim otkrićima.³²

Ahmed ibn Ebi Harun veli: “Hazreti Ali ibn Musa, a.s., me je pozvao kod sebe. Potom je naložio da mu se donese hrana. Prostrli su sofri i stavili hranu, ali na njoj nije bilo svježeg povrća. Imam nije jeo ovu hranu. Rekao je svome slugi: ‘Zar ne znaš da ja ne jedem sa sofre na kojoj nema zelenog povrća? Idi, donesi zelenog povrća!’ Sluga je otisao i donio zelen, pa je Imam jeo, a i ja sam jeo uz njega.”³³

Sve bolesti imaju neposrednu ili posrednu vezu sa načinom ishrane i liječenje svih bolesti je položeno u hranjivim materijama. Dobra hrana ne samo da čovjeka hrani i sprečava najteže bolesti već mu daje dugovječnost. Ona ga proljepšava, mijenja ten lica i kože i jača njegove misaone i druge sposobnosti.³⁴

³⁰ *Biharul-envar*, sv. 9., str. 501.

³¹ *Mustedrek*, sv. 3., str. 103.

³² *Će midanam (Tagzijeje ensan)*, str. 22.

³³ *Mekarimu-l-ahlak*, str. 90.

³⁴ *E'džaze hurakiha*, str. 14.

U današnjem svijetu hranom se liječe raznovrsne bolesti i jačaju ljudi. Ispravnom ishranom žutilo lica se pretvara u crvenilo, a oči bez sjaja postaju bistre. Islam je u minulim stoljećima ovome dao punu pažnju. U mnogim predajama se govori o različitim vrstama hrane. Više puta su Božiji poslanik, s.a.v.a., i Imami bolesnike i slabe upućivali na liječenje posredstvom različitih vrsta hrane. Čak su i za jačanje inteligencije i pamćenja preporučivali određenu hranu. Med je jedna od preporučenih vrsta hrane, a spominje se i u časnom Kur'anu:

فِيهِ شَفَاءٌ لِلنَّاسِ

...U kojem je lijek za ljude³⁵

Današnji svijet se što je moguće više usteže od upotrebe (vještačkih) lijekova, zato što ovi lijekovi – koliko god bili korisni – s druge strane mogu biti uzrok nepoželjnih poteškoća. Hazreti Rida, a.s., je kazao:

“Nema nijednog lijeka, a da ne izaziva bolest.”³⁶

Najbolji i najpovoljniji način liječenja jeste upotreba odgovarajuće hrane koju je Uzvišeni za čovjeka stvorio u svijetu prirode.

Svi znaju da su osnovni uzročnici zaraznih bolesti sitni mikrobi. Nakon što je Louis Pasteur otkrio ove glavne uzročnike zaraznih bolesti, svi su pomislili da će se prevencijom širenja mikroba moći iskorijeniti sve bolesti svijeta. Zato je pijenje prokuhanе vode i kuhane hrane postalo uobičajeno u Evropi.

Svi su pomislili da će se broj mrtvih i oboljelih svakog dana smanjivati, ali, nažalost, ne samo da se ovakvom metodom broj oboljelih nije smanjio već se, naročito u Evropi, broj oboljelih uvećao za pedeset posto. To se naročito odnosilo na uredne i upućene osobe, koje su više od drugih vodile računa o zaštiti od mikroba, i koje su najrevnosnije slušale uputstva ljekara. Takvi su još više oboljevali. Naravno, njihove bolesti nisu bile zarazne. Njihovo bježanje od sirove hrane i njihovo kuhanje hrane uzrokovalo je ubijanje vitamina te tako doprinijelo širenju drugih vrsta bolesti.³⁷

Dolazi se do zaključka da je čovjekovo zdravlje u sjeni valjane i potpune ishrane. Hrana mora sadržavati sve potrebne sastojke koje iziskuju različiti tjelesni organi. Ispravno korištenje raznolikih Božijih blagodati i uravnute-

³⁵ En-Nahl, 69.

³⁶ Revdatu Kafî, str. 273.

³⁷ E'džaze hurakiha, str. 172.

ženost kuhane i sirove hrane, počev od halal mesa, masnoća, slatkiša, voća, do zelenih salata i povrća – sve to povećava čovjekov životni vijek i čini ga zdravim i snažnim.

Upotpunjena duševna i tjelesna ishrana

Potpuno zdravlje i duševna sreća čovjeka postižu se tek upotpunjrenom duševnom ishranom. Osobe koje žele posjedovati zdrav duh i čistu dušu, moraju povesti računa o svim duševnim zahtjevima i svojim duhovnim emocijama te sve to snabdjeti na ispravan način, iz valjanih izvora.

Potpunu i sveobuhvatnu duševnu hranu čovjeka treba tražiti u sintezi vjere, znanja, misli, moralnih vrlina, ljudskih emocija i ostalih duhovnih dimenzija.

Izuzetno dobru hranu, potrebnu tijelu, čine meso raznih ptica, četveronožaca i riba. U skladu sa naučavanjima vjere i znanosti, za čuvanje svog zdravlja čovjek treba koristiti ovu važnu životnu namirnicu. U jedno smo sigurni: meso, samo po sebi, nije potpuna hrana i nikada ne može trajno osigurati zdravlje i dobar život čovjeka. Različite discipline prirodnih, matematičkih i literarnih znanosti u ishrani ljudske duše su neophodne poput mesa, ali ove nauke same po sebi nikada ne mogu osigurati potpunu duševnu hranu, a time ni zdravlje ni valjan duševni život čovjeka.

Koliko je mornara koji su na svojim dugim pomorskim putovanjima imali dovoljno mesa, masnoća i šećera, ali nisu imali pristupa povrću i salatama, nedostajao im je vitamin C i suočavali su se sa krvarenjem iz desni i anusa, lučenjem sluzi iz pluća, te su na najgori i najbolniji način umirali.

Koliko li je samo obrazovanih ljudi koji su bili upućeni u prirodne i matematičke nauke, ali su uslijed napada životnih nedaća – zbog nedostatka vjere i morala – upadali u mentalne poteškoće i u svojevrsnu maloumnost. Neki su se odlučivali i na samoubistvo.

Bolest, pa i smrt, ovih prvih uzrokovana je manjkavom tjelesnom hranom, a uzrok nesreće i samoubistva drugih je nedostatak duhovne hrane. Krajnja posljedica kod obje skupine bila je nesreća i smrt. Kao što tjelesna hrana predstavlja spoj različitih prirodnih elemenata: masnoća, šećera, fosfora, kalcija, željeza, joda, vitamina i drugih sastojaka koji daju kvalitet hrani – i jasno je da nedostatak bilo kojeg od njih dovodi do slabosti – tako isto duševna hrana čovjeka predstavlja skup različitih elemenata kao što su: znanje, vjera, čednost, povjerenje, hrabrost, bogobojaznost, te drugih činilaca koji tvore duhovnu hranu. Nedostatak bilo kojeg od njih dovodi do mentalnih slabosti i bolesti.

Općenito govoreći, loš način ishrane predstavlja manjkavost ili nedostatak niza uravnoteženosti, bez toga da su simptomi nekih od njih značajniji od drugih. Tada dolazi do značajnog slabljenja tijela i do pojave mnoštva bolesti. Po riječima gospode Randuvan, glavni uzročnici teških bolesti poput tuberkuloze, šećera u krvi i raka potiču iz dugotrajnih grešaka i omaški u ishrani, koje se znaju protegnuti i na nekoliko generacija. Moguće je da se tijelo, hranjenjem slabom i nedostatnom hranom i živeći neuravnotežnim životom, naizgled razvije i izraste normalno, ali da nakon određenog vremena doživi poremećaje. Tada se javljaju žestoki bolovi, što nekada dovodi do potpunog gubitka zdravlja. A ukoliko se pojavi zarazna bolest, tada predstoji borba sa mikrobima koje bolest porađa, ali za otkriće glavnog uzročnika bolesti treba dosta znanja i oštroumnosti. A i kada se uzročnik otkrije, najčešće ga je teško ukloniti.³⁸

Tijelo može uz nepotpunu ishranu živjeti i razvijati se, ali kada se suoči sa zaraznim bolestima, ono gubi otpornost i snagu i suočava se sa velikim oštećenjima, pojavljuju se nepodnošljivi bolovi, gubi se spokoj, a ponekada to završava i smrću.

Čovjekova duša uz nepotpunu duševnu ishranu također može živjeti naizgled kao jedan normalan član društvene zajednice, ali u suočavanju sa teškim trenucima, u slučaju nepoželjnih događanja i opasnosti, ona gubi otpornost, pada – i ta osoba postaje izgubljena.

Pogledate nekog mladića koji na nekom skupu sjedi mirno i uljudno i u društvu se ponaša kao normalna osoba. Na njemu se ne primjećuju ni najmanji znaci zastranjenja. Svakodnevno ide u srednju školu, redovno uči, dobro prolazi na ispitima i obično dobija dobre ocjene, ali odjednom – dobije ocjenu umanjenu za tri boda. On se zbog toga usplahiri. Noćima ne spava, ljut je, lošeg je morala i na sve i svakoga gleda crno. Umjesto da razumski doneše odluku da više radi i da se bolje pripremi za ponovni ispit, on odlazi u usamljeni kutak i trovanjem sebi oduzima život.

Ovom mladiću je manjkalo duševne hrane i u djetinjstvu ga nisu poučili postojanosti i strpljenju. Padanje na ispitu je poput bolesti tijela srušilo njegovo mišljenje i na kraju ga uništilo.

Tijelo koje se hrani manjkavom hranom nema snage da se suprotstavi zaraznim bolestima. Isto tako, duša koja se nije hranila valjanom duševnom hranom, kada se suoči sa napadima životnih tegoba i nedaća, nema snage ni otpornosti da im se suprotstavi.

Osobe koje dospiju do nekog društvenog položaja i ne mogu se obuzdati te ljudima čine nasilje, osobe koje zbog mita i sitne koristi prodaju svoju

³⁸ Će midanam (*Tagzijeje insan*), str. 22.

ličnost pa sude suprotno od pravde i pravičnosti, osobe koje kada se suoče sa izazovima svojih strasti žrtvuju sav svoj ponos i moral, osobe koje zbog imetka i bogatstva postanu umišljene i ohole – te osobe, koje zbog jednog duševnog činioca moralno zastrane, takve su zato što je njihova psiha hranjena nepotpunom, nedostatnom i neispravnom duhovnom hranom.

Snaga otpora

Količina snage tjelesnog otpora dolazi do izražaja prilikom napada zaraznih bolesti, kao što i snaga duševnog otpora dolazi do izražaja prilikom nleta duševnih životnih udaraca. Hazreti Ali, a.s., je kazao:

“Vrijednost duševne snage čovjeka vidi se u životnim mijenama.”³⁹

Mensur ibn Ebi Amir je pripremio veliku vojsku za rat protiv Bizantinaca. Poljana je bila puna vojnika. Mensur se popeo na brežuljak da bi pregledao vojsku, a pored njega je stajao Ibn Meddže‘i, njegov komandant ove vojne formacije. Upitao ga je: “Kakvom vidiš ovu vojsku?” Odgovorio je: “Ogromna masa i velika vojska.” Ovaj nato upita: “Da li u ovom moru vojnika vidiš barem hiljadu hrabrih i za borbu spremnih ljudi?” Ibn Meddže‘i je šutio. Mensur je potom upitao: “Zašto šutiš? Zar u ovolikoj vojsci nemaš hiljadu hrabrih osoba?” Ovaj odgovori: “Ne!” Mensur se začudi te upita: “Dobro, a da li imaš pet stotina hrabrih i ratobornih vojnika?” On odgovori: “Ne!” Mensur se nađe pod pritiskom i s negodovanjem upita: “A da li u ovoj skupini imaš stotinu hrabrih vojnika?” On ponovo odgovori: “Ne!” Mensur sada viknu: “Imaš li 50 muškaraca u ovom skupu?” Ovaj ponovo reče: “Ne!”

Mensur se rasrdi i svom komandantu reče nešto ružno te naredi da mu ga maknu s očiju. Osiguranje na ponižavajući način skloni komandanta ispred Mensurovih očiju.

Vojnici ubrzo dodoše na ratište i borba krenu. Snažan bizantijski vojnik izađe na mejdan. Tražio je borbu. Jedan muslimanski vojnik istupi korak naprijed. Nakon kraće borbe Bizantinac ubi muslimanskog vojnika. Muslimani se zabrinuše, a Bizantinci se obradovaše. Bizantijski vojnik poče oholo kružiti lijevo-desno tražeći još borbe. Uzvikivao je: “Hajdemo, dvojica protiv mene jednog!” Jedan muslimanski vojnik izađe na mejdan, ali nakon kratke borbe i on bi ubijen. Muslimanima oslabi duh. Bizantijski vojnik još oholije uzviknu: “Hajdemo sada trojica na mene jednog!” I treći put jedan

³⁹ *Nehdžu-l-belaga*, str. 562.

muslimanski vojnik izade i bi ubijen. Bizantinci su svoju pobjedu i poniženje muslimana proslavljali radosnim uzvicima. Mensur, koji je s nekoliko svojih oficira gledao ove ponižavajuće prizore, bijaše sav slomljen. Oficiri mu rekoše: "Jedini čovjek koji ovdje nešto može učiniti je Ibn Meddže*i*. Trebao bi od njega tražiti pomoć." Mensur naredi da ga dovedu. Potom mu Mensur reče: "Jesi li vidio šta se desilo?" Ibn Meddže*i* odgovori: "Da!" On upita: "Možeš li spasiti muslimane od zla ovog oholog bizantijskog vojnika?" Ibn Meddže*i* reče: "S Božjom voljom – da." Bez ustezanja ode da sabere nekoliko hrabrih vojnika koje je poznavao. Prvo je ugledao jednog od njih, koji je jahao na mršavom konju i nosio vodu u mješini. Upita ga: "Vidiš li kakvo je stanje na bojnom polju i kako se ponaša oholi Bizantinac?" On reče: "Da!" Meddže*i* reče: "Želim da spasiš muslimane od njegova zla." On odgovori: "Pokoravam se!" Potom odbaci svoju mješinu za vodu, hitro i sa sigurnošću uputi se na mejdan i ubrzo ubi Bizantinca, odrubi mu glavu i baci je pred noge Mensuru. Ibn Meddže*i* tada reče: "Ako sam rekao da nemamo pedeset hrabrih vojnika u ovoj vojsci, onda sam mislio na to da nemam ovako hrabrih vojnika kao što je ovaj." Ibn Meddže*i* opet zauze položaj komandanta vojske i muslimani u ovoj bici pobijediše.⁴⁰

Hrabrost i snaga duha vojnika očituje se i vidi tek na bojnom polju i u vatrenom okruženju.

*Ne zna svaki usplamnjela lica ljubav šta je
Ne zna svako ko ogledala pravi Aleksandar⁴¹ ko je*

*Ne zna svako ko nakrivi šešir i ljutito sjeda
Vlast i predvodništvo šta je*

*Hiljadu finesa tanjih od dlake ovdje je
Ne zna svako ko glavu ne brije kalenderi⁴² šta je*

Ukratko, tijelu i duši za osiguravanje potpune sreće treba valjana i potpuna hrana. Manjkavost bilo koje neophodne materije u tjelesnoj ili duševnoj hrani priprema tlo za slabost i zastranjenje, bilo na tjelesnom ili na duhovnom polju.

⁴⁰ *El-Mustatref*, sv. 1., str. 218.

⁴¹ Aluzija na Aleksandra Makedonskog, koji se u islamskoj tradiciji često spominje uz Hidra, Zul-Karnejna i Džemšida, a nerijetko se mijеša identitet svih navedenih. Po legendi, Džemšid, odnosno Aleksandar, imao je čarobno ogledalo u kom je mogao vidjeti sav svijet.

⁴² Kalenderije su bile ekstremni derviši koji su pustili kosu i putovali svijetom proseći.

Ubrzan razvoj djeteta i odgovornost roditelja

Iako tokom cijelog života treba voditi računa o valjanoj ishrani, ovo je mnogo važnije i potrebnije u toku djetinjstva, jer se u prvim godinama života dijete ubrzano upotpunjuje i njegov mozak se u tom dobu sve brže razvija.

Jedini dio tijela na koji se ne odnosi dijeljenje i umnožavanje ćelija jeste centralni nervni sistem, budući da novorođenčad donose sa sobom na Ovaj svijet cijeli nervni splet, pri čemu se čak ni jedna ćelija u toku njihova života više ne izgradi. Upravo zato je uništenje bilo koje ćelije uslijed udarca ili bolesti nenadoknadivo. Međutim, i pored ovoga, dječiji mozak se ipak, bez porasta broja ćelija, razvija i raste. A to se naročito događa u toku prve tri godine života, kada se otprilike 95 posto mozga izgradi i naraste.⁴³

Odgovornost roditelja u prvim godinama djetetovog života je veoma velika. Nemar i nepažnja po pitanju tjelesne i duševne hrane djeteta dovode do nepopravljivih šteta i bolesti.

Dijete se upravo u prvim godinama života i tjelesno i duhovno oblikuje te je upravo zato potrebno obratiti veliku pažnju na njegov svestran razvoj. Manjkavosti i pogreške u tjelesnoj i duševnoj ishrani djeteta u prvom dobu njegova života za posljedicu imaju teške bolesti i nesreću djeteta. Dijete se oblikuje u prvim godinama života i stoga treba obratiti pažnju na sve fizičke i psihičke aspekte. Prema tome, jedan mali nemar i nepažnja dovode do velike i trajne nesreće koja prati dijete do kraja života.

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao:

“Znajte da ste svi vi u izvjesnoj mjeri zapovjednici i čuvari u svojim porodicama i da ste u odnosu na sebi potčinjene odgovorni. Vladari zemlje su upravitelji zajednice i odgovorni za ono na čijem su čelu. Muž, kao glava porodice, upravitelj je svojoj ženi i djeci i nosi odgovornost za njih. Žena je upravitelj i zapovjednik djeci i nosi odgovornost za njih. Znajte da ste svi vi zapovjednici i čuvari i svi ćete biti pitani i odgovorni za one kojima upravljate.”⁴⁴

Potrebno je da roditelji muslimani budu upoznati sa velikim vjerskim odgovornostima vezanim za odgoj svoje djece i da znaju da su djeca zapravo Božiji amanet njima povjeren. Otac i majka koji budu dobro obavljali svoje dužnosti, ispunili su svoju obavezu na valjan način i kod Uzvišenog Gospo-

⁴³ Hormonha, str. 11.

⁴⁴ Medžmu'a verram, sv. 1., str. 6.

dara mogu se nadati nagradi. A oni koji zanemare i ne izvrše svoje dužnosti vezano za sebe, svoju djecu i zajednicu u kojoj žive, učinili su izdaju. Oni će biti izloženi odgovornosti i ispitivanju pred Uzvišenim Gospodarom.

Ne smatra se da su roditelji obavili svoju dužnost i da su učinili sve što je potrebno time što su sakupili određen imetak i ostavili ga u naslijede svojoj djeci. Jer, ukoliko se djetetu ne dadne valjan odgoj, taj imetak će mu biti samo uzrok nesreće. Zato je velika usluga roditelja koji svoju djecu poduče vjeri i moralnim vrlinama, i koji ih izgrade i osposobe tako da žive čist i dostojan život. Takva djeca mogu biti ponosna u životu – životu ispunjenom ljubavlju – a i mogu doći do zakonitog imetka. Hazreti Ali, a.s., je rekao:

“Najbolje nasljedstvo koje otac može ostaviti svome djetetu jeste valjan odgoj.”⁴⁵

Djeca koja su imala dobre i pobožne roditelje, koji su ih odgojili u vjeri i čestitosti, te koja danas žive moralnim i pobožnim životom, trebaju zahvaljivati Uzvišenom Allahu i u svojim dovama trebaju Ga moliti za njih. Ona, također, trebaju povesti računa da lijepo, moralno duševno naslijede svojih roditelja ne upropaste druženjem sa nepoćudnim osobama na nepričnim skupovima i zabavama.

Djeca koja od svojih roditelja nisu zadobila valjan odgoj i dobro moralno naslijede, trebaju hitno otpočeti vlastiti duševni preporod te trebaju biti sigurna da će isključivo valjanim samonadgledanjem i čuvanjem od grijeha moći minule promašaje svojih roditelja nadoknaditi, te da će moći krenuti stazom sreće i putem čistih i čestitih ljudi, u smjeru kreposti vjere i krajnje sreće.

⁴⁵ *Gureru-l-hikem*, str. 393.

9. PREDAVANJE

Uzvišeni Allah je u Svojoj časnoj Knjizi rekao:

مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ﴿٢٣﴾ وَقَدْ حَلَقَكُمْ أَطْوَارًا

Šta vam je, zašto se Allahove sile ne bojite, a On vas postepeno i različitim stvara?¹

Težnje koje su položene u bit čovjeka predstavljaju polog i osnovu njegova napretka. Sve te težnje su stvorene na temelju ispravne mjere i preciznog računa.

وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ

...U Njega sve s mjerom je!² (Drugim riječima, sve ono što je voljom Božjom stvoreno ima svoju određenu mjeru.)

Sretan je onaj čovjek koji slijedi postojane i neprikošnovene zakone Kreacije i koji sve svoje tjelesne i duševne nagone bude zadovoljavao u ispravnoj i pravoj mjeri. Onaj ko bilo koji od svojih nagona bude zadovoljavao više od mjeru; ili bilo koji svoj nagon bude gušio i koristio ispod mjeru – prekršio je zakon iskonske prirode, i upravo će, zavisno od usklađenosti ili skretanja i zastranjenja u odnosu na taj zakon, sebi proizvesti srazmjernu količinu životne sreće ili nesreće.

Tjelesni i duševni nagoni

Čovjekovi nagoni i sklonosti dvojakog su karaktera:

- Neki nagoni su vidljivi i jasni te svi ljudi nastoje da ih upražnjavaju. Hrana, voda, zrak, san, želja djece za igrom, seksualni nagoni kod mladića i djevojaka, svima su poznati. Međutim, kada su u pitanju kakvoća i obim upražnjavanja ovih nagona i sklonosti – vjera i nauka tu već moraju dati svoja uputstva.

¹ *Nuh*, 13-14.

² *Er-Ra'd*, 8.

b) U čovjeku, međutim, postoje i neki skriveni nagoni i sklonosti čije je upražnjavanje neophodno za ostvarenje sreće, a budući da nisu javni i otvoreni, na njih se manje obraća pažnja. Svi ljudi znaju da djetetu treba hrana, voda i zrak, ali mnogo manje obraćaju pažnju na potrebu tog djeteta za odgojem. Roditelji razumiju da dijete ima potrebu za spavanjem i igranjem, a slabije razumiju da djetetu treba i maženje i nježnost. Djetetovi roditelji potpunu pažnju poklanjaju zdravlju njegovih vitalnih organa: srca, jetre, bubrega i drugih organa, a mnogo manje vode brigu o njegovom duševnom i moralnom zdravlju. A zadovoljavanje djetetovih unutarnjih želja, duševnih potreba i odgojnih zahtjeva jedno je od najvažnijih pitanja odgoja. Vjerska učenja i naučne metode u ovom pogledu staratelje upućuju korak po korak.

Suzbijanje bilo kojeg iskonskog nagona u psihi djeteta izaziva kompleksne čiji nepovoljni učinci će ostati vidljivi u svim ravnima njegova života do kraja i bit će izvor stotina nezadovoljstava i nesreća.

Narednih dana, s Božijom voljom, govorit ćemo o nutarnjim, skrivenim djetetovim težnjama, u sklopu čega ćemo progovoriti i o islamskim naučavanjima o ovoj problematici, kao i o odgovornostima i dužnostima roditelja po pitanju najispravnijih načina odgoja djeteta.

Zadovoljavanje djetetovih nutarnjih težnji

Današnja tema tiče se zadovoljavanja svih dječijih nutarnjih težnji i činjenice da je obraćanje pažnje na sve vidove dječije ličnosti moguće samo u porodičnom okrilju: u majčinom toplom naručju i u očevom krilu punom ljubavi.

Obdaništa ne mogu biti dopuna ni zamjena za porodicu. Odgajatelji ne mogu zamijeniti majčina osjećanja potrebna djetetu. Majčina osjećanja, kako kod životinje tako i kod ljudske vrste, toliko su jake da se, nakon ljubavi prema sebi, ni jedna druga emocija ne može porebiti sa majčinom ljubavlju. Majčino srce je prepuno ljubavi prema djetetu i ona se, u odgoju svoga djeteta, neće ustručavati od bilo kakve žrtve. Kada se majka nasmiješi svome djetetu, ili ga pritisne uz svoja prsa, ljubi i miriše – u naponu ljubavi i čežnje – val zadovoljstva, užitka i radosti prostruji kroz djetetovu dušu. Na njegovom licu, očima i cijeloj pojavi uviđaju se znaci radosti i zadovoljstva.

Ponekada dijete plače iako nije ni gladno ni bolesno. Ono naprosto hoće da se mazi, ono je gladno ljubavi i tepanja, njemu treba i nedostaje duševna

hrana. U trenutku kada ga majka uzme u zagrljaj, privije uz grudi i pomiluje mu glavu, ono se smiri. Maženje je jedna duševna dječija hrana i treba je djetetu davati u potrebnoj količini.

Svi su primijetili da kad majka privije na prsa svoje djetešce, ono se smiri. Ova činjenica je predmet naročite pažnje. Posljednja iskustva pokazala su da su otkucaji majčinog srca djetetu privlačniji i draži od bilo kakve melodije. Kada se glava djeteta nađe na majčinim prsim, ono, slušajući zov iz dubine njenog srca, postaje spokojno. Upravo iz ovog razloga u sobama za dojenje puštaju trake sa snimljenim otkucajima srca. Kada dijete zaplače, oni mu primaknu kasetofon uhu i na ovaj način ga smire.

Kćerka koja je od samog djetinjstva u porodičnom okrilju dobila potrebnu količinu ljubavi i kojoj je psiha nahranjena dovoljnom nježnošću, u adolescenciji nije žedna ljubavi i pred udvaračkim ljubavnim frazama ovog i onog mladića ostaje postojana i ne gubi svoju ličnost.

Suprotno ovom slučaju, djevojka koja u djetinjstvu nije dobila dovoljno maženja i unutarnje ljubavi od svojih roditelja, ostaje sa neupotpunjrenom psihom i nerazvijenom dušom. Dovoljno je da joj rječit i strastven mladić pokloni buket cvijeća i nekoliko nježnih i ljubavnih rečenica, te da je obori s nogu, oduzme čednost i čast i učini trajno unesrećenom. Unesrećena djevojka trajno će ostati u blatu razvrata i nemoralu ili će samoubistvom okončati život.

Na Zapadu se ustalila praksa da se u gradovima osnivaju obdaništa gdje se bebe povjeravaju na čuvanje. Majke koje su zaposlene u uredima, također i zabavi sklone majke koje redovno idu na igranke i u središta nemoralu i kocke, te smatraju da im djeca smetaju, koriste ovu priliku i svoju djecu ostavljaju u obdaništu.

Život djece u tim obdaništima izvanjski gledano je dobar i privlačan. Djeca su odjevena u lijepu i čistu odjeću, lijepo su sređena i počešljana. Obdanište raspolaže svom opremom za higijenu, a sobe su napravljene u skladu sa tehničkim načelima. Svi kreveti su prekriveni čistim čaršafima, hrana se daje prema tačno utvrđenom programu, djeca se igraju koliko treba, na vrijeme liježu. Riječju, dijete ostvaruje značajan dio tjelesnih i duševnih potreba u obdaništu.

Međutim, dijete ima potrebu za osjećanjima druge vrste, koja ne može dobiti u jednom kolektivnom centru kao što je obdanište. Naklonost jedne odgajateljice, koja u obdaništu radi za plaću i skrbi o stotinu djece, nikada se ne može porebiti sa gorljivom nebeskom ljubavlju majke koja iz dubine duše pazi na svoje dijete. Velika je razlika između ove dvije ljubavi.

Posebnô milovanje, koje kod djeteta izaziva radost i olakšanje, može se naći jedino u majčinskom okrilju. Djeca koja žive među stotinom djece neće

moći osjetiti vlastitu ličnost i ličnu nezavisnost, što, također, spada u važne ljudske nagone.

U porodičnom okrilju, pak, svi djetetovi pokreti, mirovanja, osmijesi i igre predmet su naročitog odobravanja i radosti njegovih roditelja. Dijete iz ovog odnosa crpi životne pouke i slatke užitke. Međutim, djetetovo dje-lovanje u obdaništu, među stotinom djece, jeste poput morskog vala koji se izgubi u stotini drugih morskih valova.

Podučavanje i odgoj djeteta zahtijevaju stalnu pažnju, koja se ne dobija ni od koga, osim od roditelja. Samo roditelji mogu, a naročito majka, od početka života zadovoljavati jedinstvene tjelesne i duševne potrebe djeteta i odgajati njegove naročite sposobnosti. Velika nesreća današnjih društava leži u činjenici da se od najmanjih nogu nameću obdaništa i osnovne škole kao zamjena za majčinsko okrilje. Ovo je posljedica izdaje žena. Majke koje svoju djecu povjere obdaništu – da bi se mogle baviti poslovima u raznim ustanovama, ili da bi se mogle odavati zabavama, ili se posvetiti svom književnom ili umjetničkom umijeću, te svoje vrijeme troše na igre poput kartanja i odlaske u kino – uzrokuju gašenje toplog porodičnog ognjišta u kojem djeca uče veoma mnogo.

Štenad koja se odgajaju u velikim leglima mnogo sporije rastu od onih koja slobodno trče za svojim roditeljima. Isto tako, djeca koja se odgajaju u porodičnom krugu brže napreduju od djece koja su danonoćno u odgojnim ustanovama sa svojim vršnjacima. Dijete vrlo brzo gubi temelje svojih tjelesnih, emotivnih i duševnih odlika u okviru nekog okruženja. Zbog toga malo šta može naučiti od svojih vršnjaka, i kada u školi bude spušteno na razinu nepoznate jedinke, zaostaje u razvoju.

Današnja društva, također, zbog napažnje prema pojedincu, čine otuđenim čak i zrele osobe. Naročito u velikim gradovima, čovjek gubi osobnost, jer se pretvara u jedinku u krdu i postaje jedan šaraf u mašini. Na taj način on gubi sve svoje lične odlike.³

Kasnije ćemo podrobnije govoriti o važnosti porodičnog okrilja za dijete i o neophodnosti topline porodičnog doma i majčinog okrilja. Tom prilikom ćemo, također, govoriti o zadovoljavanju djetetovih emocija, pri čemu ćemo navesti odgovarajući broj hadisa. Za ovu današnju raspravu ipak će biti dovoljno da se ukaže na vrijednost porodice u odgoju djeteta. Iz ovoga će cijenjenim slušaocima biti jasno koliko duboko vjera islam zalazi u oživljavanje osjećaja i nagona djeteta. U nastavku ćemo govoriti o odgoju siročadi sa stanovišta islamskih predaja.

³ *Ensane našenahate*, str. 260.

Odgoj siročadi

Često se događa da roditelji u ratnim – ili u uobičajenim uvjetima – umiru i iza njih ostaju sitna djeca koju treba paziti i pravilno odgojiti, tako da postanu korisni članovi zajednice. U organizovanim državama svijeta za ovu djecu doneseni su posebni zakoni, a o njima se brinu posebne ustanove.

Islam je, također, u svojim uzvišenim zakonima i u svojim moralnim pravilima iznio svojim sljedbenicima odgovarajuće upute, kao i obaveze u pogledu brige za djecu bez roditelja. Ukoliko siročad imaju naslijedeni imetak od roditelja, islamska vlast je dužna da im imenuje odgovarajućeg skrbnika koji će se brinuti o njihovim životnim potrepštinama i troškovima za hranu, odjeću i stan – što će se isplaćivati iz dječijeg imetka, tj. iz njegove zaostavštine od roditelja.

Ako su siročići odveć siromašni i bez sredstava za život, onda je islamska vlast dužna da im iz državne blagajne osigura pokrivanje životnih troškova u skladu sa islamskim zakonodavstvom. Međutim, bitno je napomenuti da islam sreću siročadi ne vidi samo u osiguravanju materijalnih uvjeta za život, dakle hrane, odjeće i stanovanja.

Siroče je ljudsko biće i treba oživiti njegovu duhovnu dimenziju i njegovu ličnost. Siročetu treba njegovanje, ljubav i odgoj, u skladu sa islamskim načelima, odnosno upravo ono što običnô dijete dobija kod svojih roditelja. Siroče nije poput janjeta koje se sa stadom ujutro vodi na pašnjak i navečer vraća. Siroče je ljudsko biće koje, osim tjelesne hrane i pažnje, ima potrebu za zadovoljavanjem duhovne i psihičke hrane.

U predajama se naglašava odgajanje siročadi u porodičnom okrilju, zajedno sa djecom njihova skrbnika. Islam želi da muškarci i žene zauzmu ulogu očeva i majki siročadi, te da ih poput svoje vlastite djece, s mnogo ljubavi i emocija, odgajaju.

Islamska vlast u vrijeme časnog Poslanika, s.a.v.a., bila je toliko ekonomski moćna da je mogla u svakom gradu osnovati ustanovu poput obdaništa i iz državne blagajne plaćati troškove siročadi tog grada, te u tim obdaništima okupiti svu siročad kako bi je tu odgajali. Međutim, časni Poslanik, s.a.v.a., to nije želio. On je znao da ovakva ustanova može zadovoljiti tjelesne potrebne djeteta, ali da je nedostatna i nemoćna da zadovolji djetetove duševne potrebe. Samo porodično okrilje i posebna osjećanja mogu potpuno i sveobuhvatno odgojiti psihu djeteta. Stoga se neprestano ljudima, roditeljima i rodbini, logikom vjere, preporučivalo da pripaze siročice, da ih odvedu u svoje porodice, da ih stave pored svoje djece, da ih odgajaju

poput svoje djece i da ulože napor da ih s nježnošću i blagošću učine radosnima.

Izgrađivati obdaništa i naselja za siročad, hraniti i odijevati siročad, bez sumnje, spada u veliki islamski ibadet. Međutim, maziti ih, iskazati prema njima ljubav i emocije, odgajati ih, predstavlja posebnu vrstu ibadeta koja zaslužuje kod Boga posebnu nagradu.

Briga i ljubav prema siročetu

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao:

“Najbolja od svih vaših kuća je ona u kojoj se prema siročetu postupa dobro, a najgora od vaših kuća je ona u kojoj se prema siročetu postupa loše.”⁴

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao:

“Ko bude brinuo o siročetu dok ono ne stasa, Allah je Sebi propisao obaveznim da ga zbog toga nagradi Džennetom.”⁵

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao:

“Ko preuzme brigu o siročetu muslimanu, dadne mu hranu i piće, Allah će ga sigurno uvesti u Džennet, osim ako iza toga počini neoprostivi grijeh.”⁶

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao:

“Ko pomiluje siroče po glavi, za svaku dlaku po kojoj mu pređe ruka pisat će mu se dobra djela.”⁷

“Onaj ko posadi siroče za svoju sofru i pomiluje ga po glavi, srce će mu postati nježno i prefinjeno.”⁸

Božiji poslanik, s.a.v.a.:

⁴ *Mustedrek*, sv. 1., str. 148.

⁵ *Tuhafu-l-'ukul*, str. 198.

⁶ *Mustedrek*, sv. 1., str. 148.

⁷ Isto, sv. 2., str. 616.

⁸ *Sefinetu-l-bihar (jetim)*, str. 731.

“Ko je od vas nezadovoljan osornošću svoga srca, neka s nježnošću i blagošću pripazi siroče i pomiluje ga po glavi, raznježit će mu se srce, sa Allahovom dozvolom, jer siroče ima pravo na to.”⁹

Prenosi Habib ibn Sabit: “Donijeli su nešto meda u državnu riznicu (*bejtu-l-mal*). Hazreti Ali, a.s., je naredio da dovedu siročad. Kada je raspodijelio med, lično je siročićima stavljao med u usta. Upitaše ga:

“O Vladaru pravovjernih, čemu to?” On reče: “Zaista je Imam otac siročadi i zaista je ovo hranjenje nadomjestak za ljubav i nježnost njihovih izgubljenih očeva.”¹⁰

Imam Ali, a.s., je rekao:

“Odgajajte siročad isto kao što odgajate svoju djecu, a i istucite ih kako tučete svoju djecu.”¹¹

Ovim hoće reći: Ako drškom pera ili olovke udariš svoje dijete po ruci, onda time udaraj i siroče, a ne kaišom ili štapom.

Ovo je Imam Ali, a.s., izrekao kao oporuku svojoj djeci:

“Bojte se Allaha, bojte se Allaha zbog siročadi, nemojte dozvoliti da budu gladni i pazite da ne budu ponižavani u vašem prisustvu!”¹²

Imam Rida, a.s.:

“Ukoliko siroče pogodi životna nevolja, pomilujte ga po glavi (i tako mu ljubavlju i nježnošću dajte njegovo pravo).”¹³

Kada je kao šehid pao Džafer ibn Talib, vijest o tome je došla do Poslanika u Medinu. Poslanik se odmah uputio Džaferovoj kući. Rekao je njegovoj ženi, Esme bint Umejs: “Dovedi mi Džaferovu djecu!” Potom ih je zagrljio i mirisao.

Kazuje Abdullah ibn Džafer: “Dobro se sjećam dana kada je Poslanik, s.a.v.a., došao i obavijestio moju majku o smrti moga oca, i kad je mene i moga brata milovao po glavi.”¹⁴

⁹ *Vesail*, sv. 1., str. 157.

¹⁰ *Biharu-l-envar*, sv. 9., str. 536.

¹¹ *Vesail*, sv. 5., str. 125.

¹² *Nehdžu-l-belaga*, str. 470.

¹³ *Mustedrek*, sv. 1., str. 147.

Iz svih navedenih hadisa shvata se da siročad, poput sve ostale djece, imaju potrebu za valjanim odgojem, kao i zadovoljenjem svih drugih ljudskih duševnih i emotivnih potreba. U islamskoj državi siročad se, u porodicama, odgajaju rame uz rame sa ostalom djecom. Na taj način oni dobijaju jednak udio u hrani, odjeći, ljubavi i odgoju. O njima se vodi briga tako da ne bi osjetili nikakvu razliku između sebe i druge djece. Jasno je da je ovakav odgoj liшен bilo kakvih skretanja i zastranjenja. Ovakvo dijete nije u položaju da se osjeća poniženo i manje vrijedno. Ono raste i razvija se prirodno, i svi njegovi unutarnji nagoni i sklonosti upotpunjavaju se na ispravan način. Naravno da ovako svet i težak čin odgoja nije moguć bez postojanja snage vjere i vjerske prefinjenosti. Samo muškarci i žene čiste duše – čija vjera je duboko usaćena u srca i koji su vrline i uvjerenja stekli iz Božije knjige – mogu u potpunoj sigurnosti krenuti u ovako složen zadatak sticanja Božijeg zadovoljstva, tj. odgoj siročadi, i samo oni mogu primiti u svoj zagrljaj djecu bez skrbi kao vlastitu djecu.

Časna vjera islam dala je svojim sljedbenicima ovu svetu poduku. Iako je prošlo već 14 stoljeća od njenog početka, još uvijek je, širom islamskog svijeta, mnogo žena i muškaraca koji uzdignute glave, s punim zadovoljstvom i srčanošću, ispunjavaju ovu svetu dužnost. Pritom se ni najmanje ne ustrukčavaju djelovati kako bi uklonili bol i opasnost od siročadi.

*Vodi brigu o djetetu bez oca,
Obriši prašinu i trn mu izvadi!*

*Kad vidiš jetima oborene glave,
Ne stavljaj poljubac na lice svoga djeteta!*

*Da ne zaplače, jer Arš veličanstveni
Trese se kad jetim plache.*

*Ako sjena njegova nestane mu iznad glave,
Ti u sjeni svojoj ga odgoji!*

Kad prerana smrt ukloni djetetov prirodni oslonac, pažnja drugih osoba pruža zaštitu siročetu i rješava njegove potrebe. Ali, s kako samo velikom riznicom ljubavi i dobročinstva ovakva pomoć treba biti začinjena! Jedna ovakva riznica može se naći samo u nutrinama rijetkih, istaknutih i odabranih.¹⁵

Kada islamski prvaci siročad, radi valjanog odgoja, upućuju porodicama i savjetuju da se muslimani prema siročadi odnose kao prema svojoj djeci,

¹⁴ *Biharū-l-envār*, sv. 18., str. 212.

¹⁵ *Ma ve farzandane ma*, str. 3.

čime će ta djeca zadobiti i upotpuniti sve ono što dobijaju i ostala djeca: emocije, ljubav, odgoj – da li je moguće da časni Poslanik, s.a.v.a., bude zadovoljan da majke svoju djecu ostave, te da iz razloga koji su samo njima poznati svoju djecu liše valjanog odgoja, čime će ta djeca trajno biti uskraćena za velike blagodati koje bi mogla steći da su odgajana u porodičnom okrilju.

Toplina i prijatno ozračje jedne porodice uzrokuju da se svi uzvišeni osjećaji i emocije sami po sebi procvjetaju u nutrini djeteta. Miješanjem tih emocija dijete će se u prvim godinama života naviknuti na poštenje, ispravnost i odvažnost. Porodica je zapravo tlo na kojem se suhoparne zapovijedi o odgovornosti i savjesnosti u vidu živih i razumljivih primjera očituju pred očima djeteta.

Porodica u kojoj su zastupljene odanost, požrtvovanost, poštenje, odvažnost u govoru i djelovanju, povjerljivost, hrabrost u radu, nesebičnost, skromnost i skrušenost stavlja djeci na raspolaganje najvjrednije primjere. Svi ovi činioци, u okrilju životne svakodnevnice, pojavljuju se pred osjetljivim dječijim očima,¹⁶ i dok ih dijete spontano uči, polahko se navikava na ovakvo djelovanje.

Porodica kao prva škola

Porodično okrilje je prva škola koja može odgojiti unutrašnje sposobnosti djeteta i pretočiti ih u čast i dostojanstvo. Samo porodica može djetetu dati smionost i odvažnost, praštanje i velikodušnost te ostale ljudske vrline; to ne može učiniti nikakvo obdanište.

Hazreti Ali je, bez pretjerivanja, bio jedan savršen čovjek i uzor ljudskom rodu. Sve ljudske osobine i moralne vrline pojavljuju se u savršenom vidu u ovom božanskom čovjeku. On je učitelj škole ljudskosti i uzvišen primjer upotpunjenočovjeka. Prijatelji i neprijatelji, muslimani i nemuslimani, u najkraćem, svako ko izučava historijat života ovog velikodušnog čovjeka, obara glavu iz poštovanja pred njim.

Ovaj veliki Božiji čovjek na sasvim jasan način oslonio se na odgoj iz svoje mladosti. On govori o svom emotivnom i intelektualnom odgoju, koji je stekao u djetinjstvu, i ponosi se svojim velikim i istaknutim odgajateljem, odnosno Muhammedom, s.a.v.a.

“Vi dobro znate za bliskost koju sam imao sa Poslanikom i za moj iznimni i posebni položaj koji sam imao kod časnog Poslanika. Kad sam

¹⁶ *Ma ve farzandane ma*, str. 4.

bio još malo dijete, Poslanik bi me stavljaо u svoje krilo. Grlio bi me i priljubljavaо na svoja prsa. Ponekada bi me na postelji uspavljivaо, i nadnosio svoje lice nada mnom, i mirisao bi me svojim blagodarnim mirisom.”¹⁷

“Svakog dana bi me podučavaо moralnim vrlinama i prenosio bi mi zastavu svojih dobrih osobina, te bi mi zapovijedao da u djelovanju slijedim njegov moral.”¹⁸

Sve intelektualne i emotivne sklonosti hazreti Alija u djetinjstvu zadovoljene su u naručju Božijeg poslanika punom ljubavi. On je Alija pazio i mazio, i iz svoje riznice ljubavi prenio na njega dovoljno pozitivnih osjećanja. S druge strane, on mu je dao moralnu poduku i naveo ga da njega i djelatno slijedi.

Osoba koja još u djetinjstvu naslijedi najbolje tjelesne i duševne vrline, koja pored toga, zadobije odgoj u najčistoj porodici, i čiji je odgojni učitelj bio sam Poslanik, zasluzuјe poštovanje i pravo da vodi ka konačnoj ljudskoj sreći te ima prvenstvo da bude predvodnik karavane vjere i bogobojaznosti.

Temeljiti i znalački odgoj Božijeg poslanika pokrenuo je sve skrivene mogućnosti hazreti Alija, koje su ga u kratkom roku dovele do najvećih stepena ljudskosti. Takav Ali je već sa deset godina imao potpun razum i bio spreman da primi islam. Poslije će, u svjetlu uzvišenih naučavanja iz svete riznice časnog Poslanika, korak po korak napredovati do kraja svog života, pri čemu ni jednog trena neće skrenuti s Pravoga puta.

*Ali je još u djetinjstvu velikan ummeta bio,
iako je po broju godina još mali bio.*

*Nije bio zatočenik svoga nefsa ni tren Ali “velijj”,
Nije postao zatočenik već Zapovjednik vjernih.*

*Velika je razlika između zapovjednika ljudi i zatočenika strasti,
Nije uzdignute glave postao onaj što glavu je pognuo.*

*Ali nepravedno nije davaо prava iz bejtu-l-mala
Jer bijaše obaviješten o Božijim računima i knjigama.*

*Ali ne jede hranu da sit ustane,
osim ako češnjak¹⁹ jede onaj što polugladan je.*

¹⁷ *Nehdžu-l-belaga*, str. 406.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Riječ *sir* u perzijskom jeziku znači i *sit* i *bijeli luk*.

*Ali nije trpio nasilje i nije ponižen zulomom,
nije postao ponižen, već zatim kraj njega ponižen posta.*

*Ali se nije obogatio, osim blagoslovom sreće siromaštva,
a njegova vlast podržala je siromašne.*

*Slava neka je narodu čiji vođa je
Tako slavan i tako vrijedan!*

Historijat Husejna ibn Alija, a.s., pun ponosa, također nije nikome skriven. Hrabrost i požrtvovanost, njegovo žrtvovanje i nesebičnost na putu uzdizanja istine i pravde nakon mnogo stoljeća nisu izbrisani iz svijesti ljudi i svijet ga nije zaboravio.

Hazreti Husejn je, također, poput svog vrlog oca, u najosjetljivijem vremenu našao utočište i oslonac u korijenima odgoja svoga oca i svoje majke. Stoga je govorio o odgoju svojih roditelja.

Samopoštovanje i slobodarski duh

Abdullah ibn Zijad je ponudio hazreti Husejnu, a.s., jednu od dvije mogućnosti: da uzme mač u ruke i bude ubijen, ili da prihvati poniženje i dadne prisegu Jezidu. Imam se opredjeljuje za smrt, rekavši:

“Daleko je od nas poniženje! Uzvišeni Allah, i Njegov Poslanik, i vjernici, i časni i čisti skuti ne prihvataju to za nas.”²⁰

Oslonac ovog velikana nalazi se u časnom Kur'anu:

وَلِلّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ

A sva čast Allahu, i Njegovu Poslaniku, i vjernicima pripada...²¹

Imam Husejn, a.s., je jedan od vjerskih prvaka svijeta i stoga ne smije trpjeti sram i poniženje. Drugi razlog za ovakav njegov odnos jeste jak porodični odgoj, o čemu kaže: “Čisti skuti koji su me odgojili ustručavaju se od poniženja.” A to znači: Ja sam odgojen u skutima časnog Poslanika, s.a.v.a., oca Alija i majke Fatime. Od svog najranijeg djetinjstva, osim časti i dostojanstva, ništa drugo nisam vidio. Naša mala kuća bila je središte ugleda

²⁰ *Nefesu-l-mehmum*, str. 149.

²¹ *El-Munafikun*, 8.

i vrlina. Do naše porodice nikada niskost i bijednost nisu nalazile put. Odgojen sam u skutima koje su cijeli život provele u slobodi i samouvažavanju. Kako je moguće da ja, prošavši ovakav porodični odgoj, koji se ukorijenio u dubini moje duše, zanemarim to, te da se prepustim poniženju. Ovakvo šta meni nije dozvoljeno. Nikada neću dati prisegu nečistom i razvratnom Jezidu, niti će mi otići pod jaram poniženja i bijednog vodstva.

Ovo slobodarstvo i odvažnost, samopoštovanje i čestitost – posljedica su plemenitog i mudrog odgoja porodice. To je odgoj proizašao iz vatrene ljubavi majke i oca – ljubavi pomiješane sa vjerom. To je odgoj koji je sav ispunjen ugodnošću, iskrenošću, čistotom i istinom.

Obdaništa nikada ne mogu odgojiti ovako požrtvovanu djecu, sa ovakvom slobodarskom naravi. Jer obdanište je, prije svega, trgovina, a tek potom odgajalište. Cilj obdaništa je, prvo, sticanje i novčana zarada, a na drugom mjestu odgoj, i to površan i plitak. Roditelji nemaju drugog cilja, osim da im dijete bude dobro odgojeno. Njihov užitak je u tome da svoju djecu lijepo odgoje i da od njih izgrade čestite i valjane ličnosti. A središte ovih nastojanja je porodično okrilje.

Druga činjenica koja uvećava vrijednost porodičnog odgoja jeste oživljavanje pojedinačnih vrlina. Osobe ne samo da su sa stanovišta izvanjskog izgleda međusobno različite već se uveliko razlikuju i sa duhovnog i psihološkog stanovišta. A ovo potvrđuju kur'anski ajeti:

مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ﴿١٧﴾ وَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ أَطْوَارًا

Šta vam je, zašto se Allahove sile ne bojite, a On vas postepeno i različitim stvara?²²

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao:

“Ljudi su blago, poput zlata i srebra u rudnicima.”²³

Genijalci svijeta i Božiji poslanici

Neka djeca se rode sa posebnim odlikama i svojstvima, koje obična djeca ne posjeduju. Razum i shvatanje, inteligencija i bistrina, snaga pamćenja i brzina prenošenja podataka, odvažnost i samonadzor – samo su neke od osobina koje se, u nekim slučajevima, javi kod nekih osoba. Veliki ljudi i genijalci svijeta još od djetinjstva razlikuju se od ostale djece. Zapanjujući

²² Nuh, 13-14.

²³ Biharu-l-envar, sv. 1., str. 405.

i iznenađujući uspjesi koje ove osobe poluče u svojim životima – mogu se zahvaliti upravo onim prefinjenim nitima utkanim u njihovu nutarnju građu ličnosti.

Ebu Zekerijja Tabrizi je bio učenik Ebu-l-A'la Mearrija, kod kojeg je godinama slušao predavanja. Ebu-l-A'la Mearri zbog sljepila nije mogao čitati knjige. Jednog mu je dana Ebu Zekerijja, u džamiji Mearretu-n-Nu'man, čitao jednu knjigu. Tada je jedan čovjek iz Tabriza, sticajem okolnosti, došao da klanja u toj džamiji. Ebu Zekerijja se silno obradovao vidjevši ovog čovjeka (svog zemljaka), te je na nekoliko trenutaka prestao čitati tu knjigu. Učitelj ga je pitao za razlog, a Ebu Zekerijja mu je rekao za svog zemljaka. Ebu-l-A'la Mearri mu reče: "Ustani i sa njim razgovaraj!" Ovaj kaza: "Dozvoli da završim do kraja stranice." Učitelj reče: "Ne, ja ču te pričekati." Ebu Zekerijja se udalji nekoliko koraka od svog učitelja i sjede sa svojim zemljakom te poče sa njim razgovarati na njihovom lokalnom jeziku. Međusobno su postavljali pitanja i odgovarali. Kada se vratio učitelju, Ebu-l-A'la Mearri ga upita: "Na kojem ste to jeziku razgovarali?" Ovaj odgovori: "Na azerskom." Onda učitelj reče: "Nisam razumio o čemu ste pričali, ali sam zapamtio sve što ste rekli." A potom je ponovio cijeli njihov govor bez imalo oduzimanja. Ebu Zekerijjaov komšija se začudi i zadivi Mearrijevom pamćenju i tome kako je ovako brzo mogao zapamtiti sve ove izraze i riječi koje nije razumijevao.²⁴

U toku minulih stoljeća, povremeno bi se javljali genijalci koji bi bili na veoma visokoj razini razumijevanja naučnih činjenica i čija se inteligencija ne bi mogla ni uporediti sa inteligencijom drugih ljudi. Napreci, koji su postignuti u materijalnom životu, prije svega se mogu zahvaliti izvanrednom umskom potencijalu ovih neobičnih ljudi. Ovi genijalci su svojim posebnim umskim kapacitetima shvatali naučne činjenice i tako karavanu čovječanstva vodili ka novom napretku.

Među milionima osoba izaberimo nekoliko rijetkih osoba koje su dale stanovit doprinos općem ljudskom napretku, i koje su se oštromnošću ili nadarenošću uzdigle iznad ostalih. To su oni koji su prednjačili u ljudskosti i koji predstavljaju sami vrh civilizacije. Mi ljudsku civilizaciju posmatramo kao živu masu koja se mijenja i znamo da te promjene, uglavnom, počinju posredstvom rijetkih osoba, a ponekad i posredstvom pojedinaca.

Ovi izuzetni mozgovi predstavljaju središte valova, koji se javljaju poput valova oko kamena bačenog u vodu, koji se šire okolo. Moguće je da se ovakvi umovi pojave u Aziji, Americi, ili u bilo kojem dijelu ljudskog roda. Oni nisu Kinezi, Amerikanci, Englezzi, Francuzi, Indijci..., oni su ljudi.²⁵

²⁴ Logatname Dehoda, str. 636.

²⁵ Sarnevešte bešer, str. 190.

Ljudski napredak na duhovnim razinama i na putu oslobađanja od idolopoklonstva, vatropoklonstva, ubijanja djece, oslobađanja od sujevjerja i ideoloških neznanja, duguje se Božijim ljudima i posjednicima objave i poslanstva. Oni su po svojoj gradi i unutrašnjim mogućnostima bili izuzetni ljudi. Iako su naučavanja i zakoni Božijih poslanika nebeskog porijekla, oni su ipak bili samo posrednici u dostavljanju Božijih naredbi. Vjerske, moralne i odgojne istine usvojili su preko objave i dostavili su ih ljudima. Međutim, ne treba zaboraviti da svakom čovjeku ne dolikuje da prima Božiju objavu i da svaki čovjek nema vrijednost za poslanstvo Božije.

الله أعلم حيث تجعل رسالته

A Allah dobro zna kome će povjeriti poslanstvo Svoje.²⁶

Savršeni razum, izvrsna i nesvakidašnja inteligencija odlike su koje su krasile Poslanika i prije dolaska Objave i s čime su svi bili upoznati. Božiji poslanik je i prije nego što je od strane Uzvišenog Boga naimenovan Poslani-kom bio savršen čovjek i jedinstvena ličnost. Uzvišene misli i nadarenost bez premca bili su vidljivi u govoru i djelovanju tog neobičnog čovjeka. Taj jedinstveni i neuporedivi čovjek jednostavno je bio osoba koja je zasluživala položaj vjerovjesništva – i zato ga je Uzvišeni izabrao za vođu ljudske zajednice.

U skladu sa iznesenim, ono što je od izuzetnih i posebnih sposobnosti i mogućnosti položeno u neku djecu, ono čime druga djeca ne raspolažu, jesu odlike koje vremenom postaju razlog napretka ljudske civilizacije. Takva djeca se još od ranog djetinjstva moraju staviti pod poseban nadzor, odgajati u dobrim i posebnim uvjetima. Jedina sredina koja može njihove nutarne mogućnosti pretočiti u izvanska vrijedna djela jeste zdravo porodično okrilje.

Lična svojstva

Nemoguće je ljudska bića poput mašina u nekoj tvornici učiniti istovjetnim i jednoličnim. S obzirom da su pojedinci različiti, njihov skupni odgoj ne može dati dobar učinak te škola ne može nadomjestiti očev i majčin odgoj. Učitelj ne može uvijek odgovoriti na zahtjeve odgoja intelektualnih mogućnosti djece. Odgoj moralnih vrlina, umjetničkih i vjerskih odlika je neophodan za djecu. Uloga roditelja u ovom procesu je tako velika da se to ne može previdjeti.

²⁶ *El-En ‘am*, 124.

Ukoliko društvo vodi brigu o ličnosti svake osobe, neizbjježno vjeruje u njihovu različitost. Svako treba biti iskorišten u skladu sa svojim ličnim odlikama, jer njegova sreća ovisi o pravom skladu njegovog posla. Nastojanjem da izjednačimo i ujednačimo ličnosti, mi sve ove pojedinačne posebnosti gazimo. Umjesto ujednačavanja svih osoba, trebalo je sve ličnosti smatrati različitim i ove razlike odgojem, obrazovanjem i životnim običajima učiniti vidljivijim.²⁷

Hazreti Ali, a.s., prirodne razlike među ljudima smatrao je važnim. Sreću i dobro za ljude video je u očuvanju raznolike građe i prirode njihovih ličnosti, a njihovo uništenje je smatrao mogućim u okviru zanemarivanja i brisanja pojedinačnih razlika i odlika ljudi.

Vladar pravovjernih je rekao:

“Ljudi će biti u dobru sve dok se razlikuju, a kad budu istovjetni, bit će uništeni.”²⁸

Neophodno je da se prirodne ljudske razlike iskoriste i da se svaka osoba odgoji u skladu sa svojim nutarnjim sposobnostima te svojom iskonskom prirodom. Tek tada će društvo biti u prilici da se okoristi svim unutrašnjim sposobnostima položenim u ljudske nutrine.

Usklađenost iskonske ljudske prirode i odgoja

Ukoliko se načelo razlike, koje je uspostavljeno Božijim mudrim određenjem, ne bude uvažavalo u praksi, te ako odgoj svake osobe ne bude usklađen sa pojedinačnom iskonskom prirodom, čovječanstvo će, bez ikakve sumnje, biti lišeno savršenstva koje zasluzuje i bit će unazađeno, upravo u onoj mjeri u kojoj se ljudi ne budu odgajali prema njihovoj iskonskoj prirodi.

Neka djeca se rađaju sa nepoželjnim osobinama i te osobine postaju prirodno ukorijenjene u njihovom biću, poput urođene razdražljivosti, sadizma i tome slično.

Kada je nečiji karakter pod uticajem unutrašnjih podražaja, onda taj bijes možemo zvati glavnom odlikom. Dijete ne zna šta da čini ili ne shvata stanje u kojem se nalazi. Usto, ovaj bijes je životinjski, snažan i opasan.

Dijete se valja po zemlji, trpi bolove, udara glavom u zid, čupa kosu, udara, grebe, ujeda druge, razbija namještaj i staklo, a čak se može dogoditi i da nekoga ubije.

²⁷ *Ensane našenahte*, str. 304-305.

²⁸ *Biharu-l-envar*, sv. 17., str. 101.

Nakon prolaska krize kod njega se javlja stanje zapanjenosti, a nakon što se potpuno iscrpi, ono ima veliku potrebu za snom.²⁹

Ovakva su djeca u posebnim okolnostima zadobila ove osobine i ne treba ih zbog toga koriti.

Imam Sadik, a.s., je rekao:

“Kada bi ljudi znali kako je Bog ljude stvorio različitim, nikada niko nikoga ne bi korio.”³⁰

Ovakvu djecu treba staviti pod ispravan nadzor i odgoj, a odgajatelj treba biti upućen u sve detalje njihove psihe kako bi nepoželjne sklonosti usmjerio u ispravnom smjeru i na taj način ih zadovoljio.

Moguće je da osoba koja voli ljude mučiti (sadist), u skladu sa stepenom kulture i uvjetima života, svoje sklonosti zadovolji i na drugi način. Naime, ukoliko posjeduje imalo znanja i kulture, može izabrati posao mresa, a ukoliko završi visoke škole, može se baviti hirurgijom. Na taj način će se njene sklonosti ka mučenju drugih simbolički provesti u djelu.³¹

Iz ovoga se može izvući zaključak da porodica, osim ishrane, čuvanja i običnog odgoja, može preuzeti tri važne uloge:

- a) Porodica može sve unutarnje sklonosti i ljudske podvrgnuti posebnom tretmanu te svaku od tih sklonosti zadovoljiti na određenom mjestu i u ispravnoj mjeri. Tako će dijete izrasti kao potpuna i cjelovita ličnost.
- b) Ako se radi o djetetu koje posjeduje neke izuzetne osobine, onda mu u tom pogledu treba posvetiti izuzetnu pažnju i prirediti mu potrebne uvjete da te osobine i potencijale ostvari. Treba mu omogućiti povoljne uvjete da svoje potencijale pretoči u zbilju.
- c) Ukoliko dijete bude imalo nevaljale i neodgovarajuće sklonosti i osobine, onda ga treba staviti u odgovarajuće uvjete te pokušati, što je više moguće, te loše sklonosti okrenuti u pravom i željenom smjeru. Ovakvo šta nije moguće izvesti u obdaništu.

Valjana i loša porodica

Na koncu, treba istaći da svaka porodica ne može djetetu pružiti valjan odgoj i da svaki otac i majka ne mogu biti najbolji učitelji. Prvi uvjet za

²⁹ Će midanam (*Etfale dušvar*), str. 48.

³⁰ Vesail, sv. 4., str. 71.

³¹ Ma ve farzandane ma, str. 5.

dobar odgoj jeste da porodica bude čista od prljavština i grijeha, da izdaja i nepoštenje ne prodru unutar nje te da otac i majka posjeduju valjane osobine i moralne vrline. Roditelji čiji su govor i djela suprotni osnovi ljudskog odgoja nikada ne mogu biti dobri i uspješni odgajatelji.

*Onaj što od Darovatelja života postojanjem obdaren nije
Kako može da udahnjuje život drugima?*

*Suhom oblaku što bez vode je,
Ne pristaje atribut darovatelja vode.*

Sve veća usmjerenost današnjeg svijeta prema materijalnim stvarima i životinjskim strastima dovela je do slabljenja duhovnih dimenzija. Mnogo je porodica koje su, zbog svoje uronjenosti u grijeh, izgubile ljudske vrline, te takve porodice odgajaju bijednu, nečistu, neobuzdanu i grješnu djecu.

Djeca se u mnogim porodicama danas ne suočavaju ni sa čim, osim sa zaprljanim i nemoralnim životom. Pred njihovim gramzivim očima pokazuju se samo primjeri nevjernosti i lošeg ponašanja. Žalosno je što se ta istina ne može poreći i što veliki broj neuspješnih života svoj očaj i nezadovoljstvo duguje upravo ovome. Kada god dijete u okrilju ovakve nedostojne i nezaslužne porodice ne uspije izgraditi lik savršenog čovjeka, i ako njegova neupućivana volja postane činilac nereda i razvrata, treba reći da je jedna porodica izdala svoju prirodnu obavezu. Doktor Adferir u tom smislu kaže: "Pitanje odgoja u porodici svodi se na to da sami roditelji moraju posjedovati uzvišena osjećanja, da bi se iz njih isijavale emotivne zrake koje će podgrijavati i osvjetljavati njihovu djecu."³²

Općenito, porodica je postala jedna očajna odgojna sredina, jer su roditelji danas u zabrinjavajućoj mjeri naivni, ljuti, slabi i grubi, ili su mnogi od njih puni vlastitih slabosti, te sve to prenose na svoju djecu. Mnogo je djece koja u svojim porodičnim kućama gledaju prizore nekulture, svade, sebičnosti i opijenosti, pa čak i ako ne vide ove prizore u svojoj kući, ona ih nauče od svojih prijatelja. Bez pretjerivanja se može reći da su mnogi današnji roditelji, kojem god staležu pripadali, potpune neznalice po pitanju odgoja vlastite djece. Škole, također, ne mogu ispuniti njihove obaveze jer ponašanje nastavnog osoblja nije ništa bolje od ponašanja njihovih roditelja.

U najkraćem, danas ni škola ni porodica ne mogu podučiti djecu metodi i načinu življenja. Upravo zato se na licima mladih, kao na ogledalu, primjećuje nedostojnost njihovih odgajatelja.³³

³² *Ma ve farzandane ma*, str. 5.

³³ *Rahe zendegi*, str. 164.

Ljudi teže niskostima. Žene se truju alkoholom i cigaretama, a zarad uspostavljanja vitke tjelesne figure, sebi nameću raznolike štetne načine ishrane. Pored toga, one se odriću rađanja djece. Jasno je da su ove životne greške posljedica lošeg podučavanja i odgoja, te pogrešnog tumačenja uvjerenja sljedbenika feminizma i njihovog egoizma.³⁴

Jedna plemenita i vrijedna porodica u svom okrilju može imati čestitu i vrijednu djecu i davati im valjan odgoj samo ako članovi te porodice ne budu zapali u moralno posrnuće i nazadovanje, ako budu očuvali ljudske dobre odlike i visoke moralne porodične vrijednosti, koje predstavljaju bogatstvo njihove čestitosti poput skupocjenog dragulja, te ako ih svako pokoljenje prenese na naredno. Ako zaprljanost, grješnost i moralne nepodopštine prodrnu u jednu porodicu, postepeno se postaje moralne vrline i plemenite osobine te porodice pretaču u nepočudne i nepoželjne osobine. Moguće je da jedna višestoljetna plemička porodica u razdoblju od samo pola stoljeća upadne u blato nesreće i pokvarenosti.

Zapadni naučnici su mnogo toga izrekli o nedostacima porodica i uprjalnosti roditelja u njihovim zemljama. Pritom su uputili mnogo zamjerki. Zabrinuti su za budućnost svojih zemalja zbog odgajanja ukaljanih i grješnih pokoljenja. Nažalost, u našoj zemlji, u kojoj je opća kultura ljudi niža od one na Zapadu, moralne zaprljanosti se sve većom brzinom šire i prodru u porodice i među mlade, što je razlog za još veću zabrinutost.

Slabi vjerski i moralni temelji, s jedne strane, i neograničena i nedozvoljena sklonost mladića i djevojaka ka razvratu, s druge strane, poput raka su zarili pandže u tijelo nekih čestitih porodica i veoma brzo čupaju korijene vrlina.

Do jučer očevi, koji su raspolagali moćnim blagom duhovnosti i pobožnosti, na životnom putu nisu ruke prljali niskostima. Poznavali su istinu i činili su ispravna djela. Oslanjajući se na snagu vjere, izlazili su kao pobednici iz životnih poteškoća. Danas su njihova djeca, uslijed činjenice da nemaju vjere te uslijed nemara, slabog i nemoćnog duha, utonula u različite vrste niskosti. Nemoćna su i nestrpljiva kada se nađu u poteškoćama i životnim nedaćama, a posljednje utočište vide u samoubistvu.

Do jučer su očevi prisustvovali naučnim susretima i bili bliski s čednim i čestitim ljudima. Danas njihovi sinovi sjede u središtima razvrata sa zaprljanim muškarcima i raskalašenim ženama.

Do jučer su očevi, čvrstih živaca i sigurnog duha, svoje slobodno vrijeme spokojno i radosno trošili u topлом okrilju svojih porodica, punom ljubavi.

³⁴ *Ensane našenahate*, str. 288.

Danas njihovi sinovi sjede u kockarnicama, nezadovoljni i uznemireni, i na najgori način provode najdragocjenije trenutke svog života.

Koliko li je samo čestitih i čistih majki koje su do jučer bile odgajateljice i koje su u svom krilu odgajale najčestitiju i najsretniju djecu!? Danas, međutim, njihove raskalašene kćeri okreću leđa svojoj porodici i kući te vezom sa nepočudnim mladićima, na nedoličnim prostorima i mjestima razvrata, svoju sreću traže kroz nemoralne veze i pobačaje djece!

Danas su u mnogim porodicama vrijednosti kao što su pobožnost, vjera, obavljanje namaza, ibadet, čistota srca, noćno moljenje i dova, bogobojaznost i čuvanje od grijeha, pomaganje slabima i nemoćnima te služenje narodu, potpuno zaboravljene. Neke djevojke i mladići ne razmišljaju ni o čemu, osim o upražnjavanju svojih strasti i tjelesnih užitaka. Na nesreću, svoj najljepši užitak nalaze u otrovima koji razaraju dom i porodicu, tj. u alkoholu i korištenju opojnih droga.

Trpeze dobročinstva i vrlina u nekim porodicama su preinačene u trpeze kockanja. Skupovi na kojima su promicane moralne vrijednosti i ljudske vrline, pretvorili su se u sijela zla i alkohola. Od moralnih osobina i ljudskih vrlina nije ostalo ni ime. Hrabrost i samopoštovanje preinačili su se u niskost i bijednost. Laskanje i dodvoravanje su preoteli mjesto ugledu i visokim stremljenjima. Zavidnost i zlobnost, pesimizam i zloća, uvrede, izdaja i desetine drugih nepoželjnih osobina, od kojih je svaka po sebi opasna i loša, našle su utočište u dubinama duša i neprestano prže ljudska tijela i duše.

Drugim riječima, nasljednici nekih plemenitih i čestitih porodica pretvorili su se u žene i ljude slabog uma, lošeg karaktera i lošeg ponašanja. Loši običaji su im oslabili tijela, moralne nepočudnosti i pokuđene misli su učinile bolesnim njihove duše te uništile njihovu duhovnu ličnost. Oni se upuštaju u svaku bedastoću i poniženje, ne libeći se bilo kakve laži i ulagivanja. Laž i potkupljivost, pokvarenost i razdor ogovaranja, kao i uvreda, za njih predstavljaju najobičnije postupke.

Roditelji koji su navikli na ova zastranjivanja i koji se valjaju u blatu grijeha i prljavštine nikada u svom okrilju ne mogu odgojiti čestitu i plemenitu djecu. Djeca odgajana u ovakovom zaprljanom i grješnom porodičnom okrilju ne mogu biti zalog buduće sreće i napretka svoga društva.

Naravno, jedno dobro organizovano obdanište – koje ima čestite odgajatelje, što predano obavljaju svoje dužnosti – nudi mnogo bolje odgajatelje od opisanih porodica. Ukoliko takvi odgajatelji u obdaništima ne mogu oživjeti moralne vrline i posebne, dobre potencijale djeteta, od njih makar neće načiniti razvratnike, lažove i otpadnike. Ako ne mogu djeci podariti valjan model ljudske odvažnosti i požrtvovanosti, u najmanju ruku pred razoznale oči takve djece neće prostrijeti trpezu razvrata, alkohola i kockanja.

Barem u djecu neće od početka usaditi nepoželjne osobine i podučiti ih velikim grijesima.

Nažalost, ova zastranjenja ne samo da pogađaju neke čestite i plemenite porodice, te na ovaj način zadaju nenadoknadive štete državi i narodu, već se ova pojava širi i na porodice srednjeg staleža, pa čak zahvata i čiste seoske sredine. Grijesi i moralne izopačenosti poput kolere i kuge prodiru na sve strane.

Alkoholizam, kockanje, laž, izdaja, niskost, licemjerje, dvoličnjaštvo, bludničenje, nečednost, razvratnost, kršenje tuđih prava, nasilnost, pesimizam izluradost sve više zagađuju čistu omladinu, pa čak i onu na selu.

Na svu sreću, još nije sve izgubljeno i još ima prilika i tla pogodnog za borbu. Još uvijek u ovoj zemlji ima čistih porodica, žena, muškaraca, vjernika, čije je vjerovanje prepreka mnogim drugim zastranjenjima. Ove se prilike moraju koristiti i mora se što prije nalaziti izlaz svim unesrećenicima.

10. PREDAVANJE

وَنَفْسٌ وَمَا سَوَّنَهَا ﴿فَأَلْهَمَهَا جُورَهَا وَتَقَوَّنَهَا﴾

I duše, i Onoga Koji je stvor, pa je nadahnu da znade šta zlo joj je, a šta dobro je.¹

U dubinu bića svakog čovjeka položene su sklonosti od kojih svaka igra stanovitu ulogu u njegovoj sreći. Ispravan i uravnotežen odgoj svakog od ovih nagona i prirodnih sklonosti istovjetan je rastu jedne grane na drvetu sreće, a gušenje bilo kojeg od ovih nagona jednako je nesreći i zastranjenju. Stoga je potrebno da odgajatelj odmah na početku postavi svoje odgojne programe na temelju prirodnih sklonosti i razumijevanja dječije prirode te da praktično slijedi zakone stvaranja. Odgoj koji je utemeljen na iskonskoj čovjekovoj prirodi bit će postojan i trajan.

Božjom voljom, od danas krećemo s poimanjem nutarnjih percepcija i prirodnih čovjekovih sklonosti, koji predstavljaju temelj ispravnog odgoja i koji se nazivaju još moralna savjest. Savjest (*vedždan*) predstavlja perceptivnu moć ljudske duše, a svjesne komponente savjesti (*vedždanijat*) predstavljaju zbilje i istine koje savjest razumijeva (percipira).

Prilikom valjanog vjerskog i moralnog odgoja treba se koristiti sljedećim dvjema iskonskim moćima (prirodnim savjestima):

1. iskonska priroda spoznaje (*ma 'refat*), koja se još naziva i tevhidskom, tj. monoteističkom savješću (*vedždane tevhidi*),
2. iskonska priroda razlikovanja dobra i zla, još poznatija kao moralna savjest (*vedždane ahlaki*).

Monoteistička i moralna savjest

Monoteistička savjest, koju će vam danas pokušati objasniti, sastoji se iz toga da svi narodi i nacije, sve klase i rase, shvataju po svojoj iskonskoj prirodi i unutarnjoj spoznaji da Univerzumom ravna i upravlja neograničena, postojana i nepromjenjiva Zbilja i Sila. Ova nevidljiva i nespoznata zbilja koju svaki čovjek shvata jeste Uzvišeni Bog, i svaka ona zbilja,

¹ Eš-Šems, 7-8.

posredstvom koje čovjek percipira, jeste jednobožačka savjest, a ona perceptivna moć koja se nalazi u nutrini svakog čovjeka i koja percipira tu zbiljnost jeste monoteistička savjest.

Moralna savjest jeste perceptivna moć koja se nalazi u čovjekovoj nutrini i posredstvom koje se, bez upućivača, percipira prvočno dobro i zlo. Drugim riječima, u nutrini svih naroda i nacija svijeta, počevši od Azije, Evrope, Afrike, do obje Amerike, svaki čovjek, pobožan ili ne, posjeduje jednu skrivenu snagu, jednu nevidljivu perceptivnu moć putem koje bez učitelja, odgajatelja, knjige i škole može shvatiti i raščlaniti mnoga dobra i mnoga zla. Psiholozi su ovu moć nazvali moralnom savješću.

Moralna savjest, poput oštrovidnog i moćnog sudije, svog posjednika dovodi u sudnicu zbog prekršaja, sudi mu i zadavanjem teško podnošljivih udaraca njegovoju duši i nervnom sistemu ona ga kažnjava za njegova loša djela.

Nijedan sud na svijetu u pogledu moći i slobode nije ravan sudu savjesti. Koliko god zločinac bio snažan i moćan, on je pred sudijom savjesti slabašan i nemoćan te se ni na kakav način ne može spasiti od kazne suda savjesti.

Maloumnost, nervne i duševne bolesti imaju raznolike uzročnike. Bez sumnje, jedan od ključnih razloga mentalnih bolesti i duševnih ili nervnih poremećaja krije se u nutarnjim pritiscima ili nutarnjim tegobama zbog korenja i pritiska koji potiču iz savjesti. Moralna savjest grješniku uništava mir i spokoj u životu i donosi mu gorčinu i nepodnošljivu duhovnu patnju. Osjećaj izdaje i grijeha je poput usijanog plamena koji neprestano plamti u nutrini prestupnika i prži mu tijelo i dušu.

Ponekad kazne koje izazove savjest dovedu do tolikih poremećaja u duševnim stanjima čovjeka da ni jedan psihiyat, ma koliko bio spretan, ne može učiniti ništa. Nijedno naučno i djelatno tumačenje također ne može ovakvog bolesnika vratiti u prirodno stanje. Pojedinci koje osudi savjest, kao njihov sudija, i koji, pod uticajem unutrašnjih pritisaka, zapadaju u psihičke bolesti, ili čak maloumnost, nalaze se u jako teškom i opasnom stanju. Ponekad se takvi pojedinci upuštaju u velike zločine i zajednici nаносе nenadoknadive gubitke.

Jedna od osnovnih razlika između čovjeka i divlje životinje jeste u tome što zvijer smireno dere i jede svoju lovinu i nakon toga biva zadovoljna i smirena, a kada čovjek ubije pripadnika svoje vrste, on zapada u stanje straha i tegobe i ne može od sebe odagnati bolne pritiske. Da bi dokazao ispravnost svojih postupaka, potvorama ponižava svoju žrtvu. Iako to i ne osjeća, postaje osuđenik koji se neprestano brani. Kao posljedicu toga, uvek osjeća da ga drugi kore te ih stoga napada. Na ovaj način, prvočne greške ne samo da postaju izvorište velikih poremećaja već postaju osnova

brojnih novih zločina i nedjela, koji su ovisni o stepenu patnje izazvane moralnom savješću i osjećajem krivice.

Upravo zbog ove moralne savjesti, od čijeg korenja nema izbavljenja, čovjek postaje gori i od krvoločne zvijeri. Njegovi strahovi i panična stanja nisu posljedica nagona za napadanjem, već svjedoče o ogromnoj moći i snazi i jakom zovu moralne savjesti.²

Moguće je da tajne zločina budu skrivene te da zločinci ne budu privedeni pravdi, ili da zločinac obmane sudiju pa da on slučaj u potpunosti preinači, ili da se optuži drugi čovjek umjesto pravog krivca, te da se krivac na taj način zaštiti od zakonskih kazni. Ali, zločinac nikad ne može prevariti ni obmanuti svoju savjest i nikakva varka neće biti u stanju da na sudu savjesti opravda krivca pred stvarnošću.

Moralna savjest punom snagom i punom zbiljnošću izvodi na sud i osuđuje prestupnika. On se u usamljenom kutku u svojoj postelji, na mjestu gdje ga niko ne vidi, uvija poput onog koga je ujela zmija te na ovaj način izdržava kaznu za svoje grozno djelo.

Monoteistička i moralna savjest sa vjerskog i djelatnog stanovišta predstavljaju dva velika odgojna oslonca ljudske sreće. Prvotna osnova poslaničkog poziva počiva na ova dva prirodna načela, koje podržava i razum. Vjera u nutrini čovjeka ima iskonski korijen. Poslanici su vjeru predstavljali uzimanjem u obzir prirodnih potreba ljudi i upravo zato je vjera ostala čvrsta, uprkos svim poteškoćama i preprekama na svom putu.

Proteklo je dosta stoljeća od pojave Božijih poslanika, a.s., na zemlji, ali se plamenovi vjere i vjerovanja, koje su oni upalili u srcima ljudi, još nisu ugasili. Zato što osnovna snaga ovih plamenova leži u iskonskoj ljudskoj prirodi. Dokle god bude čovječanstva i iskonske prirode, plamenovi vjere neće se ugasiti.

U ovoj raspravi prije svega treba pojasniti da monoteistička i moralna savjest – zbilje koje opstoje u ljudskim nutrinama – nisu nikakve vještačke tворevine i ne nastaju kao posljedica društvenog nasljeđivanja, vjerskog podučavanja niti bilo kakvog odgoja. Naprotiv, one su prirodna stvar i glas iskonske ljudske prirode koja je stvorena stvaranjem čovjeka i pratit će ga do njegova kraja.

Moguće je da neki pojedinci u posebnim okolnostima dođu u sukob sa nekim od svojih iskonskih poriva te da ih u svom biću guše i gase, ali taj njihov čin nikada ne može uništiti iskonsku zbilju i prirodne osobine čovjekove vrste.

Naprimjer, seksualni prohtjevi predstavljaju jedan neporecivi dio iskonske prirode čovjeka. Međutim, u toku dugih vjekova milioni ljudi su se, u

² Će midanam (*Bimarihaje ruhi va asabi*), str. 65.

Evropi i Indiji, kao isposnici i askete, borili protiv ovih iskonskih sklonosti te su ih nasilu i pod pritiskom gušili i zaboravljali, sve dok nisu došli do stanja da neki od njih nisu osjećali ni najmanji spolni nagon. Da li pojedinci ovakvim postupanjem mogu dokinuti prirodnu zbilju spolnog nagona? Da li ovi ljudi uopće imaju pravo da poriču postojanje tjelesnih prohtjeva u čovjeku? Isto tako, neki ljudi su zanemarivali vjersku i moralnu iskonsku prirodu, nisu slušali njen glas i cijeli život su se borili protiv zahtjeva svoje savjesti te su na taj način postali nevjernici. Oni ipak ne mogu poreći postojanje vjerske i moralne iskonske prirode u čovjekovoj nutritini. Njihovo skretanje sa iskonskog Pravog puta nema veze sa stvarnošću prirodne savjesti niti sa vjerskim i moralnim iskonskim ustrojstvom.

Islam glavne osnove vjerovanja i morala smatra iskonskim bogatstvima čovjeka, a i čovječiju sposobnost spoznaje Boga, kao i moć raspoznavanja prvobitnog moralnog dobra i zla, smatra ljudskom prirodom.

Jedna od velikih poslaničkih dužnosti jeste buđenje čovjekovih iskonskih potencijala i pokretanje ovog od Boga datog ljudskog blaga. Hazreti Ali, a.s., je u vezi s ovim kazao:

“Pa im je Allah uputio poslanike Svoje i niz vjerovjesnika Svojih da bi ispunili zavjet stvaranja prvotnog, da bi ih podsjetili na dar Njegov zaboravljeni, da bi im iznijeli dokaz svojim poučavanjem i da bi im otkrili riznice razuma.”³

Prije dvadeset godina, naprimjer, naučili ste neku pjesmu, ali ste je vremenom cijelu zaboravili i sada ni najmanje ne obraćate pažnju na nju. Slučajno neki čovjek zna tu pjesmu i izrečuje vam je. Čim čujete prvi stih te pjesme, osjetite da vam je poznata. Vaše pamćenje se pokreće i uz trud i nastojanje zaboravljenu pjesmu izvlačite iz zaborava. U biti, onaj što je ispjевao pjesmu usmjerio je vašu pažnju prema postojećoj stvari, koju ste imali u dubini duše i koju ste zaboravili. U arapskom jeziku onaj koji je čitao pjesmu i koji vas je podsjetio naziva se *muzekkir* (onaj koji podsjeća), a njegovo djelo *tezekkur* (podsjećanje). Ali, ako neko danas sroči novu pjesmu, pred vama je ispjeva i riječ po riječ vas poduci, onda se takva osoba naziva *mu 'allim* (učitelj), a njegovo djelo *ta 'lim* (podučavanje).

Uzvišeni Bog u časnom Kur'anu Poslanika ponekad naziva opominjaocem, a ponekada učiteljem, stoga što je Vjerovjesnik u svom vjerskom programu ispunjavao obje obaveze. U primjerima kada časni Poslanik, s.a.v.a., podsjeća čovjeka na njegove unutarnje iskonske osobine i kada

³ *Nehdžu-l-belaga*, str. 37.

uklanja zastor nemara i zaborava te upoznaje ljude s njihovom podsviješću, tada je u ulozi onoga koji podsjeća:

فَدَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ^١

Pa podsjeti! Ti si samo onaj koji podsjeća.⁴

A u primjerima kada ljude podučava novim znanjima i činjenicama koje nisu postojale u ljudskoj prirodi, Poslanik se naziva učiteljem:

وَيُزَكِّيْكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحَكَمَةَ وَيُعَلِّمُكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُوْنَ^٢

...I da vas očisti, i Knjizi i Mudrosti poduči, i da vas nauči onome što vi niste znali.⁵

Prva iskonska savjest i prvi prirodni potencijal koji islam smatra sastavnim dijelom čovjekove prirode jeste njegova spoznaja Boga. Časni Kur'an te predaje od Poslanika i njegove porodice spoznaju Boga smatraju najočiglednjom i najjasnijom prirodnom spoznajom čovjeka.

Postojanje mnoštva različitih vjera i ideologija u svim vremenima i među svim narodima i nacijama ukazuje na činjenicu da je osnovna i temeljna supstanca vjerovanja u Boga ugrađena u ljudsko biće i da svi tragaju za svojim izgubljenim.

Iskonsko vjerovanje

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلَّدِينِ حَبِيبًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ
ذَلِكَ الَّذِينُ الْقَيْمُولُوكُمْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ^٣

Okreni lice svoje ti, kao vjernik pravi, čistoj vjeri, Allahovoj prirodi prema kojoj On ljude stvorio! Nema promjene u Allahovu stvaranju! To je prava vjera, ali većina ljudi ne zna.⁶

Zurare je upitao hazreti Bakira, a.s.: “Šta je to prava vjera (dine hanif)?” On je odgovorio:

⁴ El-Gašije, 21.

⁵ El-Bekare, 151.

⁶ Er-Rum, 30.

“To je iskonska priroda u kojoj je stvorio ljude... Uzvišeni Bog je čovjeka stvorio sa spoznajom Sebe.”⁷

Hazreti Sadik je u tumačenju ajeta o iskonskoj prirodi kazao:

“Bog je stvorio ljude sa iskonskom prirodnom vjerovanja u jednog Boga.”⁸

Časni Poslanik je rekao:

“Svako dijete se rodi sa iskonskom prirodnom pravog vjerovanja, a onda njegovi roditelji od njega načine jevreja ili kršćanina.”⁹

Smisao gornjeg hadisa je da prvotna osnova prijemčivosti za čistu vjeru postoji u iskonskoj prirodi sve djece, iz cijelog ljudskog roda. Roditelji kao prvotni učitelji djece koriste ovaj iskonski potencijal koji je položen u djecu te ih usmjeravaju ka vjeri koju oni sami žele i na put koji se njima sviđa. Da u iskonskoj biti svakog čovjeka nije postojala sklonost ka vjerovanju, ljudska priroda ga ne bi ni tražila te bi nuđenje raznolikih vjerskih usmjerenja od strane roditelja bilo nesvrishodno. Da nije imao unutarnji poticaj za to, čovjek nikada ne bi prihvatio bilo kakvo vjerovanje niti bi ga slijedio.

Hazreti Sadik, a.s., je kazao:

“Šest je stvari unutar čovjeka na čiju izgradnju čovjek nema uticaja: spoznaja, neznanje, zadovoljstvo, srdžba, san i budnost.”¹⁰

Da bi se shvatio ovaj hadis, potrebno je dati određena objašnjenja. Naime, kada se dijete rodi, ploča njegova znanja je potpuno bijela i prazna:

وَاللَّهُ أَكْحَرَ حَكْمَ مَنْ بُطُونَ أَمْهَتُكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا

*Allah vas iz utroba vaših majki izvodi i vi ništa ne znate.*¹¹

Međutim, Uzvišeni je radi omogućavanja normalnog života i opstanka čovječanstva stvorio u djetetu nagone poput strasti, srdžbe, spavanja i budnosti. U ovoj predaji hazreti Sadika – s obzirom na činjenicu da se dijete

⁷ *Biharu-l-envar*, sv. 2., str. 87-88.

⁸ Isto.

⁹ Isto.

¹⁰ *Isbatu-l-hudat*, sv. 1., str. 85.

¹¹ *En-Nahl*, 78.

rađa bez ikakvog znanja i podataka – daje se do znanja da je dijete ipak Božijom blagodaću opremljeno iskonskom spoznajom Boga.

Imam kazuje: Upravo kao što neznanje novorođenčeta nije proizvod njegove volje, i kao što usvajanje nagona nije proizvod njegove volje, tako i iskonska spoznaja nije u okviru ljudskog izbora. Uzvišeni Bog je spoznaju učinio jednim od ljudskih nagona.

Muhammed ibn Hakim je pitao hazreti Sadiku: "Spoznaja je usađena u čovjekovu nutrinu – ko je to učinio?" Imam je odgovorio:

"To je djelo Božijeg stvaranja i u tome ljudske ruke nemaju udjela."¹²

Ebi Rebiha je kazao da je hazreti Ali, a.s., upitan: "Kako si spoznao svoga Gospodara?" On odgovori:

"Tako što mi se Sam Gospodar predstavio."¹³

Ebu Basir je prenio da su hazreti Sadika, a.s., neki ljudi pitali: "Da li je put spoznaje uzvišenog Boga nešto što se stiče?" Odgovorio je: "Ne." Oni su ponovo upitali: "Da li je ta spoznaja proizvod Božijeg davanja i Božijeg stvaranja?" On je odgovorio: "Da, Božiji robovi nemaju u tome vlastitog udjela."¹⁴

Iz navedenih hadisa, kao i drugih predaja izrečenih o ovom pitanju, nedvojbeno se zaključuje da islam smatra da je spoznaja Uzvišenog Gospodara iskonska i da je dio njegove prirode, te da je, poput svih ljudskih nagona, usađena u dubinu njegova bitka.

Božiji poslanici, a.s., po pitanju spoznaje Boga nemaju ulogu učitelja, već imaju ulogu onih koji podsjećaju. Njihova dužnost je da podsjećaju ljude te da skidaju zastore sa njihove nutrine i njihove iskonske prirode. Božiji poslanici su dolazili sa zadatkom da probude iskonsku prirodu spoznaje koja se nalazi u ljudskoj nutrini, da upute ljude da sami, posredstvom promišljanja i uzimanja pouke iz kur'anskih ajeta, općenitu iskonsku spoznaju podignu na visok stepen dubokog vjerovanja utemeljenog na logičkom i racionalnom promišljanju, kao i da putem izučavanja Božijih ajeta i obraćanja pažnje na precizne proračune i razmjere svijeta čovjek počne vjerovati u Mudrog i Sveznajućeg Gospodara, te da, nakon spoznaje istine, počne robovati i postane poslušan Njegovim zapovijedima.

¹² *Kafi*, sv. 1., str. 163.

¹³ Isto, str. 85.

¹⁴ Isto, str. 93.

Iskonsku spoznaju je moguće dvojako objasniti.

a) Svaki čovjek, iz svakog društvenog sloja, iz bilo koje rase i u bilo kojem vremenu, po iskonskoj savjesti i bez učitelja, spoznaje i osjeća neograničenu Moć koja absolutno upravlja cijelim Univerzumom. Svaki čovjek vidi da je ta Sila i Moć neopisiva i neobjašnjiva po svojoj suštini, da je ona postojana i nepromjenjiva, da nadilazi sve druge sile i moći te da je to sila kojoj se svi ljudi – u slučaju očajanja i nemogućnosti korištenja prirodnih sredstava – obraćaju tražeći pomoć. Kada se zatvore sva vrata nade pred čovjekom, on vidi otvorenim ta vrata i od te Neograničene Moći traži pomoć. Preko svoje iskonske savjesti on shvata da ukoliko ta Nespoznatljiva bit, ta Nepoznata Istina i ta Neograničena moć samo poželi, njegova teškoća će se riješiti i zatvorena vrata će se otvoriti. Ovo shvatanje ne proističe iz razuma i argumentacije, nego je ono shvatanje iz iskonske prirode i savjesti. Ovo opažanje je stvoreno u nutrini svakoga i predstavlja sastavni dio svačijeg bića. Ovakvo iskonsko shvatanje predstavlja prvi vjerski temelj i glavnu osnovu vjere te su Božiji poslanici ovu nespoznatu zbilju imenovali Bogom.

Neki čovjek je rekao hazreti Sadiku, a.s.: “O sine Poslanikov, ukaži mi dokazom na Allaha, šta je On, jer je mnogo onih koji se prepiru sa mnom i doveli su me u stanje sumnje.” Imam mu reče: “O Božiji robe, da li si ikada plovio lađom?” Reče: “Jesam.” “Da li si doživio brodolom u kojem si postao zatočenik morskih valova, i u svojoj blizini nisi imao druge lađe koja bi ti pomogla, niti plivača koji bi te spasio.” On odgovori: “Jesam.” “A da li je u tom trenutku u tvom srcu zaiskrila nada da postoji nešto što te može izbaviti od utapanja?” “Jeste.” – odgovori. Reče hazreti Sadik: “E to je Allah, On je moćan da izbavi kada nema izbavioca i da spasi kada nema spasioca.”¹⁵

Drugim riječima: Kada lađa na moru doživi brodolom i davljenik u svojoj blizini nema nikakve druge lađe koja bi mu pomogla, niti plivača koji bi ga izbavio, kada sva vrata nađe zatvorenim i ne nada se pomoći ni od koga, u trenutku dok uranja u vodu, u tom osjetljivom trenutku, u tom opasnom trenu, u stanju očaja i beznađa – pojavljuje mu se samo jedna nada, iskonska nada, jedini oslonac unutar sebe – iskonska savjest. Iz dubine srca i s rubova njegove savjesti i nutrine pojavljuje se svjetlosni jezičak nade. Njegovo srce svu pažnju počinje usmjeravati ka jednoj moćnoj i neograničenoj Sili, od nje traži pomoć, jer mu jedino ta Sila može pomoći i iz-

¹⁵ *Me‘ani-l-ahbar*, str. 4.

baviti ga iz bezdana. Ta Istina, Ta Moć, i Taj Oslonac nade i ono u šta srce molećivo gleda jeste Bog.

Hazreti Sadik je iznio ovih nekoliko korisnih savjeta u vidu nekoliko rečenica čovjeku koji je pitao za način spoznavanja Istine.

Naučnici širom svijeta su, također, različitim izrazima ovu zbilju nazivali i imenovali. Naprimjer:

Maks Miler veli: "Osjećaj beskonačnosti uzrokuje rađanje uvjerenja i vjere čovjeka."¹⁶

Einstein je rekao: "Moja vjera se sastoji iz nedostatnog i nedostojnog slavljenja jednog neograničenog transcendentalnog Duha."¹⁷

Jean-Jack Rousseau je kazao: "Put spoznaje Boga ne svodi se samo na razum, skepticizam i fantaziranje, već je u pitanju iskonska svijest koja daje najbolji putokaz za potvrdu ove činjenice."¹⁸

Oni koji su upoznati sa mišljenjima Freuda i stavovima njegovih istomišljenika znaju da oni istrajavaju na poricanju vjerske i moralne iskonske prirode te vjeru smatraju ljudskom fantazijom i maštom. Međutim, frojdovci su po pitanju iskonske spoznaje upali u slijepu ulicu te su i sami pod pritiskom činjenica odustali od tvrdokorne odbrane Freudovih postavki pa su mekšim tonom govorili o iskonskoj spoznaji.

Ne može se poreći da neke osobe kažu da imaju osjećaje koji se ne mogu opisati. Ove osobe govore o osjećajima povezanim sa vječnošću.

Ova predstava svijesti o jednom osjećaju vječnosti, koja se očituje kod velikih gnostika i indijskih asketa, moguće je da stvori korijene i osnovu vjerskog osjećanja čije su manifestacije različite vjere.

Freud po ovom pitanju iznosi sumnju te priznaje da svojom psihanalizom nikada nije mogao pronaći tragove ovakvih osjećaja u svom biću. No, ubrzo potpuno iskreno dodaje da mu to ne daje za pravo da porekne postojanje takvog iskonskog osjećaja kod drugih ljudi.¹⁹

b) Drugo tumačenje iskonske spoznaje svodi se na tvrdnju da čovjek posredstvom svoje iskonske savjesti, bez učitelja i odgajatelja, shvata da posljedica ne može biti bez uzroka, kao da ni učinci ne mogu postojati bez onoga koji ih je načinio. Izgrađeno traži graditelja, zgrada traži onoga koji je sagradio. Iskonska savjest je u takvoj vezi sa učinkom i činiteljem da dijete, čim progovori, majku pita za uzroke događaja. Ova pitanja nisu racionalno utemeljena jer dijete još uvijek nije sposobno promišljati racionalno.

¹⁶ Ertebate ensan ve džehan, sv. 1., str. 69.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Isto, sv. 3., str. 175.

¹⁹ Andiše haje Frojd, str. 89.

Čak i izrazito divlja pleme posjeduju iskonsku savjest. Sejjid Razi, r.a., o ovome, u objašnjenju hadisa o iskonskoj prirodi, kaže: "Čovjek je putem iskonskog nadahnuća od Boga naučio da, bez ikakve sumnje, svaka posljedica ukazuje na onoga koji ju je izazvao."²⁰

Koliko li je samo vjernika koji su se okoristili blagom iskonske spoznaje i koji su kroz promišljanje i pažljivo analiziranje jednog ili više božanskih znakova uzvjerovali u Uzvišenoga Gospodara te su dospjeli do položaja robovanja Svetoj Biti Božijoj. S druge strane, mnogo je ljudi koji nisu spoznali istinu i koji su zanemarili i zapostavili unutarnji zov svoje iskonske prirode. U toku cijelog života oni čak ni jedan dan nisu spoznali istinu i nisu robovali Uzvišenom Gospodaru. Isto tako, mnogo je ljudi koji su pokušali oživiti svoju iskonsku spoznaju, ali su, nažalost, izgubili Pravi put, otisnuli su se u bespuće, i umjesto robovanja Bogu, pronašli su predmete obožavanja u mineralima, bilju, životinjama, Suncu, Mjesecu i zvijezdama.

Svijet je Božije djelo

Da bi cijenjeni slušaoci bolje shvatili iskonsku spoznaju, ovdje ću usporediti Božije i ljudsko djelo i stvaranje sa stanovišta ukazivanja na postojanje Tvorca. Na osnovu toga iznijet ću nekoliko jasnih zaključaka. Časni Kur'an aktualni svijet smatra Božijim djelom.

صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتَقَنَ كُلَّ شَيْءٍ

To je djelo Allaha, Koji je savršeno dao sve.²¹

Riječ proizvesti, stvoriti (صُنْع) više se puta u časnom Kur'anu koristi u vezi sa čovjekovim djelima.

U vezi sa gradnjom Nuhove lađe kaže se:

وَيَصْنَعُ الْفَلَكَ

I Nuh je lađu gradio.²²

Isto tako se o prelijepim palačama Faraonovim govori sljedeće:

²⁰ *Isbatu-l-hudat*, sv. 1., str 103.

²¹ *En-Neml*, 88.

²² *Hud*, 38.

وَدَمِرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرُشُونَ

...A do temelja srušismo sve ono što su faraon i ljudi njegovi načinili i što bijahu podigli.²³

O sredstvima sihra egipatskih čarobnjaka se, također, veli:

وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا

(O Musa) I baci to što ti je u desnici! Progutat će ono što spraviše oni!²⁴

O Davudovoj vještini pravljenja pancira se kaže:

وَعَلِمْتَنِهِ صَنْعَةَ لَبُوسٍ

I podučismo ga izradi oklopa...²⁵

Prema tome, sve letjelice i automobili, tvornice, mašine i alati – ukratko, sve ono što je čovjek svojom rukom proizveo – djelo su čovjeka, kao što je svijet postojanja djelo Božije, s tim da je Bog tvorac materije i oblika onoga što je On stvorio, dok čovjek materiju koju je stvorio Bog pretače u željeni oblik. Iz usporedbe Božijeg i ljudskog čina stvaranja nekoliko stvari osvjetljava našu raspravu:

Čovjek iz svakog društvenog sloja i u bilo kojem vremenu, posredstvom iskonske prirode, bez učitelja, kada god pogleda nešto napravljeno, shvata da to nešto načinjeno ima svog graditelja. Isto tako, svaka pismena i nepismena osoba, svaki primitivni kao i svaki civilizovan čovjek – svi shvataju da letjelice, automobili i zgrade, velike i male, imaju svoje graditelje. U prošlosti su, također, i najprimitivnija plemena shvatala ove činjenice.

Kada bi u prostranoj pustari prekrivenoj snijegom vidio tragove čovjeka ili zvijeri, znao bi da je tim putem prošao čovjek ili zvijer. Isto tako, ako bi na nekoj poljani ugledao malu građevinu sa četiri zida i drvenim ili travnatim krovom, znao bi da ova koliba ima svoga graditelja. Kada je u pitanju svijet postojanja, koji predstavlja veliko Božije djelo, ljudska iskonska priroda također shvata ovu prirodnu zbilju. Čovjek razumijeva da iza toga djela stoji Stvoritelj. Kada čovjek ugleda Mjesec ili izlazak i zalazak Sunca, ili kada ugleda početak proljeća i bujanje bilja, ili jesen kada lišće požuti,

²³ El-A 'raf, 137.

²⁴ Ta-ha, 69.

²⁵ El-Enbija, 80.

ili kada čuje nebesku grmljavinu, sijevanje munje i padanje kiše – u dubini svoje nutrine, kroz svoju iskonsku prirodu – on shvata da iza svih ovih pojava stoji ogromna i postojana moć. Zadobija želju da istražuje i da bolje upozna Posjednika te velike moći. Ovo prirodno opažanje, koje postoji u nutrinama svih stvorenja, i koje je Božijom sudbinom položeno u njih, jeste upravo ona iskonska spoznaja za koju Imam kaže da se ne stiče, nego je naprosto Božiji dar.

Svaki čovjek po iskonskoj prirodi zna da mlađnjak mora imati proizvođača. Svaki čovjek prirodno shvata da serum protiv difterije, koji je hiljade djece spasio od sigurne smrti, ima svog proizvođača. Po mišljenju svih mudrih ljudi i svih naučnika, ova količina spoznaje nije dovoljna za iskazivanje poštovanja i zahvalnosti inžinjerima inovatorima ili doktorima istraživačima. Ukoliko država ili narod žele da se na određen način zahvale i oduže ovim velikim služiteljima ljudima, onda moraju preći granice obične iskonske spoznaje i načiniti korak više. Trebaju upoznati ime i identitet ovih istraživača i pronalazača te ispisivanjem njihovih imena i uručivanjem odgovarajućih zahvalnica i nagrada izraziti im dužno poštovanje.

Isto tako, svaki čovjek po iskonskoj prirodi zna da ovaj veliki svijet predstavlja nečije stvaranje i da iza njega стоји neki Stvoritelj. Ali sa stanovišta izražavanja zahvalnosti tom uzvišenom Stvoritelju i veličanja Njegovog uzvišenog položaja, ova razina spoznaje nije dovoljna. Čovjek mora načiniti iskorak te treba izučavanjem Božijih znamenja bolje upoznati Moćnog i Mudrog Boga, treba u Njega uzvjerovati, treba Mu za Njegove neograničene blagodati iskazivati zahvalnost i treba pred Njegovom neograničenom moći iskazati veličanje i robovanje.

Prvotnoj iskonskoj prirodi, dakle, ne treba učitelj. Božiji poslanici su došli sa zadaćom da načine iskorak na ovoj drugoj razini.

U isto vrijeme dok ljudi na različite načine koriste ljudske proizvode, vrlo malo iskazuju poštovanje i zahvalu učenjacima i inžinjerima koji su ih načinili. Teški bolesnik na smrtnoj postelji, zahvaljujući avionu, za samo nekoliko sati smješta se u najbolju svjetsku bolnicu i operativnim putem spašava se smrti. On dobro zna da bi umro da nije bilo aviona, novih lijekova, uređaja za uspavljivanje, antiinfektivnih sredstava, odnosno da nije bilo desetine drugih naučnih pronalazaka. Bolesnik svojom iskonskom savješću shvata da svaki od ovih proizvoda ima svog graditelja i proizvođača, ali u toku liječenja on razmišlja samo o sebi i koristi koju može izvući iz upotrebe tih tehničkih pronalazaka. On uopće ne razmišlja o svim svjetskim inžinjerima i izumiteljima koji su doveli do proizvodnje tih tehničkih uređaja i naprava, pa čak i ne spominje zahvalnost njima.

Ja se sada sa minbera obraćam hiljadama lica. Kada bi nestalo struje, ili da nemam mikrofon, nikada moj govor ne bi dopro do ušiju svih ovih slušalaca u džamiji i bazarima oko džamije. Ja po svojoj iskonskoj prirodi znam da ovaj mikrofon ima svog proizvođača. On je svojom pamću i umom koji je pravio proračune došao do ovog proizvoda, te se ja s lakoćom danas mogu obraćati hiljadama lica. Ali, ja sam potpuno nemaran prema svojoj iskonskoj spoznaji i ne obraćam ni najmanju pažnju na pametnog inovatora ovog velikog pronalaska. Ja samo razmišljam o koristima koje imam od ovog uređaja, a to je da moj glas, posredstvom njega, dopre do ušiju svih mojih slušalaca.

Unatoč svoj ovoj nemarnosti i nezahvalnosti, svi mi znamo da pažnja i nepažnja ne mogu promijeniti stvarnu zbilju – da svaka stvar ima svog proizvođača i da svaki učinak ima svog činitelja.

Čovjekov odnos prema Božijem stvaranju i Mudrom Bogu, Koji je stvorio Svet, sličan je navedenom. Svi ljudi se danonoćno okorištavaju neograničenim Božijim blagodatima i svi ljudi iskonskom spoznjom i prirodnom savješću znaju da stvoreno ima Stvoritelja te da djelo ima Tvorca. Neki ljudi su zahvalni i odgovorni, te u isto vrijeme dok se koriste blagodatima, oni Mu i zahvaljuju. A neki ljudi su nezahvalni; uvijek se koriste Njegovim blagodatima, ali Mu nikada ne zahvaljuju.

Znaci vjere, kao i naučnici materijalisti, stvoreni svijet vide precizno ustrojenim. Obje skupine učenjaka, dakle, shvataju da je svijet mudro ustrojen, s tim da učenjaci empirijskih nauka vide samo red i sklad u stvorenom svijetu i ništa više, dok, za razliku od njih, vjerski učenjaci posmatraju uređenog svijeta nastoje vidjeti i onoga koji je ustrojio taj svijet. Istovremeno dok proučavaju suptilnost i mudrost stvaranja, oni postaju svjesni veličanstvenosti Stvoritelja, veličaju Ga u Njegovom svetom prisustvu i iskazuju razine svoje spoznaje Istine.

Pretpostavite da vidite dva miliona tona kamenih blokova, cigli, željeza, cementa, kreča, gipsa, drveta, stakla, spojnica, drški, žice, ključeva, cijevi i ostalog građevinskog materijala u skladištu. E sada, milion tona svega toga stavimo na raspolaganje jednom građevinskom inžinjeru. On će uzeti taj građevinski materijal sa skladišta i izgraditi trospratnicu. Odmah iza toga iznenada nađe strašna poplava i preostali građevinski materijal poneće iz skladišta te nakon nekoliko kilometara na ravnom zemljištu načini ogromnu gomilu u obliku brda. Trospratnica je proizvod voljnog djelovanja inžinjera, a nagomilani materijal je proizvod prirodnog djelovanja poplave.

Kada razumne osobe, iz bilo kojeg naroda i iz bilo kojeg vremena, uđu u zgradu, vide da je sve na svome mjestu te da je sve u njoj dobro odmjerno i proračunato. Vide cigle u zidovima zgrade, mermerne ploče na nje-

nom podu, željezne nosače na različitim dijelovima krovne konstrukcije i sva vrata na odgovarajućim mjestima. Električni kablovi su provedeni kroz cijevi i spojeni s prekidačima. Česme za toplu i hladnu vodu su spojene sa cijevima i postavljene u kupatilima i na umivaonicima. Stepenice su tačno odmjerene između spratova i međusobno povezane. Ukratko, u toj zgradi sve je stavljen na svoje, odgovarajuće mjesto, a red i proračunatost se vide kroz vrata i zidove te zgrade.

A kada iste ove osobe odu da vide proizvod poplave, ustanovit će da tamo nema nikakvog proračuna. Mermerni ploče vire iz blata, željezni profili razbacani su bez reda, žice i ključevi razbacani su po kamenju i ciglama, izmiješana su zdrava i razbijena, iskrivljena i ispravna vrata. Neka vrata stoje uspravno, a neka vodoravno. Spojnice i drške izmiješane su sa kamenjem i ciglama te tako vire iz gomile. Jednom riječju, u proizvodu poplave ne vidi se nikakav red, proračun niti mjera.

Bez ikakve sumnje, razumni ljudi dolaze do zaključka da iza trospratnice stoji neko uman, a da iza gomile razbacanog materijala stoji neko ko nema znanja.

Graditelj zgrade je svojom voljom i izborom, na temelju proračuna i mjenjenja, sve stvari postavio na svoje mjesto, dok poplava nije imala volju i izbor, nego su udarci vode slučajno sve stvari razbacale na različite strane.

Veličanstvena palača, raskošna i ogromna "građevina" svijeta postojanja sačinjena je od milijardi velikih i malih nebeskih tijela. Naša planeta Zemlja, na kojoj živimo, jeste jedno malo nebesko tijelo među svim onim bezbrojnim tijelima. Zemaljska carstva, kao što su svjet biljaka, životinja i ljudi, svako za sebe predstavljaju samo mali dio koji se nalazi na Zemljinoj kugli.

Iskonska priroda svakog čovjeka ukazuje da iza ove začudne, divne i veličanstvene građevine mora stajati neki moćan Graditelj. Materijalisti i vjernici o ovom iskonskom pitanju potrebe stvorenog za graditeljem i stvoriteljem ne razilaze se u mišljenjima. Jedina razlika se odnosi na spoznaju samog graditelja i njegovu potvrdu.

Sa stanovišta materijalista, tj. onih koji poriču Boga, svijet postojanja posljedica je slučajnih dešavanja. Milioni neočekivanih dogadaja i neuobičajenih činilaca, u razdoblju od više milijardi godina, doveli su do stvaranja i ustrojavanja ovakvog svijeta. Jasnije rečeno, po mišljenju materijalista, materijalni svijet je poput spomenute gomile građevinskog materijala bez smišljenog i proračunatog reda, koju je u to stanje dovela neka slučajna poplava.

Zastupnici vjerskog stajališta smatraju da se uređenost i proračunatost vide iz samih vrata i zidova palače postojanja. Svijet stvaranja je nastao na

temelju veoma ispravnog proračuna i veoma tačnog mjerjenja. Prema tome, nikakva slučajna pojava niti neuka priroda ne mogu uspostaviti ovako mudro i na temelju znanja zasnovano djelo. Mudri Bog je moćni i sveznujući Stvoritelj, Koji je uspostavio Ovaj svijet na jasnom proračunu i čvrstom i mudrom poretku. Drugim riječima, svijet postojanja i njegova veličanstvena građevina je poput skladne i harmonične zgrade koju su podigli intelekt i znanje jednog školovanog inžinjera. Svaka stvar je smještena na svoje, odgovarajuće mjesto.

Darwin, poznati naučnik, u svom pismu iz 1873. godine, koje je napisao nekim njemačkim naučnicima, svoje vjerovanje u Boga dokazivao je na ovaj način:

Zdrav razum i misao nemaju nikakve sumnje u stav da je nemoguće da ovako prostran svijet – sa svim ovim jasnim znamenjima i čvrstim svjedočanstvima, sa svim ovim umnim dušama i promišljajućim razumima – nastane na temelju jednog slučajnog događaja u prirodi. Jer, nemoguće je da se slučajno uspostavi jedan uređen poredak i stvori jedno mudro ustrojstvo. Po mom mišljenju, ovo je najčvršći dokaz postojanja Boga. Ovom prilikom neću govoriti o drugim dokazima koji idu u prilog potvrди postojanja Boga, jer je upravo ovaj dokaz sasvim dovoljan da zadovolji mnoštvo učenih i istraživača.²⁶

Slavni naučnik Einstein također je kazao: "Teško je pronaći osobu koja će vladati dubokim naučnim promišljanjem, a da je ne budu krasila određena vjerska osjećanja. Međutim, ta vjera se razlikuje od površne vjere obične svjetline. Njegov vjerski osjećaj najčešće se javlja u obliku privlačnog divljenja savršenoj usklađenosti prirodnih zakona, koji kazuju priču o jednom mudrom i velikom Stvaraocu, pred Kojim su sva ljudska promišljanja i djela tek jedan beznačajan odraz."²⁷

Louis Pasteur, nakon što je skinuo veo sa nepoznatog svijeta mikroba, upitan je da li još gaji kakvu vjeru. Kazao je: "Moje vjersko uvjerenje se u odnosu na ono predašnje još više uvećalo."²⁸

Korsi Moris, predsjednik Akademije nauka i umjetnosti u New Yorku, kaže: "Zbio se čudan događaj na planeti Zemlji, koji u životu zemaljskih stvorenja ostavlja izuzetne tragove i učinke. Jedna od ćelija posjeduje tu čudnu odliku da posredstvom Sunčeva svjetla upija dio hemijskih spojeva, te se na temelju toga stvara hrana za nju i za druge slične ćelije. Naslijedne ćelije, potomci jedne od prvotnih ćelija, od hrane koju su zadobile posred-

²⁶ *Aslu-l-enva'*, str. 26.

²⁷ *Ertебate ensan ve džehan*, sv. 1., str. 69.

²⁸ Isto, str. 219.

stvom svoje majke, formiraju nove generacije životinjskog svijeta. U isto vrijeme, druge nasljedne ćelije formirale su biljne potomke pa danas biljno rastinje hrani sva zemaljska stvorenja.

Može li se sada vjerovati da je sasvim slučajno postala jedna ćelija, iz koje je nastao život svih životinja, i druga ćelija, koja je osnova svih biljaka?“²⁹

Iz cjeline iznesenog biva jasno da spoznaja Boga počiva u nutrini bića svih ljudi te da se, posredstvom razuma i izučavanja Božijih ajeta, općenita iskonska spoznaja preinačuje u vjeru i vjerovanje više razine. Ustvari, to znači da se Božija vjera temelji na iskonskoj prirodi i razumu. Mnogi kur'anski tevhidski ajeti donose jasna svjedočanstva o ovome. To je jasno iz toga što je Uzvišeni u časnom Kur'anu oslonac našao u iskonskoj prirodi – i njen poziv nazvao ispravnom vjerom, a to je zapravo poziv na izučavanje Božijih znakova i promišljanje o njima.

Zov istinske prirode

Osobe koje su, slijedeći poslanike, u bašči razuma uzgojile sjeme iskonske prirode, užvjerovale su srcem u jednog Boga i smjerno su pognule glavu u pokornosti i robovanju pred Njegovom velikom moći. Oni koji se nisu odazvali pozivu svoga razuma i koji nisu posredstvom razuma i naučavanja uzeli iskonsku prirodu za svog vodiča, pali su u zastranjenje. Pošli su u materijalizam, te povjerovali u slučajni nastanak svijeta, ili su upali u mrežu obožavanja kipova i drugih mimo Boga.

Materijalisti su u prošlosti slijedili, a i sada slijede, određene škole mišljenja te su, s ciljem da zavaraju sebe i uguše zov iskonske prirode i vlastite savjesti, a sve zarad razbijanja i uništenja vjere, izgovarali riječi koje su suprotne istini, a u skladu sa njihovim različitim ideologijama. Komunisti su bili sljedbenici ekonomskog modela života i svaku stvar su gledali kroz ekonomsku prizmu, sve su tumačili ekonomskim jezikom, a kroz to su napadali i vjeru.

Lenjin je rekao: “Vjera je jedan od vidova duševnog pritiska na paćenički sloj stanovništva, koji uvijek radi za druge i koji je uvijek potlačen. Marksizam sve nove vjere i vjerske organizacije smatra oruđem u rukama buržoazije i smatra da je cilj vjere iskorištavanje i zaglavlivanje radničke klase.”³⁰

²⁹ Raz aferineše ensan, str. 58.

³⁰ Materijalizme tarihi, str. 90-91.

Tako su marksisti u svojim knjigama, suprotno ljudskom dostojanstvu, upućivali neoprostive uvrede Božijoj vjeri. Iako je ova tema izvan okvira naše rasprave, ovom prilikom će vam navesti jedan primjer komunističkih neistina o vjeri.

Vode plemena u vrijeme prije pojave islama upravljale su nemoćnim i bosonogim ljudima na nasilan način, njihova imanja su otimali i nesretne ljude mučili. Božiji poslanik se Božijom naredbom pojavio sa zadaćom da uspostavi pravdu te okonča ovaj nasilnički i ponižavajući način življenja, da slabima vrati prava, u skladu sa pravednim nebeskim zakonima, da obični ljudi zadobiju svoja prava i dostojanstvo, te da neposlušne pojedince stavi na mjesto koje im pripada.

Nasilnici su skočili na noge i stali u bojne redove da se suprotstave Poslaniku. Gladni i nenaoružani muslimani trebali su se oduprijeti jakoj i ustrojenoj vojsci, što je bilo vrlo teško izvodljivo. Časni Kur'an je upravo zato muslimane pozivao na ustrajnost. Rekao im je da se strpe pred njihovim sabljama i kopljima, da podnose teške nedaće bojnog polja, da znaju i budu sigurni da će redovi nasilnika biti razbijeni te da će im na koncu pripasti pobjeda i uspjeh.

فَإِنْ يَكُنْ مِّنْكُمْ مَائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوْ مَائَتَيْنِ ﴿١﴾ وَإِنْ يَكُنْ مِّنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوْ الْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢﴾

Ako vas stotinu strpljivih bude, nadvladat će dvije stotine, a ako vas hiljadu bude, nadvladat će dvije hiljade Allahovom dozvolom, a doista je Allah sa strpljivima!³¹

وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَاسَاءِ وَالضَّرَاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٣﴾

...I koji su strpljivi u siromaštvu, i bolesti, i za borbe junačke! Eto, takvi jamačno vjernju i takvi su bogobojažni.³²

وَلَنَبْلُوْنَكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوْا أَخْبَارَكُمْ ﴿٤﴾

Mi ćemo vas na kušnju stavljati sve dok ne pokažemo borce između vas i strpljive, a provjeravat ćemo i vijesti vaše.³³

³¹ El-Enfal, 66.

³² El-Bekare, 177.

³³ Muhammed, 31.

وَإِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا

A ako strpljivi budete i Allaha se bojite, njihova spletka vam ništa naškoditi neće.³⁴

فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابُهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا آسَتَكَانُوا وَمَا ضَعْفُوا وَمَا أَسْتَكَانُوا وَاللَّهُ شَهِيدٌ عَلَى الظَّالِمِينَ

Takvi nisu malaksali pred onim što ih pogodi na Allahovom putu, i nisu slabili, niti se pokorili. A Allah strpljive voli.³⁵

Časni Kur'an u svim navedenim ajetima poziva muslimane na strpljivost i izdržljivost u borbi protiv nasilnika i nepravednika. Kur'an ih poziva da ne prihvate silu, nasilje i poniženje, te ih bodri da se nose sa ljutim ranama sablji i kopalja, da budu strpljivi dok ne savladaju neprijatelja i dok se ne zavihori zastava tevhida i istinoljubivosti, pravednosti i slobodarstva.

Pristalice komunizma su, nasuprot pravičnosti i ljudskosti, po pitanju tumačenja strpljenja napravili izdaju te su ga objasnili upravo suprotno od toga kako je Kur'an naumio i kako je ono protumačeno u knjigama islamskog šerijata. To su učinili zato da mladiće čistih srca i vjere učine neraspoloženim prema vjeri i da ih zavedu.

Vjera je došla da pomogne vlastodršcima, da radnike bodri na ulaganje napora i truda za druge, tvrdeći da ih zato čeka nagrada na Onom svijetu. Zato vjera kaže da Bog voli one koji trpe (zaista Allah voli strpljive).³⁶

Ovi ljudi su iznijeli mnogo tvrdnji koje su lažne i suprotne stvarnosti, a usmjereni su protiv vjere. Otišli su dotle da su čak krivotvorili oblik kur'anskog ajeta. Stoga učeni i čestiti ljudi trebaju o njima donijeti valjan sud.

Freud i poricanje iskonske prirode

Freud i sve osobe koje su bezuvjetno prihvatile njegove riječi i slijede njegov pravac pripadaju skupini materijalista. Oni su, također, porekli iskonsku odliku sklonosti obožavanja Boga i vjerskog podučavanja, ali su zato svojim govorima dali izvjesnu primjesu psihologije i psihoanalize. Budući da govorimo o vjerskoj iskonskoj prirodi i moralnoj savjesti, potrebno je ovdje cijenjenim slušaocima, a naročito mlađima, dati određena pojašnjenja.

³⁴ Ali 'Imran, 120.

³⁵ Ali 'Imran, 146.

³⁶ Materijalizme tarihi, str. 91.

Bez sumnje, Freud je bio inteligentan psiholog i dosjetljiv psihoanalitičar, ali treba imati u vidu da psihologija nije isto što i antropologija. Upravo kao što je ljekar stručnjak za čovjekovo zdravlje – a zdravlje nije cijeli čovjek, Freud je psiholog – a psiha nije cijeli čovjek. Ukoliko bi neko sve ljudi zatočio u okvir psihologije, sigurno bi nanio zlo čovječnosti.

Ekstremno pripisivanje prednosti psihologiji ne donosi ništa manju štetu od štete pripisivanja prvenstva fizici, hemiji i fiziologiji. Opasnost od Freuda veća je od opasnosti ekstremnih mehanicista. Ograničavanje čovjeka samo na psihološki vid je zlokobno poput ograničavanja čovjeka na njegove tjelesne, fizičke ili hemijske osobine.³⁷

Freud se u spoznaji čovjeka iznad svega oslanja na seksualnu strast. Umjesto da istražuje čovjeka, on je istraživao strast, a čovjeka je posmatrao kroz prizmu seksualnih prohtjeva. Po Freudovom mišljenju, čovjek će biti sretan samo onda kada svoju spolnu strast zadovolji u skladu sa svojim željama. On uopće ne obraća pažnju na čovjekove moralne i duhovne vrline. Buni se protiv vjerskog naučavanja i civilizacijskih zakona svijeta pitajući zašto oni ne udovoljavaju ljudskim putenim porivima i ne daju im neograničenu slobodu, te zašto ne uklone nasilje prema čovjekovoj putenosti.

Izbor neke teme, od strane osobe koja je stigla do zrelosti, svodi se na suprotni pol (...) a većina udovoljavanja seksualnim prohtjevima koji su izvan okvira reprodukcije i širenja potomstva zabranjuje se kao iskvarenost i izopačenost. Ovakvo postupanje kod jedne skupine ljudi uveliko umanjuje slast putenosti te se na taj način ovoj skupini čini velika nepravda.

Jedina stvar koja je dosad slobodna i koja izlazi izvan okvira zabrane jeste ljubav prema suprotnom polu i djelatnost radanja – što je, također, čin podložan udaru ograničenja. Jer, kao prvo, veza sa suprotnim polom mora biti zakonski dopuštena; a drugo, svaka osoba se mora zadovoljiti tek jednom osobom suprotnog pola.³⁸

Freud tako gaženjem ljudskosti brani spolne požude i čak podstiče neograničenu slobodu u zadovoljavanju spolnih strasti. Slijedeće Freudove škole mišljenja, ugađanjem vlastitim spolnim požudama, dovodi do gubljenja čednosti i rušenja morala. Freudovo naučavanje zadalo je velik udarac osnovama porodičnih vrijednosti i porodične ljubavi, kao i odgoju djece. Freudovi govori o spolnim strastima sadrže zlonamjerne zahtjeve, ali ovaj minber nije mjesto za razlaganje ove teme.

³⁷ *Ensane našenahte*, str. 271.

³⁸ *Andišehaje Frojd*, str. 129.

Draga omladino, želim da vas po ovom pitanju upozorim na opasnosti od Freudovih riječi o seksualnim nastranostima i želim da se, prije nego što postanete nesretni, sačuvate od prljavštine njegovih misli. Znajte da se mnoštvo uglednih evropskih i američkih naučnika suprotstavlja Freudovim naučavanjima, koja smatraju moralnom kugom, vatrom koja razara dom i porodicu i uništavačem ljudske sreće.

Kompleks niže vrijednosti u Freudovo školi psihanalize jedno je od važnih pitanja na koja treba obratiti pažnju. Osobe koje su zahvaćene ovim poremećajem i koje, na različite načine, u svom biću osjećaju poniženost, ispoljavaju stanovite reakcije. Koliko li je samo šutnji, osamljivanja, oholosti, skrušenosti, davanja savjeta i iznošenja dokaza, koji se mogu uočiti kod ljudi, a koji potiču iz kompleksa niže vrijednosti, i očituju se samo kroz navedeno.

Freud je i sam patio od kompleksa niže vrijednosti, naročito u mladosti, jer je kao Jevrej bio predmet ismijavanja i ponižavanja. Svi koji su pisali o njegovoj biografiji istakli su ovu važnu činjenicu:

Sigmund Freud je rođen 6. maja 1856. godine u malom gradiću Frajbergu, u pokrajini Moravska. Njegovi roditelji i rodbina potiču iz jedne stare jevrejske porodice koja je prije nekoliko stoljeća, zbog progona i nasilja kojima su bili izloženi Jevreji, bila prinuđena na iseljavanje iz Palatina u Bavarskoj, da bi se nastanili u Moravskoj.

Ovdje vrijedi istaći da su Freuda, zbog njegovog porijekla i vjere, učenici u razredu uvijek izvrgavali zlobnim ponižavanjima. Reakcija koju je Freud ispoljavao zbog ovih zlobnih zlostavljanja bila je sklonost ka odvajaju i osamljivanju.³⁹

Freud je, dakle, u djetinjstvu vrijeđan i omalovažavan zbog svog jevrejskog porijekla. To je bio razlog gubljenja njegovog samopoštovanja i narušavanja njegove ličnosti. Takvo ophodenje ga čini pesimističnim i zlonamernim prema vjeri, koja je bila uzrok njegovog osramoćivanja i omalovažavanja, što je zadalo udarce njegovom samopoštovanju.

Pomisao na vjeru ga je uvijek mučila i uvijek je osjećao nezadovoljstvo zbog rasprava o vjeri.

Freud je raspravu o vjerskom osjećaju sveo na ovu rečenicu: "Ja se u raspravi o ovim neizmjerno teškim pitanjima uvijek osjećam neugodno i uvijek priznajem da imam takav osjećaj."⁴⁰

³⁹ Andišehaje Frojd, str. 10.

⁴⁰ Isto, str. 92.

Zato Freud kaže da se potisnuti nagoni iz djetinjstva ne mogu dokinuti i uništiti, već se prebacuju u podsvijest i tokom života predstavljaju izvor različitih reakcija?

Sada je pogodna prilika da iskoristimo Freudovu psihanalizu kako bismo ispitali i istražili njegovu podsvijest, pa da vidimo na koji način se kroz Freudov život ispoljavala njegova potisnuta ličnost i kompleks niže vrijednosti, koji se zbog vjere kod njega pojavio u djetinjstvu.

Upravo kao što smo istakli, prva Freudova reakcija na kompleks niže vrijednosti bila je izdvajanje i osamljivanje. Međutim, ovo ga sigurno nije zadovoljavalo i nije liječilo njegove unutarnje komplekse. On se morao osvetiti vjeri koja mu je izazvala mnoga poniženja. Morao je za pretrpljene udarce nekako uzvratiti. Freud je to i učinio. Zaklonjen psihanalizom, napao je na vjeru. Koliko je god mogao, svojim oštrim perom nastojao je potkopati vjeru. A budući da mu je cilj bio suprotstavljanje istini, izrekao je mnoštvo nedokazanih i nesuvislih tvrdnji.

Prvi stub i oslonac vjere u ljudskom društvu jeste vjerovanje u Boga. Učeni teolozi su uzvjerivali u Boga upravo slušajući zov svoje nutarne iskonske savjesti, kao i kroz razmišljanje o pažljivo zamišljenim i ustrojenim bićima u Svijetu.

Teolozi kažu da je, prema kategoričnom sudu čistog i zdravog razuma, nemoguće da sav ovaj zapanjujući red nastane na temelju slučajnosti. Nesumnjivo je da je Mudri Utetelj i Moćni Stvoritelj planski stvorio svijet postojanja te je svaku stvar stvorio sa tačnim proračunom i dao joj odgovarajuće mjesto u Stvaranju.

Freud već na prvom koraku poriče iskonsku božansku prirodu, a na drugom koraku potpuno zanemaruje nalaze učenjaka i u ime psihanalize vjeru poima kao određen broj psiholoških činilaca.

Freudova teorija o vjeri našla je utočište u svim knjigama koje raspravljaju o njegovim uvjerenjima. Da biste razumjeli o čemu je riječ, na uvid vam nudim nekoliko rečenica iz dvije knjige:

Nijedna vjera nije utemeljena na dokazima. Vjera je fantaziranje koje svoju moć pribavlja na temelju primanja poticaja iz naših nagona.⁴¹

Sa stanovišta psihologije, vjera, sa svojim propisima, načelima i simbolima, nije ništa drugo nego obznanica zabrinutosti koje se posredstvom raznoraznih kompleksa stvaraju u svakoj osobi. Drugim riječima, Freud je uvjeren da su osnovni uzroci nastanka vjere dvije pojave:

- a) strah i strepnja čovjeka zbog poticaja njegovih nagona,
- b) strah čovjeka od neprijateljskih sila prirode.

⁴¹ Freud ve frojdizm, str. 150.

Na ovaj način Freud, nasuprot Renaku, razumu kao činiocu ne nalazi mjesto u nastanku vjere i vjeru smatra svojevrsnom duševnom pojavom.⁴²

Prema psihanalizi, naše vjersko zaključivanje o Univerzumu zavisi od stanja u našem djetinjstvu. Dijete posmatra sebe u odnosu na ogromni svijet izvan sebe. Majka djetetu – pred svim nejasnim opasnostima koje mu prijete iz okolnog svijeta – predstavlja prvu osobu koja ga podržava i može se reći da je ona njegov prvi pomagač pri uzinemirenosti. Ubrzo očevi preuzimaju ovu ulogu i čitavo kasnije razdoblje djetinjstva ispunjeno je ovom očevom ulogom. Adolescent se upoznaje sa svim opasnostima koje prijete njegovom životu. On je, poput djeteta u ranijem dobu, u odnosu na svijet i opasnosti koje u njemu postoje nejak i traži podršku i zaštitu poput one koju je za vrijeme djetinjstva imao od oca. Prema tome, nakon potrage u sjećanju za likom oca, za koga je u djetinjstvu smatrao da ima neograničeni autoritet, sada taj lik posmatra kao jednu zbilju i jedno božanstvo, odnosno kao neku vrstu nadljudske realizacije.⁴³

Da li zbilja gospodin Freud ne razumije, ili se zbog kompleksa niže vrijednosti, koji osjeća u sebi, pravi da ne zna kako bi se osvetio?

Da li je vjerovanje hiljada vjerskih učenjaka svijeta, koji su u prošlosti povjerivali u Boga, nastalo na osnovu Freudove psihanalize?

Da li bajraktari znanja i predvodnici naučne revolucije svijeta današnjice vjeruju u Boga – kako je to tvrdio Freud – samo iz straha od neprijateljskih sila prirode?

Da li je čuveni naučnik Einstein zbog pobude svojih nagona ili iz straha od zemljotresa povjerovao u Boga?

Da li se Darwin, koji je vjerovao u Boga, iz straha od nebeske grmljavine i sijevanja munje, poput djeteta bacio u okrilje nebeskog oca?

Da li su Bergson ili Louis Pasteur, dva velika francuska naučnika, iz straha od morskih valova ili užarene vulkanske lave povjerivali u Boga? Da li je vjera današnjih naučnika Evrope i Amerike, od kojih su neki dobili Nobelovu nagradu, posljedica straha od prirodnih pojava i psiholoških slabosti nastalih u vrijeme djetinjstva, te da li zbog toga oni traže utočište kod svog fiktivnog nebeskog oca?

*Oči otvorene, uši otvorene, a slijep,
Zapanjen sam Božjom čarolijom!*

Sa kojom naučnom hrabrošću Freud i njegovi sljedbenici tvrde da nijedna vjera nije utemeljena na dokazima?

⁴² Andišehaje Frojd, str. 86.

⁴³ Frojd ve frojdizm, str. 148.

Kako ovi pojedinci tvrde da razum nema ništa sa osnovom vjere? Zašto su oni, bez ikakve osnove, smatrali da je vjerovanje hiljada svjetskih učenjaka zasnovano na strahu od neprijateljskih sila prirode i zašto su tako klevetali? Šta je predvodniku škole psihoanalize, koji stalno zagovara zbiljnost i istinitost, trebalo da govori takve laži i objede? Odgovore na ova pitanja ostavljam znalcima i razumnim ljudima, a mi dalje, uz Božije dopuštenje, nastavljamo raspravu o moralnoj savjesti.

11. PREDAVANJE

Uzvišeni Gospodar kaže:

لَا أَقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَمَةِ وَلَا أَقْسِمُ بِالنَّفْسِ الْلَّوَامَةِ

*Ne! Kunem se Danom Sudnjim. Ne! Kunem se dušom koja samu sebe kori!*¹

Posljednji put smo razgovarali o čovjekovoj prvoj, iskonskoj prirodi, dakle spoznaji Uzvišenoga Gospodara. Naše današnje izlaganje ticat će se drugih čovjekovih iskonskih osobina. Počinjemo od čovjekove moralne savjesti.

Freud i istomišljenici moralnu savjest uopće ne smatraju izvornom (fiktivnim) osobinom. Frojdovci vjeruju da moralnu savjest čovjeka ustvari sačinjavaju društvene zabrane i potisnuti nagoni stečeni tokom života, koji su pohranjeni u podsvijesti i nazvani moralnom savješću. Međutim, velika skupina naučnika vjeruje da moralna savjest predstavlja iskonski utemeljenu osobinu i sastavni dio čovjekovog bića.

Islam i moralna savjest

S obzirom na činjenicu da mišljenja i stavovi učenjaka u svijetu nisu lišeni omaški i pogrešaka, da bismo ustanovili da li je neki učenjak krenuo ispravnom stazom i da li izražava ispravne stavove i misli, ili je pak zastranio s Pravog puta, njegov govor treba usporediti sa časnim Kur'anom i ispravnim hadisima, prenesenim od bezgrješnih ljudi. Ukoliko se njegov govor bude vidno razlikovao od rečenih vjerodostojnih izvora, onda treba kazati da dotični učenjak neispravno rasuđuje i da nije krenuo ispravnom stazom.

Da bi pitanje moralne savjesti bilo jasnije cijenjenim slušaocima, prvo ću navesti nekoliko ajeta i hadisa u vezi sa ovim, a onda ćemo obratiti pažnju na druge govore o istom ovom pitanju, kako bismo ustanovili njihovu ispravnost:

¹ *El-Kijame*, 1-2.

Islam moralnu savjest – tu nutarnju moć kojom čovjek razaznaje i raščlanjuje dobro i zlo – smatra sastavnim dijelom ljudskog bića. Iako ovu nutarnju moć Kur'an i hadis ne nazivaju moralnom savješću, ona je istaknuta kao iskonski potencijal:

لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَمَةِ وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ الْلَّوَامَةِ

*Ne! Kunem se Danom Sudnjim. Ne! Kunem se dušom koja samu sebe kori!*²

Ali ibn Ibrahim u svom tefsiru prenosi da je hazreti Ali, a.s., o *nefs levvame* (duši koja sebe zbog griješenja kori) rekao:

“Čovjekova duša koja je postala nepokorna i predmet je ukora.”³

Čovjek koji učini grijeh iz svoje nutrine čuje glas koji ga kori i taj ga glas muči i proganja. Učenjaci su ovu moć korenja nazvali moralnom savješću, dok ju je Kur'an nazvao *nefs levvame*. Sama upotreba riječi *nefs* ukazuje na moć onoga koji kori – a to je čovjekov duh – koji je sastavni dio njegovog bića. Također se potvrđuje da se ova moć nalazi u čovjeku od početka njegova postojanja.

وَنَفْسٌ وَمَا سَوَّنَهَا فَأَهْمَمَهَا جُحُورَهَا وَتَقْوَنَهَا

*...I duše, i Onoga Koji je stvorio, pa je nadahnu da znade šta joj je zlo, a šta dobro je.*⁴

Imam Sadik, a.s., je u tumačenju ovog ajeta (*pa je nadahnu da znade šta joj je zlo, a šta dobro je*) istakao:

“Uzvišeni Bog je čovjeku obznanio šta treba činiti, a šta treba napustiti.”⁵

I riječi *nadahnuće*, koja se koristi u vezi sa stvaranjem čovjekove duše, može se shvatiti da je moć koja percipira dobro i zlo Božiji dar, usađen u samo stvaranje čovjeka i dio njegove građe.

وَهَدَيْنَاهُ الْجَدِيدَينَ

*...I ukazali mu na dva puta!*⁶

² *El-Kijame*, 1-2.

³ *Tefsir burhan*, str. 1160.

⁴ Eš-Šems, 7-8.

⁵ *Kafî*, sv. 1., str. 163.

⁶ *El-Beled*, 10.

Od Hamze ibn Muhammeda prenosi se da je rekao: "Pitao sam hazreti Džafera Sadika, a.s., o riječima Uzvišenog Allaha: ...*I ukažali mu na dva puta!* On je rekao: 'Misli se na dobro i zlo.'"⁷

Iz činjenice da je Uzvišeni Gospodar sistem raspoznavanja dobra i zla ugradio u samu bit čovjeka – i što to napominje nakon navođenja čovjeku datih blagodati poput oka, jezika i usana – može se zaključiti da je shvatanje i raščlanjivanje dobra i zla čovjekova iskonska sposobnost.

اَلْمَرْجُعُ لِهِ، عَيْنَيْنِ وَلَسَانًا وَشَفَتَيْنِ وَهَدِيَّتُهُ الْنَّجَدَيْنِ

*Zar mu nismo podarili oka dva, i jezik i usne dvije, i nadahnuli ga da dobro i зло znade.*⁸

Iz nekoliko prethodno navedenih, a i drugih ajeta i hadisa, razumijeva se da islam smatra i priznaje da čovjek posjeduje iskonsku moć raspoznavanja i raščlanjivanja dobra i zla, koja je u njega položena činom njegova stvaranja. Međutim, ovdje moramo istaknuti da se opažanje svakog dobra i zla ne može smatrati ljudskom iskonskom prirodom, jer da je tako, onda slanje Božijih poslanika ne bi bilo neophodno. Stoga treba kazati: Iskonskom prirodom se razaznaju samo osnovno zlo i osnovno dobro; ili, drugim riječima, raspoznavaju se majka dobra i majka zla. U svakom slučaju, mnoštvo je zala i dobara koja čovjek ne može shvatiti ni pojimiti iskonskom prirodom. Stoga čovjek ima potrebu za dodatnim učiteljem.

Jasnije rečeno, stanovit broj djela su obavezna djela, i to su ona djela koja čovjeku osiguravaju sreću, a nasuprot njima je i određen broj štetnih i zabranjenih djela koja čovjeku osiguravaju nesreću. Prvu skupinu nazivamo dobro, a drugu zlo.

Potrebno je da čovjek upozna ta dobra, kako bi ih primijenio u životu i okoristio se njihovim dobrim učincima, kao što je nužno i da upozna ključna zla, kako bi ih izbjegavao i sačuvao se od njihove štetnosti.

Čovjek, dakle, na dva načina može upoznati dobro i zlo oko sebe:

- a) putem iskonske prirode,
- b) podučavanjem i odgojem.

Iskonska i odgojna savjest

Sve one vrste dobra i zla koje sve nacije i narodi svijeta razumiju i poimaju, i koja su urezana u svako ljudsko biće, jesu ljudski *fitrijati*, koji se mogu zvati još i *iskonska moralna savjest*.

⁷ *Kafi*, sv. 1., str. 163.

⁸ *El-Beled*, 8-10.

S druge strane, sva ona dobra i zla koja čovjek ne prepoznaće po svojoj iskonskoj prirodi, već su ga tome podučili poslanici ili neki drugi učitelji – a to su ona dobra i zla koja su u današnjem svijetu duboko ukorijenjena – nisu iskonska i mogu se nazvati još *odgojnom moralnom savješću*.

Iznevjeriti povjereni i oženiti se vlastitom majkom nešto je što je savjesti današnjih ljudi ružno i prezreno, s tim što je prnevjera povjerenog odvratna po iskonskoj prirodi, a ženidba vlastitom majkom ružna je po naučavanju i odgoju velikih ljudi čovječanstva. Stoga se može kazati da potreba za čuvanjem povjerenog dolazi iz iskonske savjesti, a neženjenje najbližim srodnicima dolazi iz odgojne savjesti.

Dijete po svojoj nutarnjoj prirodi teži slobodnom kretanju, ali se ova njegova želja od samog početka sukobljava sa društvenim zahtjevima i ustaljenim pravilima. Dijete želi svoje prirodne potrebe upražnjavati na potpuno slobodan način, kako mu se dopada, ali ga, s druge strane, društvena ograničenja tjeraju na red i krepst.

Djetetu ne dozvoljavaju da udari onoga s kim se igra onako kako želi, da ujede svoju majku, ili da polomi igracke. Konačno, spriječeno je da ostvari svoje prohtjeve koji proizlaze iz osjećaja egoizma i samoljublja.

Otuda što svaka težnja postaje određena zahvaljujući posebnom cilju, na tragu toga i dijete odustaje od svoga cilja. Za nas je ovdje važno da vidimo do čega dovodi ovo uskraćivanje djetetu.

Potrebno je u podsvijesti pronaći sve primjere prohtjeva koji su potisnuti zbog neusaglašenosti sa društvenim okolnostima.

Svaka potisnuta želja biva pohranjena u podsvijesti. Treba ipak istaći da ove neostvarene želje zauzimaju samo dio podsvijesti, ne cijelu, jer cjelokupna podsvijest ima mnoštvo drugih sadržaja, među kojima su i neki naslijedni duševni činioci, kao i ono što je zbog neupražnjavanja tokom dječjeg razvoja potisnuto u podsvijest.⁹

Po mišljenju Freuda, moralna savjest nije ništa drugo do društvena uzda nad čovjekom. Moralna savjest nije nikakav predstavnik neke nutarnje pozitivne reakcije iz dubine čovjekovog duha, nego naprsto unutrašnje pojmanje društvenih zabrana.¹⁰

Po Freudovom mišljenju, u ljudskoj historiji, a ni u historiji pojedinaca, ne postoje izvorne predstave o dobru i zlu. Ove predstave dolaze isključivo izvana, iz društvenog okruženja.¹¹

Iz ovih nekoliko kratkih rečenica shvata se da, po Freudovom mišljenju, moralna savjest nema nikakva utemeljenja u iskonskoj prirodi i u čovjekovom

⁹ Andišehaje Frojd, str. 33.

¹⁰ Će midanam (Bimarihaje ruhi va asabi), str. 64.

¹¹ Andišehaje Frojd, str. 105.

bitku. Potisnute želje i prigušeni nagoni, kao i nasljedni činioci, u dubini čovjekovog bitka stvaraju učinke i to je ono što, po Freudu, nazivamo moralnom savješću. Upravo kao što uzda obuzdava i kroti nemirnog konja, i moralna savjest, koja je proizvod društvenih zabrana, jeste poput uzde koju društvena zajednica stavlja čovjeku, ne bi li ograničila njegovu slobodu i ne bi li ga stavila pod nadzor.

Mnogo je naučnika u svijetu koji, nasuprot Freudu, moralnu savjest smatraju iskonskim i prirodnim blagom položenim u čovjeka. Moralna savjest ukorijenjena je u dubini čovjekova bića, ona je postojana i neprestano djeluje. U svim razdobljima života i različitim stanjima njen čisti nebeski glas se čuje iz djela duše.

Jean-Jack Rousseau u svojoj knjizi *Emil* o ovome kaže:

Savjest je neuništivi iskonski nagon, nebeski zov, siguran vodič neukim i ograničenim osobama, ali je isto tako svjesna i slobodna, pošten sudija, dobrohotna i razlučuje dobro i зло.¹²

S jedne strane, posmatranje duševnih bolesti i, s druge strane, prirodne duševne reakcije pokazuju veliku važnost moralne savjesti u ljudskoj psihi, kao i razliku između nje i društvenih uzda.¹³

Moralna savjest nije vještačka reakcija, već je to najdublji prirodni ljudski činilac. I bez obzira na različitost ispoljavanja, ljudi ne mogu svoju savjest prigušiti ili uništiti. Pored toga, izuzetna postojanost moralne savjesti čak i kod teških bolesti, u slučaju duševnog poremećaja i pada, te njen opstanak nakon što oslabi sjaj inteligencije, kao što smo rekli, svjedoče o njenoj izuzetnoj važnosti i vrijednom položaju u čovjekovom duhu. Manji broj učenjaka se pita da li je moralna savjest proizvod naučavanja, odgoja ili vjere. Treba, međutim, podsjetiti da su u primitivnim ritualima nastali vrijedni tragovi ove savjesti. Strahovi i traženje oprosta prvotnih plemenskih zajednica i mnoštva idolopokloničkih skupina ukazuju na moć savjesti od samog početka čovječanstva. Poricanje ove zbilje ravno je tome da o ličnosti čovjeka ništa ne razumijemo.¹⁴

Neka Freudova vjerovanja su neispravna i nebitna prema mišljenju znatnog broja današnjih naučnika u svijetu, koji su, s punom sigurnošću i jakim dokazima, odbacili njegove postavke. Freud je po pitanju moralne savjesti i vjere, umjesto preciznih naučnih dokaza te valjane i duboke analize, stvorio legende. Tako je načela vjere i moralnu savjest istraživao na primjeru nekog zamišljenog plemena, koje je stvorio u svojoj glavi, i kada god bi zapao u bezizlazje, povlačio bi se iz rasprave.

¹² Će midanam (*Dženajat*), str. 15.

¹³ Će midanam (*Bimarihaje ruhi va asabi*), str. 64.

¹⁴ Isto, str. 67.

Neki zapadni psiholozi, koji su iskazali sklonost ka Freudovoj psihanalizi, ipak nisu mogli sakriti nedostatnost njegovih riječi po pitanju vjere.

Oni koji budu iščitavali Freudova djela doći će do zaključka da on nije ponudio zadovoljavajuće odgovore po pitanju vjerskih očekivanja i želja čitalaca. On nije dao valjane odgovore na postavljena pitanja iz ove oblasti, ali treba imati u vidu da Freud nikada nije ustajavao na tvrdnji da je dao potpuna objašnjenja iz oblasti vjere.¹⁵

S obzirom da se psihanaliza, u obliku nove robe, nudi javnom mnenju u ovoj zemlji, sigurno će se Freudovo ime često spominjati. Zato je moguće da neke osobe, svjesno ili nesvjesno, cijelokupan njegov govor našim čistim i pobožnim mladićima predstave kao jedan siguran i neupitan naučni pristup, te da to bude razlog njihova naučnog i vjerskog zavođenja, ili da to bude povod za jačanje i širenje pazara nemoralna i razvrata – više od onoga što već jeste – i da djevojke i mladići budu usmjereni na put nesreće i zle kobi. Sa stanovišta vlastite dužnosti, osjećam obavezu da vam prenesem dio Freudovih neispravnih i netačnih govora i izjava. S nadom da će ovo biti naučno i praktično korisno našoj omladini, posebno studentima.

Neispravni Freudovi stavovi

Jedna od neispravnih i neosnovanih Freudovih izjava tiče se poricanja svjesnih komponenti savjesti. Po Freudovom mišljenju, moralna savjest nije ništa drugo do društvena uzda. Da je Freud ljudske savjesti danas podijelio na iskonske i one koje su nastale kao proizvod društvenih zabrana, iznio bi istinit i umjestan govor. Ali on je, suprotno činjenicama, sve moralne savjesti svrstao u društvene zabrane i tjelesne nagone. Potom je naglasio da ne postoje pravne predstave o dobru i zlu u ljudskoj zajednici, da bi zatim u svom govoru počeo obrazlagati pitanje ubistva.

Da bi vam ovo pitanje moralne savjesti bilo jasno, potrebno je da napravim određeni uvod, prije nego što pojasmim iskonsko poimanje ubistva i neka druga moralna svojstva.

Metalno zrno u puščanom metku kreće se na dva načina: jedno je kretanje proizašlo iz sagorijevanja barutnog punjenja u metku, a drugo je prirodno kretanje. Prvo kretanje se događa upravo u onom smjeru u kojem okrenemo pušku i ispalimo metak. A drugo kretanje je ono kada metak ostavimo potpuno slobodnim u zraku, bez ikakve sile potiska. U tom slu-

¹⁵ Andišehaje Frojd, str. 86.

čaju, on će se slobodnim padom, privučen isključivo silom Zemljine teže, kretati prema tlu.

Dakle, ukoliko želimo da otkrijemo kakvo je slobodno kretanje metala, onda ga moramo ostaviti sasvim slobodnim i ne smijemo ga staviti pod bilo kakav drugi suprotan uticaj.

Moralna savjest i nutarnji nagoni su poput prirodnih težnji metala. Ako želimo shvatiti i upoznati moral i iskonsku savjest čovjeka, onda moramo izučavati čovjeka koji je u potpunosti slobodan i prirodan, čovjeka koji nije pod uticajem nijednog od suprotnih činilaca.

Naprimjer, da bismo ustanovili je li ubistvo čovjeka za ljudsku iskonsku prirodu ružno djelo ili ne, morali bismo proučiti onog čovjeka čija je nutrija potpuno čista od bilo kakvih primjesa i zagađenosti, te kojem nijedan činilac ne zaklanja iskonsku prirodu. Čovjek koji bude izložen srdžbi ili strastima ubija čovjeka. Ratnik na bojištu, koji zbog gorljivosti ili želje za slavom ubija čovjeka, kao i osobe koje zbog prisvajanja tuđeg imetka ili dostizanja određenog položaja čine zločine ne mogu biti valjani uzorci za istraživanje i raspoznavanje iskonskog morala čovjeka. To je zato što njihove kretnje, poput kretanja metalnog zrna izbačenog od strane barutnog punjenja, nisu prirodne.

Da bi ružnoću ubistva čovjeka skinuo s moralne savjesti i da bi ga pripisao pokajanju ubice zbog okolnosti koje su uslijedile nakon ubistva, Freud je prvo izmislio priču i u svojoj svijesti je zamislio neko pleme. Nakon toga je seksualnu strast uzeo kao junaka koji ubija zamišljenog oca i majku. Na kraju se u potpunosti oslonio na ovo zamišljeno pleme i zamišljeno ubistvo, da bi izrekao čitav niz nesuvislih tvrdnjih o Bogu, vjeri, moralu i savjesti.

Po Freudovom mišljenju, otac ili vođa plemena je posjedovao seksualno vlasništvo nad svim ženama plemena. Tako je otac raspolažao svim ženama i kćerima, a u sinovima je bio suparnike koji mu žele preoteti vlast. Zato se prema njima odnosio grubo i nemilosrdno.

To je trajalo toliko dugo dok on ne bi fizički oslabio, ili dok ga ne bi snašli neki nepoželjni događaji – dok ne bi okončao pod udarcima jednog ili više svojih sinova.¹⁶

Nijedan od mladića nije mogao ispuniti svoju želju i preuzeti mjesto oca, čime bi zadobio očevu sudbinu. A kao što znamo, poraz u ljudskoj duši izaziva mnogo jače reakcije nego što ih izaziva uspjeh.

Ubistvo oca u prvotnim plemenskim zajednicama i duševne reakcije proizišle iz toga kasnije su pretvorene u formu: *Ti nikada nećeš ubiti!*

¹⁶ Andišehaje Frojd, str. 82.

Da se nije dogodilo ubijanje oca (vođe) plemena i da se nisu pojavile teške i uznemirujuće posljedice, možda bi bez ikakvih zapreka potomci primitivnog čovjeka nastavili međusobno uništavati jedni druge. Stoga je upravo ovo ubijanje bilo uzrok izdavanja proglaša: *Ti nikada nećeš ubiti!*, koji će se kasnije svima prosljediti.¹⁷

Freud kao da se obavezao da čovjeka posmatra samo kroz prizmu seksualnih nagona, a da druge ljudske dimenzije potpuno zanemari. Tako je on u ovom izmišljenom slučaju seksualnu strast sinova prikazao uzrokom ubistva oca.

Freud je na osnovu ovog izmišljenog plemena i izmaštanog ubistva oca izrekao niz netačnih tvrdnji koje trenutno nisu predmet našeg zanimanja. Jedini predmet naše današnje rasprave jeste sam čin ubistva.

S obzirom na Freudovu postavku da moralna savjest (*vedždane fitri*) nema duboku ukorijenjenost u čovjekovo biti (*zat*), te da u čovjeku ne postoji prvotni osjećaj šta je dobro a šta zlo, iz priče o ubistvu plemenskog oca dobija se zaključak da primitivni ljudi nisu razumijevali ružnoću čina ubistva neke osobe. Sinovi iz ovog plemena, pritisnuti seksualnim porivima, nastojali su doći do žena, ali im je otac bio prepreka. Da bi uklonili prepreku svojim nagonima, oni ubijaju svog oca. A nakon ubijanja oca shvatiše da im se na putu nalaze i druge prepreke te da ne mogu dospjeti do cilja. Zato se, zbog svog učinka, pokajaše. Utom se rodi slogan: *Ti nikada nećeš ubiti!* Ovaj analog se poslije prosljedi svim ljudima i svima ubijanje postade ogavno. Prema tome, korijen osjećanja ružnoće ubistva kod ljudi predstavlja proglaš bludnih sinova koji su ubili svog oca i koji su se na kraju pokajali zbog onoga što su učinili.

A sada pokušajmo analizirati mitsko pleme, ubistvo oca i postupke sinova, kako bismo osvijetlili tačnost i netačnost Freudovih tvrdnji.

1. Kao što smo to već naglasili, radi određivanja ljudske iskonske prirode treba uzeti u obzir čovjeka koji je slobodan od svih raznolikih činilaca i koji nije potčinjen strasti, srdžbi, ljubavi prema imetku, položaju i sl.

Sinovi iz spomenutog plemena, koji sagorijevaju u vatri seksualne strasti i koji, u ludom nastojanju i čežnji za stizanjem do žena plemena, ubijaju svoga oca, nisu slobodne i prirodne osobe te njihovo psihičko stanje ne može predstavljati mjerilo određivanja iskonske moralne prirode. Upravo kao što barutna vatra izuzetnom brzinom izbacuje puščano zrno u neprirodnom smjeru, isto tako je vatra strasti, čiji je domet mnogo veći od baruta, pokrenula sinove iz ovog plemena u smjeru suprotnom od iskonske ljudske prirode i navela ih na ubistvo njihova oca. A ako ti sinovi u toku smaknuća oca nisu osjetili ružnoću svoga postupka, to je zbog žestine strasti, a ne zbog nepostojanja iskonskog osjećaja.

¹⁷ Andišehaje Frojd, str. 88.

Ne samo da se toga dana i u tom divljem plemenu odigrao takav događaj nego se i danas u civilizovanom svijetu, u svijetu koji je – po riječima Freuda – stoljećima u svojoj podsvijesti pohranjivao odvratnost ubijanja očeva, događaju takvi prizori. Koliko li je i danas mladića koji uslijed jakog seksualnog uzbudjenja, uslijed izbijanja srdžbe ili iz osvete ubijaju druge osobe, i to rade u takvom stanju zaslijepljenosti da u samom činu ubijanja ne osjećaju ni sebe, a kamoli da osjećaju u sebi tragove proglaša iz minulih vremena o nepoželjnosti ubijanja od onih koji su ubili svoje očeve.

2. Freud kaže da su frustracije i duševne reakcije koje su pogodile mlađe nakon ubistva njihovog oca imale za posljedicu pokajanje zbog ubistva oca. Dakle, Freud priznaje pokajanje koje slijedi poslije ubistva, ali njegov uzrok vidi u frustracijama i duševnim reakcijama strasti ili životnih okolnosti. Zašto gospodin Freud ne daje nikakvu vjerovatnoću mogućnosti da je pokajanje možda nastalo kao reakcija iskonske ljudske prirode, da ono označava krik moralne savjesti – savjesti koja postoji, koja je uvijek postojala i koja će uvijek postojati u čovjeku?

Neki evropski psiholozi, Freudovi istomišljenici, ostavili su ovu mogućnost:

U svakom slučaju, treba prihvatići da je postojao neki osjećaj ili moralna savjest, nešto poput onoga što se danas može vidjeti kod civilizovanog čovjeka ili, u slučaju da ne postoji ta savjest, između sinova i roditelja postojala je dovoljno jaka duhovna veza da izazove duševne udare i kasnija pokajanja.¹⁸

Barutna vatra svom žestinom izbacuje metalno zrno u prostor na neprirodan put i ono se kreće naprijed svom silom. Onoga trenutka kada nestane sile i kada se zrno osloboди metka, ono će se vratiti svom prirodnom putu i brzo se obrušiti na zemlju.

Strast ili srdžba poput barutne vatre izbacuju čovjeka iz njegovog prirodnog iskonskog kretanja, navode ga na neprirodno kretanje i on vrši ubistva i druge zločine. Nakon što se vatra strasti ili srdžbe ugasi i čovjek osloboodi pritiska, on se vraća u svoju prirodnu putanju. U tom slučaju on čuje krik svoje iskonske prirode. Njegova moralna savjest kori ga i progoni za zločin koji je učinio. Duša koja kori oštro ga prekorava, njegova nutarna savjest ga proganja i to ga prinuđuje da se kaje zbog svojih zločinačkih djela. Tako bi najprirodniji uzrok pokajanja sinova, zbog ubistva njihovih očeva – iz rečene bajke – ležao u kriku njihove savjesti.

¹⁸ Andišehaje Frojd, str. 89.

3. Freud, dakle, tvrdi da početne predstave o dobru i zlu ne postoje u čovjeku i zaključuje da prirodna iskonska savjest ne postoji. Da bismo pojasnili ovu temu, analizirat ćemo Freudovo izmišljeno pleme. Ovdje treba primijetiti da i divlja plemena, isto kao i civilizovani ljudi, mogu imati mnoga neprirodnih stanja, što nije vrijedno našeg izučavanja. Naprimjer, mladi pripadnici plemena, koji se zbog posljedica strastvenog uzbuđenja odlučuju na ubistvo oca, te ga i čine, ili pripadnici plemena koji zbog gladi ili nemogućnosti pristupa lovnu životinja i travi jedni druge ubijaju i jedu, ili porodica koja ukrade lovinu drugoj porodici, nakon čega između njih izbije rat, te se zbog uzavrele srdžbe međusobno istrebljuju, dakle porodice i plemena koja su pod djelovanjem strasti, srdžbe, gladi i ostalih nagona i ne nalaze se u prirodnom stanju, ne mogu se uzeti za uzorke u razumijevanju iskonskih osobina čovjeka.

Zamišljeno Freudovo pleme trebamo istraživati onda kada sve žene i muškarci, mladi i stari, budu u potpuno prirodnom stanju, te kada ni najmanji činilac koji bi izazvao zastranje i pokrivanje istinskih iskonskih osobina ne bude djelovao u njihovom biću.

Prepostavimo da se pruži takva prilika. Jednoga dana nađe se cijelo pleme, sa svim ženama, muškarcima, djecom i starcima, na jednoj prelijepoj livadi, pored rijeke okružene šumom. Svi se međusobno zabavljaju i u odličnom su raspoloženju i zadovoljstvu. Mala djeca trče na sve strane, a mladići su zauzeti različitim poslovima. Neki su se uhvatili za grane i ljujaju se poput majmuna, neki se brčkaju u vodi, neki se igraju i poskakuju na livadi, a neki mladi bacaju štapove jedni drugima. E sad, ukoliko bi jedan mladić, bez ikakva razloga, pri punoj svijesti, namjerno štapom snažno udario mladića pored sebe po glavi i tako uzrokovaо njegovu smrt – ne bi li to izazvalo mržnju i napetost u plemenu? Nije li ovaj čin po njihovom mišljenju loš? Da li je namjerno razbijanje glave jednom mladiću istovjetno razbijanju kamena? Neće li ga suplemenici upitati: Zašto si to uradio? – i neće li se i on sam zbog toga osjećati nelagodno i uzinemireno? Ili, ako jedan mladić, koji sjedi na zemlji i oštrim štapom kopa po njoj, bez ikakvog razloga obori petogodišnjeg dječaka na zemlju i iskopa mu oba oka iz duplji – zar mu članovi plemena neće postaviti pitanje: Zašto si oslijepio dijete? Neće li i on sam zbog toga osjetiti nelagodnost i uzinemirenost? Neće li svi taj njegov čin smatrati ružnim i opakim? Zar neće smatrati da je počinilac djela zaslужio kaznu, ili makar prijekor i osudu? I da li je za članove plemena izbijanje očiju petogodišnjaku istovjetno vađenju pijeska iz zemlje?

Freud je, međutim, uvjeren da su razbijanje nečije glave i razbijanje kamena istovjetni te da nema razlike između vađenja pijeska iz zemlje i

vađenja očiju djetetu – zato što čovjek ne posjeduje iskonsku savjest i što po svojoj biti ne razlikuje dobro od zla.

Ova Freudova teorija o poricanju moralne savjesti do te je mjere bezvrijedna i neispravna da čak ni njegove pristalice nisu mogle o ovom pitanju šutjeti.

Naravno, sve Freudove govore ne treba smatrati ispravnim ni usklađenim sa stvarnošću. Zasigurno je koncept o nutarnjoj savjesti do kojeg on dolazi prožet manjkavostima i slabostima.¹⁹

Važnije od iznesenog je da se čini kako je i sam Freud pred kraj života promijenio stav o moralnoj savjesti te je priznao da u ljudskoj nutritini postoji čovjekov unutarnji sudija, zvani moralna savjest.

Freud u jednom od svojih posljednjih radova, pod nazivom *Nova konferencija o posebnostima psihoanalize* piše: "Mi smo prinuđeni priznati da postoji jedan poseban sudija u duševnom životu, čija je uloga da kori i da zabranjuje."²⁰

4. Najveći oslonac Freudove škole mišljenja je ljudska seksualnost. On se u svim svojim psihološkim istraživanjima obavezno "hvata" za korijene seksualnosti, dok ostale činioce uglavnom zanemaruje. Isti je slučaj i sa izmisljenim plemenom u kojem sinovi ubijaju oca, dok u čovjeku postoje drugi psihološki činioци koji mogu biti izvorište korisnih i štetnih djelovanja.

Freud ni po koju cijenu ne govori o raznolikim društvenim organizacija-ma ili o društveno-ekonomskim uvjetima različitih društava. Ugao njegova posmatranja društvene zbilje bio je veoma uzak.

On je iznio krnjavu teoriju o društvenom životu i kapacitet porodice je posmatrao neovisno o ekonomskim i političkim činiocima. Društvo je posmatrao isključivo kroz vezu sa Edipovim kompleksom.

Najzad, Freud je u potpunosti zanemario sukobljavanja unutar društva, a pogotovo je imao dužnost da istraži klasna sučeljavanja, sa njihovim pozitivnim i negativnim odrazima na psihu ljudi.²¹

Prvo ubistvo u ljudskoj civilizaciji desilo se kada je brat ubio brata. Ubistvo se, prema islamskim predajama, nije desilo zbog seksualnog čina, nego iz ljubavi prema vlasti, tj. naslijđivanju oca. Kada se strast za vlašću udružila sa srdžbom, dogodilo se ubistvo.

¹⁹ Andišehaje Frojd, str. 66.

²⁰ Frojd ve frojdizm, str. 67.

²¹ Andišehaje Frojd, str. 83.

Sulejman ibn Halid je pitao hazreti Sadiku, a.s., za prvotni razlog ubistva Ademova sina. Imam mu je odgovorio:

“O Sulejmane, zaista je Uzvišeni Allah objavio Ademu da Habilu dadne oporuku, da ga pouči *Najvećem Božijem imenu* i da ga odredi za svog nasljednika. A budući da je Kabil bio stariji od njega, kada je saznao da će njegov mlađi brat naslijediti oca, u njemu se probudi želja za vodstvom i srdito reče: ‘Ja sam dostoјniji tog Božijeg odličja i nasljeđivanja oca!’ I potom ubi brata.”²²

Sljedbenici islama vele: Prvo ubistvo u historiji dogodilo se zbog žudnje prema vlasti i vodstvu te zbog uskovitlanog nagona srdžbe. Freud i njegove pristalice, međutim, smatraju da se u prvobitnom (izmišljenom) plemenu prvo ubistvo desilo zbog seksualne požude. Ova dva mišljenja, ako se objedine, dovode do stava da su se oba ubistva desila zbog nagonske provale srdžbe ili strasti, dakle u stanju koje nije bilo prirodno.

Zastupnici moralne savjesti psihološko stanje čovjeka tumače ovako: Čovjek u običnom, prirodnom stanju, posredstvom moralne savjesti i Božijeg nadahnuća, osjeća da je loše ubijanje čovjeka i zato on pripadnike svoje vrste ne uzinemirava. Onda kada se jedan od čovjekovih nagona pobudi i čovjek potpadne pod uticaj činilaca kao što su srdžba, strast, glad, zavidnost, samoljublje, pohlepa za imetkom, položajem i sl. – on izlazi iz prirodnog stanja, u njegovom biću zapuše orkan i iskonska moralna priroda biva zatrta i prigušena. U takvom stanju čovjek ne čuje glas svoje iskonske prirode, postaje zaluđen i upušta se u čin ubistva.

Ovo stanje je oduvijek bilo očigledno u ljudskoj zajednici i ono i danas važi na cijeloj zemaljskoj kugli.

Sljedbenici posloničke škole i većina učenjaka u svijetu prihvatali su ovu prirodnu logiku, koja važi u svakom vremenu i na svakom mjestu: da se iskonska priroda oglašava svojim posebnim jezikom iz ljudske nutrine. S druge strane, Freud i njegovi sljedbenici su pitanje ubijanja čovjeka pojasnili na sljedeći način:

Da se nije dogodilo ubistvo oca (vođe) plemena i da se nisu pojavile teške i uznemirujuće posljedice, možda bi bez ikakvih zapreka potomci primitivnog čovjeka nastavili međusobno uništavati jedni druge. Stoga je upravo ovo ubijanje bilo uzrok izdavanja proglaša: *Ti nikada nećeš ubiti!*, koji će se kasnije svima proslijediti.²³

²² *Tefsir burhan*, str. 282.

²³ *Andišehaje Frojd*, str. 88.

1. Na početku govora je upotrijebljena riječ *možda*, a ovo samo po sebi ukazuje da Freudovi sljedbenici nisu imali stopostotno povjerenje u ovu teoriju te su je uzimali sa sumnjom i dvojbenošću.
2. Iz ovog slogana može se zaključiti da su djeca ljudske zajednice bez ikakve prepreke ubijali jedni druge. Ubijanje zamišljenog oca te pokajanje koje je slijedilo, kao i imaginarni slogan koji je nastao od toga, navodno su spriječili daljnja ubijanja.

Ukoliko Freud i njegovi sljedbenici smatraju da su se ubijanja ljudi prije objave onog slogana – poput ubijanja zamišljenog oca uslijed uzburkavanja nagona njegovih sinova – odvijala bez ikakve zapreke i grižnje savjesti, njima treba kazati da onaj proglaš nije ostavio ni najmanjeg traga na čovječanstvu, jer su se ubijanja i nakon toga sama po sebi nastavila. Pa čak i ako nema rata, u svijetu svakog dana budu ubijene na stotine osoba zbog izljeva strasti, srdžbe i zavidnosti. A tek u vrijeme ratova – ubistva se ne mogu ni prebrojati.

Ako pak frojdovci hoće da kažu da se prije onog proglaša međusobno ubijalo bez nagonskih pobuda, u normalnom stanju, onda su izrekli nesuvršao i besmislen govor, jer čak i psi, vukovi, leopardi i ptice jedni druge napadaju kada ih nagonska uzbudjenja, kao što su glad i strast, izbace iz normalnog stanja, a u normalnom stanju jedni drugima ne smetaju. Osim ako Freud želi reći da je čovjek opakiji od psa i prljaviji od vuka, jer se vukovi u običnom stanju međusobno ne uznemiravaju, a ljudi se čak i u običnom stanju međusobno ubijaju. Ja u vezi sa ovim ne želim ništa reći; neka cijenjena gospoda, naročito oni učeni među vama, sami prosude o čemu je riječ.

Čovjekova savjest ne samo da shvata ružnoću čina ubistva već, upravo kao što je na početku rečeno, u čovjekovom bitku postoji položeno božansko osjetilo za raspoznavanje dobrih i loših stvari. Prema tome, čovjeku za raspoznavanje dobra i zla ne treba nikakav učitelj. Ovom prilikom navest će vam primjer koliko je ružna prnevjerja povjerenog.

Malo dijete ostavi svoju jabuku na povjerenje i čuvanje drugom djetetu dok opere ruke. Njegovo prirodno očekivanje je da će preuzeti povjerenou kada se vrati. Ako bi se vratilo i vidjelo da je ono drugo dijete pojelo njegovu jabuku, izrazit će svoje nezadovoljstvo i shvatit će da je ono drugo dijete učinilo loše djelo. Dijete koje je pojelo jabuku osjetit će u sebi nelagodu zbog kršenja povjerenog, zacrvnenjet će se i čak će pokušati pobjeći sa mesta grijesenja. Djeca posmatrači također će ovaj čin proglašiti nečasnim, jer shvataju da je ono drugo dijete prnevjerilo ono što mu je povjerenou. Ova dječija shvatanja nisu posljedica obuke i odgoja; djeca to shvataju iz dubine svoje iskonske prirode koja se nalazi u svima njima.

Freud poriče iskonsku odvratnost prema pronestrujerni povjerenog, kao i sve ostale iskonske osobine, i ustrajava na svom mišljenju da prvotna ljudska zajednica nije posjedovala poimanje o moralnom dobru i zlu. Ovdje je, također, prilika da proučimo Freudovo zamišljeno pleme te da se upustimo u raspravu s njim i s njegovom školom mišljenja.

Ukoliko je gospodin Freud ljudi dotičnog plemena smatrao ovacama koje nisu svjesne šta znači povjereni, onda je jasno da takve tvrdnje raspravu o ružnoći pronestrujerni povjerenog čine bespredmetnom, jer sa ovacama koje ne poimaju povjereni uopće ne treba raspravljati šta znači ružnoća kršenja povjerenog. Ali Freud ne može istupiti sa ovakvim tvrdnjama, jer je o mladićima koji su ubili plemenskog oca rekao:

Nijedan od mladića nije mogao ispuniti svoju želju i preuzeti mjesto oca, jer bi time zadobio i očevu sudbinu.

Iz navedenog je jasno da su članovi zamišljenog plemena bili toliko pametni, dalekovidi i politički pronicljivi da su dobro vidjeli prizor koji slijedi nakon prizora uzimanja vlasti, te su znali da će prihvatanjem mesta vođe i sami doživjeti njegovu žalosnu sudbinu. Jasno je da je ovakvo shvatanje proizvod promišljanja i analiziranja, iz čega slijedi i zaključak: Pripadnici zamišljenog plemena nisu bili poput ovaca potčinjeni vladavini slijepih i gluhih nagona. Oni su, nesumnjivo, dobro razumijevali smisao povjerenog.

Prepostavimo da je jedna žena iz plemena otišla ujutro u šumu. Uz hiljadu teškoća, izbodenih ruku, nabrala je za sebe i svoju djecu šumske plodove koliko je mogla. Popodne donosi voće na mjesto na kojem živi pleme. S obzirom da joj se na putu prema kući izgubilo dijete, ona ostavlja šumske plodove kod jedne žene iz plemena, koja je bila blizu, i hitno se vraća u šumu da pronađe dijete. Kad je našla dijete i vratila se kod one žene, vidi da je ona njene šumske plodove izdijelila članovima svoje porodice i oni su ih pojeli. Zar ovo djelo nije suprotno njenom iskonskom očekivanju? Neće li ta žena pomisliti da se desilo nešto ružno? Nema li ta žena pravo da više i da udari one koji su je iznevjerili? Kad bi se sabrali svi članovi plemena, da li bi osudili onu osobu koja je iznevjerila? Zar joj ne bi dopustili da se osveti? I ne bi li sve ove reakcije ustvari bile posljedica duševnog poticaja, odnosno iskonske odbojnosti prema izdaji?

Freud kaže da je odgovor na sva ova pitanja odričan. On saopćava da sa iskonskog stanovišta pronestrujerni povjerenog nema nikakav pozitivan ili negativan predznak, jer primitivni ljudi ne poimaju dobro i loše. Međutim, po mišljenju sljedbenika Božje vjere, kao i prošlih i današnjih svjetskih učenjaka, spoznaja da je čin izdaje loš, poput svih drugih iskonskih odlika,

pohranjena je u samom čovjekovom biću i ima korijene u prirodnom nadahnuću. Uzvišeni Bog je radi upute ljudi čovjeku od početka darovao blago koje donosi sreću, odnosno iskonsku prirodu, kako bi čovjek na taj način stigao do svog savršenstva. Ali, kao što sam već istakao, samo čovjek slobodan od nagonskih pritisaka može čuti glas svoje iskonske prirode i shvatiti dobro i zlo.

Znakovi ljudskosti

Hazreti Sadik, a.s., je kazao:

“Zaista, kada Allah želi Svome robu dobro, očisti mu dušu (*ruh*), pa on onda ne čuje nešto dobro – a da ga ne vidi dobrim, i ne čuje nešto loše – a da ga ne vidi lošim.”²⁴

Moralne osobine, čiji se korijeni nalaze u nadahnuću i stvaranju, bile su predmet pažnje svih Božijih poslanika, koji su u svojim vjerozakonskim programima pozivali ljude na oživljavanje moralne iskonske prirode.

Hazreti Sadik, a.s., je govorio:

“Zaista Uzvišeni Allah nije poslao nijednog poslanika, a da on nije pozivao ljude na istinit govor i ispunjavanje povjerenog.”²⁵

Hazreti Sadik je, također, kazao:

“Ne gledaj u dužinu rukua i sedždi čovjeka, jer se on navikao na njih – i da ih napusti, uplašio bi se – nego gledaj kakav je on u pogledu istinitosti govora i u ispunjenju povjerenog.”²⁶

Ova predaja daje ljudima naredbu da ljudskost traže u moralnoj savjesti ljudi. Onaj ko je ubio u sebi iskonsku ljudsku prirodu i ko je zastranio sa božanski nadahnutog Pravog puta – taj je izgubio ljudskost, iako u vanjštinu može izgledati da je ispravan sa dugim rukuima i sedždama.

Ako moralna savjest bude slobodna i ne bude zahvaćena olujama strasti i srdžbe, ona će putem božanskog nadahnuća ukazivati na dobro i loše i razlikovat će put sreće od puta nesreće.

²⁴ *Esbatu-l-hudat*, sv. 1., str. 87.

²⁵ *Sefinetu-l-bihar (sidk)*, str. 18.

²⁶ Isto.

وَنَفْسٌ وَمَا سَوَّنَهَا ﴿١﴾ فَأَلْهَمَهَا جُورَهَا وَتَقَوَّنَهَا

...I duše, i Onoga Koji je stvori, pa je nadahnu da znaće što joj je zlo a što dobro je.²⁷

Moralna savjest je jedan od najboljih i najvećih izvršnih činilaca odvraćanja od grijeha. Ona grješnika kori i na taj način mu zadaje najteže udarce. Moralna savjest je najčistiji i najsvetiji sudija po pitanju presuda za zločin i prekršaj. Stvarnost sudnice savjesti na Ovom svijetu je poput sudnice Božije pravde na Sudnjem danu. Upravo kao što će Uzvišeni Bog na Sudnjem danu ljudima suditi po istini, moralna savjest na Ovom svijetu presuđuje i kori grješnike. Upravo zbog ovoga u časnom Kur’antu *duša koja sebe kori* dolazi nakon spominjanja Sudnjega dana.

لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَمَةِ ۝ وَلَا أُقْسِمُ بِالْفَقْسِ الْلَّوَامَةِ

*Ne! Kunem se Danom Sudnjim. Ne! Kunem se dušom koja samu sebe kori!*²⁸

Zbiljski moral uspostavljen je na poštivanju savjesti. Da bi se ustrajalo na ovoj moralnoj savjesti, koja je izvor sigurnosti i uvjerenja, treba se što je moguće više truditi. Stoga, nasuprot uvjerenju koje je kolebljivo i nepostojano te koje lahko potпадa pod uticaj propagande, moralna savjest u raznim pitanjima prosuđuje ispravno i pravedno.

Poštivanje moralne savjesti ne samo da je osnovna supstanca ljudske slobode već je izvorište unutarnje smirenosti. Kad se već ne može pobjeći od moralne savjesti, onda je bolje da njene zapovijesti primimo k srcu i da ne odbijamo njenu presudu. Ovo pokoravanje savjesti proizvodi ispravno i dopadljivo djelo.²⁹

Treba ozbiljno uzeti u obzir odsustvo zadovoljavanja moralne savjesti kao i patnje koje proizlaze iz toga. Kajanje, srdžba, uzbudenost prilikom pravdanja sebe, zloba, bolni deliriji – sve su to izrazi za patnje koje potiču iz moralne savjesti. Ove patnje koje potiču iz moralne savjesti mogu dovesti do istinskih duševnih poremećaja.³⁰

U nekim hadisima moralna savjest se uzima kao ugovor s Bogom. Dakle, onoga dana kada je Bog stvorio čovjeka, On ga je podučio čistoti i nečistoti. Kao da je s njim tada sklopio stvaralački (tekvîni) ugovor da čovjek u djelovanju primijeni iskonska naučavanja i da ne skreće s puta iskonske prirode.

²⁷ Eš-Šems, 7-8.

²⁸ El-Kijame, 1-2.

²⁹ Bimarihaje ruhi ve asabi, str. 69.

³⁰ Isto, str. 70.

Iskonski ugovor

Osobe koje prekrše iskonski ugovor i budu djelovale suprotno od stvaračkog nadahnuća i moralne savjesti, na Ovom svijetu će uvijek biti pod psihološkom patnjom i strepnjom i stalno će ih koriti vlastita duša (*nefs levvame*). A na Sudnjem danu tek ih čeka Božija kazna.

Nasuprot ovima, osobe koje se budu držale iskonskog ugovora i budu u djelovanju primjenjivale zov Božijeg nadahnuća – koje ustvari predstavlja i zapovijed moralne stvarnosti – neće biti izvrgnute duševnim patnjama, nutarnjim životnim brigama i strepnjama. Njih će krasiti smirena duša (*nefs mutmeinne*) i u skladu sa kur'anskim zovom: *O smirena dušo, vrat se svome Gospodaru zadovoljna i On tobom zadovoljan*, s krajnjim zadovoljstvom otici će ususret Uzvišenom Bogu i od Njega će primiti obimnu milost zbog odanosti iskonskom božanskom ugovoru.

Imam, a.s., o savršenim vjernicima u jednom hadisu kaže:

“On je istinski ispunio ugovor sa Allahom, održao dogovorene uvjete i na njega se odnose riječi Uzvišenog Boga: *To su ljudi koji su iskreno ispunili ono na šta su se obavezali Allahu*³¹, i za takve nema strepnji ni strahovanja ni na Dunjaluku ni na Ahiretu.”³²

U drugom hadisu se pak kaže:

“Onaj koji je ispunio ugovor s Bogom, on je prijatelj poslanika Božijih, i iskrenih, i šehida, i dobrih – a divni li su oni prijatelji. Na Sudnjem danu on će drugima činiti šefaat (zagovor) a njemu samom neće trebati šefaat drugih. On je sačuvan od strahova i bojazni Ovoga i Onoga svijeta.”³³

Posljedica slijedenja moralnog iskonskog ugovora jeste smiraj i spokoj duše te zaštićenost od zabrinutosti, straha i bojazni. Slijedenje moralne savjesti uzrokuje prosvijetljenost i blagoslovljenost, a zastranjenje od iskonske prirode dovodi do crnila srca i nečistote nutrine. Božiji poslanici, a.s., u svom djelovanju neumorno su nastojali da zavjese tmine nagona i strasti svuku sa čistog lica iskonske prirode i da ljude suoče sa blagom njihovih vlastitih iskonskih priroda. Na taj način su ih spašavali od nesreća upadanja u provaliju grijeha, a u njima su oživljavali moralne vrline i ljudskost.

³¹ *El-Ahzab*, 23.

³² *Biharu-l-envar*, sv. 15., str. 50.

³³ Isto, str. 51.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِإِيمَانٍ أَنْ أَخْرُجَ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلْمَةِ إِلَى النُّورِ
وَدَكَرْهُمْ بِإِيمَانِ اللَّهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٦﴾

I Mi smo poslali Musaa sa Našim znacima: "Izvedi narod svoj na svjetlost iz tmina, i opomeni ga Allahovim danima!" Zbilja, u tome su znaci za svakog ko strpljiv i zahvalan je.³⁴

Musa, a.s., ima dužnost da ljudima skrene pažnju na Božije dane. Božiji dani jesu dani stvaranja i dani iskonske prirode, dani vjere i vrlina. On je nastojao ljudi na to podsjetiti: O ljudi, blagodat Božije upute od prvog dana je položena u dubinu vašeg bića. Slijedeći božansko nadahnucé, možete biti sretni, a suprotstavljući mu se možete biti nesretni i kažnjeni.

Moralna savjest predstavlja jednu od najvećih blagodati i dijelova ljudske sreće. Oživljavanjem moralne savjesti moguće je ljudi udaljiti od grijeha i duhovne zaprljanosti te ih izvesti na Pravi put.

Neki mladić došao je radi presude kod halife Omara te uzviknuo: "Bože moj, presudi između mene i moje majke!" Omer upita: "A zašto se žališ na majku?" On odgovori: "Ona me nosila u trbuhi devet mjeseci, a potom me dvije godine dojila. Kada sam odrastao i spoznao loše i dobro, ona me je odbacila rekavši: 'Ti nisi moje dijete, ja tebe ne poznajem.'" Omer upita: "Gdje ti je majka?" On odgovori: "U Sekifi, kod toga i toga." Omer naredi da dovedu ženu. Žena je dovela četiri brata i četrdeset ljudi da joj budu svjedoci. Omer reče mladiću: "Šta sad veliš?" Mladić ponovi sve što je tvrdio i zakle se da je to njegova majka, da je devet mjeseci bio u njenom trbuhi i da ga je dvije godine dojila. Omer upita ženi: "Šta tvrdi ovaj momak?" Žena odgovori: "Tako mi nevidljivog Boga i njegova časnog Poslanika, ja ovoga momka ne poznajem i ne znam iz koje je on porodice. On me želi u mom plemenu i u mojoj porodici osramotiti. Ja sam Kurejševićka, dosada se nisam udavala i pečat moje nevinosti je sačuvan." A Omer upita: "Imaš li svjedoka?" Žena odgovori: "Ovo su sve moji svjedoci." Četerdeset osoba posvjedoči da je žena upravu i da mladić iznosi lažne tvrdnje, čime želi ovu ženu osramotiti u njenoj porodici i u njenom plemenu. Posvjedočiše da je žena djevica i da dotad nije imala muža. Omer naredi: "Zatvorite mladića, da se istraži njegovo svjedočenje. Ako je njihov govor tačan, onda ćemo mladića kazniti kao klevetnika." Stražari odvedoše mladića u zatvor. Na putu prema ćeliji slučajno susretu hazardi Alija, a.s., te glasno uzviknu: "O Ali, ja sam nevini mladić!" Potom ispriča cijelu svoju priču i reče: "Evo,

³⁴ Ibrahim, 5.

Omer me sada šalje u zatvor.” Hazreti Ali, a.s., reče stražarima: “Vratite ga ponovo Omeru!” Pošto dođoše kod Omera, Omer reče: “Ja sam naredio da ga zatvore. Zašto mladića vraćate?” Stražari rekoše: “Ali nam je to naredio, a ranije smo te čuli da si rekao – Što god vam Ali ibn Ebi Talib naredi, ne suprotstavljajte mu se.” U međuvremenu uđe Ali i reče: “Dovedite njegovu majku!” I dovedoše je. Ali se obrati mladiću: “Šta veliš?” On ispriča sve što je već rekao. Potom Ali reče Omeru: “Slažeš li se da ja u ovom slučaju presudim?” Omer reče: “Slava Allahu, kako da se ne složim. Čuo sam časnog Poslanika, s.a.v.a., kada je rekao: ‘Ali je od svih vas učeniji!’” Ali potom upita ženu: “Imaš li za svoju tvrdnju svjedoka?” Ona reče: “Naravno, četrdeset svjedoka ču dovesti i oni će kao i prvi put posvjedočiti.” Hazreti Ali reče: “Ja ču ti presuditi po Božijem zadovoljstvu. Iznijet ču presudu kako me je časni Poslanik naučio da presuđujem.” Potom reče ženi: “Da li u svome velikom poslu imaš nekoga ko te zastupa?” Ona odgovori: “Da, ova četverica su moja braća i oni su moji zastupnici.” Imam se obrati ženinoj braći: “Da li u pogledu sebe i vaše sestre dajete pravo zastupništva meni?” Rekoše: “Da, ti imaš pravo zastupanja naše sestre i nas.” Ali reče: “Uzimam Boga za svjedoka i uzimam za svjedoka sve ove ovdje prisutne ljude da ovu ženu udajem za ovog mladića uz mehr od 400 dirhema, koji ču platiti iz svoga imetka.” A onda reče svom slugi Kamberu da donese 400 dirhema. Ovaj doneće 400 dirhema i onda Imam novac stavi u ruke mladiću, rekavši mu: “Uzmi ovo, ustani, dadni ovaj novac svojoj ženi i odmah je vodi. Nemoj nam se vraćati sve dok na tebi ne vidimo tragove vjenčanja. Hoćemo da vidimo na tebi tragove obavljenog gusula.” Mladić se pokrenu, uze novac, istrese ga ženi u krilo i reče: “Ustani, idemo!” Žena vrisnu:

“Vatra, vatra! O amidžiću Muhammedov, želiš li me udati za mog sina? Tako mi Boga, ovo je moj sin. Moja braća su me udala za čovjeka koji je bio oslobođeni rob. I s njim sam dobila ovog sina. Kada je on porastao, naredili su mi da ga poreknem, ali sada priznajem da je on moj sin. Moje srce čezne za njim.”

Majka uze sina za ruku i izvede ga sa suđenja. A Omer reče:

“Da ne bi Alija, propao bi Omer!”

U podsvijesti, u moralnoj i odgojnoj savjesti ljudi, ženidba vlastitom majkom je ružan i odvratan čin. Hazreti Ali se na položaju sudije okoristio moću moralne savjesti, čime je otkrio stanje podsvijesti te žene. On ju je naveo da, suprotno vanjskoj želji, prizna skrivenu stvarnost. Tamo gdje je

odgojna moralna savjest u tolikoj mjeri učinkovita u sprečavanju zastranjenja, sigurno iskonska savjest – koja predstavlja dio ljudske prirode – može imati veći i dublji uticaj u popravljanju zajednice.

Potrebno je da se odgajatelj od početka osloni na iskonsku savjest djeteta, da njegove božanske sklonosti oživi i da odgoj postavi na temelju te iskonske prirode. Naravno, ovakav odgoj će, pored čistote i čestitosti, ostati čvrst i postojan.

12. PREDAVANJE

لَا أَقِسْمُ بِيَوْمِ الْقِيَمَةِ وَلَا أَقِسْمُ بِالنَّفْسِ الْلَّوَامَةِ

*Ne! Kunem se Danom Sudnjim. Ne! Kunem se dušom koja samu sebe kori!*¹

U jučerašnjem izlaganju prenio sam vam zgodu sa majkom koja je odbacila svoje pravo dijete. Hazreti Ali je u svojoj presudi iskoristio moć moralne savjesti i otkrio je stvarno stanje ženine podsvijesti, koja je otkrila i priznala svoje majčinstvo. Budući da je psihoanaliza i otkrivanje tajni ljudskog bića vrlo važna stavka u odgoju i psihologiji, današnju temu posvećujemo upravo tome. Neke tajne u ljudskim nutrinama stvaraju komplekse, koje, s jedne strane, nije moguće otkriti, a s druge strane, njihovo skrivanje izaziva uzinemirenost i zabrinutost. Ponekad one život čine gorkim i nepodnošljivim, a nekada dovedu do psihičkih oboljenja. Jedini put liječenja u ovim slučajevima jeste otkrivanje te skrivene tajne i razrješavanje kompleksa, što predstavlja poprilično težak zadatak.

Svijest i podsvijest

S obzirom na okolnost da ovo izlaganje slušaju ljudi koji pripadaju različitim slojevima, i možda neki od njih ne znaju značenje svijesti i podsvijesti, evo nekoliko pojašnjenja o značenju svijesti i podsvijesti.

Zamislite jednu prosječnu muslimansku porodicu koja uvijek živi čestito i čedno, blud i nepoćudnost smatra velikim grijehom i nikada se nije uprljala tim grijehom. Zamislite sad da se djevojka iz takve porodice tajno upozna s nekim mladićem i nakon nekoliko sastanaka donesu odluku da jedan dan provedu zajedno. Djevojka, pod izgovorom da ide na dodatnu obuku iz nekog školskog predmeta i da ide kod neke školske drugarice, izlazi iz svoje kuće i s tim mladićem odlazi u grad Karadž. Dva do tri sata zajedno šetaju, gledaju vještačko jezero i posmatraju drveće. Stiže podne. Radi odmora i ručka odlaze u neku kuću. Usamljenost u kući i odsustvo bilo kakvih prepreka pobuđuje mladićeve nagone i, na koncu, djevojka gubi

¹ *El-Kijame*, 1-2.

djevičanstvo. Iako je djevojka od samog jutra bila uznemirena te je u svojoj nutrini osjećala nezadovoljstvo, gubitak nevinosti njenoj duši je zadao mnogo veći udarac. Međutim, sad je gotovo i desilo se ono što se nije trebalо desiti. Navečer se vraćaju kući. Naizgled, ona je bila na dodatnim obukama za školu, ali je u stvarnosti došlo do nezakonitog druženja i spolnog odnosa. Djevojka se zbog onoga što se dogodilo osjeća očajnom, jer osjećа da je svoj obraz dovela u opasnost. Ona zna da će se suočiti sa nepodnošljivom sramotom ako se ova tajna otkrije. Razmišlja i kroji planove. Napokon, radi oslobođanja od sramote, odlučuje da se do kraja života ne udaje i da svoju tajnu sa sobom ponese u grob. Da bi ostvarila ovu zamisao, vremenom počinje jadikovati. Ponekad priča o teškoćama udaje. Nakon nekoliko mjeseci, kao što je običaj, dolaze joj prosci. Djevojka ih odbija. Ocu, majci, porodici i svima drugima na svim mjestima saopćava svoju odluku. Svima izjavljuje: Neću se nikad udati, muškarci nisu vjerni, u našem društvu je nemoguće naći čovjeka, zašto da se udam? Zašto bih sebi natovarila trajne nedaće na leđa? Koliko li je dobrih djevojaka koje su se udale, a onda su se nakon nekoliko mjeseci trudne vratile svojim roditeljima i čitav život provode u patnjama. Ja sebe nikada na takav način neću unesrećiti. Ona ispriča još mnogo sličnih priča, istovremeno navodeći primjere nekih unesrećenih djevojaka.

Međutim, u njenoj nutrini je podsvijest, koju brižno krije od drugih. Kada god ode na spavanje, ili se osami u svojoj sobi, razgovara sa sobom: Dan u Karadžu; kako li je bio loš dan! Zašto sam to sebi dopustila? Kako sam se samo unesrećila! Kako ću cijeli život živjeti sama i sebe lišiti bračne sreće? Neprestano sa sobom razgovara o prošlosti, kori se i povremeno lije suze.

U njenoj nutrini, dakle, postoje dvije "svijesti", jedna je svjesna, a druga podsvjesna. U svijesti su činjenice poredane. Gdje god i s kim god sjedi, priča o tome: Neću se udati, muškarci nisu vjerni, u ovom društvu se ne može naći muškarac, ja se neću unesrećiti, i tome slično.

U njenoj podsvijesti nalaze se druge činjenice, koje ne želi nikome iznijeti. Poznaje ih samo ona i niko više. Zašto sam išla u Karadž? Zašto sam se družila sa lošim prijateljem? Zašto sam se unesrećila za cijeli život? – i tome slično.

Da niko ne bi otkrio tajnu njene unutrašnje savjesti i da joj tajna ne bi bila otkrivena, ona poduzima najveće moguće mjere opreza u svojim kretnjama i govoru. Pažljivo i suzdržano govori. Prezire riječi koje imaju vezu sa njenom tajnom. I daje sve od sebe da ih ne izrekne. Sam spomen riječi: Karadž, hidrocentrala, jezero, turbina, most, parkovi, u njoj izaziva nelagodu – i uvijek nastoji da se kloni izgovaranja ovih riječi. Kako bi to kazali psiholozi: Svijest budno motri na podsvijest.

Takvo stanje potraja jednu, dvije godine, ali se ono malo-pomalo mijenja. S jedne strane, uslijed neprestanih psihičkih pritisaka i unutrašnjih patnji, zbog stalnih uzbuđenja i lošeg spavanja, djevojka postaje rastrojena i psihički obolijeva te sve više gubi snagu. S druge strane, roditelji i porodica smatraju da je ovo njen neprirodno ponašanje uzrokovano njenom neudajom. Oni je još više pritišću: Moraš se udati i prestati s tim nesuvislim govorom. Dakle, objedinjeni izvanjski i unutrašnji činioци pritiska kod djevojke izazivaju psihičku bolest, dovodeći je na granicu maloumnosti. Porodica je vodi ljekaru, ali se bolest iz dana u dan sve više pojačava. Jedini lijek za njenu bolest, koji samo ona poznaje, jeste da otkrije svoju tajnu, a ona je ni po koju cijenu nije spremna otkriti.

Otkrivanje njene unutrašnje svijesti i tajne koju strogo čuva veoma je teško. Ovdje treba koristiti znakove i tragove koji izviru iz dubine duše i koji se povremeno i u posebnim prilikama ukazuju.

U ovom slučaju treba se dati na otkrivanje znakova i pokazatelja. Kao što je na čistoj površini okeana, koji je skriven u tajnovitoj tami, na osnovu nekih kretanja ili trenutnog ispuštenja moguće shvatiti da se ispod površine nalazi ogromna životinja, potrebni su velika preciznost i iskustvo da se na osnovu nekih povremenih pojava shvate skrivene tajne, i konačno, moguće je pomnim posmatranjem i uz ogromno strpljenje – kada se na trenutak posmatrana osoba izgubi i prestane biti ono što jeste, i kada više ne bude pod kontrolom svjesne volje – otkriti skrivenu tajnu.²

Način otkrivanja tajni

Za otkrivanje nutarnje tajne nekog čovjeka, izuzev mučenja i kažnjavanja kao nečovječnih postupaka, u prošlosti, a i danas – koriste se mnoga sredstva:

1. Kao što sam vam jučer kazivao, Imam Ali, a.s., je iskoristio moć moralne savjesti i ogavnost braka sa sinom, kada je ženu doveo u takav čorsokak da je morala otkriti svoju pomno čuvanu tajnu i kojom prilikom je odmah prihvatile svoje materinstvo.
2. Poznata je priča o Ibn Sini i čovjeku koji je bolovao zbog ljubavi. Ibn Sina je došao do postelje bolesnika koji je u unutrašnjosti izgarao od ljubavi, a to nije mogao reći. Opipavao je bolesnikov puls, a drugi čovjek je nabrajao imena svih gradskih naselja – jedno po jedno. Kada se spomenulo ime jednog naselja, puls se značajno ubrzao. Onda je

² Frojd, str. 34.

Ibn Sina naredio da počnu nabrajati imena svake uličice u tom naselju. Pri spomenu jedne od njih puls bolesnika se opet ubrzao. Onda je uslijedilo nabranje kuća u toj ulici, a potom članova porodice jedne kuće. Sve je bilo uobičajeno dok nije spomenuto ime jedne djevojke, kada je bolesnikov puls žestoko poskočio. Onda je Ibn Sina iznio dijagnozu: Bolest ovog pacijenta je silna zaljubljenost u tu i tu djevojku, iz te i te kuće. Tako je Ibn Sina putem pulsa otkrio tajnu skrivenu u nutrini mladića.³

3. Posredstvom hipnoze moguće je zaposjesti volju bolesnika i navesti ga da kaže svoju skrivenu tajnu.
4. U nekim slučajevima na osnovu promjene boje lica ili neuobičajenih pokreta osoba moguće je prodrijeti u unutrašnju tajnu. Naprimjer, jedan od članova porodice čita novine naglas, a ostali slušaju. Odjednom, nailazi na vijest kako je mladić prevario djevojku i dogodilo se to i to. Svi članovi porodice tu vijest primaju sa uobičajenim čudežnjem, ali djevojka o kojoj smo govorili, koja je i sama žrtva takve obmane, i koja je izgubila nevinost, kada čuje tu priču, koja liči na njen slučaj, zapada u neobično stanje. Mijenja joj se boja lica, osjeća nelagodu, nema volju da se ta vijest nastavi čitati, ali da drugi ne bi shvatili o čemu je riječ, ona se pravi da je ne zanima da dalje sluša priču. U istom trenutku počinje nešto raditi ili glasno zove komšijino dijete. Ukratko, pravi se da ne sluša čitanje novina i da se bavi drugim poslom, a nije svjesna da takvi postupci ukazuju na njeno neuobičajeno stanje. Time razotkriva svoju unutrašnju uznenirenost. Dakle, promjena boje lica, neprirodni i uznenireni pokreti predstavljaju jedan od načina upoznavanja unutrašnje svijesti i skrivene savjesti osoba.

Freud je za otkrivanje skrivenih tajni i skrivene savjesti najviše koristio dva načina:

- a) Nesvjesni govori i djelovanje, koji se događaju nehotimično i pri kojima volja nema nadzor;
- b) San i tumačenja sna.

Neki zapadnjaci su pretjerali u vezi sa Freudom i njegovim teorijama iz psihoanalize umislivši da je on prva osoba u ljudskoj civilizaciji koja je nesvjesne riječi i tumačenje snova smatrala sredstvima za upoznavanje ljudske podsvijesti. Možda su čak i neki učenjaci iz naše zemlje zapali u istu grešku, a poznato je da u pogledu obje ove oblasti u islamu postoji poprilično iskustvo te je u vezi s njima u vjerskim knjigama naveden niz

³ Logatname Dehoda (Ebu Ali), str. 644.

primjera. Osim toga, Freud je u pogledu tumačenja snova razmišljao manjka-vo i nestručno. Danas ćemo pokušati ovo pitanje razmotriti iz svih uglova, s nadom da će ono postati jasnije cijenjenim slušaocima.

Nesvjesni govor

Da bi pitanje nevoljnih i nesvjesnih govora bilo jasnije, vratit ćemo se po-novo priči o djevojci, koja će nam poslužiti kao primjer. Budući da djevojka nosi gorko sjećanje iz Karadža i živi u stalnoj strepnji od otkrivanja tajne, ona donosi odluku da ni o čemu što se tiče Karadža i onoga što je tamo vi-djela ne govoriti. Stoga ulaže mnogo napora i usredotočenosti da svoj govor ograniči.

Jednog dana otac i majka je slučajno pozovu da idu kod amidže. Njen amidža se upravo vratio iz Mešheda, iz zizareta hazreti Ridi. Većina poro-dice se okupila kod njega. Najednom, soba je bila puna i svi su mu čestitali na njegovom povratku sa zizareta. Ova djevojka je, također, u svojoj čes-titci trebala progovoriti dvije-tri rečenice. U pogodnom trenutku, kada se amidža okrenuo prema njoj, ona diže glas i s punom učitivošću izgovara: "Dragi moj amidža, dobrodošao, svi smo obradovani, neka ti zizaret bude primljen i neka ti je sve u Karadžu dobro prošlo." Amidža se nasmiješio te rekao: "Hvala, ali ja nisam išao u Karadž, ja sam se vratio iz Mešheda." Boja njenog lica se promijeni, ona se onespokoji i traži izvinjenje riječima: "Izvini, pogriješila sam." Možda bi ovo izgovaranje riječi "Karadž" umjesto riječi "Mešhed" kod običnih ljudi prošlo nezapaženo, kao omaška u govoru, ali to ne bi bio slučaj sa jednim stručnim psihanalitičarom. Riječ "Karadž", koju je ona nepotrebno izgovorila, ima svoje psihološko utemeljenje. Treba istraživati, naći njen izvor i ustanoviti zašto je djevojka postala nespokojna nakon što je izgovorila riječ Karadž umjesto riječi Mešhed. Njene uzneni-rene oči i neuobičajen izraz lica ukazuju na oluju koja se upravo odvija u njenoj nutrini.

Ponekad ispod pepela sijevne iskra koja pokazuje da je u srcu pepela skrivena vatra. Nesvjesne i nekontrolisane riječi te neprirodni pokreti su poput iskre koja sijevne iz skrivene vatre. I pomoću ovih riječi i pokreta moguće je otkriti skrivenu ljudsku podsvijest.

Jedan od zamršenih puteva koje je Freud izučavao na početku svog ot-krića jesu nesvjesne radnje. Nesvjesne radnje, terminologijom stručnjaka, označavaju one radnje koje čovjek čini, a kojima u početku ne pridaje nikakav značaj. Naprimjer, kada su u pitanju omaške u upotrebi neke riječi ili

izraza, prijašnja psihologija je ove omaške pogrešno pripisivala slučajnosti i zamorenosti mozga ili smetenosti. Freud se nije ovim zadovoljio, nego je otisao dalje. Želio je saznati šta uopće znači smetenost. Da li je smetenost nešto osim ispoljavanja nekih misli i pojašnjenja, koje se ne žele ispoljiti u određenom vremenu? Zašto se jedno voljno djelo ne dogodi, a umjesto njega se odigra nešto što čovjek ne želi? Nešto hoćemo kazati, a najednom iz nas "izade" nešto što nismo željeli. Zašto? Mora da postoji jedan poseban mehanizam koji će umjesto namjeravane riječi postaviti drugu riječ – koja je veoma daleko od naše svijesti – i koji će je poput lažne kovanice staviti u naša usta. Mora, dakle, postojati poseban mehanizam koji će baš u tom trenutku kada svjesno želimo izreći neku riječ izazvati skretanje u našoj memoriji.

Nesvjesni i uzaludni postupci, nasuprot onome što se najčešće misli, ne proističu iz smetenosti i iz nesvrshodnosti misli, već je u pitanju jedan od onih primjera kada misao koja je ranije zaustavljena odjednom provri iz dubine podsvijesti i izade na površinu. Ove omaške predstavljaju primjere stvari koje naša svijest želi stalno držati skrivenim.

Na osnovu toga zaključujemo da gotovo uvijek nesvjesna radnja otvara pesnicu govornika.⁴

Djevojka je htjela upotrijebiti riječ Mešhed, a umjesto nje "izletjela" joj je riječ Karadž. Imajući u vidu prošlost ove djevojke i činjenicu da ona već duže vrijeme živi sa uznemirenošću i bolima, te da je već zahvaćena psihološkom bolešću i da uprazno izmišlja razloge za odbijanje udaje – izricanje ove riječi postaje zanimljivo. Roditelji na ovaj način mogu zaviriti u njenu nutrinu i otkriti njenu tajnu.

Neki pojedinci su umislili da je Freud prvi čovjek koji je ukazao na ovo pitanje te da je ustvrdio da je nesuvršao govor ključ riznice tajni. Felisin Šale o omašci, pogrešci, nepažnji i gafovima kaže sljedeće:

Freud svim ovim činovima, koji su na prvi pogled slučajni i obični, daje onaj vid koji nikome dosada nije naumpao, da bi u njihovoј pozadini otkrio jednu potisnutu priču, nedostatak želje ili uzajamnu želju.⁵

Hazreti Ali, a.s., je posve jasno u ovome video i istakao psihološki aspekt:

"Niko neće u svojoj nutrini kriti neku tajnu, a da ona neće izaći na vidielo kroz njegov nesvjestan govor (*feletač*), ili kroz promjenu boje njegova lica."⁶

⁴ *Frojd*, str. 35.

⁵ *Frojd ve frojdizm*, str. 48.

⁶ *Nehdžu-l-belaga*, str. 518.

Feletat se u rječniku objašnjava kao nesvjestan i nekontrolisan govor, tj. govor kojeg ne prati svjesna misao.

I sam Freud za nesvjestan i nekontrolisan govor donosi nam sljedeći primjer:

Učitelj o jednoj pismenoj vježbi koju mu je donio jedan od učenika, s namjerom da je pohvali, greškom kaže: "Ja ne znam koliko da te korim!" Učitelj je, u skladu sa svojom voljom i sviješću, jer je bio u položaju da hvali, htio kazati "pohvalim", no u svojoj nutrini, budući da je bio uvjeren u bezvrijednost napisane učenikove vježbe, imao je namjeru upravo da kori.

Prema tome, nesvjestan govor je zapravo otkrio stvarnu namjeru i skriveno učiteljevo mišljenje o učenikovom radu. Upravo onu namjeru, koju je svjesno naumio prigušiti i iznijeti u vidu pohvale, on nesvesno izbacuje u prvi plan. Ukratko, prilikom činjenja greške izrekao je upravo ono u šta je vjerovao, ali to nije htio jezikom iskazati. Znači, stvari koje je htio iskazati na iskrivljen način je zaboravio, a iskazao ih je u njihovom izvornom vidu.⁷

Ako bi neko pokušao ove misli iskazati na arapskom jeziku, sadržajnije i sažetije od hazreti Alija ne bi mogao. Neka je mir s Alijem, koji je prije 14 stoljeća izrekao ovako sadržajnu i smislenu rečenicu.

A gospodin Felisin Šale je očigledno pogriješio kad je ustvrdio da nije prije Freuda ovakvo šta nije kazao. Nije, dakle, Freud prvi koji je ukazao na nesvjestan čovjekov govor. Naš vjerski prvak je ovu istinu u veoma sažetom obliku i na krajnje jasan način izrekao i učinio ju je sredstvom razotkrivanja skrivene svijesti (i to je tako davno iskazao na jedan izrazit i upečatljiv način, čime je obznanio da u ljudima može postojati i to drugo, skriveno i tajnovito biće).

U vjerskim knjigama donose se i druge predaje slične ovoj, iako se u njima izravno ne spominje nesvjestan govor, ali se iz njih može i to dokučiti:

"Ukoliko želiš biti zdrav i sakriti svoje mahane, umanji svoj govor, a uvećaj šutnju."⁸

Čovjek nikada voljno i svjesno ne otkriva svoje unutarnje mahane, ali kada mnogo priča, njegove tajna i mahane se razotkrivaju preko nesvesnog i nevoljnog govora.

"Govoriti malo pokriva sramote i čuva čovjeka od pogrešaka."⁹

⁷ *Frojd*, str. 37.

⁸ *Gureru-l-hikem*, str. 534.

⁹ Isto, str. 537.

Hazreti Dževad je prenio hadis od svoga djeda, koji je kazao:

“Čovjek se skriva iza svoga jezika.”¹⁰

Ovim se hoće kazati da jezik, svjesno ili nesvjesno, može razotkriti čovjeka i njegove tajne.

Hazreti Ali, a.s., je kazao:

“Kloni se govora koji nije neophodan, jer on otkriva tvoje skrivene mahanje i pokreće neprijatelje koji su inače mirni protiv tebe.”¹¹

San i tumačenje

Drugi način koji je Freud koristio za sticanje uvida u podsvijest jesu snovi i njihovo tumačenje. O snovima u prošlosti i sadašnjosti postoje raznolika vjerovanja i tumačenja. Freud u svojoj knjizi *Snovi*, a također i oni koji su zabilježili Freudova uvjerenja, pored pojašnjavanja njegovih uvjerenja, manje-više su pisali i o uvjerenjima drugih. Da bih cijenjene slušaoce upoznao sa osnovom njihova kazivanja, ovom prilikom čini mi se nužnim da prenesem osnove njihovih uvjerenja.

U drevnim vremenima govorili su da je san nadahnuće čovjekove duše od strane neke natprirodne sile. Izvorištem ovog nadahnuća smatrali su biće koje je iznad čovjeka i koje nije zemaljsko. A budući da su očitovanje svake volje koja je iznad čovjeka i nadzemaljska smatrali bogovima i gospodarima vrsta, neizbjegno su snove smatrali jednom vrstom tjelesnog očitovanja njihove volje. Tokom sna su nagovještavali sreću, nadu ili dešavanje nekog dobrog ili lošeg događaja. Vremenom, malo-pomalo, šamani su tumačenje zagonetnih aluzija i skrivenih pojedinosti uzdigli na razinu nauke. Otuda je poznavanje tumačenja snova postala jedna od prvih nauka ljudske zajednice. Ta nauka je za svakodnevni život ljudi imala izuzetnu vrijednost, jer su šamani, za razliku od današnjih psihologa, koji nastoje proniknuti u čovjekovu prošlost, nastojali da za tumačenje snova izmisle i šire podatke u vezi sa budućnošću, koje su pripisivali gospodarima vrsta i drugima.¹²

Neki filozofi se ne razlikuju od šamana, koji snove povezuju sa metafizičkim svijetom, i kažu da san ustvari predstavlja posebne djelatnosti duše

¹⁰ *Biharu-l-envar*, sv. 17., str. 101.

¹¹ *Gureru-l-hikem*, str. 155.

¹² *Frojd*, str. 38.

koja se penje ka višim nebesima. Kao što Šuber veli: "San je oslobođanje svijesti od okova vanjskog svijeta i oslobođanje duše od okova materije."¹³

Za razliku od filozofa, koji san smatraju djelatnošću duše, liječnici ga ne vide tako, već smatraju da su snovi proizvod tjelesnih i emocionalnih podražaja koji iz vanjskog svijeta ili zbog grčenja unutrašnjih organa stižu do spavača. Prema tome, san treba uzimati kao glas koji neuka osoba, igrajući se, proizvodi na sazu; dakle, bez cilja i svrhe je. Upravo kao što Binz ističe: "San je tjelesna radnja, uвijek besciljna i najčešće proističe iz bolesti."

Kažu da posebni svjetovi snova predstavljaju proizvod nepovezanih čelijskih djelatnosti koje u mozgu uspavane osobe ostaju budne i koje se zbog tjelesnih podražaja pokreću.¹⁴

Po Freudovom mišljenju, san je međusvijet, između našeg skrivenog života i racionalnog i logičnog života. Stoga, ukoliko ga pažljivo promotrimo i izbliza istražimo, možemo dosegnuti činjenice vrijedne pažnje.

Freud smatra da nijedan san ne treba smatrati praznim i ništavnim, nego, naprotiv: Budući da je san posljedica jedne duhovne djelatnosti, on mora imati i svoj posebni smisao i značenje. U svakom slučaju, snovi nisu očitovanje neke nadljudske volje, nego uglavnom primjer skrivene i prikrivene volje čovjeka.¹⁵

Stav islama o snovima

Islamske predaje ne gledaju na sve snove na isti način, već ih dijele na tri vrste:

- a) Prvi dio predstavljaju snovi koji se sastoje od običnih misli ili nutarnjih čovjekovih tajni, koje se povremeno pojavljuju u istom obliku i u snovima, a ponekad se, zbog promjene obličja, javljaju i u drugačijem vidu. Ova vrsta snova za psihanalizu i po mišljenju psihologije ima izuzetnu naučnu vrijednost. Kroz ovakve snove može se prodrijeti u skrivenu nutritivnu čovjeka, čime se mogu otkriti korijeni duševnih poremećaja i bolesti.
- b) Drugu vrstu snova čine razbacane lutajuće misli, koje povremeno u budnom stanju, a naročito u vrijeme tegobe i bolesti, osjećaju njima pogodjene osobe. Ovi snovi nemaju naučnu i psihološku vrijednost, a u nekim predajama su označeni kao šejtanske misli u čovjeku.
- c) U treću vrstu spadaju nadahnjujući snovi. Posredstvom njih otkrivaju se i postaju jasne neke zbilje koje prije nisu bile jasne.

¹³ *Ru'ja*, str. 4.

¹⁴ *Frojd*, str. 39.

¹⁵ Isto.

Božiji poslanik, s.a.v.a., je kazao:

“Tri su vrste snova: radosne vijesti od Allaha, šejtanska prikazivanja, i ono što čovjeku njegova duša kazuje, pa on to vidi kao san.”¹⁶

Psihoanaliza prije Freuda

Predmet mog izlaganja danas nisu isključivo snovi i njihovo tumačenje, već je moj cilj ovdje samo da pojasnim one snove putem kojih se otkrivaju tajne i podsvijest. U isto vrijeme želim da se cijenjeni slušaoci upoznaju sa ovom oblašću i da znaju da nju nije otkrio Freud, već su još davno islamski prvaci i učenjaci iznijeli stavove i dali dovoljno pojašnjenja o ovom pitanju.

Da bi cijenjeni slušaoci već na početku izlaganja shvatili cilj koji imam, ukratko će ih podsjetiti na priču o onoj obmanutoj djevojci.

Tajni i uz nemiravajući događaj nanio je nepopravljiv udarac ugledu djevojke. Naime, jedan mladić ju je u Karadžu obmanuo i oduzeo joj nevinost. Djevojka je strogo čuvala ovu tajnu u svom nutarnjem biću i nikome je nije otkrila. Međutim, ta se tajna želi iskazati u snovima, a djevojka koja na javi nije bila spremna nikome ispričati svoj doživljaj i njena svijest je neprestano nadzirala i krila sadržaj podsvijesti, sada spava i kao da osjeća upravo onu odvratnost i sramotu koju osjeća na javi. Neka nepoznata sila ne dozvoljava da se onaj sramotni i strašni prizor pojavi bez maske. Stoga se u snu mijenja oblik one gorke istine i ona se iskazuje u obliku koji u društvu nije potresan ni omražen.

San odrasle osobe uvijen je u hiljade zastora laži, obmana, prikrivanja, morala, društvenih pravila. Svojevrsni super-ego nadgleda čovjekova djela čak i u svijetu snova. Stoga čovjek svoje zločine čak i u svijetu snova na stoji sakriti od svog super-ega. U Ovom svijetu, gdje se sve stvari iskazuju kroz aluzije, metafore, skriveno i prikriveno, nemoguće je dati istinita i jednostavna tumačenja događaja koji se u ljudskoj podsvijesti iskazuju bez prikrivanja.

U snovima odrasle osobe osjećaji se žele iskazati, ali nemaju hrabrosti da se slobodno i otvoreno iskažu, jer se uzdržavaju od moralnog i društvenog super-ega. Stoga je neizbjježno da ti osjećaji različite događaje te obmanjujuće i izmijenjene slike pošalju u našu svijest.¹⁷

¹⁶ *Biharu-l-envar*, str. 441.

¹⁷ *Frojd*, str. 43.

Upravo zato mjesto Karadž, kuća i lik tog mladića koji je obmanuo djevojku i s njom učinio zabranjeno djelo, drugim riječima, istinita priča, ne dolaze u snove djevojke. Ukoliko se takvo šta i desi, ona neće nikome reći. Ona sanja da se nalazi u jednoj velikoj bašći, da visi na jednoj grani drveta, a ispod nje se nalazi duboka i opasna provalija puna blata i mulja. Ona je u teškoj strepnji, plaši se da će joj se ruke odvojiti od grane i da će pasti u provaliju. Najednom se događa ono čega se plašila: bez njene volje grana isklizne iz njenih ruku, ona se otisne, pada na dno provalije i upada u blato.

Ovaj san ustvari je samo pokazivanje sadržaja podsvijesti i očitovanje upravo one zbilje čije pojavnosti se djevojka plaši, s tim što je osnova priče događaja bila sramna i ponižavajuća, a u snu se promijenila izvansksa odrađivača te se seksualni odnos sa nepoznatim mladićem u snu preinacijao u držanje za granu nad provaljom, a njena društvena osramoćenost očitovala se u obliku pada u gnjilež i blato.

Između tame vanjske forme sna i stanja potiskivanja postoji odnos uzroka i posljedice, pa ukoliko je san mračan, to je zbog determiniranosti i radi sprečavanja pojavljivanja dijela skrivenih misli koje su savjesti nepoželjne.¹⁸

Sa stanovišta običnih osoba, ovaj san nema vrijednost, ali za onoga ko ima sposobnost i može ga protumačiti, ovaj san može dati ključ riznica tajni one djevojke i pomoću njega je moguće prodrijeti u njenu podsvijest.

Freud poklanja veliku pažnju snovima i tumačenju snova zbog otkrivanja ljudske podsvijesti. Ovo poglavlje zauzima veliki dio naučavanja psihoanalize. Sa stanovišta nekih zapadnjaka, ovo pitanje se smatra vrlo važnim i o njemu su napisane važne činjenice, te se na Zapadu smatra da je Freud prva osoba koja je obratila pažnju na ovu bitnu psihološku pojavu. Evo nekih isječaka iz tih članaka:

Tumačenje snova je najispravniji put i završava upoznavanjem podsvijesti u duševnom životu. Ovu preuveličanu formulu moguće je vidjeti u prvom Freudovom djelu o snovima. On u jednom od svojih spisa, koji je štampan u drugoj polovini njegovog života, očitovanje podsvijesti smatra vezanim za psihoanalizu. Ova nova nauka nije donijela nikakvo zanimljivije i sadržajnije učenje, čak ni učenje koje bi se moglo usporediti sa načelima snova. To je komad nepoznate zemlje koji je proizšao iz općeg uvjerenja i gnosticizma.¹⁹

San je svojevrsno priznanje, ali priznanje koje se očituje na jedan odgovarajući način te ga treba ispraviti. Ove skrivene misli, čim se otkriju, bacaju

¹⁸ *Ru'ja*, str. 71.

¹⁹ *Frojd ve frojdizm*, str. 58.

zapanjujuće zrake po svim dijelovima sna, ispravljuju manjkavosti koje među njima postoje i čine neuobičajenu skupinu shvatljivom. Eto, to je metoda koju je Freud koristio za tumačenje snova.²⁰

Međutim, pravo je pitanje kako u ovom dubokom i beskrajnem moru zabaciti sidro. Kako pojednostaviti stvar koja se nikad nije jasno vidjela? Kako da nam to slabašno i drhtavo svjetlo, koje se na tamnoj ploči snova ukazuje na samo nekoliko trenutaka, može objelodaniti zbilju koja je šifrirana i veoma skrivena? Potanko otkrivanje svih ovih zatamnjениh i zamagljenih šifri i tajni zahtijeva iznimnu mudrost ili inteligenciju vještog madio-ničara ili vidovnjaka bez prema.

Međutim, u poslovima gospodina Freuda, koji ne pribjegava magiji i ne predstavlja se kao vidovnjak, krije se tajna koja odolijeva svim preprekama. Tajna uspješnosti Freudovog postupka leži u tome da je on u rješavanju najvećih zagonetki polazio od najjednostavnijih premsa.²¹

Psihoanaliza u islamu

Pored povremenih tumačenja snova od strane časnih Imama, u historiji islama je bilo mnogo osoba koje su bile u stanju preko sna i njegova tumačenja prodrjeti u podsvijest čovjeka i otkriti njegove tajne. Oni nisu bili madioničari, niti su tvrdili da imaju vezu sa svijetom tajnovitog (*gajb*). Oni su, naprotiv, bili obični ljudi, ali veoma inteligentni, a neka njihova tumačenja snova bila su tako prosvjetljujuća da im je gotovo nemoguće naći prema u današnjoj literaturi iz psihologije.

Jedan od onih koji su stekli veliku slavu u tumačenju snova bio je Ibn Sirin. On je još prije 13 stoljeća djelatno, tumačeći i analizirajući snove, zapravo došao do psihoanalize i na taj način je otkrio mnoge skrivene istine.

Ime mu je bilo Muhammed, bio je savremenik Hasana Basrija, a njegov otac Sirin je radio sa bakrom.²²

Prije nego iznesemo nekoliko primjera tumačenja snova sa stanovišta islamske psihoanalize, potrebno je da vam napomenem dvije važne stvari:

1. Vjerske emocije i opća kultura različitih ljudi, naroda i nacija međusobno se razlikuju. Osjećanja jednog muslimana, koji poznaće kur'anska naučavanja, razlikuju se od osjećanja jednog budistički usmijerenog Japanca. Sigurno, snovi jednog muslimana će uglavnom biti povezani sa njegovim

²⁰ *Frojd ve frojdizm*, str. 61.

²¹ *Frojd*, 41.

²² *Logatname Dehoda (Ibn Sirin)*, str. 298.

islamskim i nacionalnim osjećanjima, a snovi Japanca budiste su izmiješani sa budističkim i japanskim nacionalnim osjećanjima.

Tumač snova bit će u stanju da tačno protumači snove i prodre u podsvijest onda kada upozna vjerska osjećanja i nacionalnu kulturu osobe koja je sanjala. Stoga su se muslimanski tumači snova u svojim tumačenjima najvećim dijelom oslanjali na kur'anske ajete i hadise, budući da su njihovi sanjaoci uglavnom bili prožeti osjećanjima iz islamskog okruženja.

Freud je uvjeren da osobe koje baštine zajedničku kulturu posjeduju slična znakovlja i nagovještaje u samopokazivanju nutarnjeg bića, samo treba te nagovještaje i simbole otkriti iz njihovih snova.²³

2. Uglavnom opažanje društvene ružnoće i omraženosti ili društvenog morala i odgoja od strane savjesti ne dozvoljava da se sadržaj podsvijesti iskaže u snu u svojim zbiljskim oblicima, jer se skrivene misli pojavljuju u svijetu snova u raznolikim odorama u obliku aluzije i simbola. Tumač snova mora biti toliko oštouman i pronicljiv da iz vanjskih obličja snova, koji su čiste aluzije i simboli, shvati stvarnost i protumači san.

Način govora i dijalekat ovog posrednika podsvjesnog svijeta se u najmanju ruku razlikuje od dijalekta vanjskog svijeta na koji smo navikli. Mi smo u početku lišeni razumijevanja namjere i poruke ovog posrednika. U prvom trenutku trebamo njegova očitovanja pojasniti svojom terminologijom, jer je jezik snova poput jezika prvih zemaljskih zajednica, poput jezika starih Egipćana, Kaldejaca, Meksikanaca... Sačinjen je od znakova i simbola i potrebno ih je svaki put protumačiti našim uobičajenim i aktualnim izrazima.²⁴

U hadisu se kaže:

“Snovi imaju svoje nadimke i svoja imena. Za tumačenje i razumijevanje snova treba se na ispravan način njima okoristiti.”²⁵

Pretvaranje unutrašnjeg oblika u izvanski naziva se san, a suprotan postupak, odnosno promjena vanjskog oblika u nutarnju, naziva se analiza.²⁶

Sada ćemo navesti primjere nekoliko snova koji su sa stanovišta psihanalize protumačeni i razriješeni u islamu.

²³ *Andišehaje Frojd*, str. 38.

²⁴ *Frojd*, str. 39.

²⁵ *Biharu-l-envar*, sv. 14., str. 436.

²⁶ *Ru'ja*, str. 18.

Analiza i tumačenje snova

Neki čovjek je rekao hazreti Sedždžadu, a.s.: "Sanjao sam da mokrim u svoju ruku."

Imam mu reče:

"Žena s kojom spavaš – haram ti je." Poslije su to provjerili i postalo je jasno da mu je ona sestra po mlijeku.²⁷

U ovom snu ruka, koja označava dio tijela, zapravo je simbol za sestru koja je član porodice, a mokrenje je simbol za sjemene tečnosti. Hazreti Zejnu-l-Abidin, a.s., je u tumačenju snova mokrenje u ruku protumačio kao puteni odnos sa haram osobom. Ako je muž znao da mu je žena sestra i da ju je prevarom oženio, onda je psihanaliza ovo objelodanila kao tajnu njegove podsvijesti, a ako nije znao, onda je ovaj san Božije nadahnuće.

Došao je čovjek kod hazreti Sadika i rekao: "O sine Božijeg poslanika, sanjao sam kao da se nalazim izvan Kufe na mjestu koje dobro poznajem. Ugledao sam čovjeka koji je istesan od drveta i koji jaše na drvenom konju. Mahao je oštrim mačem, a ja sam umirao od straha gledajući to." Imam mu je odgovorio: "Ti imаш namjeru da jednog čovjeka po pitanju jedne životne stvari obmaneš. Boj se Boga Koji te je oživio i Koji će na koncu učiniti da umreš." Čovjek reče Imamu: "Svjedočim i priznajem da si znanje pokupio iz riznica znanja, a sada ču te obavijestiti o onome što si mi protumačio. Jedan moj komšija donio mi je svoju robu na prodaju. Budući da niko osim mene tu robu nije potraživao, odlučio sam da je kupim po vrlo niskoj cijeni."²⁸

Žena je došla kod tumača snova Ibn Sirina: "Sanjala sam da stavljam jedno jaje ispod drveta i da se iz njega izleglo pile." Ibn Sirin reče: "Teško li se tebi, boj se Boga i traži oprost za svoje djelo! Ti si žena koja zbog grijeha i pokvarenosti povezuje bludnike i bludnice."

Oni koji su se iznenadili Ibn Sirinovom tumačenju upitali su ga na temelju čega je došao do ovog tumačenja. On je rekao: "Došao sam na osnovu Kur'ana koji je o ženama kazao sljedeće: *Kao da su one jaja pokrivena.*"²⁹

A o licemjerima se u Kur'anu kaže: *Oni su kao šupljii naslonjeni balvani.*³⁰

²⁷ *El-Mustatref*, sv. 2., str. 89.

²⁸ *Revdatu Kafi*, str. 293.

²⁹ *Es-Saffat*, 49.

³⁰ *El-Munafikun*, 4.

Jaje je simbol žena bludnica, drvo je simbol ljudi licemjera i grješnika, a pilad predstavljaju djecu koja se rode iz bluda.”³¹

Zbilja je bila upravo onakva kako ju je protumačio Ibn Sirin i skrivena tajna žene koja je to sanjala bila je otkrivena.

Čovjek je došao kod Ibn Sirina i kazao: “Sanjao sam da gulim kuhano jaje. Žumance odbacujem, a bjelance jedem.” Ibn Sirin reče prisutnima: “Ovaj čovjek iskopava kabure mrtvih i krađe njihove ćefine.” Upitaše: “Odakle to znaš?” On odgovori: “Jaje simbolizuje kabur, razbijanje jajeta simbolizuje otvaranje kabura, žumance označava mrtvog, a bjelance njegov ćefin. On odbacuje mrtvaca, a njegov ćefin uzima i novac od njega jede.”³²

Na ovaj način je otkrivena tajna čovjeka koji je noću otkopavao kabure i krao ćefine, s tim što je san došao u drugom obličju, ali je zbilja iz podsvijesti izbila na vidjelo. Ibn Sirin je bio moćan psihanalitičar i vrlo je uspješno putem tumačenja snova raskrivao ljudske tajne.

Došao je čovjek sa torbom u ruci kod Ibn Sirina i rekao: “Sanjao sam da zaprečavam ljudima uski put u sokacima i onemogućavam im prolazjenje.” Ibn Sirin ga začuđeno upita: “Jesi li ti lično sanjao ovaj san?” On odgovori: “Da!” Tada Ibn Sirin reče prisutnima: “Mislim da je čovjek koji davi djecu u ovom gradu upravo ovaj čovjek. Možda se i sada u njegovoј torbi nalaze naprave za davljenje djece.” Prisutni ustaše, otvorile njegovu torbu i ugledaše konop i omču za davljenje, vezaše ga i predaše ga vlastima.³³

Neki čovjek je došao Ibn Sirinu i rekao: “Sanjam da sam prišao mišici i da je iz njenog spolnog organa izašla hurma.” Ibn Sirin reče: “Razumio sam da si oženio ženu bludnicu.” Čovjek reče: “Da!” Ibn Sirin reče: “Ta žena je trudna, ali ti dajem radosnu vijest da će ti ona roditi čisto i čestito dijete.”³⁴

Došao je čovjek Ibn Sirinu i rekao: “Sanjao sam da ispod stabla masline maslinovim uljem zalijevam stablo.” Ibn Sirin načini korak i sjede, pa ga zabrinuto upita: “Ko ti je žena s kojom spavaš u svojoj kući?” On odgovori: “To je robinja koju sam kupio.” Ibn Sirin mu reče: “Bojim se da ti je ona majka.” Nakon provjeravanja ustanovljeno je da je bilo upravo tako kako je Ibn Sirin kazao i da je on oženio vlastitu majku.³⁵

Vezano za ovaj san, također, postoji dvije mogućnosti: ako je čovjek znao da spava sa svojom majkom, njegov san je očitovanje njegove podsvijesti, i na taj način je Ibn Sirin razotkrio skriveni zločin, a ako pak uopće

³¹ *El-Kuna ve-l-elkab*, str. 309.

³² *Hajatu-l-hajvan*, sv. 1., str. 88.

³³ *El-Mustatref*, sv. 2., str. 88.

³⁴ *Nameje danešvaran*, sv. 2., str. 176.

³⁵ *El-Mustatref*, sv. 2., str. 88.

nije znao, niti je mogao znati da mu je ta robinja majka, onda je san došao Božijim nadahnućem.

Iz ovih nekoliko donesenih primjera tumačenja snova jasno je da psihanaliza i prodiranje u podsvijest ljudi nisu neka nova oblast te da se ne radi o nečemu što je – kako neki pojedinci misle – Freud bez prethodnika izumio. Ova oblast u islamu ima duboku prošlost i uvijek je bilo pametnih i pronicljivih osoba koje su svojim talentom i inteligencijom u njoj postajale uspješne. Poznati psihanalitičar Ibn Sirin čak prije 13 stoljeća tumačio je snove i otkrivaо skrivene tajne i podsvijest.

Časni Poslanik, s.a.v.a., o snu je dao precizne upute:

“Ne pričajte svoj san nikome, osim bliskom prijatelju i tumaču snova.”³⁶

Ovim se hoće reći: Ispričaj svoj san samo iskrenom prijatelju ili stručnjaku za tumačenje snova. Ako ti prijatelj i ne zna ništa o tumačenju snova, u najmanju ruku tumačenjem snova neće kod tebe izazvati loše osjećanje i neće ti poslije stvarati duševne tegobe.

Osoba koja ima znanje potrebno za tumačenje snova, preko tvojih snova će prodrijeti u twoju podsvijest i shvatit će twoje unutrašnje misli. Možda te preko toga korisno posavjetuje ili udalji od grijeha kojim si tajno uprljan.

Freud i njegova manjkava teorija

Vrijedi primijetiti je da je Freudova teorija o snovima nedostatna i manjkava. Freud, kao i svi materijalisti, stvari posmatra samo iz materijalističkog ugla. Isto kao što je u pogledu vjere u Boga upao u zabludu i otišao u zastranjeњe, i u pogledu snova je primijenio svoja materijalistička viđenja, upao u zablude te nije mogao iz svih uglova sagledati zbiljnost i stvarnost tih pojava. On snove smatra isključivo očitovanjem unutrašnjih razmišljanja i iskazivanjem podsvjesnog sadržaja.

San se može protumačiti kao pretvaranje skrivenih misli u vanjski oblik. Prema tome, san nije stvaralac i sam po sebi ne pravi nikakvu sliku, niti stvara bilo šta, niti prosuđuje i donosi zaključke.

San se sastoji od sažimanja i izmjene, ili premještanja, promjene oblika i otjelovljivanja, ili predstavljanja, a zatim čina uređivanja i nadogradnje, u čije pojedinostima nećemo ulaziti.

³⁶ *Biharu-l-envar*, sv. 14., str. 437.

Čini se, isto tako, da je velik dio sadržaja naših snova posljedica i proizvod djelatnosti našeg uma u snu. Nakon analize snova postaje jasno da su ova promišljanja postojala u skrivenim mislima spavača i da su se u snu očitovala u istovjetnom obliku.

Svaka logična i deduktivna priča, koja se vidi u snovima, upravo je ona koja je stanovala u skrivenim mislima.³⁷

Baš kao što šamani sve snove uzimaju kao proricanje budućih događaja – te tako grijese – i kao što su neki učenjaci iz 16. i 17. stoljeća snove posmatrali kao lanac organskih djelatnosti i kao djelatnosti nekih ćelija – te su i oni načinili grešku – i Freudovo vjerovanje da su svi snovi odraz jednog posebnog psihološkog stanja i da predstavljaju samo očitovanje podsvijesti, također, zabluda i pogreška. Bez sumnje, jedan dio snova sastoji se od isijavanja podsvijesti i ovaj dio snova je poput mosta koji povezuje skrivenu dolinu duše sa otkrivenom. To je upravo iskazano u Poslanikovom hadisu:

“...I ono što čovjekova duša njemu samom kazuje – pa on to vidi u snu.”³⁸

To je upravo ono što je Ibn Sirin mnogo puta na najbolji način tumačio. Freud je mislio da se svi snovi trebaju isključivo ovim jezikom tumačiti i njegova osnovna greška je upravo u ovoj isključivosti.

Mnogo je ljudi i u prošlosti i u sadašnjosti koji su spoznali dotad nespoznate zbilje. Koliko se puta dogodilo da su snovi na jasan način, ili u promjenjenom obličju i posredstvom tumačenja, obavještavali čovjeka o zbiljama ili događajima koji se uopće nisu nalazili u podsvijesti onog koji sanja! Ovakvih snova je tako mnogo da ih je nemoguće poreći. I dan-danas, među istočnjacima i zapadnjacima, nalazi se mnogo ljudi koji imaju ovakve snove.

Primjeri tumačenja snova

Jednom cijenjenom učenjaku i znalcu, koji je još uvijek živ, nedavno je umrla supruga. Ona je za života jednom čovjeku pozajmila povolik iznos novca i za to je imala zvaničnu priznanicu. Nekoliko mjeseci poslije njene smrti nasljednici su se više puta obraćali dužniku. Dužnik je tražio zvaničnu priznanicu. Kćerka umrle je nekoliko dana pretraživala svu kuću, ali je nije našla. I gdje god bi pomislila da postoji mogućnost da se nalazi pri-

³⁷ *Ru'ja*, str. 62.

³⁸ *Biharu-l-envar*, sv. 58., str. 191.

znanica, temeljito bi tražila. Dužnik bez priznanice nije bio spreman vratiti dug. Oni su skoro izgubili nadu u vraćanje duga. Iznenada je jednog jutra sluškinja u kući umrle kazala: "Sinoć sam vidjela gospodju. Bila je vrlo radosna. Rekla mi je: 'Eno ti priznanice u džepu te i te odjeće.'" Kćerka je odmah pronašla dotičnu odjeću, i baš kao što je sluškinja sanjala – priznanica je bila u džepu. Ovaj san se ne može protumačiti Freudovom psihanalizom, jer on ne predstavlja očitovanje onoga što je krila podsvijest sluškinje. Sluškinja uopće nije imala nikakvo saznanje o pozajmici i priznanici, da bi mogla poznavati mjesto gdje je priznanica skrivena. Ova vrsta predstavlja posebne snove koji se u predajama Božijeg poslanika označavaju riječima:

"Radosna vijest od Allaha."

Ova vrsta snova predstavlja božansko nadahnuće i njih je velik broj. Ako bi se sakupili svi snovi ove vrste, koje su ljudi imali samo u jednom vremenu, načinila bi se jedna velika knjiga.

Freud o ovoj vrsti snova nije rekao ništa, a ne može ni reći, zato što je on materijalista i zato što ovu vrstu snova ne može ni prihvatići. Prihvatanje ovih snova i priznavanje činjenice da se potpuna nepoznanica otkriva preko njih samo po sebi predstavlja priznavanje duhovnih temelja i metafizičkog svijeta, što iziskuje napuštanje materijalističkog pravca. Freud nipošto nije spreman izreći ovakvo priznanje. Međutim, činjenica da on i njegovi sljedbenici neće da priznaju stvarnost neće izmijeniti samu stvarnost. Sve njihove teorije i mišljenja ne mogu dokinuti ni uništiti očiglednu stvarnost koju i sada motre hiljade živih svjedoka iz različitih nacija i naroda.

Da bih dovršio ovu raspravu, donosim vam još nekoliko zanimljivih tumačenja snova:

1. Egipatski vladar je sanjao kako sedam mršavih krava jedu sedam debelih krava, te sedam svježih klasova i sedam suhih klasova.

وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبَعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبَعُ عِجَافٌ وَسَبَعَ سُنْبَلَتٍ
خُضْرٌ وَأَخْرَ يَأْسَدَتِ يَتَاهُ الْمَلَأُ أَفْنُونِي فِي رُؤْيَنِي إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ ﴿٤٧﴾ قَالُوا
أَضْغَطُتُ أَحَلَمِي وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحَلَمِ بِعَلِمِينَ ﴿٤٨﴾

A vladar kazao: 'Ja sam žbilja sanjao kako sedam krava mršavih pojede sedam krava debelih, i u snu vidjeh sedam klasova želenih i sedam još drugih sasušenih! O svito moja, dajte mi značenje sna moga ako ste vi oni što snove znaju tumačiti!' "Zbrkanih li snova" – povikaše oni – "mi nismo znalci tumačenja snova tib!"³⁹

³⁹ Jusuf, 43-44.

Vladar je o svom snu raspravljaо sa dvorjanima i naučnicima. Oni su priznali svoju nemoć u pogledu tumačenja ovih snova i nazvali su ih zbrkanim.

Iskreni Jusuf, a.s., koji je bio izuzetno učen po pitanju tumačenja snova, taj vladarov san je ovako protumačio: "Sedam godina se ozbiljno posvetite poljoprivredi i svake godine koristite onoliko žita koliko vam je potrebno za prehranu, a što bude preko potreba naroda, onako u klasju spremite u hambare. Nakon toga će uslijediti velika suša koja će, također, trajati sedam godina. Ljudi će zapasti u veliku nestašicu. U tom razdoblju trebate koristiti ono što ste uskladištili." Jusufov govor se potpuno obistinio. U vrijeme oskudice ljudi su koristili zalihe koje su ranije napravili te se država Egipat spasila od sigurne propasti i smrti samo zahvaljujući Jusufovoj mudrosti. Na tragu ovog mudrog Jusufovog tumačenja i njegove velike usluge zajednici, on je u Egiptu postao veoma omiljen, što je imalo za posljedicu da nakon određenog vremena, uz podršku općeg javnog mnijenja, postane vladar zemlje i da dugi niz godina vlada njom.

San vladara Egipta nije predstavljao sažimanje iz njegove podsvijesti, niti je Jusuovo začudno tumačenje ovog sna imalo psihoanalitičku dimenziju, niti je predstavljalo pokušaj razotkrivanja podsvijesti vladara. Ovaj vladarov san je objavio potpuno nepoznatu budućnost i razotkrio skriveni događaj.

2. Islamski halifa je sanjao kako se četiri puta u džamiji Božijeg poslanika pomokrio na mihrab te je upitao Ibn Sirina za njegovo tumačenje. Ibn Sirin mu kaza: "Četiri tvoja sina će stići do položaja halife i doći će do mjesta imama u mihrabu Božijeg poslanika te predvoditi ljude u namazu. Kasnije se upravo tako i dogodilo: Veliid ibn Abdulkelik, Sulejman ibn Abdulkelik, Hišam ibn Abdulkelik i Jezid ibn Abdulkelik u svojim kratkim životima, u razdoblju od nekoliko godina, jedan iza drugog bivali su halifama islamskog carstva. Ova vijest o njihovom budućem halifatu je data u vrijeme kada нико о tome nije imao nikakvu predodžbu.⁴⁰

3. Mehdi Abbasi, muslimanski halifa, usnio je da mu je lice postalo crno i onespokojeno, te je od tumača snova zatražio da mu to protumače. Svi su iskazali nemoć da protumače san, a jedini je Ibrahim Kermani san protumačio sljedećim riječima: "Uzvišeni će ti dati kćer." Mehdi se začudio ovom tumačenju te je upitao: "Odakle ti to saznanje?" Ovaj odgovori: "Iz narednog kur'anskog ajeta:

⁴⁰ *Tetimmetu-l-munteha*, str. 80.

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِأَلْأَشْنَى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسَوَّدًا وَهُوَ كَظِيمٌ

*A kad nekom od njih glas dođe da mu se žensko rodilo, lice mu potamni žestoko, a on očajan bude.*⁴¹

Mehdi se ovom tumačenju jako obradovao te je tumaču sna darovao hiljadu dirhema. Nakon nekog vremena, kada mu se rodila kćerka, dao mu je još hiljadu dirhema.⁴²

I ovaj san je nagovijestio nepoznate događaje iz budućnosti, o kojima niko nije imao nikakve vijesti. Dakle, muslimanski halifa sanja nešto, a nakon nekoliko mjeseci njegov san se obistinjuje i žena mu rađa kćerku.

4. Došao je čovjek kod Ibn Sirina i rekao: "Sanjao sam pijevca da je u mojoj kući pozobao nekoliko zrna ječma. Ibn Sirin mu reče: "Ako ti neko nešto ukrade iz kuće, meni se obrati." Nakon nekoliko dana on dođe kod Ibn Sirina i reče: "Ukraden mi je čilim iz kuće." Ibn Sirin reče: "Mujezin ti ga je odnio." Čovjek ode kod mujezina, zatraži svoj čilim, zavadi se s njim i vrati svoj imetak od njega.⁴³

Ovaj san tiče se dvije skrivene pojave: jedna je krađa, a druga imenovanje kradljivca.

U svakom slučaju, postoje stanoviti snovi koji se ni na kakav način ne mogu protumačiti u skladu sa psihanalizom i materijalizmom. Jedino pravo tumačenje ovakvih snova mogu dati ljudi privrženi božanskom nauku i oni koji vjeruju u duhovni svijet iznad materijalnog.

Duhovni vid i božansko nadahnuće nekih snova toliko su važni da je Božiji poslanik, s.a.v.a., o njima kazao sljedeće:

"Zaista su istiniti snovi sedamdeseti dio vjerovjesništva."⁴⁴

⁴¹ *En-Nahl*, 58.

⁴² *El-kuna ve-l-elkab*, sv. 1., str. 308.

⁴³ *Nameje danešvaran*, sv. 2., str. 176.

⁴⁴ *Biharu-l-envar*, sv. 14., str. 435.

13. PREDAVANJE

أَرَيْتَ مَنْ أَخْذَ إِلَّا هُوَ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا

Da li si video onoga ko strast je svoju uzeo za boga svoga? Zar da takvome ti budeš zaštitnik?¹

Iz mojih prethodnih izlaganja jasno je da u čovjekovoj nutrini postoji moć koja se zove moralna savjest. U slučaju kada čovjek čini grijeh i ne sluša glas svoje moralne savjesti, on postaje predmet korenja te moralne savjesti. Moralna savjest je toliko moćna da čovjeka ne ostavlja spokojnim čak ni u snovima: putem snova mu podmeće slike njegovih prekršaja i zločina. Predočava mu ih i kažnjava ga.

S jedne strane, moć moralne savjesti i shvatanje odvratnosti zločina i grijeha mijenja oblik snova i ne dozvoljava da se grijeh ukaže u svojoj stvarnoj formi; a s druge strane, zločinac svoje prekršaje i grijeha još u snovima vidi zastrašujućim i uznemirujućim.

Slijedeњe naloga moralne savjesti i slušanje i pokoravanje njenim zapovijedima nužna je obaveza svakog čovjeka. Suprotstavljanje moralnoj savjesti donosi nenadoknadive nesreće i nevolje. Danas, s Božijim dopuštenjem, govorimo o korištenju moralne savjesti, upotrebi njenih naredbi, kao i o opasnostima suprotstavljanja njoj.

Dvije unutarnje moći

Na putu ostvarenja težnji, uz uzdržavanje od prohtjeva, u nutrini svakog čovjeka postoje dvije moći:

a) Pozitivna moć, kojoj je jedini cilj priskrba užitaka i zadovoljavanje vlastitih nagona. Ova moć želi iskušati i ispuniti sve svoje prirodne prohtjeve bez ikakvih uvjetovanja i ometanja. Ova ljudska moć ne razumije šta je dobro ili loše, šta je dobro, a šta nepočudno. Ona žudi samo za užitkom

¹ El-Furkan, 43.

i osim toga nema drugih zahtjeva. Časni Kur'an ovu moć imenuje kao dušu koja navraća na zlo (*nefs emmare*).

إِنَّ الْنَّفْسَ لَأَمَارَةٌ بِالسُّوءِ

...*Jer duša je, doista, žlu naklonjena.*²

b) Odvračajuća moć, koja počiva u čovjekovoj nutrini, sastoji se od moći koja na putu ostvarivanja užitaka čovjeka odvraća od grijeha i nečistoće, uravnotežuje nagonske želje te nastoji da krajnostima sklonu i buntovnu dušu koja navraća na zlo (*nefs emmare*) učini poslušnom. Ona gleda da strasti i porive zadovolji u određenoj, odgovarajućoj mjeri, a čim se pređe granica u uživanjima, ona se suprotstavlja. Ova uravnotežujuća moć u časnom Kur'antu se naziva koreća duša (*nefs levvame*).

لَا أَقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَمَةِ وَلَا أَقْسِمُ بِالنَّفْسِ الْلَّوَامَةِ

*Ne! Kunem se Danom Sudnjim. Ne! Kunem se dušom koja samu sebe kori!*³

Bez sumnje, čovjek duguje zahvalnost svojim nagonima i željama, koje je Uzvišeni ugradio u njegovu narav. Nagoni i strastvene želje predstavljaju najveću čovjekovu pokretačku životnu silu. Ništa čovjeka tako temeljito ne pokreće na djelovanje kao nagonske želje. Ali, vrijedi primijetiti da ukoliko se s čovjekovim porivima i nagonima – koji život znače – bude postupalo razumno i u pravoj mjeri, oni će biti izvorište dobra i sreće. A ako razum ne bude upravljao i zapovijedao nagonima, te ako se budu koristili bez reda i redoslijeda, onda će oni, bez ikakve sumnje, čovjeku donijeti stotine nesreća i crnih dana.

Vodstvo i upravljanje nagonima

Pored rijeke nastaju desetine naselja u kojima u potpunom miru i spokoju žive stotine porodica. Sve bašće, oranice i pašnjaci, i sve što se tamo nalazi, nastalo je iz riječne vode. Da nije rijeke, ne bi bilo ničeg od tih naselja i plodnih dijelova. Nekad se desi poplava. Rijeka podivlja, izađe iz korita te nasrne na kuće i vrtove. Na taj način prouzrokuje nenadoknadive gubitke stanovnicima doline. Jednogodišnji ili višegodišnji trud stanovnika tih mjesta biva uništen i oni bivaju unesrećeni.

² *Jusuf*, 53.

³ *El-Kijame*, 1-2.

Ipak se rijeka nikada ne može napustiti ni zanemariti, jer ona je žila kucavica svih naselja oko sebe. Najzad, sva naselja su upravo zahvaljujući toj rijeci plodna i napredna. Da bismo se koristili njenim dobrima i da ne bismo nikada pretrpjeli štetu, treba načiniti snažnu branu i tako rijeku ukrotiti. S podignutom branom uvijek ćemo biti u prilici da se koristimo pozitivnim učincima rijeke, a da se istovremeno zaštitimo od njenih negativnih učinaka.

Čovjekovi nagoni su poput rijeke. Omogućavaju pojedinačni i zajednički opstanak. Ako se budu koristili pravilno i u odgovarajućoj mjeri, bit će uzrok čovjekove sreće i zadovoljstva u životu. Ukoliko se, pak, budu koristili nekontrolisano i ukoliko se uzburkaju, bez sumnje će uzrokovati propast i nesreću. I upravo kao što nekada ljudi ukrote riju, a nekada rijeka ukroti ljude, tako su i ljudski porivi nekada stavljeni pod upravu razuma, a nekada je razum zatočenik poriva. Sreća i spokoj nastupaju onda kada se nagoni učine pokornim razumu i kada svaki od njih bude slušao zapovijedi razuma.

Svim ljudima u svijetu, pobožnim i materijalistima, jasno je da je neograničeno slijedeњe poriva i strasti u sukobu sa ljudskom srećom i civilizacijom.

Život, a naročito društveni život čovjeka iziskuje da prvobitna snaga nagona od početka bude vođena i da bude usmjerena ka društvenim ciljevima. Drugim riječima, upravo kao što se ispred vodene bujice radi pokretanja turbine treba podignuti brana, isto tako civilizacija zarad napretka i usavršavanja treba ljudske nagone staviti pod kontrolu i spriječiti njihovo nekontrolisano pojavljivanje.⁴

Prva činjenica na koju treba ovdje obratiti pažnju jeste nemogućnost bezgraničnog i bezuvjetnog udovoljavanja svim ljudskim strastima i porivima, zato što je primjena nekih poriva u protivrječju sa nekim drugim porivima. Zaista, među mnogim ljudskim nagonima postoji očigledna suprotstavljenost. Hazreti Ali u svom kratkom govoru na mudar način obznanjuje nekoliko duševnih prohtjeva koji su međusobno oprečni:

“Kako je samo čudan čovjekov posao! Ukoliko se nečemu nada, pohlepa ga unižava, a ako ga pohlepa pokrene na djelovanje, gramzivost ga uništava. Ako ga obuzme beznađe, ubija ga tuga i žalost, a ako stigne do sreće i zadovoljstva, zaboravi na čuvanje stečenog. Ako ga spopadne strah, on ga učini smetenim, a ako se nađe u spokoju i sigurnosti, postaje nemaran. Ako mu se pojačaju Božije blagodati, postaje uznosit i ohol, a ako ga pogodi kakva nedaća, žalost ga osramoćuje. Ako dospije

⁴ *Andišehaje Frojd*, str. 51.

do bogatstva, onda krši pravila i pretjeruje s imetkom, a ako dopadne neimaštine, utone u tugu. Ako ga glad iscrpi, nemoć ga obara na zemlju, a ako dopadne hrane, prejede se i od pritiska stomaka bude mu mučno. Prema tome, svako uskraćivanje mu donosi štetu, a svako pretjerivanje mu donosi propast. Pored svakog dobra ima neko zlo i svaka stvar ima svoju nedacu.”⁵

Koliko li je samo pretjerivanja u porivima, bilo u putenosti, hrani ili bilo čemu drugom, koja su suprotstavljena želji za srećom i zdravljem!? Koliko li je samo uživanja u alkoholu i drogama čije loše posljedice ugrožavaju čovjeka!?

Druga činjenica na koju treba obratiti pažnju jeste to da je neograničena sloboda u ispoljavanju nagona u suprotnosti sa moralnom savješću čovjeka. Onaj koji želi sve nagone slobodno i neograničeno provoditi i svim svojim porivima nesputano udovoljavati, sigurno će biti bezuvjetno potčinjen nagonima. U tom slučaju će pogaziti nebeski zov, kao i zapovijedi svoje moralne savjesti, koja predstavlja božanski kompas u čovjeku i po cijenu uništavanja časti i dostojanstva sve svoje prohtjeve će ostvariti.

Čovjek mora izabrati jednog od dvojice zapovjednika: prvi zapovjednik je stranac, zaslijeplen i nepravedan, koji izuzev djela uglavnom ne vidi ništa drugo i nema nikakve veze sa namjerom, a drugi zapovjednik je blizak i poznat. Tačno je da je osjetljiv i probirljiv, ali on čuje vaše želje i vaše krajnje melodije te ima svijest o kakvoći vašeg bića. Samo treba svoje nagone uskladiti i usaglasiti sa moralnom savješću. Uspostavljanje ove usklađenosti moguće je zato što istinska moralna savjest ne želi potpuno ugušiti nagone, već ih želi urediti i usmjeriti ka višem i boljem cilju, a ovakvo šta je i za same nagone bolje od njihove neograničene slobode, koju preporučuje Freud, jer neograničena sloboda za sobom povlači istrošenost i propast.⁶

Suprotstavljanje moralnoj savjesti uzrokuje nepodnošljive nesreće i nevolje, a ponekad dovodi i do psiholoških bolesti, pa i maloumnosti. Udovoljavanje željama i zadovoljavanje duševnih poriva onoliko koliko je potrebno i razumom dozvoljeno predstavlja osnovu života i temeljni stub sreće. Stoga je ovakvo postupanje nužno kako prema šerijatu, tako i prema zahtjevima razuma. Sa vjerskog i naučnog stanovišta, nepoželjno je neobuzданo slijedeњe prohtjeva i strasti.

Kur'an je to predstavio na najbolji način:

⁵ *Adabe nefş*, sv. 2., str. 111; *Irşade Mufid*, str. 142.

⁶ *Će midanam (Bimarihaje ruhi va asabi)*, str. 70.

أَرَيْتَ مَنْ أَخْذَ إِلَهَهُ رَهْوَنَةً أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا

Da li si video onoga ko strast je svoju uzeo za boga svoga? Zar da takvome ti budeš zaštitnik?⁷

Onaj koji bude obožavao strasti, želje i svoju poročnu dušu, te onaj ko bude rob svojih nagona i poriva, suočit će se sa najopasnijim psihičkim bolestima. Svakog trenutka imat će poteškoća i doživjet će pad i nesreću.

Hazreti Ali, a.s., je svojim sljedbenicima kazao:

“Za vas se najviše bojim dviju pojava: slijedeњa strasti i dugih nadanja.”⁸

Hazreti Sadik, a.s., je kazao:

“Klonite se slijedeњa svojih strasti i nagona isto kao što se klonite vaših neprijatelja! Nema većeg neprijatelja čovjeku od slijedeњa strasti i ogovaranja.”⁹

On je, također, kazao:

“Ne ostavite svoje nagone potpuno slobodnim, jer pad duše počiva na slijedeњu strasti i nagona.”¹⁰

Hazreti Ali, a.s., je rekao:

“Najhrabriji čovjek je onaj koji nadvlada svoju strast.”¹¹

Hazreti Dževad je rekao:

“Ko se bude potčinio svojim strastima, ispunio je želje svoga neprijatelja.”¹²

Hazreti Ali je kazao:

“Ako se budeš potčinio svojim strastima, one će te učiniti slijepim i gluhim.”¹³

⁷ *El-Furkan*, 43.

⁸ *Nehdžu-l-belaga*, str. 105.

⁹ *Kafi*, sv. 2., str. 353.

¹⁰ Isto, str. 336.

¹¹ *Sefinetu-l-bihar (heva)*, str. 728.

¹² Isto.

¹³ *Gureru-l-hikem*, str 287.

Na drugom mjestu je kazao:

“Uspio je onaj ko je savladao svoju strast i ko ima vlast nad svojim nagonima.”¹⁴

Također je kazao:

“Protiv svoje strasti bori se svojim razumom.”¹⁵

Obožavanje vlastite strasti i neobuzdano i slijepo slijedeće poriva svoje duše najveća je nesreća za čovjeka. Ako neko podlegne ovome, vrlo brzo će se suočiti sa padom i propašću.

Čovjek želi da posjeduje neograničenu slobodu da čini šta hoće, ali on ne može tu svoju slobodu potpuno iskoristiti bez opasnosti od ulaska u opasno, zabranjeno područje. Sloboda je poput dinamita veoma korisno, ali opasno sredstvo. Čovjek treba biti precizno podučen kako rukovati njime. Slobodu će, poput dinamita, valjano koristiti samo onaj koji posjeduje razum i volju.

Suprotstavljenosti između čovjekove slobode i prisile prirodnih zakona iziskuju vježbu pročišćavanja duše. Da bismo sebe i svoje nasljednike sačuvali od opasnih događaja, moramo se oduprijeti i suprotstaviti mnoštvu naših želja i prohtjeva.

Kada god je čovjek sebi priuštio potpunu slobodu i djelovao suprotno od prirodnih zakona, suočio se i sa žestokom kaznom. Uspjeh u životu uvjetovan je požrtvovanju, te odbacivanjem jednog dijela slobode čovjek može živjeti u skladu sa poretkom stvari.¹⁶

Savjest i uravnoteženje strasti

Ljudi koji sebi žele sreću, za uravnoteženje svojih nagona i poriva koristit će se nizom činilaca, a neki od njih su razum, savjest i vjerska poduka. Budući da je ovdje predmet naše rasprave moralna savjest, ovom prilikom ću vam, o pitanju uravnoteženja nagona i poriva naše duše, predložiti odgovarajuća objašnjenja.

Moralna savjest je čisti i zbiljski upućivač stvoren u čovjekovoj nutrini. Čovjekova savjest je moćna snaga koja po svom iskonskom ustrojstvu

¹⁴ *Gureru-l-hikem*, str 287.

¹⁵ *Nehdžu-l-belaga*, str. 105.

¹⁶ *Rahe zendegi*, str. 39.

shvata i razlikuje dobro od zla, koja svog posjednika upućuje na Pravi put, te ga na kraju dovodi do konačne sreće i konačnog spasa.

Imam Sadik, a.s., je kazao:

“Učinili su te liječnikom samoga sebe, pokazali su ti tvoju bolest, također su te podučili znakovima zdravlja, a dali su ti i uputstvo za tvoj lijek. Zato u svom djelovanju budi pažljiv i gledaj kako se za svoju sreću trudiš.”¹⁷

Moralna savjest i čovjekova iskonska priroda poput ljekara čine čovjeka svjesnim njegove boli i liječenja te obznanjuju zdravljje duše.

Snažni nagoni izraženi u strasti, srdžbi i želji čovjeka za položajem i imetkom predstavljaju najopasniju moralnu provaliju za čovjeka. Čovjekova strastvena duša nastoji da ga što temeljitije navede da djeluje i postupa u skladu sa duševnim porivima i da se ni od čega ne ustručava u dosezanju zacrtanog cilja. U nekim slučajevima stizanje do cilja podrazumijeva korištenje sredstava i postupaka koji podrazumijevaju grijeh i nasilje. Jedna od moći koja može uravnotežiti čovjekove porive i sačuvati ga od mnoštva pogrešaka i posrtaja, kao i od zagađenosti zločinom i nasiljem, jeste moćna moralna savjest. Oni ljudi koji su ovaj Božiji dar sačuvali u svojoj nutrini i koji nisu dozvolili da se ova svjetiljka sreće u njihovoј nutrini ugasi – mogu se okoristiti njenim uputama i mogu se sačuvati mnoštva moralnih nepodopština i izdaja.

Islam je u svom uzvišenom naučavanju potpunu pažnju posvetio ovom važnom načelu te je moralnu savjest uzeo za ključno mjerilo u obnovi društvene zajednice.

Hazreti Sadik, a.s., je rekao da je Uzvišeni Bog Musau, a.s., dao četiri zapovijedi, od kojih je jedna sljedeća:

“A što se tiče odnosa između tebe i svijeta, voli ljudima ono što voliš sebi i mrzi njima ono što mrziš sebi.”¹⁸

Božiji poslanik, s.a.v.a., je uzjahao svoju jahalicu s namjerom da se uputi na jedno ratište. Jedan čovjek je krenuo sa Božijim poslanikom te je iskoristio priliku da priupita Poslanika da ga poduči nekom korisnom djelu. Poslanik mu reče:

“Kako želiš da ljudi postupaju s tobom, postupaj i ti s njima, i kako mrziš da ljudi postupaju s tobom, i ti mrzi da tako postupaš prema njima.”¹⁹

¹⁷ *Kafi*, sv. 2., str. 454.

¹⁸ *El-Mehadžetu-l-bejda*, sv. 3., str. 371.

¹⁹ Isto.

Hazreti Ali, a.s., je svome sinu Hasanu, a.s., kazao:

“Učini sebe vagom u odnosima između tebe i drugog! Želi drugom ono što želiš sebi i mrzi drugom ono što mrziš sebi! Ne čini drugom ono što ne želiš da se tebi učini! Učini drugom dobroćinstvo kao što želiš da se ono tebi čini! Mrzi kod sebe ono što mrziš kod drugog!”²⁰

Hazreti Sadik, a.s., je rekao:

“Želite ljudima ono što želite sebi. Zar se čovjek ne stidi da komšija poštuje njegovo pravo, a da on ne poštaje komšijino pravo?”²¹

Hazreti Bakir, a.s., u tumačenju dijela kur'anskog ajeta: ...*A ljudima lijepo rijeći govorite*,²² veli: “O ljudima govorite ljepše od onoga što biste željeli da ljudi govore o vama.”²³

Iz nekoliko navedenih predaja shvata se da iskonska moralna priroda i čovjekovo unutarnje razumijevanje predstavljaju mjerilo društvenog života. Ukoliko bi svi ljudi u državi međusobno postupali po moralnoj savjesti i ukoliko bi svoje iskonsko razlučivanje dobra i zla u odnosu prema ljudima poštivali, ta država bi, bez sumnje, utonula u sreću i spokoj te nikada čovjekovi nagoni i prohtjevi ne bi imali najžešću snagu i ne bi kršili tuđa prava.

Slijediti zov svoje moralne savjesti mogu samo oni koji uspiju ovladati i zagospodariti svojim nagonima i porivima. Oni pak koji se poput roba pokoravaju svojim niskim strastima i požudama, i koji za sve pitaju svoje strasti, nikada neće steći ovu razinu vrline i ponosa.

Kazna za suprotstavljanje savjesti

Jedna od zlih posljedica suprotstavljanja moralnoj savjesti jesu psihološke patnje i duševne bolesti. One osobe koje zanemaruju zov svoje moralne savjesti, osobe koje radi zadovoljavanja svojih strasti, suprotno iskonskoj ljudskoj prirodi, počine izdaju, pored ovosvjetskih i ahiretskih kazni, postaju zatočenici teških kazni moralne savjesti koje slamaju čovjeka.

²⁰ *Tuhafu-l-'ukul*, str. 74.

²¹ *Vesail*, sv. 3., str. 202

²² *El-Bekare*, 83.

²³ *Emali-s-Saduk*, str. 153.

Pritisak korenja i patnja uslijed pokude moralne savjesti, koji se osjećaju iz dubine duše, toliko su jaki da će grješnika lišiti smiraja i lagodnosti i učiniti će da bude pogoden duševnom bolešću.

Freud svoj filozofski spjev temelji na nagonima i jasno je da je mnoge od njihovih djelatnosti dobro opisao, ali pitanju izučavanja moralne savjesti, koju je poistovjetio sa društvenom uzdom, ne posvećuje pažnju. Ustvari, prosuđivanje o djelatnom dobru i zlu je načelo koje ovladava ličnošću i ličnost predstavlja u jedinstvenom obliku te postaje izvorište društvenog života i označava činilac čovjekove usklađenosti sa okruženjem u kojem živi. Moralna savjest se može zbližiti sa raznoraznim poremećajima te postati uzrokom pojave psiholoških i zbiljskih moralnih bolesti. Naprimjer, melanolija, koju prati pretjerana grižnja moralne savjesti, pokazuje se u vidu kajanja, samooptuživanja i osjećaja grijeha. Mi smo u stanovitom broju istraživanja ukazali na izravne i posredne posljedice zlodjela. Ove posljedice se očituju kao neugodna mučenja kajanja.²⁴

U sudnicama širom svijeta moguće je da nasilnik na različite načine izbjegne ruku pravde i zakona i da na kraju bude zaštićen od kazne. Moguće je, također, prijetnjom, potkupljivanjem ili krivokletstvom i lažnim svjedočenjem obmanuti neke sudije. Ali istinskog suda savjesti nikada nije moguće obmanuti ni prevariti. Ponekada zločinac bježanjem van domašaja zakona, ili čak iz zemlje u kojoj ga gone, izbjegava zakonske kazne, ali sudija zvani "moralna savjest" je uvijek tu i neprestano će ga proganjati. Kuda god ode, njegova savjest je s njim. Stoga je osuda njegove moralne savjesti uvijek tu i on se od nje ne može odvojiti. Nekada pritisci moralne savjesti i korenja, te osjećaji pokajanja i krivnje, dovode prekršioca u stanje strepnje, straha i neugodnosti, pa ko god ga vidi u tom očajnom stanju, i sam osjeti nelagodu.

Strašno i bolno stanje jednog mladog oficira, koji je tokom Drugog svjetskog rata bombardovao Hirošimu i tom prilikom je ubio mnoštvo staraca, mladića i dojenčadi za samo nekoliko trenutaka, predstavlja živi primjer i dokaz ove tvrdnje. Da bih upoznao cijenjene slušaoce sa njegovim stanjem, donosim vam novinski izvještaj. Novinska agencija RFI donosi informaciju o stanju majora Claudea Eatherlyja.

Danas smo dobili informaciju da je Claude Eatherly, američki pilot koji je 1945. bombardovao Hirošimu i Nagasaki prvim atomskim bombama, nestao 23. novembra. Kapetan Claude odnedavno se suočava sa duševnom bolešću i nalazi se u bolnici u gradu Vako. Nakon okončanja rata, kada su objelodanjene štete i oštećenja naneseni Hirošimi, major Claude je zadobio

²⁴ Će midanam (*Bimarihaje ruhi va asabi*), str. 92.

snažan psihički udarac. Neprestano je sebe smatrao odgovornim za ubijanje tolikog broja ljudi. Ljekarski tretmani nisu uspijevali popraviti njegovo zdravstveno stanje te je bio primoran da ode u posebnu bolnicu za duševne bolesnike.²⁵

Američke novine su na naslovnicama objavile sliku i odlike oboljelog Claudea, a policija je zatražila od miliona Amerikanaca da im dostave bilo kakve informacije o nestalom oficiru. Upravo desetine miliona Amerikanaca tragaju za bivšim pilotom koji je potpuno izgubio razum. Većina američkih porodica nema miran san zbog straha od Claudea, zato što su psihijatri objavili proglašenje: "Zbog toga što se Claude osjeća odgovornim za ubistvo desetine hiljada Japanaca, on ima namjeru da učini opasan čin."

Claude Eatherly je nakon ubijanja ljudi u Hirošimi i Nagasakiju uspio dobiti najveće vojno priznanje Amerike. Claude Eatherly, koji je zbog svoje pilotske vještine i posjedovanja čeličnih živaca izabran među hiljadama pilota da izbaci prve atomske bombe, sada je raspamećen. On danas ima 40 godina. Nekoliko posljednjih godina više puta je pokušao krasti i činiti druga krivična djela, ali budući da ima status američkog vojnog heroja, njemu su krivična djela oproštena.²⁶

Američka policija je neprestano od ljudi tražila da sarađuju s njima u privođenju Claudea, jer su doktori za duševne bolesti izdali proglašenje: "Zbog onoga što je bivši pilot Američke avijacije ranije radio, postoji mogućnost nekog njegovog neuračunljivog ispada i ugrožavanja javne sigurnosti građana." Pilot koji je 1945. bombardovao Hirošimu neprestano ponavlja ove riječi: "Ja sam ubica 150.000 ljudi i nikada ovaj veliki grijeh sebi neću oprostiti." U bombardovanju japanskih gradova ubijeno je oko 150.000 osoba i Claude Eatherly sebe smatra odgovornim za ovo masovno ubistvo. Jučer, kada se jedan automobil zaustavio na semaforu na jednoj od raskrsnica u Dalasu – u američkoj državi Teksas – jedan policajac ga je prepoznao i uhapsio.²⁷

Prema tome, mladi američki oficir imao je u toku bombardovanja Japana čelične živce, bio je veoma jakog i snažnog karaktera. Pored toga, nakon završetka ratnih operacija uspio je zadobiti najveće vojno priznanje Amerike. Zasigurno je ovaj mladi oficir, zahvaljujući uspjehu koji je ostvario obavljajući svoju dužnost, bio predmet divljenja naroda i zahvalnosti države za svoje poduhvate. Međutim, nijedan od ovih podsticaja i bodrenja nije ga uspio sačuvati od sloma s kojim se uskoro suočio. Na kraju je i doživio potpuni psihički slom. Ubijanje 150.000 žena, muškaraca, mlađih ljudi i

²⁵ *Ettela 'at*, br. 10377.

²⁶ Isto, br. 10382.

²⁷ Isto, br. 10392.

dojenčadi predstavlja suprotstavljanje moralnoj savjesti. Snažna mlada ličnost, čeličnih živaca, ovjekovječena zlatnom medaljom za hrabrost i općom nacionalnom slavom – sve ovo bilo je nemoćno pred moću njegove moralne savjesti. Moć moralne savjesti je sve ovo savladala i nekad snažnog mladića dovela u stanje maloumnosti, opasno po okolinu.

Moralna savjest je u naravi ovog mladog čovjeka izazvala takvu opasnu i strašnu buru da su svi stručni psihijatri izgubili nadu u njegovo izljeчење. Žestoki psihički pritisci, izraženi u danonoćnim korenjima i morama, bivaju toliko jaki da ponekada dovode i do smrti.

Halifa Hadi Abbasi imao je robinju po imenu Gader, koja je po ljepotici i divnom pjevanju bila bez premca. Stoga ju je Hadi neizmjerno volio. Hadi je tako u jednoj kućnoj zabavi, priređenoj za njegove zvanice, zajedno s njima uživao u njenom dugom zabavnom programu. Kad je društvo bilo na vrhuncu ushićenja i opijenosti, iznenada se u njemu nešto prelomilo. Naglo se dao u razmišljanje i lice mu je promijenilo boju. Prisutni se prestrašiše i stadoše pitati za zdravlje halife. On im je kazao: "Naumpalo mi je da će se nakon moje smrti ovom robinjom oženiti moj brat Harun, i to me je strašno pogodilo." Prisutni su ga pokušali bodriti riječima da se nepotrebno opterećuje takvim mislima i da će još dugo živjeti. Međutim, to njega nije ni na trenutak umirilo. Dao je zapovijed da mu dovedu brata Haruna. I Harun je krajnje umirujućim riječima govorio u prilog svome bratu, ali ni to mu ništa nije pomoglo. Tražio je: "Moraš se zakleti da nećeš robinju Gader oženiti poslije mene." Harun se zakleo da to neće učiniti. Od nje je, također, tražio: "I ti se moraš zakleti da se nećeš udati za Haruna poslije mene." I ona se zaklela. Iza ovoga nije ni mjesec prošao, a Hadi je umro i hilafet je prešao u ruke Harunu. On je odmah poslao prosce robinji Gader. Ona se jako onespokojila čuvši ponudu, jer nije bila voljna kršiti svoju zakletvu. Kazala mu je: "Ta zar se nisi zakleo da se nikad nećeš oženiti mnome?" On reče: "Sada se zaklinjem svim zakletvama kojima sam se zakleo: Neću sjesti dok se ne oženim tobom!" U najkraćem, oženio ju je i iskazao joj veću privrženost i ljubav nego i sam Hadi. Ponekad, kada bi zaspala sa glavom u Harunovom krilu, on se satima ne bi pomjerao, da se ona ne bi probudila.

Jedne noći, kada je Gader legla da spava pored njega, probudila se uslijed velike brige i uznemirenosti. Harun ju je upitao za razlog neraspoloženja, a ona je odgovorila: "Sanjala sam tvog brata i on mi je u snu izrekao sljedeće stihove:

*Nakon moje smrti prekršila si zakletvu i iznevjerila obećanje,
mene si zaboravila i prekršila si svoje obećanje.*

*Kao ljepotica varkama i obmanom udala si se za moga brata,
koliko li je na istini bio onaj koji ti dade ime Gader, što znači spletkaros.*

*Ali, dobro znaj: Tvoj boravak s novim mužem neće dugo potrajati,
neće ni jutro osvanuti, a ti ćeš se meni pridružiti.”*

Žena je u stanju mentalnog rastrojstva kazala Harunu: “Tako mi Boga, kao da su njegovi stihovi duboko upisani u moje srce i nijednog slova iz njih nisam zaboravila.” Harun reče: “Ma to su zbrkani snovi.” Ona reče: “Ne, tako mi Boga, ja nisam više sposobna sebe kontrolisati.” Toliko se u zagrljaju Haruna tresla da je u tom stanju ispustila dušu.²⁸

Ova žena je zbog kršenja svog ugovora i suprotstavljanja glasu iskovske i vjerske savjesti neprestano bila izložena neraspoloženju i nutarnjoj uznenamirenosti. Mučenja moralne savjesti i korenja podsvijesti nisu je ostavljali na miru. Danonoćno je u snu i na javi trpjela nepodnošljive udarce iz svoje nutrine, osjećala je stalnu patnju i na koncu je umrla.

Čovjek se u svakoj prilici i na svakom položaju nalazi pod pritiskom i opasnosti zbog zahtjeva svojih nagona i strasti. Neobraćanje pažnje na svoju savjest i neobuzданo slijedenje duševnih poriva i strasti može odjednom poremetiti cijeli život i postati razlog nesreće i pada, od kojeg se ničim i nikakvom snagom ne može odbraniti.

Hazreti Ali, a.s., je rekao:

“Koliko li je strasti koje su trajale jedan trenutak, čija kajanja i tuge su duge.”²⁹

Borba između savjesti i nagona

Ponekada se u čovjekovom nutarnjem biću zametne borba između njegovih duševnih nagona i moralne savjesti. S jedne strane, nagoni i strasti čovjeka podstiču da ostvari sve svoje nedozvoljene prohtjeve, a s druge strane, moralna savjest se punom snagom odupire ovome i čovjeku vrlo jasno obznanjuje da je to što čini grijeh.

Robovi strasti, niske i nehajne osobe, koji se predaju griješenju i moralnim prljavštinama, brzo donose odluke i prepustaju se nezakonitim požudama svoje duše, ne mareći za upozorenja svoje moralne savjesti.

Istinski pobožnjaci, osobe ukrašene vjerovanjem, nalaze se tačno na suprotnom položaju od obožavalaca strasti. Oni hitro donose odluku o presijecanju

²⁸ *Semeratu-l-evrak*, sv. 2., str. 143.

²⁹ *Kafi*, sv. 2., str. 451.

nepočudnih želja i htijenja svoje duše i ne upuštaju se u prljavštinu i grijeh. Oni se odazivaju zovu svoje moralne savjesti i svoje neispravne želje odbacuju.

Ima ljudi koji su donekle svjesni svoje moralne i vjerske odgovornosti, ali ne u tolikoj mjeri da jasno odgovore na zahtjeve svojih nedozvoljenih prohtjeva. Ova skupina kao da se nalazi na razmeđu dvaju puteva. Dvome se i zbunjeni su: ne mogu se poput onih sa jakim vjerovanjem potpuno okrenuti od nezakonitih i nepočudnih želja svoje duše, a opet nisu ni poput osoba koje nemaju nikakvog vjerovanja i koje se upuštaju u svaki grijeh, da odmah donesu odluku o grijješenju.

Neki od ovih ljudi, da bi umirili svoju savjest i ugasili koreći glas svoje moralne savjesti, bježe u okrilje vlastitih pravdanja, izgrađuju sebi prizore isprike, s nadom da će bez nutarnje patnje i brige moći zadovoljiti svoju dušu. Pritom zaboravljuju da je moralna savjest uvijek živa i svjesna, da je toliko moćna da se ne zadovoljava promjenom oblika grijeha i njegovim prikrivanjem te da ne odustaje od svoje svete zadaće, a to je korenje grješnika.

Ako na temelju vanjštine zaključimo da su zrake savjesti oslabljene i ugasene, pogriješit ćemo: savjest je živa, iako vanjština duše pokazuje mrtvilo. Ona tiho nastavlja obavljati svoj posao i može zapanjujućim blijeskom iznenada objelodaniti svoje postojanje. Pored savjesti, koja izražava sva svoja stremljenja, misli i vjerovanja – nailazimo na tamnu i nevidljivu savjest koja govori o jednom postojanom i nevidljivom stanju duše. Posredstvom dijela reakcija oboljelog, koje su naizgled nesuvisle i koje su elementi maloumnosti, moguće je ustanoviti dokaz da je ova postojanost stvarna. Ove reakcije pokazuju da savjest može postojati i ispod ruševina razuma i svijesti.

Savjest čak utiče i na život tkiva i na stanja tjelesnih aktivnosti koje same posjeduju životnu osobnost.³⁰

Slučaj Omera ibn Sa‘da, koji je na Kerbeli načinio krvave prizore zarad zadobijanja vlasti nad Rejom, jasno ukazuje na ovu činjenicu. S jedne strane, ubistvo hazreti Husejna, a.s., njegove nevine djece i njegovih prijatelja, nesumnjivo je djelo suprotstavljenog moralnoj savjesti, vjeri i razumu. Ali s druge strane, vlast nad Rejom i užitak predvodništva predstavljaju jednu veliku i nezanemarljivu težnju njegove poročne duše. Kada mu je Ubejdullah ibn Zijad predložio ubistvo hazreti Husejna kao uvjet za zadobijanje Reja, Omer ibn Sa‘d se našao u velikoj nedoumici.

Da je on bio čovjek sa vjerom i bogobojsaznošću, nesumnjivo bi odmah odbio prijedlog te se nikada ne bi upustio u prihvatanje kratkotrajne vlasti, udovoljavanje svojoj požudi za upravljanjem i ne bi ušao u ovako velik

³⁰ Će midanam (*Bimarihaje ruhi va asabi*), str. 63.

zločin. Da je bio u potpunosti neobuzdan i bezobziran čovjek, kome savjest, vjera, razum i opće javno mišljenje ništa ne znače, bez sumnje, odmah bi prihvatio ponudu i ne bi ništa rekao. Međutim, iz njegovog stanja može se naslutiti da je u podsvijesti osjećao nelagodu zbog ovog djela, ali ne u dovoljnoj mjeri da ga nagna da zanemari vlast.

Za konačan odgovor tražio je nešto vremena. Navečer se osamio i u okeanu svojih misli stvorio je svojevrsni prizor bitke. Dvije zaraćene strane stvorile su se u njegovojoj nutrini: na jednoj strani su bili Bog i Poslanik, razum i čast, moralna savjest i ljudskost, a na drugoj strani su bili položaj upravljanja jednom pokrajinom, užitak i strast, upravljanje i samoobožavanje. Omer ibn Sa‘d je bio rastrgnut između ove dvije zaraćene strane. Kada bi se osvrnuo prema Bogu, savjesti i razumu, govorio bi sebi: Ne trebam se upustiti u ovaj grozni zločin, ne smijem sebe uprljati Husejnovom krvlju. Kada bi pak pogledao na drugu stranu, govorio bi sebi: Ne smijem propustiti ovu priliku, ovaj položaj, sa ovom veličinom ne zadobija se svaki dan. Napokon, da bi zadovoljio moralnu savjest, koja se nalazi u nutrini svakog i pobožnog i nepobožnog čovjeka, pribjegao je iznošenju opravdavajuće argumentacije u vjerskoj odori, te je iznio ovaku analizu i opravdanje:

*Vele da Allah Stvoritelj je Dženneta
I Džehennema, i kažnjavanja, i okova na rukama.*

*Ako je istina ovo što su kazali,
Ja ču se pokajati za ove dvije godine.³¹*

Omer ibn Sa‘d je u svojoj nutrini stvorio ovaj zamišljeni prizor i ovu nestvarnu argumentaciju te je tako našao utočište i opravdanje za svoju izdaju i zločin. Mislio je da će ovim makar malo smiriti svoju savjest, da će je moći ostaviti ispod svojih izmaštanih potreba te da će na taj način ostati siguran od njenih neprekidnih i bolnih korenja. Ali je zaboravio da je moralna savjest realistična, da poznaje zbilje te da ju je nemoguće zatočiti i prekriti nestvarnim argumentima. Moralna savjest je plamteća svjetiljka koja je po zapovijedi Uzvišenog Gospodara položena u nutrinu svakog čovjeka, i ovakvim lažnim opravdanjima i argumentacijama ona se ne može ugasiti ni prekriti. Moralna savjest nikada ne zaboravlja svoju nebesku dužnost i nikada zločince ne ostavlja mirnim, bez korenja i proganjanja.

Zato je Omer ibn Sa‘d odlučio da ne sluša svoju moralnu savjest te da je potpuno zanemari, kao da i ne postoji. Ipak, ne vidjeti nešto ne znači zaista to i dokinuti.

³¹ Omer ibn Sa‘d ovo izgovara dvije godine nakon ubistva Imama Husejna.

Bez sumnje, ove strašne reakcije proizvod su činjenice da čovjek odbija da posluša glas svoje moralne savjesti. Upravo ovo odbijanje ustvari provodi obmanjujući osjećaj da savjest uopće ne postoji. A onda se pokaže da se svijest prikrila u podsvijesti.³²

On je zato odlučio da počini zločin i da zarad zadobijanja vlasti učini najveći mogući grijeh. Na kraju nije postigao želju svoga srca, dakle položaj upravitelja pokrajine za kojim je čeznuo, ali je zato zadobio nepodnošljive napade i prozivanja svoje moralne savjesti, s jedne strane, dok su mu politički slom i društvena sramota, sa druge strane, zagorčali život. Obuzimala ga je psihička bolest i duševno nezadovoljstvo, a mir i spokoj su mu potpuno oduzeti. Naredio je da se njegova postelja danonoćno drži pruženom. Tako je on malo spavao a dosta šetao po stanu, ili bi besciljno lutao uličicama. Na koncu je doživio upravo da ga ubije jedan od oficira te je svoj sramotni život okončao na ovako jadan način.

Smiraj psihe

Najsretniji ljudi su oni koji imaju vlast nad svojim strastima i nagonima, koji se ne približavaju grijesima i koji zbiljski zov svoje moralne savjesti slušaju razumom. Oni život provode u duševnom smiraju, a sa Ovog svijeta odlaze smirene duše. Nažalost, ovakvih pojedinaca je u svim narodima i nacijama uvijek bilo malo i uvijek su bili manjina. Ljudi su uvijek više obuzeti svojim nagonima i duševnim prohtjevima. Većinom slojeva društva vlada moć nagona i strasti. Ljudi postaju robovi tih nagona i strasti, koji ih navode na griješenje i moralnu uprljanost.

Božiji poslanici, a.s., upravo radi spašavanja grješnika od njihovog si-gurnog pada u provaliju, radi njihova izvođenja na put sreće i blagostanja, te radi spašavanja od korenja njihove moralne savjesti – pred ljudima su otvarali vrata pokajanja i iskupljenja te su svojim uzvišenim učenjima svim ljudima pružili nadu u Božiji oprost i milost. Ovo uzvišeno nebesko naučavanje, po mišljenju današnjih psihologa, ima neprocjenjivu vrijednost i predstavlja jedan od temeljnih načina liječenja duševnih bolesti.

Patnje zbog moralne savjesti tako su bolne i nepodnošljive da se ponekad javljaju u vidu kajanja koje nije moguće smiriti drugačije osim nadoknađivanjem grijeha ili iskupljenjem žrtvom. Zato oprاشtanje grijeha u vjeraima ima značajno mjesto.³³

³² Će midanam (*Bimarihaje ruhi va asabi*), str. 66.

³³ Isto.

Izbor koji stoji pred grješnicima

Nakon počinjenog grijeha grješnici će ili nastaviti svojim započetim putem griješenja, te tako sebe i društvo zaraziti opasnim psihološkim i društvenim bolestima, ili se moraju vratiti sa stranputice i opredijeliti za pokajanje i put nade, oprosta i milosti Božije – te se tako odreći griješenja i djelatno preinačiti u čiste ljude.

U prvom slučaju grješnik i njegovo okruženje suočavaju se sa mnoštvom opasnosti, od kojih ćemo ovom prilikom pobrojati neke:

1. Grješnik koji u sebi neprekidno osjeća prljavštinu griješenja i koji nema nikakve nade u očišćenje duše i oprost, odvažuje se na još veće griješenje i neće se ustezati od bilo kakvog nečasnog djela. Jasno je da takva osoba, umjesto da zadobije nadu i kao posljedicu toga postane koristan član društva, pod uticajem gubljenja nade u oprost i zbog smjelosti u griješenju postat će opasan član, a zajednica će stalno zbog njegovog nedoličnog ponašanja biti izložena opasnosti i štetama.

2. Očajni grješnik zbog nemirne savjesti optužuje nevine osobe kako bi se očistio i svoje prekršaje pripisuje njima. No, ovo znači upadanje u još veći grijeh i proizvodnju nepopravljivog nereda za cijelu okolinu, čime i život i imetak ljudi dolaze u pitanje.

Grijeh predstavlja veliku opasnost za društvo. Osjećaj grješnosti može izazvati strašne reakcije koje su proizvod želje da se grješnik prikaže bezgrješnim, što može završiti rušenjem temelja društva. Uz malo više pažnje može se ustvrditi da ova reakcija, koja je proizvod želje da se prikaže bezgrješnim, osobu vodi ka optuživanju drugih. Osobe koje su nevino optužene podižu se u odbranu te se na taj način nizu optužbi suprotstavlja niz protivgovora, čime se, kao što smo imali priliku vidjeti, može uništiti moral ljudi u nekoj zemlji ili uništiti sama država.³⁴

3. Tamo gdje je grijeh vrlo važan, gdje grješnik nema nade u Božije pomilovanje i oprost – pritisak koji moralna savjest vrši takvog grješnika može odvesti u potpunu maloumnost i navesti ga na najveće zločine, a ljude u njegovom okruženju dovesti u stanje neprestane zebnje i nesigurnosti zbog straha od njegovih brojnih zločina.

U drugom slučaju pak, u slučaju slijedenja čistih Božijih poslanika, a.s., kada se grješnik odlučuje na pokajanje, kada ima nadu u Božiji oprost, i kada se jezikom kajanja obraća predvorju Božije Jedinosti – tada se razvezuje njegov nutarnji psihološki čvor, savjest mu se umiruje, on se smire-

³⁴ Će midanam (*Bimarihaje ruhi va asabi*), str. 66.

nog duha i raspoloženja vraća u svakodnevni život te time spašava zajednici od gubitka jednog svog člana.

Kada se pak grješnik okrene svojoj moralnoj savjesti i iskaže spremnost da prizna i izvrši nadoknadu za svoje grijehu, u njemu zavlada stanje nade u oprost i milost Božiju. U njemu se javi osjećaj mira i spokoja, uz čiju pomoć se izvuče iz poniženja grijeha i zaboravi svoju sumornu prošlost.³⁵

Priznanje grijeha

Treba istaći i da istinsko pokajanje, oprost grijeha i oslobođanje od unutrašnjih pritisaka savjesti iziskuju nekoliko psihičkih i duhovnih načela; u protivnom nema smirenja duše ni izbavljenja od griješenja.

Nužno je da grješnik jasno prizna svoj grijeh, da prizna svoj prekršaj i da od Uzvišenog zatraži milost i oprost. Moguće je da otvoreno priznanje grijeha izbriše grješnu mrlju, da privuče obimnu Božiju milost, da realističnu moralnu savjest zadovolji i umiri te da čovjeka oslobödi neprekidnih pritisaka i prijekora duše koja kori.

Oni pak koji griješe, ali zbog sebičnosti i samoljublja nisu spremni priznati svoje greške – takvi nikada ne dospijevaju do istinskog pokajanja i tevbe te su prinuđeni da budu neprestano izloženi pritisku svoje moralne savjesti i Božijoj kazni.

Imam Bakir, a.s., je kazao:

“Tako mi Allaha, niko se neće oslobođiti svoga grijeha sve dok ga jasno ne prizna.”³⁶

On je, također, kazao:

“Uzvišeni Bog želi kod ljudi dvije osobine: da Mu priznaju Njegove blagodati, kako bi ih uvećao, i da priznaju svoje grijehu, kako bi im ih oprostio.”³⁷

Hazreti Ali, a.s., kaže:

“Ljepota priznanja uništava ružnoću grijeha.”³⁸

³⁵ Će midanam (*Bimarihaje ruhi va asabi*), str. 67.

³⁶ *Kaſī*, sv. 2., str. 426.

³⁷ Isto.

³⁸ *Iršade Mufid*, str. 142.

Nada u Božiji oprost

Grješnik treba iskrenim srcem imati nadu u sveobuhvatnu Božiju milost i oprost, jer ako se u njemu ne uspostavi ovo zbiljsko psihološko stanje i istinsko uvjerenje, on neće moći kajanjem i traženjem oprosta svoju grješnu mrlju očistiti, niti će moći svoju savjest odvratiti od stalnog korenja.

Islam u svom naučavanju uvijek ljude drži između straha i nade. Ljudima preporučuje dobra djela, da ne budu oholi, da se nikada ne opuštaju u pogledu Božije kazne, a grješnicima preporučuje da nikada ne gube nadu u Božiju milost.

Hazreti Sadik, a.s., je kazao:

“U velike grijeha spada izazivanje nezadovoljstva roditelja, gubljenje nade u Božiju milost i sigurnost od Božije kazne.”³⁹

U islamskim predajama polja straha i nade su vrlo prostrana. Grješnici, ma koliko bili grješni, ne trebaju očajavati ni sebe unaprijed lišavati obuhvatne Božije milosti.

Hazreti Ali, a.s., je o toj neograničenoj Božijoj milosti svome sinu kazao:

“Neka ti nade u Božiju milost bude takva da ti On oprosti i kada pred Njega dođeš s grijesima stanovnika Zemlje.”⁴⁰

Prema tome, nijedan musliman grješnik, ma koliko bio zaprljan grijesima, ne treba gubiti nadu u Božiju milost.

قُلْ يَعِبَادِي الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ
جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الْرَّحِيمُ

Ti reci: “O robovi moji koji ste pretjerivali prema sebi, pred Allahovom samilošću nemojte očajavati! Allah će zbilja sve grijeha oprostiti! On grijeha prašta i samilosan je!”⁴¹

Pokajanje i traženje oprosta

Grješnik nakon priznanja grješnosti, nadanja u Božiju milost i iskazivanja iskrenog kajanja zbog svojih loših djela treba iskreno od Gospodara zatražiti

³⁹ *Kafi*, sv. 2., str. 277.

⁴⁰ *Medžmu'a verram*, sv. 1., str. 50.

⁴¹ *Ez-Zumer*, 53.

oprost. Naravno, u ovakvom slučaju Uzvišeni opršta grijeh, ma kako velik on bio. To bi bila prava tevba.

Ako pak neko jezikom zatraži od Boga oprost, a u srcu i dalje zadrži pređašnje stanje, tj. ne pokaje se istinski, duša mu se neće očistiti.

Hazreti Rida, a.s., je kazao:

“Ko zatraži oprost jezikom, a ne pokaje se srcem, samo je sebe ismijao.”⁴²

Duše grješnika, koji se istinski pokaju i koji se u okrilju Božije milosti i oprosta oslobođe prljavštine grijeha, smire se, a duh im postane slobodan. U sebi ne osjećaju poniženje i sramotu. Moralna savjest ih više ne kori. Imat će mirnu savjest i smirenu i pouzdanu dušu. Postat će čisti kao da nikada nisu ni zgriješili.

Hazreti Sadik, a.s., je kazao:

“Ko se istinski pokaje od grijeha, isti je kao onaj koji nikada nije griješio.”⁴³

Vjerovanje i oprost grijeha

Treba imati u vidu da je prvi uvjet istinske tevbe i oprštanja grijeha vjerovanje u Uzvišenog Boga. Oni ljudi kojima su temelji vjerovanja u Boga slabi i nepostojani – ili koji su materijalisti, ili koji čak nikako ne vjeruju u Boga – nikada neće doći do izlječenja preko pokajanja i do kraja života će patiti od duševnih boli i udaraca moralne savjesti. Kod većine ljudi koji zbog grijeha i pritiska moralne savjesti zapadaju u maloumnost i psihičke poremećaje to se dešava stoga što nemaju vjere i što ne mogu u svojoj nutrini naći sigurno duhovno utočište. Oni ne mogu uz pomoć pokajanja i Božijeg oprosta razriješiti svoje psihičke komplekse. A mnoštvo je ovakvih ljudi bilo i u prošlosti i u sadašnjosti.

Iz riječi Omera ibn Sa‘da jasno je da je on bio labavog vjerovanja te je osnove islamskog svjetonazora u svom govoru posmatrao sa sumnjom. Kako se onda on može izlijeciti posredstvom zbiljskog pokajanja i kako će on umiriti svoju nutarnju savjest?

Za razliku od njega, ljudi kojima se vjerovanje bude duboko usadilo u srcu i koji budu posjedovali istinsku vjeru u Stvoritelja svijeta, ukoliko budu upali u velike grijehu – s obzirom na milost Uzvišenog Gospodara i njihovo traženje oprosta – oni će se izvući iz djelokruga nesreće i crnih dana

⁴² Medžmu ‘a verram, sv. 1., str. 110.

⁴³ Sefinetu-l-bihar (gafr), str. 322.

griješenja, vratit će izgubljeni smiraj, te će uz Božiju naklonost smiriti svoje uznemireno srce. Ukoliko zbog vlastite neobaviještenosti o vjerskim naučavanjima nisu upoznati sa neograničenom Božijom milošću i oprostom, takvima je dovoljno da ih jedan dobar učenjak uputi ka toj neograničenoj Božjoj milosti. Oni najednom doživljavaju unutarnji prevrat te puni nade u Božiji oprost pružaju ruke prema Gospodaru, traže Njegov oprost, spašavaju se iz opasne kaljuže grijeha i oslobađaju se nutarnjih pritisaka svoje moralne savjesti.

Ali ibn Husejn, a.s., je činio tavaf oko Kabe. Vidio je da su se ljudi iskupili u jednom dijelu mesdžida te je upitao: "Šta se dešava?" Rekoše: "Muhammed ibn Šihab Zuhri je izgubio razum. Zatvorio je usta i ništa ne govori. Porodica ga je dovela u Mekku s nadom da će progovoriti kada vidi ljude." Kada je hazreti Sedždžad, a.s., završio tavaf, uputio se prema skupini ljudi i prišao je Muhammedu ibn Šihabu Zuhriju. Kada ovaj vidje hazreti Sedždžada, prepozna ga. Imam ga upita: "Šta ti je?" On reče: "Bio sam upravitelj pokrajine, prolijevao sam krv nevinih ljudi i taj veliki grijeh me je doveo u ovo stanje koje vidiš."⁴⁴

Ubijanje nevinih ljudi uzrokovalo je velike duševne patnje kod bivšeg upravitelja, što se na koncu pretvorilo u tešku bolest. Nesretnik od stida zbog grijeha koji je činio nije imao hrabrosti razgovarati sa ljudima. Njegova ličnost je potpuno poremećena i pretvorio se u čudaka.

Imam Sedždžad, a.s., je iz njegovog govora osjetio da je on postao beznadežan i da nikako ne očekuje Božiju milost. Jasno je da je prvi i najvažniji lijek za ovog pacijenta bilo uspostavljanje nade u njegovom mentalnom sklopu. Hazreti Sedždžad je najoštijim riječima i najizričitijim izrazima pogodio u samu srž bolesti, tj. beznađe, i jasno je poručio:

"Ja se više plašim toga što ne gajiš nadu u Božiju milost nego prolijevanja krvi nevinih ljudi."

Ovim se hoće reći: ako te je strah zbog prolijevanja krvi nevinih doveo u ovo stanje, znaj da je tvoje neposjedovanje nade u Božiju milost još veći grijeh, zbog čega te čeka teža kazna. Jasno je da je ovaj govor, i to od strane jednog od najvećih vjerskih autoriteta i učenjaka, izazvao pravu buru u njegovoj psihi. Imamove riječi napravile su prevrat u njegovoj nutrini i u jednom trenutku nade u Božiju milost je poput moćnog vrela potekla u njegovoj duši. Čovjek koji je bio izgubljen i postao beznadežan odjednom je zadobio nadu i samo ovom Imamovom kratkom rečenicom njegova psihička bolest je izlijеčena.

⁴⁴ *Medžmu'a verram*, sv. 2., str. 4.

Potom mu je Imam rekao:

“Oštećenim porodicama plati krvarinu za ubijene.” On reče: “Ja sam im ponudio otkupninu, ali su odbili da je prime.” Imam mu reče: “Isplati krvarinu u zatvorenim kesama, i pazi, kada članovi porodice ubijenog izadu da obave namaz u džematu, ti odozgo, preko zida, ubaci te kese u njihove kuće.”

Ovaj način liječenja duševnih bolesnika jeste upravo onaj koji danas Zapad cjeni i provodi. Gospodin Henry Baruk kaže:

Patnje izazvane moralnom savješću ubitačne su i nepodnošljive. Ponekad izazivaju pokajanje bolesnika. Ništa ih ne može smiriti osim nadoknade grijeha i isplate učinjene štete. Upravo zato oprštanje grijeha u vjerama ima istaknut položaj.

14. PREDAVANJE

فَمَن يَكُفِرُ بِالْطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنُ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا أَنْفِصَامَ لَهَا
وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلَيْمٌ

Ko ne vjeruje u šejtana, a vjeruje u Allaha – taj se najčvršćeg prihvatio užeta! Tom užetu nema prekidanja! A Allah sve čuje i sve zna.¹

U prethodnim predavanjima govorio sam o tome da odgoj djeteta treba temeljiti na prirodnom shvatanju i na njegovim iskonskim sklonostima. Odgoj sazdan na ovim temeljima je ispravan i predstavlja istinski put ljudske sreće. Osim toga, budući da je ova metoda uskladena sa iskonskim zahtjevima, ona će biti postojana i stalna. Sa namjerom da pojasnim predmet rapsrade, rekao sam nešto o monoteističkoj i moralnoj savjesti iskonske prirode. Od danas ću vam, ako Bog da, opširnije govoriti o korištenju iskonske prirode u odgoju djece.

Moralne vrline u svjetlu vjerovanja

Prvo načelo odgoja kojem treba poučiti djecu na putu ispravnog odgoja, jednostavnim i razumljivim jezikom, jeste vjera u Boga. U objašnjenju koje sam već iznio po pitanju iskonske spoznaje rečeno je da je osjećaj potrebe za obožavanjem položen u samu nutrinu svakog čovjeka. Od trenutka kada se kod djeteta razvije moć percepcije i kada u njemu proradi radoznalost, odnosno kada ono počne neprestano pitati za izvore i uzroke stvari, njegova čista i neukaljana duša je spremna da prihvati Tvorca svijeta. Ovo je najprirodnije stanje koje je Uzvišeni stvorio u nutrini svakog djeteta.

Spretan učitelj se treba koristiti ovim iskonskim pologom i objasniti djetetu da Onaj Koji nas je stvorio, Koji nam daje opskrbu, Koji je stvorio cvijet, travu, ptice i životinje, Koji je stvorio svijet i okreće dan i noć – jeste Bog. On je Taj Koji uvijek, u svakom trenutku, motri naša djela, Koji nagrađuje naša dobra djela, a kažnjava naša loša djela.

¹ El-Bekare, 256.

Ovakav govor u svijesti djeteta je jednostavan i prihvatljiv i ono se veoma brzo veže za Boga i počinje vjerovati u Njega. Stvaranjem ovog uvjerenja, koje predstavlja osnovu ljudske sreće, moguće je dijete vrlo rano usmjeriti ka redu i poretku, valjanom radu i poštenju. Na ovaj način postepeno je moguće uspostaviti u njemu sve moralne vrline i valjane ljudske odlike.

Vjerovanje u Boga, koje samo po sebi predstavlja oživljavanje najvećeg vida iskonske savjesti, ima stanovit uticaj na oživljavanje svih drugih moralnih iskonskih osobina (*fîtrijat*). Vjerovanjem se sve one na najbolji način mogu preobratiti iz stanja potencijalnosti u aktualitet. Jasnije rečeno, vjerovanje u Boga polučuje dvije važne posljedice:

- a) oživljava najveću iskonsku zbilju, dakle monoteističku iskonsku prirodu, i izgrađuje stvarnu ljudsku sreću;
- b) u svjetlu izvršne moći vjerovanja bude se i ostvaruju sve iskonske duhovne osobine i ljudske vrline.

Ukoliko moralna savjest ne bude utemeljena na vjeri u Boga – sa svim svojim odlikama i vrijednostima koje utiču na ljudsku sreću – ona ne može čovjeka sačuvati od pada. Ostale poželjne i pohvalne osobine – ukoliko ne budu utemeljene na vjeri u Boga – jednom kada se čovjek nađe na “bojnom polju” iskušenja, bit će poražene u sudaru sa nagonima i strastima.

Zarad boljeg pojašnjenja uticaja vjerovanja na ljudsku sreću u svim razdobljima čovjekova života, današnju raspravu posvetit ćemo isključivo ovom pitanju i onoliko koliko to vrijeme dopusti nešto ćemo reći o tome.

Bez ikakve sumnje, ogromni svijet stvaranja uspostavljen je na temelju znanja i na mudrom sistemu. Svaka stvar je s matematičkom preciznošću postavljena na svoje odgovarajuće mjesto i u pravoj mjeri i veličini. Sama ova činjenica, po mišljenju jučerašnjih i današnjih učenjaka, upućuje na jednog mudrog i moćnog Utjemeljitelja i Stvoritelja svega toga. Puka slučajnost, koja čini osnovu materijalističkog učenja, nema znanje, razum, memoriju ni svijest i nikada nije u stanju stvoriti ovakvu neobičnu i zadivljujuću građevinu.

Hazreti Sadik, a.s., je nešto od mudrih Božijih znamenja protumačio Mufaddalu i iz toga je izvukao dokaz o postojanju Boga.

Mufaddal je rekao:

“O zaštitniče moj, neki ljudi misle da iza sveg ovog reda i sklada svijeta stoji priroda.” Imam mu reče: “Pa upitaj ih da li je ta priroda sve ove stvari uredila svjesno, sa znanjem i sa moći, ili ne! Ako kažu da priroda ima znanje i moć, šta ih sprečava da dokazuju postojanje Stvoritelja koji je stvoritelj svijeta? Ako pak kažu da je sve ove uređene stvari postrojila priroda bez znanja i namjere, treba im onda reći da su sva ova mudra

djela i zakoni djelo Mudrog i Sveznajućeg Stvoritelja. A ono što oni nazivaju priodom su ustvari Božiji zakoni koji u svijetu stvaranja teku u savršenom redu i u skladu sa određenim programom.”²

Precizno i proračunato ustrojstvo svijeta ukazuje na moćne zakone svijeta postojanja. Opća pravila i zakoni vladaju svim dijelovima svijeta. Kosmički zakoni su uredili milijarde nebeskih tijela i svako od njih su smjestili na njegovu odgovarajuću putanju. Zakoni života svjet biljaka, životinja i ljudi vode veoma precizno. Ali ti zakoni nemaju znanja o svojim ogromnim i zadivljujućim poslovima. Kalkulator je primjer reda i uređenosti zakona u svijetu, ali uz neznanje o vlastitom djelovanju. Iako kalkulator veoma brzo i tačno rješava matematičke probleme, on nema svijesti o sebi. On ne zna da radi u banci, kao što ne zna koje je sve zbunjajuće brojeve obradio. On je prinuđen, bez vlastitog izbora i volje, ali njegova precizna i uređena struktura predstavlja čvrst i jasan dokaz o postojanju učenog inžinjera koji ga je znanjem i moći izgradio i zaposlio da obavlja računske radnje.

Uređeni zakoni svijeta koji u svom djelovanju nemaju znanja ni volje jasan su pokazatelj i svjedočanstvo o postojanju Mudrog i Moćnog Boga. Koji ih je stvorio i svakom od njih dodijelio odgovarajuću ulogu i dužnost.

*Kao svjetlo koje odvojeno od Sunca jest i nije,
Svijet sav znak je Božiji, a Bog nije.*

*Ako u ogledalu vidiš lice svoje,
Onaj lik je ogledalo tvoje, a nije ti,*

*Svijet je svuda prizor Skrivenog Voljenog,
gdje je On a gdje nije, za Nj se ne može kazati.*

Imam Sadik, a.s., je na temelju uređenih zakona svijeta, koji nemaju svoje volje niti su sebe svjesni, argumentirao postojanje Sveznajućeg i Mudrog Boga i te zakone je nazvao nepromjenljivim Božijim zakonima.

Prvi trag koji se oživljavanjem iskonske spoznaje i vjerovanjem u Boga očituje i dovodi do podjele ljudi u dvije skupine – na obožavaoce Boga i materijaliste – jeste način percipiranja svijeta postojanja.

Stvoreni svijet u očima materijalista i vjernika

Po mišljenju vjernika, svijet stvaranja jeste veličanstvena i blještava palača stvorena zahvaljujući Božijoj volji i znanju, a na temelju koristi i mudrosti.

² *Biharu-l-envar*, sv. 2., str. 21.

Isti Ovaj svijet u očima materijalista je gomila koju je stvorio slijepi i gluhi slučaj bez znanja i volje.

Po mišljenju vjernika, čovjek je odabrano Božije stvorene, koje je Uzvišeni Bog stvorio sa potencijalima da se uzdigne i neograničeno usavršava, a njegov put napredovanja je utabao zrakama razuma. A po mišljenju materijalista, čovjek je proizvod izvjesnog broja slučajnih događaja, kao što je i njegov razum slučajno uspostavljen i slučajno je uznapredovao do sadašnje razine.

Stav je vjernika da je Uzvišeni Bog Svojim božanskim naumom i isijavanjem Svoje neizmjerne milosti, zarad stvaranja ljudske sreće, u svakog čovjeka položio moralnu savjest. Mudri Bog je Taj Koji je svakom biću darovao ono što mu pripada, pa je tako i čovjeku dao moralnu savjest po moću koje će moći razaznavati osnovna dobra i zla i uz čiju će pomoć ići putem uzdizanja duše i moralnih vrlina. Po mišljenju materijalista pak, moralna savjest se kao i sam čovjek slučajno zasnovala i sticajem okolnosti kao skrivena moć smjesta se u ljudskoj nutrini.

Vjernici misle da je poslušnost zapovijedima moralne savjesti zapravo slijedeće stvaralačke upute Milostivog Boga – Boga Koji ljudima želi sreću. Po mišljenju vjernika, moralna savjest je svojevrsna sveta snaga ili nutarnja svjetiljka koju je Stvoritelj svijeta položio u čovjekovu nutrinu. Vjernici na ovaj veliki čovjekov izvor sreće – koji je božanski dar – gledaju s poštovanjem te slijedeće zapovijesti moralne savjesti smatraju izvorom sreće i spasa. Po materijalističkoj logici, slučajno nastala, slijepa i gluha, moralna savjest ne može biti predmetom svetosti i poštovanja, a budući da nije nastala na temelju znanja i koristi, nije je nužno slijediti.

Vjera i oživljavanje iskonske prirode

Oživljavanje iskonske spoznaje bez sumnje predstavlja sredstvo djelovanja ostalih moralnih osobina. Oni ljudi koji istinski uvjeruju u Boga i u čijim se nutrinama pobudi monoteistička savjest – oni će paziti na zov i govor svoje moralne savjesti, dosljedno će poštivati njene zapovijedi i sve će to smatrati Božijim nadahnućem i Božijom uputom ka sreći.

Bez obzira kojem uzrastu pripadali, ljudi se više pokreću osjećajima nego logikom. Prije će se opredijeliti da slijede teške životne zakone ako ih doživljavaju kao odraz Božje volje, a ne kao tek nametnutu slijepu silu. Iskustveno je dokazano da ljudi mnogo predanije slijede neku osobu nego

neko nevidljivo načelo. Ukoliko ljudi prirodni zakon o očuvanju života, opstanku zajednice i uzdizanju duše prihvate kao Božiju volju, onda će to na njih ostvariti veći učinak i uticaj.³

Ranije smo kazali kako nagoni i prirodne stvaralačke upute svijetu životinja predstavljaju njihov put napretka i usavršavanja – i to pod prinudom, tako da im ne treba dodatni jamac izvršenja. Za razliku od životinja, razumni čovjek je slobodno biće i predmet je njegovog izbora hoće li ili neće slijediti nutarnje Božije nadahnuće. Može ga slijediti i postati sretan, a može ga i ne slijediti i postati nesretan. Vjerovanje u Boga i oživljenje iskonske spoznaje jamci su izvršenja stvaralačkih uputa i moralnih osobina. Snaga vjere može čovjeka sačuvati pred opasnošću od slijedenja nagona i može ga navesti na slušanje zapovijesti moralne savjesti i Božijeg nadahnuća.

Svi ljudi posjeduju moralnu savjest i iskonsku prirodu. Svi razumiju i preziru nasilje i nepravdu. Svi znaju da je izdaja amaneta loš čin. Svi su zadovoljni poštenjem i iskrenošću. Svi su ljudi po svojoj urođenoj iskonskoj prirodi skloni ispunjavanju amaneta i ugovora, i svi preziru laž i izdaju. Ukratko, svi ljudi posredstvom svoje iskonske spoznaje razlikuju dobro od lošeg, vrline od poroka – ali na ravni djelovanja mnogo manje obraćaju pažnju na iskonske smjernice, zato što je čovjek u poslušnosti i neposlušnosti zapovijestima savjesti slobodan. Tamo gdje nema sukoba između moralne savjesti i poriva duše, slijedenje glasa moralne savjesti bit će lahko. No ondje gdje će slijedenje moralne savjesti biti uvjetovano slamanjem nekog nagona i poriva, stvar je mnogo složenija. U većini ovakvih slučajeva nagoni pobjeđuju moralnu savjest – osim ako je moralna savjest povezana sa vjerovanjem i ako zbiljsko vjerovanje u Boga podupre tu savjest.

Iskreni Jusuf, a.s., na vrhuncu mladosti i u najžešćem razdoblju seksualnih prohtjeva, u najopasnijim uvjetima, suočio se sa pozivom na djelo koje ugrožava njegovu čednost. Udata žena nudi mu svoju kipteću ljubav i namjerava se sastati s njim u postelji. Oboje su bili pripadnici ljudske vrste i oboje su imali seksualne nagone. Snaga nagona je slomila ženinu moralnu čednost te je ona iskazala spremnost prepustiti se svojim porivima, dok su Jusufovo vjerovanje i Božiji znak poduprli Jusufovou krepost i moralnost te slomili njegovu strast, čime se on najzad izvukao iz moguće moralne oklanjanosti.

وَلَقَدْ هَمَتْ بِهِ وَهُمْ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَءَاءَ بُرْهَنَ رَبِّهِ كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ الْسُّوءَ
وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عَبَادِنَا الْمُحَلَّصِينَ

³ Rahe zendegi, str. 169.

I ona je njega poželjela, a i on bi nju poželio da od svoga Gospodara opomenu nije vidi. I tako smo od njega zlo i blud Mi odvratili jer on, zbilja, od Naših iskrenih robova bi!⁴

Pobuna nagona i poraz savjesti

Abdulmelik ibn Mervan u mладости je imao miran život. Bio je nježnog i prefinjenog srca i bio je obazriv i nježan prema stvorenjima. Nije nanosio zlo drugima, pa čak ni riječima. Njegovi nagoni i porivi, zbog nepostojanja izazovnih prizora, bili su suspregnuti i ugašeni. Ni u snu nije mogao zamisliti da će jednog dana zadobiti vlast nad islamskim carstvom te da će upravljati milionima ljudi. Međutim, tok vremena i neočekivani događaji učinili su svoje te su “vodu naveli na njegov mlin”. Njegov otac, koji je nekada bio upravitelj Medine, i koji je s tog položaja smijenjen, uslijed raznolikih društveno-političkih previranja ponovo je izašao na površinu te postao halifa. Čim je zaposjeo prijesto halife, odmah je svog, mlađahnog i još uvijek nevinog i neiskvarenog, sina Abdulmelika imenovao za svoga nasljednika. Ne prođe ni nekoliko mjeseci a Mervana otrovaše i on umre. Abdulmelik zaposjede njegov položaj. Odmah potom njegovi uspavani i umireni nagoni i porivi bivaju probuđeni i zadobivaju prostrano polje za prodor i širenje. Do jučer njegova moralna savjest upravljala je svim nještim postupcima te zato on nikome nije nanosio zlo niti je koga mučio; dakle, nije činio neljudske postupke.

Međutim, već danas stanje je sasvim drugačije. Abdulmelikovi nagoni i porivi su probuđeni, a plamenovi dinastijske borbe za materijalnu nadmoć i položaj su proradili. Njegova moralna savjest je odmah doživjela težak poraz, i toliko se povukla da se sticao osjećaj kao da ona uopće ne postoji u njegovu biću. On sam i njegovi namještenici su krajnje nasilno i nemilosrdno proljevali krv i ubijali ljudi, načinivši time strašnu i zločinačku buru u islamskim gradovima.

U historiji se navodi da je Abdulmelik, kada je Jezid poslao vojnu jedinicu u Mekku da ubije Abdullaha ibn Zubejra, nježnog i prefinjenog srca govorio: “Utičem se Bogu, zar da neko pošalje vojsku u Božiji harem?” Ali kada je i sam postao vođa, lično prema Haremu Božnjem šalje mnogo veću vojsku pod zapovjedništvom Hadždžadža ibn Jusufa. Ovaj poznati zločinac uvodi vojsku u Mekku i ubija veliki broj ljudi, da bi dospjeli do Abdullaha ibn Zubejra. Najzad dospijevaju do njega i Hadždžadž mu odsi-

⁴ *Jusuf*, 24.

jeca glavu, koju šalje na poklon Abdulmeliku u Damask, a njegovo truplo vješa. Abdulmelik tada progovara: "Prije sam osjećao odvratnost pri ubijanju jednog mrava, a gle, sada mi je posve svejedno kada slušam i čitam izvještaje o Hadždžadžovom masovnom ubijanju ljudi."

Učenjak po imenu Zuhri jednog je dana Abdulmeliku kazao: "Čujem da se opijaš!?" A Abdulmelik mu reče: "Da, tako mi Boga, pijem i alkohol i krv ljudi."

U cijelom ljudskom rodu, kako prije tako i danas, mnogo je Abdulmelika. Većina ljudi u normalnom stanju slijedi svoju moralnu savjest, ali kada im se iznenada pobudi neki nagon, moralna savjest poput slabog čuvara biva zgažena i onda im se otvara široko polje za nesputano zadovoljavajuće poriva i strasti. Takvima ništa ne стоји на putu, osim što im se može ispriječiti snaga vjerovanja, koja podupre moralnu savjest i koja jedina može spriječiti nepočudne duševne moći.

إِنَّ الْنَّفْسَ لَا مَارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّهُ

...Jer duša je, doista, zlu naklonjena, osim one kojoj se Gospodar moj smiluje.⁵

Razum, znanje i nagoni

Razum je, poput moralne savjesti, još jedan važan činilac uravnotežavanja duševnih nagona i poriva. U slučaju kad su nagonski poticaji mali, razum je donekle sposoban ispriječiti se ispred njih, ali u slučaju kada se dogodi provala nagonskih težnji, kada one u nutarnjem biću izazovu razorne vjetrove, brana razuma puca, njegov otpor se slama, a osjećaji poput skladišta baruta plamte i na sve strane se uzdižu. Tada sva moć pada u ruke strasti. Odakle god hoće napadaju, i rade šta god žele.

Hazreti Ali, a.s., je kazao:

"Strasti su mu spalile razum, umrvile srce i stavile ga pod nadzor njegove poročne duše."⁶

Neki ljudi misle da je kulturnim i civilizacijskim napretkom moguće ukrotiti i suzbiti neukrotive nagone i tako dovesti čovjeka na kolosijek ljudskosti. Međutim, oni zanemaruju činjenicu da je snaga materijalističke civilizacije, odnosno znanja bez vjere, poput razuma i savjesti nemoćna u

⁵ Jusuf, 53.

⁶ Gureru-l-hikem, str. 532.

odnosu na neukrotive nagone. Strasti duše i nagonski porivi u čovjekovoju duši toliko su moćni i snažni, poput bujice koja se spušta s planine. Razum i moralna savjest naspram njih bivaju poput drvene daske ili komadića kamena, koje prvi udarni vodenim val otkine i zajedno sa muljem i blatom nosi ka dubinama provalije zaborava.

Koliko li je samo učenih ljudi koji se – iako su imali znanje – nisu mogli suzdržati i održati pod kontrolom svoje duševne nagone, i koliko li je školovanih ljudi koji o pogubnosti korupcije mogu napisati knjigu i tu problematiku temeljito i analitički mogu obraditi sa socijalnog, pravnog, ekonomskog, političkog, nacionalnog i drugih stanovišta, ali kada se nađu na djelu, bez razmišljanja se upuštaju u korupciju, pa makar se radilo o najsitnijoj stvari. Koliko je ljudi preko nauke upoznato sa štetnostima pijenja alkohola i njegovim lošim posljedicama po jetru, bubrege, živce i probavni trakt, ali gotovo nijednu noć ne mogu bez njega.

Mnogo je predaja u islamu posvećeno korenju učenjaka bez djela i učenjaka obožavaoca svojih strasti.

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao:

“Dvije su vrste učenjaka: prvi su oni koji postupaju po svome znanju, i oni su spašeni, a drugi su oni učenjaci koji ne djeluju po svome znanju, i oni će propasti.”⁷

Uzvišeni Allah je objavio Davudu, a.s.: “Ne pitaj Me za učenjake opijene Dunjalukom, oni su drumski razbojnici na putevima, koji presreću Moje robe.”⁸

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao:

“O Ebu Zerre, najgori čovjek kod Boga na Sudnjem danu je učenjak koji se na Ovom svijetu nije koristio svojim znanjem.”⁹

Ili, u sljedećem hadisu se kaže:

“Na Sudnjem danu najviše će biti kažnen učenjak koji nije djelovao po svom znanju i kome nije koristilo njegovo znanje.”¹⁰

U današnjim savremenim državama svijeta, unatoč jakim policijskim mjerama i zakonskim kaznama, kriminal i zlodjela su u stalnom porastu. Iz

⁷ *Leali-l-ahbar*, str. 192.

⁸ Isto.

⁹ Isto.

¹⁰ *Medžmu 'a verram*, sv. 1., str. 220.

ovoga se može zaključiti da napredna kultura i visok stepen civilizacije nisu dovoljni da suspregnu i suzbiju nekontrolisane izljeve nagona, niti da odgoje prefinjene moralne vrline i ljudske osobine. Ovu činjenicu su i sami priznali neki zapadni učenjaci:

Napadački i protivdruštveni istupi, kojima mnogi ljudi pribjegavaju prilikom propadanja društvenih pravila i prepreka, jasno potvrđuju činjenicu da koliko god ljudi živjeli u raznolikim kulturama i civilizacijama, i koliko god stvarali civilizaciju – oni i dalje nisu civilizovani.

Ova većina nije civilizovana zato što se drže civilizovanog ponašanja samo dok nad njima bdiše sistem društvenih mjera, koji ih primorava na pokornost.¹¹

Savremeni svijet je prije Drugog svjetskog rata napadno zborio o ljubavi, samilosti i ljudskosti među ljudima. Ali kad je buknuo rat, kada su topovi stupili na scenu i počeli bljuvati vatru, stakleno i vještačko srce civilizacije odjednom se raspršilo. Ljepota civilizacije preko noći je nestala. Civilizovani svijet se predstavio divljačkim i surovim, odnosno u svom stvarnom liku, a tamni oblaci zvjerstava i prolijevanja krvi preplaviše svijet. Neljudskost i surovost na licima ljudi zamijeniše vještačke osmijehe.

Progoni, masovna ubijanja civila, radni i prinudni logori (u kojima nisu bili aktualni samo gladovanje i prenosive bolesti, već su u njih bila uključena i svakojaka zlostavljanja i mučenja), neselektivna i masovna bombardovanja, nerazumna razaranja – sve je to poimano kao uobičajen način ratovanja. Strah, očaj, nesreća preplavili su u vrijeme Drugog svjetskog rata gotovo cijelu Zemlju. Poštivanje života, ljudskosti i prefinjenih moralnih vrijednosti – sve je to palo u zaborav.¹²

Freud, koji je, uspostavljanjem svoje nove teorije, godinama ontološki bio suprotstavljen vjerskim i poslaničkim naučavanjima, prije početka rata iznio je nadu da će se na novim načelima podučavanja i odgoja postaviti osnove nove civilizacije, koja će u mislima ljudi preuzeti prvenstvo od vjere, te da će čovječanstvo na ovaj način dosegnuti svoju potpunost.

Samo sa stanovišta što je vjera uspjela ukrotiti protivdruštvene nagone, ona je učinila društvu veliku uslugu. Jedina je poteškoća što ona na tragu ovoga nije uspjela daleko dobaciti.¹³

¹¹ *Andišehaje Frojd*, str. 116.

¹² Isto, str. 117.

¹³ Isto, str. 97.

Tako Freud daje sljedeću preporuku:

Dobro je da se načini jedan eksperiment nevjerskog odgoja i obrazovanja, da se ljudi nauče da zanemare ovo smirivanje i da napuste vjeru kao utočište, kako bi samostalno i oslanjanjem na sebe mogli biti postojani pred opasnostima i poteškoćama.¹⁴

On vjeruje:

Samo u tom slučaju čovjek će biti potpuno zreo i borit će se protiv neprijateljskih sila prirode.

Freud je, dakle, prije Svjetskog rata vjerovao u moralni napredak čovjeka u okrilju napredne civilizacije. Bio je uvjeren da su se u okrilju nove civilizacije, u okrilju materijalističke ideologije, ljudi opredijelili za put moralnih vrlina i ljudskih osobina. Međutim, rat koji je uslijedio iza toga i velika zvjerstva teško su pogodili Freuda i njegov koncept morala. To u njemu izaziva prevrat i on biva prinuđen da svoju veliku grešku prizna sljedećim riječima:

Posmatrajući djela koja nisu saglasna sa našim percepcijama o civilizovanom životu, te kao posljedica ovih zvjerskih djela, ljudi smatram krivcima i zločincima. Ovo saznanje baca nas u očaj i bolnu tugu. Ovakva beznadežnost i jad uistinu se ne mogu opravdati. Jer mi sada ljudi u svijetu smatramo nečovječnim i bijednim, a prije rata smo mislili da se oni sa gledišta morala i duhovnosti nalaze na višim razinama.

Prema tome, nakon ovog kratkog pojašnjenja, u sklopu kojeg Freud društvenu prisilu pojašnjava kao sprečavanje čovjekovog nasilja, on zaključuje da novi civilizacijski napor i nastojanja nisu donijeli one plodove koje su morali donijeti. Iza društvenih kulisa i dalje se nastavljaju napadi i nasilje.¹⁵

Mnogi civilizovani ljudi se zgražavaju od pomisli na ubijanje ljudi i seksualne odnose sa osobama s kojima je takav odnos nezakonit, ali isti ti ljudi se ne odriču pohlepe, gramzivosti, nasilnosti i seksualnih prohtjeva.

Ukoliko mogu izbjegći kaznu uz pomoć laži, obmana, potvora i smutnje, povrijedit će pripadnike svoje vrste.

Civilizovana država sva ona zlodjela i nasilja – od kojih bi i najmanje u mirnodopskom razdoblju bilo sramotno – u ratnom razdoblju smatra dozvoljenim. Prema tome, država ne samo da prema neprijatelju nastupa spletka-roški već se svjesno ne libi obmanjivanja i varanja. Laž i obmana su već u svjetskom ratu zaprimile najveći obim.¹⁶

¹⁴ Andišehaje Frojd, str. 117.

¹⁵ Isto, str. 123.

¹⁶ Isto, str. 125.

Materijalistička civilizacija te obrazovanje i odgoj, koji nisu utemeljeni na vjerovanju, nikada se neće moći oduprijeti napadu nagona i sačuvati čovječanstvo od pada i nazadovanja.

Svjetski rat, koji je polučio neograničene i bezbrojne zločine i ubijanja, obznanio je i pokazao pravo lice civilizovanog svijeta te dokazao da se iza zavjese civilizovanosti krije pritvornost i obmana, kao i grozno krvoločno lice od kojeg zadrhte ljudi čim ga sjete, pa se čak i najnecivilizovaniji narodi svijeta postide tih zločina.

Moćna snaga vjere

Vjera u Boga je najsnažnija i najsigurnija snaga koja može stati ukraj nagonima i porivima i može ih dovesti u ravnotežu. Uz vjerovanje u Boga može se oduprijeti svakom nezakonitom porivu i biti pobjednik. Snaga vjere u najosjetljivijim trenucima opasnosti i životnim ponorima čuva čovjeka i zadržava ga od pada u ponor. Vjera u Boga je nesalomljiva snaga i utočište koje se ne može uništiti. Kao što se to u Kur’anu časnom veli:

فَمَنْ يَكُفِرُ بِالْطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنُ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا أَنْفِصَامَ لَهَا
وَاللَّهُ سَيِّعٌ عَلَيْهِ

Ko ne vjeruje u šejtana, a vjeruje u Allaha – taj se najčvršćeg prihvatio užetu! Tom užetu nema prekidanja! A Allah sve čuje i sve zna.¹⁷

Najvažnije načelo koje odvaja islamsku školu mišljenja od svih drugih pravaca jeste vjerovanje u jednog Boga.

Islam i etičari pozivaju ljude poštenju i valjanom djelu, s tom razlikom što se ljudi koje podučavaju etičari pozivaju da u djelima slijede državne zakone, pri čemu nije važno kakvo mišljenje imaju o njima – bitno je da im se pokoravaju u djelovanju. Međutim, cilj odgoja u islamu jeste da ljudi djelatno budu odgojeni kao čestiti, i to na temelju ispravnih misli i razmišljanja te da razmišljaju isključivo na čist i ispravan način.

U savremenim civilizovanim državama i različitim odgojnim pravcima svijeta vrjednuje se i poštuje samo ispravan govor i djelovanje. Međutim, unutar islamskog duhovnog poretku čiste misli i neukaljane namjere imaju

¹⁷ El-Bekare, 256.

daleko veću vrijednost od lijepih i pohvalnih djela. Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao:

“Namjera vjernika je bolja od njegova djela.”¹⁸

Hazreti Sadik je u predaji kazao:

“Namjera je vrjednija od djela jer je djelo samo očitovanje namjere. Uzvišeni je u Kur’anu kazao: *Svako djeluje u skladu sa svojom namjerom.*”¹⁹

Ako u savremenim zemljama neko u djelovanju slijedi zapovijedi i propise i drži se moralnih normi, smatrati će ga dobrom i odgovornom osobom. Takvim će ga smatrati čak i ako u svojoj nutrini bude neispravan i lošeg morala. Ali u okrilju islama, zbiljski i odgovorni musliman je onaj koji vjeruje u temelje islama, njegove zakone i etiku, koji sve njih smatra Božijim zakonima i sredstvom za postizanje sreće i spasa, te koji, na narednoj razini, djeluje u skladu s naučenim i sve to provodi u djelima.

Vrhovni tužilac SAD-a, koji je jedan od najučenijih autoriteta iz oblasti pravnih nauka u toj zemlji, o ovome kaže:

Zakon u Americi ima tek ograničene dodirne tačke sa izvršenjem moralnih dužnosti. Moguće je da jedan Amerikanac, istovremeno dok je poslušan zakonu, u zbilji bude moralno pokvaren. Za razliku od toga, u islamu izvořište tih zakona predstavlja Božija volja, koja je objavljena i objelodanjena njegovom poslaniku Muhammedu. Ovaj zakon i ova Božija volja sve vjernike smatraju jednim društvom, iako dolaze iz različitih plemena i naroda i međusobno su jako udaljeni. Sa gledišta vjernika, Ovaj svijet je samo hodnik ka Drugom, boljem svijetu. I Kur'an pravila, propise i način ljudskog duhovnog uzdizanja određuje u odnosu ljudi jednih prema drugima i u odnosu na zajednicu, da bi osigurao onu zdravu promjenu iz Ovog u Onaj svijet.²⁰

U islamu je osnova sreće čovjeka utemeljena na dva polazišta: prvo je vjerovanje, a drugo dobro djelo. Ovakav zaključak nalazi se na više mjesta u časnom Kur’anu u vidu kur’anskih izraza: *Oni koji vjeruju i čine dobra djela.*

Zanimljivo je da se na svim mjestima u Kur’anu vjerovanje navodi prije dobrih djela. To je zato što su po islamskom svjetonazoru dobra djela utemeljena na zbiljskom vjerovanju i potiču iz duhovnog izvora vjerovanja, a to samo najbolje određuje školu islama.

¹⁸ *Kafti*, sv. 2., str. 84

¹⁹ *El-Isra*, 84; *Vesail*, sv. 1., str. 6.

²⁰ *Kitabe hukuk der islam*, uvod, str. dž.

Pohvalni poslovi i dobra djela – koja imaju duhovni i vjerski izvor i čvrsto su ukorijenjena u srcu dobročinjoca – jesu poput raskošne krošnje drveta koja je čvrsto ukorijenjena u zemlji i koja je, na osnovu obilne prehrane koju dobija iz zemlje, uvijek živa i razgranata.

Samopokazivanje

Svi oni dobri poslovi koji u pozadini nisu ukorijenjeni u vjerovanju već su utemeljeni na samopokazivanju ili udovoljavanju društvenim običajima, nikada neće ostati postojanim i čvrstim, te ako se suoče sa najmanjim sputavajućim činiocem, oni će biti napušteni.

Dobročinstvo ljudima i pomaganje unesrećenim također spadaju u dobra djela. Čovjek koji ovu svetu božansku dužnost bude činio u ime Boga i na osnovama vjerovanja – svugdje će djelovati bez prigovaranja, s krajnjom iskrenošću i namjerom da zadobije Božije zadovoljstvo, bez osvrтанja na to što misle ljudi. Ali onom čovjeku čiji poticaj za djelovanje nije utemeljen na vjerovanju, jedini poticaj za ovo jesu uvjeti u okruženju, potom motiv samopokazivanja među ljudima i prikazivanje u medijima. Međutim, čim takav čovjek izgubi polje pokazivanja, ili ga nestane u medijima, on napušta dobročinstvo.

Neki nevjernici, koji su prirodno moralni, kažu: "Budući da je temeljna teškoća pokoravanje moralnim zakonima, ako uspijemo ova moralna načela pretočiti u djelovanje, ne treba nam više vjera." Međutim, ovakvo gledište pokazatelj je neupućenosti u psihologiju, zato što čovjek uvijek sumnja u vjerodostojnost zakona čije izvorište ne poznaje. Pored toga, ovakvo gledište zapravo je dokaz nepoznavanja osnove teškoće. Jer ovdje je cilj da se čovjek upotpuni i usavrši iznutra, da bi mogao moralno misliti. Nije cilj primorati čovjeka da moralno djeluje, jer uvijek kada ponašanje neke osobe ne bude predstavljalo duboko unutrašnje usavršavanje i njeno djelovanje će biti jedna vrsta privremenih, konvencionalnih i vještačkih ograničenja, koja će prvim izgovorom nestati. Ako se, dakle, etička pravila budu proizvoljno nametala, pa koliko god da budu i djelatno korisna, nikada se neće uspješno boriti protiv životinjskih nagona.²¹

Neki autori smatraju da su iznad toga da bi se pokoravali vjerskim moralnim načelima i propisima, jer smatraju da ne zavise od njih i ne vjeruju u njihovu neograničenu vrijednost. Uticaji ovakvih osoba i njihova pisanja mogu biti rušilački, ali oni uglavnom toga nisu ni svjesni. Oni ponekad svoje misli temelje na djelima uglednih filozofskih imena koja su površno

²¹ Sarnevešte bešer, str. 216.

iščitavali, ili na mišljenjima znalaca koje uopće nisu čitali. Oni tako Voltairea i Darwina smatraju ljudima koji nisu vjerovali u Boga, iako sada znamo da to nije istina. Za dokaz ovih tvrdnji navodimo nekoliko redaka koji odražavaju Voltaireove filozofske nazore:

“Koji zaključak slijedi iz onoga što je kazano? Čovjek koji ne vjeruje u Boga opasna je životinja!

Neki poznavaoči geometrije, nefilozofi, ne vjeruju u konačne uzroke, ali pravi filozofi vjeruju u njih, i kao što je to poznati autor napisao: ‘Knjiga molitvi djecu upućuje ka postojanju Boga, kao što je i Newton Boga potvrdio učenima.’

Nevjerovanje u Boga jeste mahana manjeg broja učenjaka, a praznovjerja su mahane maloumnih.”²²

Vjerovanje i izvršavanje dužnosti te čuvanje od zabrana

Ljudi koji su užvjerivali u Uzvišenog Boga, i kojima su srca puna ljubavi, izvršavat će sve svoje dužnosti sa zanosom i ushićenjem koje ne ostavlja prostor zamoru. Kod njih u nakani nema pritvornosti ni samopokazivanja. Oni rade samo u ime Boga i ni od koga ne očekuju nagradu, osim od Uzvišenog.

Hazreti Sadik je o riječima Uzvišenog Boga: ...*Da bi vas iskušao koji od vas će bolje postupati*, kazao: “Ovdje Bog ne misli na činjenje više djela, već na najispravnija djela, a najispravnija djela potiču iz straha od Boga i ispravnih i lijepih namjera.”

Potom je rekao: “Očuvanje čistote namjere u djelovanju teže je od očuvanja samog dobrog djela. Iskreno učinjeno djelo je samo ono za koje se ni od koga ne očekuje zahvala ni pohvala, osim od Uzvišenog Gospodara.”²³

Jedan od najuzvišenijih učinaka djelovanja stvarnog vjerovanja jeste kontrolisanje neukrotivih nagona i potpuno ovladavanje svojim porivima i strastima koji vode nedozvoljenim djelima. Tamo gdje brana razuma, znanja i savjesti biva probijena – te nema snage otpora žestokim udarcima nagona – nastupa iskreno vjerovanje u Boga i ono se svom svojom snagom suprotstavlja pobjeđjelim nagonima i čuva svog posjednika od upadanja u moralni ponor. Ovo se jasno vidi iz prenesenih predaja u kojima je ono predstavljeno kao znak vjernika.

Ebu Džafer je rekao: “Vjernik je onaj kojeg, kada bude zadovoljan, njegovo zadovoljstvo ne odvodi u grijeh i loša djela, kada se srdi, njegova

²² Sarnevešte bešer, str. 156.

²³ Kafi, sv. 2., str. 16.

srdžba ne izvodi iz okvira istinitog govora, kada postane moćan, njegovo posjedovanje moći ne daje mu za pravo da prelazi granice i otima ono što mu ne pripada.”²⁴

U ovoj predaji spominju se tri vrste nagona, od kojih svaki čovjeku predstavlja mogući rub ponora. Zato islam posebnu pažnju obraća na njih. Koliko li je samo pojedinaca koji su na osnovu slijedeњa jednog od ovih prohtjeva duše upali u veliki grijeh i zločin, a ponekada i u neljudska djela. Ljudi sa vjerom, pak, u tim osjetljivim trenucima, istupanjem duhovne sile, mogu se uzdržati i sačuvati od upadanja u veliki grijeh.

Hazreti Ali je u jednoj opširnoj predaji obrazložio znakove vjernika:

“Vjernik na položaju sudiye ne prekoračuje granice i u onome što poznaje ne izlazi iz okvira pravde. Vjera u Boga toliko mu je ojačala volju, kao da mu je duša od tvrdog kamena. Pokrivač i vjerski stid učinili su pokornom njegovu strast i zatvorili su put nepokornosti i nasrtanja. Njegova ljubav i srčanost ovladali su njegovom zavišću, a njegovo prstanje ugušilo je njegovu osvetoljubivost.”²⁵

Hazreti Ali u ovih nekoliko rečenica, nakon ukazivanja na čvrst duh, čeličnu volju i nepokolebljivost vjernika u Boga, dalje kaže:

“Porivi strasti, zavidnosti i osvetoljubivosti u naravi vjernika su učinjeni pokornim, a snaga vjere sprečava pretjerivanje i nasrtanje ovih opasnih vatrenih nagona.”

Hazreti Sadik, a.s., je kazao: “Tri vrste ljudi će na Sudnjem danu do kraja suđenja biti najbliži Uzvišenom Bogu: prvo, čovjek kojeg njegova moć u stanju srdžbe ne poziva da čini nasilje potčinjenom; drugo, čovjek koji u presudjivanju između dvije osobe ne načini ni najmanji prekršaj niti pređe granicu pravednosti; i treće, čovjek koji uvijek govori istinu, bilo u svoju korist ili protiv sebe.”²⁶

U ovom hadisu hazreti Sadik je pojasnio prevlast vjerovanja nad prohtjevima duše u ova tri slučaja.

Časni Poslanik je o vjernicima izrekao sljedeća svojstva:

“Vjernik je pod Božijom zaštitom i čuvanjem. S Božijim blagoslovom on je uvijek u okrilju Božije pomoći. On ne čini nasilje onome na koga

²⁴ *Kafi*, sv. 2., str. 16.

²⁵ *Biharu-l-envar*, sv. 15., str. 94.

²⁶ *Vesail*, sv. 4., str. 38.

se rasrdio, a ne upada ni u grijehu zbog onoga koga voli. On nije nasilnik i ne prelazi granice. Ne prihvata neistinu koju izrekne prijatelj, niti odbacuje istinu koju izrekne neprijatelj.”²⁷

Oni koji vjeruju u Boga istinski su slobodni ljudi. Želje duše, osjećanje ljubavi i mržnje ne mogu ih skrenuti s puta istine i dobročinstva, pa da se upute na tlo grijeha i grješnika.

Sljedeća odlika vjerovanja u Boga jeste smiraj i spokoj duše. Istinski obožavaoci Boga, osim što u ozračju snage i vjere mogu obuzdati svoje duševne i nagonske želje, u slučaju iznenadnog napada neizdrživih životnih nevolja snagom vjere mogu sačuvati svoju ličnost i ne upasti u paniku i očaj.

Prirodni događaji i nesreće, poput smrti, bolesti, zemljotresa, oluja, s jedne strane, i neuspjesi i mnogi životni porazi, s druge strane, neprestano opkoljavaju čovjeka i svi slojevi ljudi stalno podnose bol zbog nesreća i raznih patnji.

Kako god ljudska civilizacija bude napredovala, koliko god se budu uvećavale životne ljepote i što god prirodne nauke budu više isticale i nudile nove užitke, na koncu će se uvidjeti da su se u istom omjeru povećale i životne teškoće. Pohlepa i gramzivost se pokreću, ljubav prema imetku i položaju se uzburkava, želje postaju veće, uvećava se traganje za užicima i umnožavaju se prohtjevi duše. Sigurno se u ovakvim uvjetima uvećavaju i nezadovoljstva, duševni lomovi i zabrinutost.

Briga i stres

Brige, stresovi i duševne patnje zahvatili su mnoge ljude savremene civilizacije. Oni obuzimaju i žene i muškarce i dokidaju njihov duševni mir i spokoj.

Neki ljudi, da bi zaspali na nekoliko sati, koriste razne lijekove za spavanje, a na javi se stalno bore sa nezadovoljstvom i unutrašnjim patnjama.

A neki pak, da bi sebe makar na čas zaboravili, i da bi se makar nakratko oslobodili brige, pribježište nalaze u alkoholu i drogama te na taj način čupaju korijen svoga zdravlja i sreće.

Neki, pod neprestanim duševnim pritiscima i unutarnjim brigama, postepeno gube otpornost i na koncu završavaju kao psihički bolesnici te ostatak života provedu u kojekakvim duševnim lječilištima.

²⁷ *Biharu-l-envar*, sv. 15., str. 82.

Neki su toliko stješnjeni u bezizlazju duševnih pritisaka da na kraju gube nadzor i vrše samoubistvo kako bi se spasili od briga i nezadovoljstava te na taj način izvukli iz snažnih pandži rastrojenosti i zabrinjavajućih misli.

Neki psiholozi napisali su knjige o borbi protiv briga kao opasne bolesti te putem autosugestija i raščlanjivanja psiholoških kompleksa pokušavaju pomoći bolesnicima. Bez sumnje, ovom metodom je učinjen značajan posao i došlo se do vrijednih zaključaka, ali sa punim žaljenjem treba priznati da su sveukupni učinci liječenja pacijenata na ovaj način odveć slabašni, pa se broj ovakvih pacijenata svakodnevno povećava.

U osnovi, pojedinci koji plivaju u psihičkoj rastrojenosti i brigama nisu u stanju da čitaju knjigu i da razumijevaju sadržaj kako bi uputstva iz nje primijenili u praksi i kako bi sebe izbavili iz mora briga i stresova.

Smiraj

Snaga vjere je najmoćniji lijek za izlječenje briga. Oni koji vjeruju u Uzvišenog Boga i koji se u životnim plimama i osekama oslanjaju na Njega i neprestano traže pomoć od Njegove neograničene milosti, posjeduju jak duh i nesalomljivu psihu te tokom neugodnih životnih dešavanja ne padaju u očaj i izgubljenost.

إِنَّ الَّذِينَ قَاتُلُوا مَرْبُутًا لِّلَّهِ ثُمَّ أَسْتَقَمُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ تَحْزُنُونَ ﴿٢٨﴾

Zbilja, oni koji vele: "Naš Gospodar je Allah!" – i potom budu ustrajni, za njih straha nema, niti će se žalostiti!²⁸

Čemu tuga zidu ummeta kad ima tebe kao potporanj?
Čemu strah od morskih valova onom kome Nuh je kormilar?

Oni koji vjeruju u Boga ni u jednoj nesreći, ma koliko ona bila teška, nisu izgubljeni i ne osjećaju poniženost ni niskost zato što su oslonjeni na neograničenu snagu svoga Stvoritelja i Stvoritelja svijeta. Ko vjeruje u Allaha i ko Ga se stalno sjeća, u Njemu je našao utočište, smirenog je srca i snažnog duha i karaktera.

أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُ الْقُلُوبُ ﴿٢٩﴾

...A srca se, doista, kad se Allah spomene smiruju!²⁹

²⁸ El-Ahkaf, 13.

²⁹ Er-Ra'd, 28.

Hazreti Sadik, a.s., čvrsto i pouzdano uže, odnosno vezu koja se spominje u Kur'anu, tumačio je na sljedeći način:

“To je vjera u Jednog Boga Koji nema sudruga.”³⁰

Prenosilac predaje je upitao hazreti Sadiku o riječima Uzvišenog: *On uliva smirenost u srca vjernika*. Odgovorio je: “To je vjerovanje.” Upitao ga je o riječima: *I Duhom Svojim ih osnažio*. Rekao je: “Vjerovanje.” Zatim je upitao o ajetu: *I na Riječ bogobojažnosti njih obavežao*. “To je vjerovanje”, kazao je Imam Sadik.³¹

U časnom Kur'anu nutarnja smirenost i psihička staloženost na različite načine se povezuju s vjerovanjem. Časni Poslanik i Imami prepoznali su vjerovanje kao činilac spokoja. Vjera je ta moćna snaga i nepokolebljiva sila koja čini da srce, u kojem se ona nađe, neće nikada oboljeti od brige i stresa, i bit će otporno na sve događaje koji snalaze čovjeka.

William James, otac nove psihologije i profesor psihologije na Harvardu, kaže: “Najdjelotvornije sredstvo za liječenje briga jeste upravo vjerovanje i religijsko uvjerenje. Vjera je jedna od onih snaga uz pomoć kojih čovjek živi, a njeno potpuno odsustvo označava čovjekov pad.”³²

Pitanje duševne vrijednosti vjere i njenih očiglednih korisnih uticaja na srca vjernika jedno je od važnih poglavlja moderne psihologije u svijetu. Veliki broj psihologa se okoristio snagom vjere i kroz nju su se uspjeli izlječiti najveći duševni kompleksi mnogih bolesnika.

Današnji naučnici ističu da jedan značajan dio unutarnjih briga, psihičkih oboljenja i samoubistava potiče iz neposjedovanja vjere.

U Americi se u prosjeku svakih 35 minuta dogodi po jedno samoubistvo, a svake dvije minute po jedna osoba doživi psihički poremećaj. A da su ove osobe imale udjela u smirenju koje osiguravaju vjerovanje i robovanje Bogu, društvo se moglo spasiti većine ovih samoubistava i psihičkih bolesnika.

Carl Jung, najčuveniji savremeni psiholog, u jednoj od svojih knjiga je napisao: “U posljednjih trideset godina obraćali su mi se ljudi iz cijelog civilizovanog svijeta. Izlijeo sam na stotine pacijenata. Međutim, među svim izlječenim pacijentima, koji su u drugoj polovini života (iznad 35

³⁰ *Kafi*, sv. 2., str. 14.

³¹ Isto, str. 15.

³² *Aine zendegi*, str. 155.

godina), nisam našao niti jednog čija teškoća nije bila povezana i riješena njegovim prihvatanjem nekog životnog koncepta vjerovanja. Sa potpunom sigurnošću mogu reći da je svako od njih obolio na svoj način onda kada je izgubio ono što sve žive vjere svakog vremena daju i naučavaju. Oni koji nisu ponovo pronašli svoja religijska uvjerenja, nisu se uistinu ni izlječili.”³³

U historiji ljudske civilizacije možemo naći najupečatljivije primjere čudnovatog uticaja vjerovanja kod Božijih poslanika. Svi bi oni u izuzetno teškim uvjetima, u nesigurnosti i zastrašujućem okruženju, započinjali svoju misiju. Pritom su bili u stalnoj neposrednoj smrtnoj opasnosti. Međutim, oni su bez i najmanje strepnje i brige nastavljali svoj poziv i svoju misiju, zato što su bez imalo kolebanja vjerovali u Boga i što su osjećali da su pod Njegovom stalnom zaštitom i milošću.

Istinski sljedbenici poslanika, a.s., svoj nauk o mentalnom i duševnom miru naučili su od svojih velikih učitelja. Oni su u okrilju vjere u Boga toliko ojačali da pred životnim poteškoćama nisu malaksavali te nisu padali u očaj i paniku ni u ratu ni u miru, ni u siromaštvu ni u bogatstvu, ni u smrti ni u bolesti. Ukratko, u svim trenucima jednostavno su bili okrenuti Bogu i nadali su se Njegovoj milosti.

Za primjer vam navodim anegdotu sa jednom muslimankom. Dvije osobe nađoše se na najvažnijem putovanju u vreloj pustari Hidžaza. Bijahu se izgubile i kad su naišle na prvi šator, stadoše na ulaz i nazvaše selam. Iznutra je žena upitala: “Ko je?” Rekoše: “Zalutali smo!” Potom im je žena dala dozvolu da uđu. Reče: “Sjedite dok mi sin ne dođe da vas posluži.” Kako se vrijeme dolaska sina približavalo, žena je sve češće zadizala šatarsko krilo ne bi li ga ugledala. Najednom se smrkla. Ugledala je kako se šatoru približava njegova deva, ali sa drugim jahačem na njoj. Kad je ovaj što je došao na devi prišao blizu, uzviknuo je: “O Umul-Akil, neka ti se Bog smiluje u pogledu tvoga sina!” Žena upita: “A zar mi je sin mrtav!?” Ovaj odgovori: “Da, bio je blizu jednog bunara, deve su se uzne-mirile, i on je bačen u bunar.” Ona se uzdržala u svojoj nesreći, samo je rekla ovome što dođe s viješću: “Ti mi malo pripazi goste.” Ona je brzo dovela ovcu i dala mu da je zakolje. I tako se žena usred nesreće dala na pripremanje večere. Kad su objedovali, prišla je gostima: “Da li iko od vas zna učiti Kur’an?” Odgovoriše: “Da!” Reče “Zarad smirenja moga srca zbog izgubljenog sina proučite nekoliko ajeta!” Jedan od njih poče učiti Kur’an:

³³ Aine zendegi, str. 154.

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُّصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿٢١﴾ ... وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهَتدُونَ

...One koji, kad ih nesreća kakva žadesi, govore: "Mi Allahu pripadamo i Mi se Njemu vraćamo!" ...Takvi su na Stazi pravoj.³⁴

Sa velikim uzbudnjem žena ga zakle: "Ovo što si proučio... je li bilo iz Kur'ana?" On reče: "Da, tako mi Allaha, to je Kur'an!" Žena ustade, ot-klanja nekoliko rekata namaza i reče: "Bože moj, ja sam ispunila ono što si mi naredio (strpljivost u pogledu sina), a i Ti ispuni ono što si obećao!"

Izgovaranjem ove rečenice, uz jedno – ah! – završi tugovanje za svojim sinom.

Kakva to druga sila, osim vjere, može smiriti užareno majčino srce takvom brzinom i povratiti joj mir i spokoj duši? Šta to drugo, osim vjerskog žara, može ugasiti vrele panične plamenove majčina duha uzrokovane smrću sina?

Oživljavanje iskonske prirode

Ovdje možemo zaključiti našu raspravu. Vjera u Boga zapravo je oživljavanje iskonske Božije prirode. Vjerovanje u Boga jamči provođenje naloga moralne savjesti i pohvalnih ljudskih osobina. Vjerovanje je najbolje pri-bežište čovjeka i najveći činilac sigurnosti i spokoja duše. U najkraćem, vjerovanje je osnovni i temeljni stub ljudske sreće. Uostalom, prvi poziv Božijih poslanika upućen čovjeku bio je poziv u vjeru.

Dobar odgajatelj koji zna svoje dužnosti jeste onaj koji dijete u najranijem dobu usmjeri prema Uzvišenom Bogu i koji jednostavnim, djetetu razumljivim jezikom, pruža poduku iz vjere. Potrebno je da učitelj srčano slijedi časni Kur'an, da djetetu odmah počne kazivati o neograničenoj Božjoj milosti, da u njemu na samom početku posije sjeme nade u srce te da mu objasni da je nemanje nade u Božiju milost veliki grijeh.

Dijete treba od početka shvatiti da pri sučeljavanju sa teškim događajima ne smije biti beznadežno jer Uzvišeni može sve čvorove razvezati i sve poteškoće riješiti. Ako to želimo od Njega i pružimo Mu svoju otvorenu ruku, On će nam pomoći.

Učitelj treba objasniti djetetu da je najveća dužnost svakog čovjeka sticanje Božijeg zadovoljstva i da se to postiže slijedenjem i slušanjem Njego-

³⁴ El-Bekare, 156-157.

vih zapovijedi prenesenih preko Njegova časnog Poslanika. Učitelj će mu objasniti da naš Gospodar voli istinoljubivost i poštenje, a da griješenje i neistinitost izazivaju Božiju srdžbu.

Potrebno je da učitelj još u najranijem dobu dijete potakne na odgovornost prema Uzvišenom Bogu te da ga nauči njegovim dužnostima prema Bogu. Jednostavnije rečeno, treba mu pojasniti: "Uzvišeni tebe vidi u svim stanjima, svjestan je tvojih dobrih i loših postupaka i Njemu ništa od tebe nije skriveno. Za tvoje dobre postupke On će te nagraditi, a za loše će te kazniti."

Roditelji koji ožive iskonsku vjerničku prirodu svoga djeteta i od početka ga usmjere ka obožavanju Boga, time će djetetu utrti čistu stazu sreće a, s druge strane, bit će ubrojani među one koji su svoje dužnosti prema njemu na valjan način ispunili.

15. PREDAVANJE

Uzvišeni Gospodar u Svojoj Knjizi kaže:

فِيمَا رَحْمَةٌ مِّنَ اللَّهِ لِتَأْتِيَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَضْلًا غَلِيلًا الْقُلُوبُ لَا يَنْفَضُوا مِنْ حَوْلِكَ

Milošću Allahovom ti si nježan prema njima! A da si namrštena čela i tvrda srca, oni bi od tebe brzo otišli.¹

Nastavljamo našu raspravu o odgoju djeteta korištenjem njegovih iskonskih sklonosti. Jedan od iskonskih nagona koji može biti osnova za podučavanje djeteta jeste težnja za uspjehom, prevlašću nad drugima, kao i ljubav prema savršenstvu. Želja i težnja za napredovanjem jedna je od moćnih granja ljubavi prema samom sebi, koja je u sklopu iskonske prirode položena u bit svakog čovjeka. Učitelj znalač može se dobro koristiti ovim psihološkim blagom i jedan dio svog valjanog podučavanja može utemeljiti na ovoj čvrstoj osnovi te dijete usmjeriti ka napretku.

O ovome postoji predaja od Imama Hasana, a.s.:

“Jednog dana je hazreti Hasan okupio svoju i djecu svoga brata te im rekao: ‘Svi ste vi danas mali članovi ove zajednice i nadati se da ćete biti velikani drugih. Nastojte da steknete znanje, a ako neko od vas ne može sve upamtiti od učitelja, onda zapisujte i čuvajte te zapise u kući.’”²

Vidimo da se hazreti Hasan, a.s., u ovoj predaji, savjetujući svoju djecu i bratiće, pozivao na njihovu iskonsku sklonost – izraženu u ljubavi prema sebi – te je na ovaj način, bez zastrašivanja batinama i drugim mjerama, dao do znanja da će sutra biti časni ako se danas budu trudili i radili.

Metoda korištena u ovoj predaji u savremenoj pedagogiji se smatra najdjelotvornijom metodom odgoja djeteta. Svaka porodica može svoju djecu ovom metodom upućivati da stiču znanje te ih odmah na početku podsticati na učenje i u njima probuditi nadu u napredak i uzdizanje. Kada se dijete usmjeri stazom nauke, otpada potreba za kažnjavanjem.

¹ Ali 'Imran, 159.

² Biharu-l-envar, sv. 1., str. 110.

Vrijedna pažnje je činjenica da je ispravno udovoljavanje nagonu za nadmoći i dostizanje savršenstva izvodljivo jedino u slobodnom okruženju i u povoljnim uvjetima. U protivnom, dostizanje istinske visine i savršenstva bit će nemoguće. Drugim riječima, čovječanstvo će moći napraviti iskorak u smjeru svoga savršenstva i stvarnog napretka te zadovoljiti svoje unutrašnje želje za dostizanjem visina ako mu put napretka bude otvoren i ako ga ne budu ometale temeljne prepreke na putu. Koliko li je samo psihološkog blaga propalo i uništeno zbog neposjedovanja povoljnih uvjeta za njegovo korištenje!? Koliko li je ljudi koji su na putu oživljavanja svojih duhovnih mogućnosti zaglavili suočivši se sa prirodnim, zdravstvenim, društvenim ili političkim preprekama!? Nisu uspjeli dobiti priliku da im mogućnosti dođu do izražaja pa su, kao posljedica toga, ostali iza karavane napretka, blagostanja i razvoja.

Jedan sadnica u povoljnim uvjetima, na slobodnom zraku, uz korištenje dovoljno vode, hrane i sunca, propupa i na kraju daje cvijet. Ljudske unutarnje sposobnosti i mogućnosti također će u povoljnim uvjetima procijeniti i dati dobre plodove.

Jedan od najvažnijih uvjeta za usavršavanje i napredak djece i odraslih jeste slobodno životno okruženje. U uvjetima prinude i nasilja, u okruženju diktature i prisile, beznadežnost umjesto nade, nepravda umjesto pravde, samovolja umjesto zakona, a strah umjesto smiraja budu nametnuti ljudima, te oni sigurno neće imati uvjete za napredovanje i usavršavanje. Ljudi u takvom okruženju nikada neće moći svoje nutarnje mogućnosti i sposobnosti iz stanja potencijalnosti pretvoriti u aktualnost i u djelo te neće moći postići željeni napredak i savršenstvo.

Odgoj u pogodnom okruženju

Porodica je središte odgoja djeteta, a država je isto to u pogledu odgoja odraslih. Bez sumnje, prvotni uvjet valjanog odgoja i oživljjenja raznolikih nutarnjih sposobnosti jeste pogodna klima i okruženje u kojem se živi. Svaka porodica nije u stanju da provede program hazreti Hasana na svojoj djeci, niti svaki roditelj može zboriti na način kako je hazreti Hasan razgovarao s djecom. Ovaj način razgovora dolikuje porodici koja je ute-mljena na vrlini i slobodarstvu.

Da bi značenje dobrog i lošeg porodičnog okruženja bilo jasnije i da bi značaj slobode u odgoju i obrazovanju bio očitiji, s nadom da će biti korisna današnju raspravu posvetit ćemo ovom pitanju.

Svaka država se može uzeti kao jedna velika i mnogoljudna porodica. Muškarci, žene i djeca su članovi te porodice. Isto tako se jedna porodica može smatrati državom u malom sa malim brojem stanovnika, a ti stanovnici su članovi porodice. Otac i majka u državi u malom su poput vlade u velikoj porodici zvanoj država.

Nekada državne poslove vodi jedna diktatorska i samovoljna osoba rukovodeći se svojim raskalašenim i neologičnim promišljanjima. Takav diktator, utjerivanjem straha, uz prijetnju sile i kažnjavanja te uz neljudske i grube kazne, nagoni ljude na poslušnost. A ponekada se u državi zakoni donose na razuman i pravilan način na temelju istine, moralnih vrlina, slobode i ljubavi.

Nekada u porodicama ljutiti očevi nevjernici i nesputane i nemoralne majke vladaju uz uznemiravanje, razvrat, osornost i nepodnošljivo nasilje. Oni posredstvom straha i kažnjavanja tjeraju članove porodice da ispunjavaju obaveze. Nekada pak vjerničke i moralne vrline oca i mudra ljubav i pažnja majke od porodice naprave čistu i sretnu sredinu. To članove porodice bodri i ulijeva im nadu te svaki član porodice s ljubavlju i sigurnošću obavlja vlastitu dužnost.

Diktatura i samovolja

Naša sveta vjera islam odbacila je još prije 14 stoljeća, a i današnji svjetski učenjaci su osudili i odbacili vođenje države diktaturom i samovoljom jedne osobe, kao i primjenjivanje mučenja i kažnjavanja, te život u takvom okruženju ne smatraju ljudskim životom i odbacuju taj vid vođenja države. Isto tako, upravljanje jednom porodicom metodom pritiska i nasilja, grubošću i ružnim govorom smatra se neispravnim i okruženje u toj porodici ne smatra se središtem sreće i kolijevkom odgoja čestite i časne djece.

Sama državna vlast i njen način djelovanja posmatran sa moralnog, ekonomskog, odgojnog, socijalnog stanovišta – drugim riječima, vlast gledana sa svih materijalnih i duhovnih stanovišta – ima izravan uticaj na ljude. Tako će se najčešće i stanje ljudi nekog područja najlakše moći očitati kroz kakvoću njihove vlasti, tj. kakvoću ljudi koji njima upravljaju.

To je hazreti Ali, a.s., ovako opisao:

“Ljudi su sličniji upraviteljima nego svojim očevima.”³

³ *Biharu-l-envar*, sv. 17., str. 129.

Dakle, ljudi u svakoj državi su proizvod dva okruženja i pod uticajem su dvije sile:

- 1) porodičnog okruženja i snage odgoja svojih očeva,
- 2) državnog ustrojstva i ponašanja vladajućeg sloja.

Međutim, hazreti Ali je prodornost i uticaj vladajućih slojeva smatrao još izraženijim od snage i uticaja očeva. Stoga je rekao: "Ljudi su sličniji upraviteljima nego svojim očevima."

Država kojom se upravlja na načelima pravde i zakona i u okrilju ljubavi i slobodarstva – s više gledišta se razlikuje od države u kojoj se vlada samovoljom, silom, zlostavljanjem i diktaturom. Danas ču, ako Bog da, pojasniti neka od tih gledišta i usporedit ču ih s načinom vođenja porodice, koja je država u malom. Iz ovog će cijenjenim slušaocima biti nešto jasnije dobro i loše porodično okruženje kao i njihove korisne i štetne posljedice. Sve ovo s nadom da će očevi, koji se smatraju sinovima velike porodice, s obzirom na ove usporedbe, bolje shvatiti svoju ulogu te da će na upravljanje porodicom obratiti veću pažnju, da će tešku i vrijednu dužnost očinstva, naročito u odgoju djece, odigrati valjano, i da će sa djecom postupati tako da steknu Božije zadovoljstvo.

Smirenost psihe u odnosu na strahovanja i uznemiravanja prvi je uvjet sreće i blagostanja čovjeka. U zajednicama u kojima ljudi nemaju sigurnost mišljenja i u kojima je život povezan sa strepnjom i strahom – tamo nema zbiljske sreće ni stvarnog usavršavanja. Samo društvena pravda može ljudska srca učiniti sigurnim i spokojnim i samo im ona može vratiti smirenost i staloženost.

U zemlji u kojoj vladaju pravda i zakon, u kojoj se dužnosti i granice vladara i ljudi temelje na pravednom zakonu, u kojoj su predstavnici vlasti podložni pokornosti i zakonu te su obavezni sa svim ljudima postupati po načelu pravde i zakonitosti i pri sebi nemaju nikakve samovolje ni sklonosti ka kršenju tudihih prava – tu je okruženje slobode i ljudskosti. Svi ljudi u takvoj zemlji u svojim nutrinama osjećaju smirenost i sigurnost. Tu strah i briga neće dolaziti od upravitelja, a moćnici neće moći činiti nasilje i štetu. U takvoj državi napredovanje i uzdizanje postaju otvoreni za sve ljudе. Svaka osoba može sigurno djelovati na putu ostvarenja sreće i blagostanja i može stići do lijepih plodova svoga truda.

U onoj zemlji u kojoj pak samovolja i tiranija upravljaju ljudima, u kojoj se pravda, zakon, ljudska prava i pravičnost ne poštuju – tamo nema ni slobode ni slobodne misli. Strah i uznemirenost su tamo poput crnih oblačaka koji su stalno nadneseni nad zemljom, uslijed kojih ljudi gube duševnu smirenost i prisebnost. Oni su danonoćno zabrinuti i poput roba ili zatočenika

kojem je oduzeta sloboda. Svakog trenutka moguće je da vladar silnik i oholi samovoljnik pomisli o nekom od njih nešto ružno te da ga napadne poput grabljivca, da ga zgrabi bez ikakva razloga i opravdanja te da mu okonča život.

Život u ovakvoj državi nije ništa drugo do nesreća i lišenost. Ljudi u njoj nikada ne mogu stići do poželjnog ljudskog savršenstva i nikada neće postati sretni i zadovoljni. Oni zbog straha i bojazni izvanjski svojim diktatorima izražavaju poštovanje, da bi se tako sačuvali od njihova zla i slušaju njihove zapovijedi, ali ih u svojim nutrinama psuju i proklinju.

Islam o ovakvim nasilnim vladarima, prema ovim samovoljnim bijednicima, koji ljudima upravljuju na temelju sile i prinude, ima veoma negativan stav i smatra da su oni u Božijim očima najgori ljudi i najgora stvorenja.

Prenosi se od Džabira ibn Abdullaha da je kazao:

Božiji poslanik je rekao: "Najgori ljudi na Sudnjem danu su oni kojima ljudi iskazuju poštovanje da bi se spasili njihova zla."⁴

Časni Poslanik, s.a.v.a., u istom hadisu je rekao:

"Teško li se čovjeku kojeg ljudi uzvisuju zbog straha od njegova zla; i teško li se onome kome se zbog straha od njegova nasilja ukazuje poslušnost; i teško li se čovjeku kojeg poštuju zbog straha od njegova zla."⁵

Božiji poslanik je rekao:

"Najgori ljudi u mome ummetu su oni koje poštuju iz straha od njihova zla. A znajte da oni koje ljudi poštuju da bi se sačuvali od njihova zla nisu od mene."⁶

Poslušnost u slobodi

U pravednom okruženju poslušnost ljudi zakonima proizlazi iz njihove odgovornosti i iz želje za dostizanjem sreće. S druge strane, u državi u kojoj vlada samovolja, diktatura, mučenje i nasilje, izvor potčinjavanja ljudi

⁴ *Kafi*, sv. 2., str. 327.

⁵ *Medžmu'a verram*, sv. 2., str. 115.

⁶ *Sefinetu-l-bihar (šurur)*, str. 695.

propisanim naredbama jeste nagon za opstanak i očuvanje života i zdravlja. Stoga ovi znaju da će se najmanjim suprotstavljanjem i kršenjem nametnutih pravila suočiti sa najvećim kaznama.

U diktatorskim državama svi ljudi su robovi i niko ni nad kim nema prvenstvo. Diktator se ne drži nikakvog pravila, njegovi nagoni i porivi su iznad svih propisa i on želi druge uništavati i onesposobljavati.

U diktatorskim vladama priroda vlasti iziskuje neograničenu poslušnost. U ovim vladama uopće se ne raspravlja niti dolaze u obzir razmatranja o pitanjima poput izdatih zapovijedi, rokova, izmjena propisa, prilagođavanja, dogovora, boljeg izbora, pregovora, primjedbi – niti ima bilo koje vrste posredništva.

U okrilju ovih vlasti čovjek je stvorene je koje slijedi volju drugog stvorenja. U ovakvim režimima ne može se predvidjeti šta će se dogoditi niti se može javno izraziti zabrinutost zbog vjerovatnoće da će se odvijati neki događaj.

Pod okriljem diktatorskih vlasti čovjek je poput životinja jer nema udjela ni u čemu drugom, osim u prirodnim nagonima, poslušnosti i kažnjavanju.

Diktatorska vlast utemeljena je na strahu te za preplašeni, neuki i klonuli narod i ne treba mnogo propisa. Sva pitanja tu se uređuju posredstvom dvije-tri ideje. Stoga ovdje nisu potrebne nove misli i ideje, jer kada odgajate jednu životinju, onda se brinete samo da vam neko tu životinju ne preotme. Važno vam je samo da životinja poznaje svoga vlasnika i da se njen ponasanje ne mijenja.

Charles XII, kada se našao u luci i kada je video da mu se švedski senat suprotstavlja, napisao je tom skupu da će im poslati jednu svoju čizmu, pa da im ona upravlja.⁷

Najzaostalija zemlja i najnesretniji ljudi jesu ljudi onih zemalja i naroda koji su lišeni pravde, zakona, slobode i ljudskih vrlina. Život u okrilju poticanja, samovolje, sile zasigurno je gori od života životinje.

Očevi u malim državama upravljaju na različite načine. Neki očevi, sa vjerom i razumom, koji slušaju Božije zapovijedi i koji se drže razumskih mjerila, svojim porodicama upravljaju po zakonima pravičnosti, poštovanja i poštivanja pravde i vrijednosti. Članovi ovakve porodice, smirenih misli, žive spokojno i svaki od njih s radošću i zadovoljstvom obavlja svoje svakodnevne dužnosti, s nadom u postizanje krajnje sreće i zadovoljstva. Zrake ljubavi i samilosti iz svih uglova obasipaju ovakvu kuću i porodicu i daju joj prosvjetljjenje.

⁷ *Ruhu-l-kavanin*, str. 47.

Strahovlada u porodici

Nasuprot ovima stoje neuki i nemoralni očevi, koji ne slijede vjerske dužnosti i koji se ne pokoravaju naučnim i racionalnim pravilima. Da bi u porodičnom okruženju bili potpuni vladari i da bi se njihove zapovijedi neupitno izvršavale, pribjegavaju pogrešnim metodama diktature i samovolje. Preko uvreda, vulgarnosti, nesnošljive vike i prostačkih riječi potvrđuju svoju moć. Prema svojim ženama i djeci se odnose gore nego prema životnjama. Kažnjavaju i muče ih uz pomoć štapa, kaiša, šamara, a nekada i kućnim pritvorom i izgladnjivanjem. Na taj način porodica se pretvara u strašan i nepodnošljiv zatvor.

Kada se njihov surovi glas i osornost čuju u porodičnom okruženju, djeca se prestravljeni i slomljenog duha razbjježe kud znaju i umiju. Drhte poput janjeta kada ugleda vuka. Noću liježu u postelju puna kompleksa i ponižena. A ujutro, čim se probude, odmah im naumpadne njihov maloumni i surovi otac te ih odmah zahvati jad i očaj kao da se ne mogu pomjeriti s mjesta.

U ovakvoj porodici nema sreće, zadovoljstva, misaonog spokoja ni sigurnosti. Strah i strepnja zaokupljaju cijeli dom. Članovi cijele porodice neprestano se osjećaju nesigurnim od novih uznemiravanja i patnji. U ovim porodicama djeca ne samo da ne postižu svoja duhovna savršenstva već i njihovo tijelo poslije tih strahova slabije napreduje.

Ova vrsta očeva sebi, svojoj porodici i društvu za koje odgajaju svoju djecu čini nasilje koje se ne može nadoknaditi. Ovakvi očevi, u skladu sa islamskim mjerilima vrijednosti, smatraju se odgovornim za svako zlostavljanje i tjelesno uznemiravanje članova porodice. Ako je poslušnost žena i djece uvjetovana uvredama i strahom od batinanja, takvi očevi su obuhvaćeni govorom Božijeg poslanika, s.a.v.a., u kojem on jasno ističe da su oni najgori ljudi te ih se Božiji poslanik jasno odrekao i rekao da ne pripadaju njemu.

Potrebno je da ovakvi očevi svoje moralne savjesti postave za sudije te da ono što ne vole sebi – ne vole ni drugima. Upravo kao i što sami ne bi željeli živjeti pod vlaštu samovoljnog diktatora, u okruženju surovosti i nasilja, tako ne bi trebali ni svojoj porodici priređivati gorak i pačenički život te porodici, državu u malom, činiti nesigurnom i prestrašenom. Sa svojim ženama i djecom oni ne bi trebali postupati kao sa pritvorenicima osuđenim na smrt.

Strah od kazni

Svakoj državi, radi uspostavljanja reda i discipline te sprečavanja anarhije, bez sumnje su potrebni zakoni. Da bi se zajamčilo provođenje zakona, treba kažnjavati prestupnike. Strah od kazni navodi ljudi na poslušnost. Ovdje

vrijedi istaći da se u državi u kojoj vlada sila i samovolja kažnjavanje odvija bez reda i granica. Moguće je da najmanje nezadovoljstvo vladara diktatora okonča život stotina nevinih ljudi. U takvoj zemlji kazne se ne provode na temelju nečijeg stvarnog izvršenja nedjela, dokazanog od strane uređenog sudstva, već su povezane samo sa strastima i samovoljom ličnosti na čelu države. Međutim, u zemlji u kojoj vlada pravda i zakon, gdje su dužnosti ljudi i dužnosti vlasti propisane pravednim zakonima, porivi i slobodna volja vlastodržaca ne mogu doći do izražaja. Tu se niko ne boji neke posebne osobe i jedino se svaka osoba boji svoga prekršaja za koji zna da će biti ispravno i pravedno sudski obrađen i primjereno kažnen.

Drugim riječima, izvor straha ljudi u diktatorskim državama leži u sili i nasilju njihovih okrutnih vlastodržaca, dok je u pravednoj državi, u kojoj vladaju zakoni, izvor straha svakog čovjeka samo njegov prekršaj, koji zaslužuje odgovarajuće zakonske mjere.

Danas su najbolje i najslobodnije one zemlje i države svijeta koje provode pravedne zakone nad svim slojevima društva, kako nad vlašću, tako i nad običnim narodom. Dakle, to su države u kojima su ljudi svih kategorija i slojeva oslobođeni straha i strepnje jer žive u okrilju pravednih zakona koji im omogućuju smiren duh i spokoj tijela.

Islam i strah

Naš Poslanik, veliki vođa islama, prije 14 stoljeća je uspostavio islamsko ustrojstvo države upravo na temeljima rečenih postavki. Pravda i zakon su svugdje i svim ljudima omogućili duhovnu sigurnost i psihičku smirenost. Strah i bezrazložne strepnje iz vremena neznaboštva, koji su poticali od samovoljnih vlastodržaca i kršilaca tuđih prava, u potpunosti su nestali. Tada se jedan musliman bojao samo svoga grijeha i ničega više. Da bih privukao pažnju cijenjenih slušalaca, sada ću pristupiti nešto podrobnijim objašnjenjima.

Za dobro izvršavanje vjerskih dužnosti u nutrini svakog muslimana postoje dvije vrste straha: prvi je strah od Boga i Njegovih ahiretskih kazni, a drugi je strah od vlasti i njenih zakonskih kazni. Uzrok oba ova straha leži u čovjekovim grijesima.

Svaki musliman treba gajiti nadu u neograničenu Božiju milost i plašiti se samo Njegove kazne. Međutim, strah od Milostivog i Pravednog Stvoritelja ni u kom slučaju nije istovjetan strahu od nekog vlastodršca koji je diktator i nasilnik. Diktator svoju vlast i upravljanje temelji na pukoj sili i surovosti, dok nasilništvo i nepravda nemaju pristup predvorju milostivog Gospodara. Uzvišeni Bog grješnike i prestupnike kažnjava po načelima

pravde i istine te je strah od Boga u zbilji strah od kazne za grijeha. Upravo iz ovog razloga časni Kur'an ljudе upozorava da se trebaju bojati Božijeg položaja.

وَلَمْنُ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٌ

A onome ko se bude bojao položaja svoga Gospodara – pripadaju bašće dvije...⁸

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى الْنَّفْسَ عَنِ الْهَوْى

A što se tiče onoga ko se bude bojao položaja svoga Gospodara, i dušu od strasti uždržao...⁹

Položaj Božiji zapravo je Božije znanje o prijestupu i zlodjelu prekršilaca. Položaj Božiji označava moć kažnjavanja grješnika. Položaj Božiji jeste zaštita nevinih, onih kojima je kao nedužnim učinjeno nasilje, i položaj Božiji je kazna nasilnicima. U najkraćem, položaj Božiji znači Božije provođenje istine i pravde. Onaj koji se plaši položaja Boga kao Sudije ne približava se grijehu.

Prenosi se od hazreti Sadika, a.s., da je o Božijem govoru: *A onome ko se bude bojao položaja svoga Gospodara – pripadaju bašće dvije,¹⁰* kazao: “Onaj koji zna da ga Bog vidi, da On čuje njegov govor, i koji zna da Bog zna ono što radi od dobra i od zla, pa ga to odvraća od ružnih djela, e to je onaj koji se boji položaja Gospodara svoga i dušu svoju uždržava od prohtjeva.”¹¹

Tužilački položaj u uređenim državama služi da bi se tjerali i kažnjavali prestupnici i ubice. Tužilac je onaj koji prestupnika dovodi na sud, omogućuje njegovu osudu i predaje ga izvršiocima kazne. Položaj tužioca zahtjeva izvršenje pravde i zakona. Položaj tužioca znači kažnjavanje ubice i zločinca. Onaj ko je na pravdi Boga prolio krv i ubio nevinu osobu plaši se položaja tužioca, ali taj njegov strah proističe iz njegovog vlastitog zločina te je strah od položaja tužioca ustvari strah od vlastitoga grijeha i zlodjela.

Hazreti Ali, a.s., je rekao jednom čovjeku kojeg je savjetovao: “Uzmi od mene pet savjeta!” Onda mu je, između ostalog, savjetovao da se

⁸ *Er-Rahman*, 46.

⁹ *En-Nazi 'at*, 40.

¹⁰ *Er-Rahman*, 46.

¹¹ *Tefsir burhan*, str. 1071.

ne nada ni od koga, osim od Boga, i da se ne plaši ničega, osim svoga grijeha.¹²

Hazreti Ali u ovom govoru je ljudski strah ograničio isključivo na grijeh. Naravno da se ljudi u zemlji u kojoj vladaju pravda i zakon, te kojoj sila i samovolja nemaju pristup, ne trebaju plašiti ničega, osim svoga grijeha.

U islamu strah od vlasti podrazumijeva isključivo strah od zakonske kazne i ništa više. Musliman se ne plaši prvog čovjeka države niti drugih nosilaca vlasti, a ne treba ih se ni plašiti, jer vladar nema pravo nad bilo kim provoditi silu, niti nanijeti bilo kome neku štetu. U islamu vladari nemaju povlastica u odnosu na ostale ljude, osim što će kod Uzvišenog Boga imati veću odgovornost. Islamski vladari, osim što su dužni poštivati pravo i pravičnost, dužni su i da sa ljudima postupaju milostivo i osjećajno, da poštuju obrasce milosrđa i uljudnosti.

Hazreti Ali, a.s., je u svome pismu Maliku Aštaru napisao:

“Raspolaži svojim željama i nagonima, budi škrt prema svojoj duši u pogledu onoga što ti nije dozvoljeno, jer ćeš zaista škrtošću prema željama duše postići pravednost i u onome što voliš i u onome što ne voliš. Osvijesti svoje srce milošću prema podanicima i ljubavlju i dobrotom prema njima, a nikako ne budi prema njima poput krvoločne zvijeri, pa da jedenje njih smatraš prilikom.”¹³

Vladar diktator i silnik je zatočenik svojih strasti i svojih nezakonitih poriva, dok je vladar pravednik suprotstavljen svojim porivima, slijedi načela pravednosti i moralnih vrlina te uvijek prema ljudima nastupa blago i dobrostivo.

Časni Poslanik, s.a.v.a., veliki predvodnik islama, bijaše veoma revnosten u pogledu izvršenja kaznenih zakona i kažnjavanja prekršilaca. Upravo stoga što je bio vrlo revnosten u provođenju zakona, ljudi su se plašili upuštanja u zlodjela i griješenje. S druge strane, u društvenom ophođenju s ljudima bio je kao blagi i nježni otac. U tim okolnostima niko se nije plašio Poslanika. A ukoliko bi neko slučajno pao pod uticaj Poslanikove veličanstvenosti i uplašio ga se, sam Poslanik bi razbijao njegov strah.

Ibn Mesud je kazao da je kod Božijeg poslanika došao čovjek koji mu je htio nešto reći, ali se uplašio. Poslanik mu je kazao: “Ne boj se, ja nisam kralj.”

¹² *Biharu-l-envar*, sv. 17., str. 105.

¹³ *Nehdžu-l-belaga*, str. 475.

Božiji poslanik, s.a.v.a., sa ljudima je bio toliko prijazan i ljubazan da su se ljudi s njim šalili, i to na takav način da bi te šale drugim, običnim ljudima, bile neprihvatljive.

Poslanik, s.a.v.a., Ebu Hurejri je zabranio zbijanje šala sa Arapima. Naime, jednog dana on je Poslaniku ukrao sandale, a onda ih je kod prodavača hurmi založio za određenu količinu hurmi. Potom je došao pred Poslanika i počeo jesti hurme. Poslanik ga upita: "O Ebu Hurejre, šta to jedes?" On odgovori: "Poslanikove sandale!"¹⁴

Kod kojeg bi se to vladara običan čovjek iz njegove države usudio ovako našaliti založivši njegovu obuću kod prvog prodavača? Ovoliku milostivost i blagost Božijeg poslanika Uzvišeni u Svojoj časnoj Knjizi označava kao svoj dar i milost.

فِيمَا رَحْمَةٌ مِّنَ اللَّهِ لِنَتَ لَهُمْ

*Milošću Allabovom ti si nježan prema njima!*¹⁵

Poslanik je uslijed čistote svoga srca bio toliko privržen svojim ashabi-ma da je rekao:

"Neka mi niko ništa ne govori o mojim ashabima! Zaista ja volim da izlazim među vas rasterećena srca."¹⁶

Imam Ali, a.s., je najveći učenik škole islama i od svog velikog učitelja, Poslanika, s.a.v.a., dobio je najbolju obuku o slobodi i ljudskosti. On je u druženju sa ljudima iskazivao osjećajnost i ljubaznost, dok je u izvršenju pravde bio ozbiljan i odlučan.

Adijj ibn Hatem je na sastanku kod Muavije, između ostalog, o hazreti Aliju rekao sljedeće:

"Ali je bio među nama kao jedan od nas. Odgovarao bi nam kada bismo ga upitali. Prišao bi nam blizu kada bismo mu došli. Uprkos ovom njegovom približavanju nama i njegovoj bliskosti s nama ne bismo mu se obraćali iz strahopštovanja pred njim, niti bismo ga gledali zbog njegove veličanstvenosti. Kada bi se nasmiješio, kao da bi se njegove usne uklonile sa skladnih bisera. Ljude s vjerom je veličao, a prema lju-

¹⁴ *Biharu-l-envar*, sv. 6., str. 166.

¹⁵ *Ali 'Imran*, 159.

¹⁶ *Biharu-l-envar*, sv. 6., str. 152.

dima u potrebi se odnosio s ljubavlju. Nije bio nasilan, da bi se posjednici moći bojali njegova uznemiravanja, a u provođenju pravde nije bio nemoćan, da bi se slabi osjetili beznadežnim.”¹⁷

Djetetov strah

U maloj državi zvanoj porodica strah članova porodice može biti dvojake prirode. Neki članovi porodice boje se svoga grijeha, a neki drugi boje se svoga oca. Tamo gdje je prisutan strah od grijeha, nema neosnovanih strahova. Tu je kolijevka najboljeg odgoja, tu u dječjoj psihi rastu cvjetovi spoznaje odgovornosti, jedan iza drugog šire svoje latice i tu se djeca od samog početka navikavaju na poštenje i ispravno djelovanje. Članovi ovakve porodice posjeduju potpunu sigurnost da ukoliko ne krše tuđa prava i ne zapadnu u grijehu i neispravnost, na njih neće biti učinjen ni najmanji nasrtaj. Kod svojih roditelja takva djeca su trajno cijenjena i voljena. Članovi ovakve porodice dobro su shvatili značenje one izreke: “Onaj ko je čistog računa – ne plavi se obračuna.” U takvom okruženju djeca razumiju da se treba plašiti samo svojih grijeha i loših postupaka te ničega više.

U takvim uvjetima otac posjeduje nedvojbeni autoritet i on je blag i popustljiv, a djeca će se bojati ispravne i pravične kazne zbog grijeha te neće činiti loša djela.

Onaj koji kažnjava i nagrađuje treba biti uvjeren u načela i treba slušati glas svoje savjesti te presuđivati bez gorljivosti. Istovremeno treba prema djeci biti blag, ali ne u smislu da sebe prikaže jadnim i slabšnjim, već da se ispoljava kao čovjek koji posjeduje uobičajenu ljudsku milost, koja će biti u granicama zakona, pa da, kao takav, može biti poštovan od strane društva i države.¹⁸

Odgajatelj će istaći karakter te pokazati da on nije neko ko kažnjava, već da je poput posebnog policajca koji ima dužnost da provede zakone pravde. Djeca će ovo dobro razumjeti. U ovom slučaju čak i ako bude kažnjavanja, djeca će shvatiti da ono dolazi sa emotivne razine i da ne izlazi iz ljudskih okvira. Na ovaj način sama kazna doživjet će se nepristranom.¹⁹

Tamo gdje bude prisutan strah od oca, od grubog i surovog oca, od oca koji samo traži izgovor da bi kažnjavao, od oca koji bezrazložno vrijeda i koji djecu bez povoda tuče, koji za najmanje prijestupe daje velike kazne,

¹⁷ *Sefinetu-l-bihar*, str. 170.

¹⁸ *Če midanam (Terbijate etfal došvar)*, str. 93.

¹⁹ Isto.

od oca koji svoje vanjske nedaće iskaljuje na nevinoj djeti, koji svoje poslovne i društvene poraze i promašaje pretvara u zlostavljanje djece – u takvoj porodici poštenje i odgovornost neće biti prisutni te tu pojam vrline i morala neće stanovati. Djeci je u takvom porodičnom okruženju važno samo držati oca zadovoljnim i biti siguran od njegovog zla.

I naučno i pedagoški je dokazano da u današnjem svijetu udaranje djece i nanošenje tjelesnih povreda, s ciljem odgoja ili kažnjavanja, nije ispravno. Gotovo u svim savremenim zemljama ovakvo postupanje je dokinuto i zabranjeno. Roditeljima u porodičnom okruženju i učiteljima u školi naređuje se da isključe udaranje djece, a pogotovo fizičko uzinemiravanje i nanošenje boli.

Islam zabranjuje tjelesno kažnjavanje djece

Neki ljudi misle da je zabrana udaranja djece na snazi tek danas, u savremenom svijetu, i da samo današnji svijet zabranjuje udaranje djece. Radi ispravljanja rečene pogreške, reći ću vam da ta zabrana ima svoje davnašnje utemeljenje u islamu. Osim predaja koje zabranjuju udaranje djece, u mnulim stoljećima islamski fakih (pravni stručnjaci) su, u sklopu svojih zbirki fetvi za svakodnevno djelovanje muslimana, davali odgovarajuće proglose.

Neki čovjek je došao hazreti Aliju, a.s., i požalio se na svoje dijete. Imam mu reče:

“Ne udaraj ga, nego ga odgajaj tako što ćeš se na njega naljutiti, ali pazi da tvoja ljutnja ne traje predugo!”²⁰

Iz ove predaje vidimo da je hazreti Ali jasno zabranio tjelesnu kaznu, a umjesto nje je preporučio emocionalnu kaznu. Otac je jedino utočište i oslonac djetetu. Očeva ljutnja najveća je duhovna i mentalna kazna djetetu. Zato je kazao ocu: “Naljuti se na njega!” Međutim, odmah slijedi preporuka da to ne smije trajati dugo, jer ukoliko očeva ljutnja ostvari dubinski uticaj na duh djeteta, njena dugotrajnost bi u djetetu mogla izazvati duševni lom, a ako bude imala slab uticaj na djetetovu psihu, to bi u dužem vremenskom razdoblju u dječjoj psihu moglo izazvati osjećaj očeve bezvrijednosti, zbog čega bi očeva ljutnja i prijekor u budućnosti bili bezvrijedni.

Kažnjavanja koja se provode emotivnim i moralnim, umjesto materijalnim sredstvima, djelotvornija su. Kod ove vrste kazni, umjesto da dijete

²⁰ *Biharu-l-envar*, sv. 23., str. 114.

materijalno uskratimo, treba nastojati djelovati na djetetovu moralnu savjest, na njegovo srce, njegovu čast i ponos, jer ukoliko bilo kakva materijalna kažnjavanja i lišavanja ne budu povezana sa emocijama djeteta, ona neće polučiti valjan učinak.²¹

Hazreti Ali, a.s., je kazao:

“Čovjek se opamećuje lijepim pristupom (*edeb*), a životinja samo batinama.”²²

Ovdje vam navodim i fetvu iz naučne risale *Tevzihu-l-mesail*, koja je na raspolaganju svim ljudima:

Otkupnina za šamar i tjelesno kažnjavanje

Propis br. 2816: Ako neko nekoga ošamari ili nečim drugim udari tako da mu lice pocrveni, onda mora za otkupninu platiti 1.5 šerijatskih *miskala* zlata, pri čemu svaki miskal vrijedi 18 *nuhuda* (zrna graška). Ako udarenou mjesto poplavi, mora platiti 3 šerijatska miskala, a ako pocrni, onda 6 miskala zlata. Ukoliko neko nekoga udari po drugom mjestu i ukoliko pocrveni, poplavi ili pocrni, onda će platiti polovinu navedene količine zlata.

Propis br. 2820: Ukoliko pak dijete učini neki veliki grijeh, onda ga staratelj ili učitelj može kazniti uobičajenim batinama, ali svakako manjim od onih za koje se mora platiti šerijatski otkup.

Propis br. 2821: Ukoliko neko udari dijete tako da za taj čin slijedi obavezni šerijatski otkup, onda taj otkup pripada djetetu. Ako bi dijete umrlo, onda otkup ide njegovom zakonitom nasljedniku. Ukoliko bi pak otac toliko udarao dijete da ga usmrti, onda bi otkup išao drugim nasljednicima djeteta, a otac ne bi imao pravo na njega.

Iz navedena tri propisa slijedi zaključak da se dijete ne može tući. Ako otac, majka ili učitelj udare djetetu toliko jak šamar da mu obraz pocrveni, poplavi ili pocrni, to iziskuje otkupninu, a u slučaju kada dijete učini velik grijeh, postoji dozvola da se ono tuče u mjeri koja ne iziskuje otkup. Očevi i majke koji su svoju djecu u djetinjstvu toliko tukli da su bili obavezni dati otkupninu, obavezni su otkupninu dati djeci ili ih nagovoriti da im oproste. Isti propis važi i za učitelje ako su nekim slučajem udarali djecu u toku nastave.

Očevi muslimani koji u svojoj kući ne vrijedeđaju, ne zlostavljaju i ne uznenimiravaju ženu i djecu, ali su im teški i nisu nagodni, neka povedu račun o sljedećem hadisu:

²¹ Če midanam (*Terbijate etfal došvar*), str. 94.

²² Gureru-l-hikem, str. 236.

Umro je Sa‘d ibn Muaz, jedan od cijenjenih ashaba Božijeg poslanika. Sam Božiji poslanik, s.a.v.a., mu je srdačno obavio dženazu, sam Božiji poslanik je nekoliko puta na svojim ramenima nosio njegov tabut, sam Poslanik je sišao u kabur i spustio njegovo mrtvo tijelo i svojim rukama je kopao i nagrtao zemlju na njega. Sa‘dova majka, koja je svu ovu Poslankovu pažnju prema njenom sinu pratila sa strane, kazala je:

“O Sa‘de neka ti je prijatan Džennet!”

Nato joj Božiji poslanik reče: “O majko Sa‘dova, polahko! Nemoj sa sigurnošću govoriti u vezi s onim što pripada tvome Gospodaru! Zaista je Sa‘d pogoden stiskom i patnjom.”

Kada su ga upitali za razlog, Poslanik je odgovorio:

“Zaista je bio loše naravi prema porodici.”

Temelji države u okrilju pravde

Jedna zgrada u koju su ugrađene stotine tona željeza, cigli, kamena ostat će postojana i neće se srušiti sve dok je očuvana ravnoteža njenih temelja, stubova i zidova. Ukoliko je zgrada od početka napravljena nasumice, bez proračuna, moguće je da različiti činioci poremete njenu ravnotežu i ona će se zasigurno srušiti. Mnogo je zgrada koje dugi niz godina odolijevaju zubu vremena, zato što imaju čvrste temelje, stoje na čvrstim stubovima i ni najmanji tragovi oštećenja na njima se ne uočavaju. Obrnuto, moguće je naći nove zgrade koje su stare svega nekoliko godina, a koje se, zbog svoje neuravnoteženosti i slabih temelja, ruše.

Svaka država se može posmatrati kao velika građevina, koju sačinjavaju milioni ljudi, te i ona treba biti čvrsto i valjano uravnotežena i utemeljena. U državama koje se vode po načelima pravde i zakonima, te u kojima se prava svih slojeva društva poštuju, ljudi će krasiti smirene misli i slobodan duh. Tu vladari ne zloupotrebljavaju svoju moć i nad ljudima ne primjenjuju prisilu. Prođu i stotine godina, a ovakve zemlje ostaju snažne i čvrste te i dalje mogu čuvati život nacije. Poslanik je kazao:

“Pravda je zbiljski štit i džennet koji opstaje.”²³

²³ *Biharu-l-envar*, sv. 17., str. 47.

Zemlje u kojima se čini nasilje jesu one u kojima su ljudi lišeni blagodati pravde, zakona, istine i vrline. U zemlji koja nije uspostavljena na načelu ravnoteže i skладa vlastodršci upravljaju silom i proljevanjem krvi te ljude tlače i zlostavljaju. Ljudi su zbog straha šutljivi, ali nemaju nutarnji mir i spokoj. Njihova srca puna su srdžbe i ljutnje te samo čekaju priliku da ustanu i osvete se. Međutim, ni sami diktatori i nasilnici nemaju smirene misli. I oni žive u nekom strahu i nutarnjoj strepnji.

U ovakvim zemljama vlastodršci, zarad očuvanja vlasti i položaja, bez imalo ustručavanja ljudima čine nasilje, a svako novo nasilje ljudima donosi novo nezadovoljstvo i nove duševne nemire. Ako bi se narod pobunio protiv tlačenja, ovi bi posegnuli za novim tlačenjem kako bi se narod umirio i utišao. U svakom slučaju, zarad očuvanja moći i položaja, svakim korakom koji ljudi načine, vlastodršci uvećavaju svoju nepravdu. Sve što je tlačenje jače, i neprijateljstvo ljudi je jače, a mržnja i zloba se sve više skupljaju, do trenutka kad nagomilana nezadovoljstva buknu, kada sramna tlačiteljska ostvarenja unište i same korijene nasilnika i njihovog nasilja. Hazreti Sadik, a.s., je kazao:

“Ko sije neprijateljstvo, žanje ono što je posijao.”²⁴

Sramna historija dinastije Emevija i njihovi zločini su najbolji dokaz za navedeno. Jezid se radi ojačavanja i učvršćenja svoje nasilne vlasti odvažio na ubijanje hazreti Husejna, a.s. Vijesti o krvavoj drami Kerbele, o ubistvu Husejna, njegove djece i njegovih drugova izazvale su mržnju i protivljjenje u cijeloj zemlji. Uskoro se u Medini digao ustank i Jezida su lišili halifatskog uticaja u ovom gradu, a Jezid se, da bi utišao narod, upustio u novi zločin i uz pomoć vojske iz Šama u Medini je napravio tragične krvave prizure, počinivši tom prilikom sramne zločine.

Prenosi se u historiji da je jedan od pripadnika vojske iz Šama upao u jednu kuću, u kojoj se mlada žena odmarala malo nakon porođaja. Tražio je od nje novac. Žena, koja je sve izgubila tokom pljačke Medine, zaklela se da nema više ništa, a onda se okrenula svome djetetu i kazala mu: “Dijete moje, tako mi Boga, da išta imam – za tebe bih sve dala!” Vojnik je, očajan što nije dobio novac, iz majčina naručja iščupao dojenče, koje je u tom trenutku dojilo, i tresnuo ga od zid tako da mu se mozak prosuo.

Onoga dana kada se zemlja digla protiv Emevija, kada je sazrelo sjeme neprijateljstva i kada se narod podigao radi osvete – ženama, muškarcima, mladim i starim članovima te loze nisu se ni najmanje smilovali. Čak nakon ubijanja njihove leševe nisu sahranjivali, nego su ih bacali psima lutalicama i pticama grabljivicama.

²⁴ *Kafî*, sv. 2., str. 302.

Loša porodica

Ako roditelji u maloj državi, zvanoj porodica, budu vladali po moralnim načelima i duševnim vrlinama, ako budu poštivali osnovna načela razuma i pravde te ne budu nad porodicom provodili silu i nasilje, ovakva porodica – bez obzira kako stara bila – bit će mlada i imat će pravo da živi. Protok nekoliko stoljeća i nekoliko pokoljenja neće je moći oštetiti niti srušiti njen porodično ustrojstvo zato što samo njeno ustrojstvo počiva na moralnim vrijednostima, pravednosti i poštenju.

S druge strane, očevi koji članove svoje male države, tj. porodice, zlostavljaju, silom lišavaju njihovih prava i, umjesto razumnog i valjanog odgoja, provode mučenje i proganjanje – ovim djelima u nutrini članova svoje porodice siju sjeme mržnje i zlobe, a svojim dalnjim zlim postupcima navodnjavaju mladicu mržnje i neprijateljstva, čime svojim rukama pripremaju tlo za pobunu i ustanak te sebi i svojoj djeci pripremaju uzroke nesreće. Onoga dana kada smrt, putovanje ili očeva nemoć slome branu prijetnji i kada se pruži prilika, unutrašnji kompleks u njegovoj djeci će prasnuti poput skladišta baruta, podići će buru i može se desiti da prilikom osvete učine neka opasna i nepopravljiva djela.

Nasilnici su oni roditelji koji se ne uzdržavaju od lošeg ponašanja, pa čak i batinanja svoje djece. Neki njihovi udarci možda ne zadaju tako teške bolove tijelu koliko je surovost štetna za srce i dušu. Prinudno zatvaranje djeteta u jednu sobu ili njegovo držanje u stavu mirno uza zid, radnje su koje kod djeteta ruše snagu izdržljivosti.

Neki roditelji dječiju hranu sipaju u posude slične posudama za životinje, ili čak neki neobični roditelji hranu sipaju u prljave posude i donose pred dijete. Neki očevi pak pljunu u lice djetetu ili ga ostave golog na ulici, i čine još mnogo sličnih nepodopština prema djeci.

Ovakva djeca gube kontrolu i bivaju mrzovoljna. Njihovi kasniji postupci su neispravni i iznenađujući. Njihova mržnja i nelagoda usmjerava ih prema zastranjivanju, uglavnom u vidu zločina. Ta djeca putem svoje-vrsnog moralnog samoubistva žele da se osvete onima koji su ih zlostavljeni. Zato su neosjetljivi ako slučajno neko iskaže samilost prema njima i nijedno kažnjavanje u njima ne ostvaruje dobar učinak.²⁵

Porodici prije svega trebaju razum i pamet, pravda i poštenje. Razuman i mudar odnos i postupanje roditelja u odgoju djece čine temelj sreće djece.

Časni Poslanik, s.a.v.a., je kazao:

²⁵ Će midanam (*Terbijate etfal došvar*), str. 30.

“Kuća u kojoj nema ništa od mudrosti nije ništa do ruševina.”²⁶

Nezakonito i nerazumno nasilništvo roditelja i prekomjerna strogost u suprotnosti su sa šerijatom i razumom. Zle posljedice takvog postupanja su loš odgoj djece i razaranje porodice, a ponekad ovo postupanje uzrokuje nepokornost i pobunu djece.

Dodjela poslova u diktatorskoj i u pravnoj državi

Društvo je poput ljudskog tijela. Poslovi unutar tijela podijeljeni su među različitim organima. Svaki organ je zadužen za određeni posao. U društvu, također, treba podijeliti poslove među ljudima i svaki čovjek mora vršiti svoju posebnu zadaću.

U ustrojstvu tijela svaki organ obavlja ulogu za koju je sposobljen i koju zna obavljati. Mudri Bog je na početku stvorio organe sposobne da obavljaju zadatke koji su im povjereni. Naprimjer, srčani mišić miokard ima ulogu da cijelog života izvodi otkucaje te da pojačava tonus svim drugim tjelesnim mišićima. Uzvišeni je taj mišić, u skladu sa njegovom ulogom, učinio snažnim i moćnim, te nijedan drugi mišić u tijelu nema njegovu snagu. U društvu svakom pojedincu, također, treba biti dodijeljena uloga prema njegovoj snazi i sposobnosti, tako da svaki pojedinac bude sposobljen za ulogu koja mu se dodjeljuje. Pitanje davanja uloga u prave ruke najvažnija je društvena i državna obaveza, jer u njoj počiva sjeme ljudske sreće.

U diktatorskoj državi, u kojoj vlada samovolja, kada jedan pojedinac bespravno vlada drugima, poslovi se neće dodjeljivati ljudima u skladu sa njihovim znanjem i sposobnostima. Stizanje do vrha državne ljestvice vlasti neće biti moguće posredstvom sposobnosti i vrijednosti. Tu znanje i sposobnost nemaju vrijednost i jedini činilac društvenog uspjeha i sreće jeste slaganje i zadovoljstvo nasilničkog vladara. On može najsloženije i najvažnije državne poslove dati u ruke ljudima koji su najnedostojniji tih mjesta i tako ih unaprijediti na najviše državne položaje. Isto tako, on može najsposobnijeg i najdostojnjeg čovjeka lišiti i najobičnijeg i najmanje zahtjevnog posla i položaja te ga primorati da zaostaje i pada na bezvrijedna mjesta.

U ovakvoj zemlji, umjesto da priskrbljuju znanje i nauku, kvalitete i vrijednosti te da dosežu visoke stepene sposobnosti i zaslužnosti, ljudi trebaju učiti načine dodvoravanja i ulagivanja te diplomirati u školi snishodljivosti, poniženja i niskosti. Onaj ko je u gaženju svoga obraza, dostojanstva i

²⁶ *Tefsir Medžme ‘u-l-bejan*, sv. 1., str. 382.

časti dosljedniji, onaj ko je revnosniji u izricanju laskanja, veličanja i hvalospjeva te onaj ko je u klanjanju i veličanju prizemniji, brže će napredovati na ljestvicama povlastica i prije će dospjeti do vrhova vlasti, koji su drugima neosvojivi.

Jasno je da ova društvena praksa uzrokuje mnoštvo nenadoknadivih društvenih šteta. Ovim se stiču činioci neophodni za nazadovanje i urušavanje države. U ovakvim društvima, s jedne strane, naučna i praktična moć sposobnih ljudi, uslijed lišenosti obavljanja važnih poslova, postaje neučinkovita, a s druge strane, nesposobni pojedinci su nemoćni i nedostojni da vode važne državničke poslove koji su im povjereni. Svakog dana društvo i država se urušavaju i padaju za po jednu stepenicu niže.

U zemlji pravde i pravičnosti, u zemlji slobode i zakona, u zemlji gdje su poslovi podijeljeni u skladu sa sposobnostima i zaslugama – tu je okruženje nauke i djelovanja, tu je okruženje odgajanja ljudskih talenata, svjetlo nade obasjava sva srca i pokazuje put razvoja i napretka svim ljudima. Tu su svi ljudi slobodni da stiču sposobnosti i zasluge. Onaj ko bolje radi, stiče više sposobnosti i ostvaruje veće uspjehe. Takva država je u materijalnom i duhovnom smislu kolijevka dobra i takva zemlja je središte ljudske sreće i uspjeha.

Usklađenost porodice i države

U maloj državi, dakle porodici, duh djece i metoda psihološkog odgoja slijede logiku očeve vladavine. Otac koji s djecom razgovara samo jezikom kazne i prijetnje, te koji ih strahom podstiče na slijepu poslušnost, nikada u djetetovom mentalnom ustroju neće stvoriti ljubav prema visokim vrijednostima i napretku te djetetovi talenti i nutarnje sposobnosti neće doći do izražaja. Takva djeca neće ni pomicati na sticanje vrlina ni na svoje dostanstvo. U ovakvoj porodici djeca sebe u osnovi ne shvataju i ne vode brigu o svojoj ličnosti, jer otac nikada s njima nije razgovarao o njima i nikada nije njihovu vrijednost uzimao u obzir, već je sa svojom djecom razgovarao samo jezikom štapa, biča i sile.

U porodicama u kojima se odgoj zasniva na duševnom uzdizanju i ljubavi ka usavršavanju, u kojima je cilj odgoja razvijanje sposobnosti i zaslужnosti kod djece – u njima nema govora o prijetnjama i kaznama. Odgajatelj u ovakvim okolnostima vodi računa o dječjoj ličnosti, a koristeći se dječijom iskonskom osobinom da teže ka savršenstvu, on bodri djecu i podstiče ih da slobodno zadovoljavaju svoje pozitivne sklonosti.

Predaja koju sam vam na početku ovog poglavlja naveo utemeljena je na istom načelu. Hazreti Hasan, a.s., sa djecom nije govorio o sebi niti im je predočavao svoju moć da ih uplaši. Jedino je djeci govorio o njima samima, kazavši im: Danas ste vi djeca, a već sutra ste, moguće je, velikani društva. Biti velikan u društvu nužno iziskuje zaslужnost i dostoјnost. Dobro učite, budite stručnjaci i učenjaci i putem znanja i nauke stvorite u sebi dostoјnost te potrebne dobre odlike za visoke položaje.

Iz ove predaje vidimo da se odgoj djeteta zasniva na slobodi i sposobnosti te se može zaključiti da se islamska država i njena društvena uređenost, također, temelje na načelima slobode i pravde, jer porodica svoje dijete odgaja za život u društvenom i državnom okruženju te je potrebno da između porodičnog odgoja i društvenog života postoji usklađenost.

Zakoni odgoja prvi su zakoni koji nama upravljaju, a otuda što nas ovi zakoni pripremaju za društvo, svaka porodica treba biti vođena u skladu sa planom velike porodice, koja obuhvata sve porodice, a zove se društvena zajednica. Prema tome, zakoni odgoja u svakom dijelu vlasti su različiti.²⁷

Odgoj u diktatorskim režimima: U diktatorskim zemljama srca i duše trebaju igrati ulogu pokornih robova. Pretjerana poslušnost uvjetuje da poslušnik bude neznačilica, kako bi bio poslušan podanik.

U diktatorskim vladama svaka porodica zasebna je vlada. Porodični odgoj, čiji najvažniji cilj je suživot, u ovim zemljama vrlo je ograničen. Odgoj u ovim režimima predstavlja usadivanje straha u srca.

Dakle, može se kazati da odgoja u diktatorskim režimima zapravo i nema, jer dok se u potpunosti ne izgubi porodični odgoj, diktatorski režimi ne mogu nastati. Bolje rečeno, prvo se moraju stvoriti loši podanici, da bi onda od njih nastali dobri robovi.²⁸

Islamska država temelji se na pravdi, slobodi, istini i drugim vrlinama i vrijednostima. Roditelji su dužni da svoje dijete u porodici odgajaju za život u ovakovom državnom okruženju i da, slijedeći velikane islama, svoju djecu odgoje tako što će ih podučiti vjeri, moralu, pravdi, slobodi, ljubavi ka savršenstvu i sreći. Hazreti Ali, a.s., je kazao svome sinu Hasanu, a.s.:

“Nemoj biti rob drugima, jer zaista te je Allah stvorio slobodnim.”²⁹

Ovom kratkom rečenicom veliki otac – Ali – položio je najveće blago u nutrinu svoga djeteta i podučio ga je slobodarstvu i slobodoumnosti.

²⁷ *Ruhu-l-kavanin*, str. 38.

²⁸ Isto, str. 42.

²⁹ *Nehdžu-l-belaga*, str. 450.

Za učenje djece kazao je:

“Ko ne bude učio u djetinjstvu, neće predvoditi narod u starosti.”³⁰

Hazreti Ali, a.s., nije djecu silom i prijetnjama tjerao na učenje, nego ih je potpuno slobodno podsticao na sticanje znanja uz pomoć ljubavi ka uzdizanju i usavršavanju.

Dobar odgajatelj je onaj koji se okoristi djetetovim nagonom za savršenstvom i napretkom te značajan dio svoga odgajanja postavi na ovom čvrstom stubu.

³⁰ *Gureru-l-hikem*, str. 697.

BLAGODARNO ODGOJNO ŠTIVO

Knjiga *Dijete, naslijeđe i odgoj* autora Muhammeda Taqija Falsafija, u prijevodu Ibrahima Avdića, blagodarno je odgojno štivo jedinstvene vrijednosti. Riječ je o tekstu koji nas bespredrasudno i intelektualno uvjerljivo, neposredno i osvješćujuće susreće sa jednom od najvažnijih tema islamske odgojno-obrazovne misli, odgojem djeteta. Autor ovoj temi pristupa odgovorno i cjelovito, vjerski utemeljeno, stručno, znanstveno argumentirano i kredibilno. Svako poglavlje knjige počinje kur'anskim ajetom, koji prepoznatljivo nagovještava njegovu temu i duhovno-vjerski je zasniva. Smisao i temeljni sadržaj svake obrađene teme određen je također hadisima Poslanika islama Muhammeda, a.s., izrekama hazreti Alija, imama i mjerodavnih duhovnih učitelja islama, što knjizi osigurava vjerodostojan tradicionalni *background*. Osim toga, autor svoje stavove osnažuje, kad god je to potrebno, i argumentativnim uvidima u postignuća savremene biologije, psihologije i psihoanalize, pedagogije i sociologije, čime svom pristupu temi odgoja osigurava dodatnu aktuelnost i savremenu perspektivu. U knjizi su tretirane sve faze života djeteta, od začeća, razvoja u majčinoj maternici, ranog djetinjstva pa sve do potpunog odrastanja.

U Uvodu knjige njen izdavač iz Irana daje osnovne informacije o autoru, naravi njegovog intelektualnog, pedagoškog i misijskog djelovanja, o osobujnosti njegovog pristupa jednom od najznačajnijih pitanja islamske i opće odgojno-obrazovne znanosti, odgoju djeteta.

U prvom poglavlju knjige autor kompetentno, utemeljeno i senzibilitetom vjerodostojnjog odgajatelja i poznavoca ljudske psihe govori o grijehu. Otkriva uzroke i posljedice grijeha i grješnosti, razmatra dimenzije njihovog uticaja na ličnost pojedinca i društvo te, iz horizonta islamskog nauka, ukazuje na načine njihovog prevladavanja.

U drugom poglavlju autor razvija diskurs o sreći, jednoj od središnjih težnji svakog odgoja. Razumijevanju sreće pristupa cjelovito, pluridimenzionalno i vrlo distinkтивno. Nakon kratkih podsjećanja na filozofsko, asketsko i ekvilibrističko razumijevanje sreće, on pravi uvide u njeno razumijevanje u kontekstu savremenog svijeta, materijaliziranog i sekulariziranog, kojim najčešće vlada načelo brutalnog hedonizma i utilitarizma. U

drugom dijelu ovog poglavlja M. Taqi Falsafi razvija islamsku perspektivu sreće, govoreći iz dimenzije vjerodostojnih izvora islama o zbiljskoj sreći i njenim glavnim uporištima. Zastupajući stav konvergencije duhovnog i materijalnog, tjelesnog, duševnog i duhovnog autor u posljednjem dijelu poglavlja govori o važnosti pravilnog odnosa prema ljudskoj (fizičkoj) snazi, blagodatima i moćima prirode, o ekonomskim dobrima te o obavezi muslimana da se prema njima ispravno i aktivno odnosi.

U trećem poglavlju M. Taqi Falsafi govori o hadisima koji se odnose na sreću i nesreću u majčinoj utrobi. On teži ukazati na naročitu aktuelnost, vjersku i znanstvenu, ove teme. On govori o zakonu nasljeđivanja i čudu genetskog uticaja na potomstvo, prvo iz horizonta nauke, a potom iz horizonta mjerodavne islamske predaje, sa posebnim naglaskom na "naučnim mudžizama" Božijeg Poslanika Muhammeda, a.s. Izlaganju ove teme autor pristupa komparativno, pri čemu pokazuje izvrsne kompetencije kako u poznavanju islamskih stavova o genetskom naslijeđu tako i nalaza savremene biologiske znanosti. Osobito imponira autorovo ukazivanje na anticipaciju nekih bitnih savremenih znanstvenih nalaza u hadisima Poslanika islama.

U četvrtom poglavlju autor prvo odgovara na pitanje zašto se u hadisu majčina maternica smatra mjerilom sreće i nesreće djeteta, a ne *kičma oca*, a potom objašnjava zašto se djeca – dok su u majčinoj maternici – suoče sa nekim prijetnjama oštećenja i nedostataka. On, ponovo zasnivajući svoje stavove na Kur'antu, hadisu i izrekama hazreti Alija, izlaže vrlo složeni splet akcija i reakcija, voljnih i spontanih dešavanja od kičme oca do majčine maternice koje prije rođenja utiču na formiranje djeteta, te izvodi argumentativan zaključak da je udio majke u konstituciji djeteta znatno veći od očevog te da je mjerilo sreće ili nesreće majčina maternica, a ne očeva kičma. U posljednjem dijelu ovog poglavlja M. Taqi Falsafi govori o složenoj strukturi ljudskog bića, o povezanosti i međusobnim uticajima tijela, duše i duha. U tom kontekstu naročito ističe značaj morala i ljudskih vrlina roditelja, osobito majke, za oblikovanje kako psihičkog i duhovnog tako i fizičkog zdravlja djeteta. Stoga je presudno važno kako se roditelji ponašaju i šta rade dok je dijete još u majčinoj maternici.

Odgoj djece nakon njihovog rođenja tema je petog poglavlja knjige *Dijete, naslijeđe i odgoj*. Autor, zapravo, razvija govor o odgoju kao temeljnoj ljudskoj vrijednosti i kao jednom od najvažnijih činilaca ljudske sreće. U tom pogledu on ističe da cjelina ljudskog bića i sve dimenzije njegove sreće i nesreće počivaju na dva bitna načela: načelu naslijedstva i

načelu odgoja. Da bi, u skladu sa metodom jasnosti, razvio svoje izlaganje, autor, prije nego što razvija temu odgoja djeteta nakon njegovog rođenja, govori o predodređenosti i sudbini (kada i kader), kako bi ukazao na višestruku potčinjenost ljudskog bića njihovim moćima, ali i na ljudsku odgovornost u opredjeljivanju za dobro ili zlo. Autor, također, govori o ljudskoj slobodi, naslijeđu i odgoju, odgoju i okruženju i prednostima odgoja nad naslijeđem. U drugom dijelu poglavlja razvija govor o moći pozitivnog uticaja odgoja na vanbračno rođenu djecu, o stanju duha žene koja vanbračno zatrudni i o uticaju takvog stanja na karakter djece te o blagodatima zakonitog braka i čednosti majke za cijelovit i blagodaran odgoj djece.

U šestom poglavlju M. Taqi Falsafi nastavlja svoj govor o odgoju s ciljem propitivanja mogućnosti postizanja sreće i ljudskog savršenstva. U tom pogledu on razmatra dva načela, načelo ostvarivanja potencijala djeteta i suzbijanja loših sklonosti i nepovoljnih preduslova odgoja. Razvijajući ovu temu on razmatra, iz horizonta islama i recentne biologičke znanosti, razlike i sličnosti između čovjeka i ostalih živih bića. Neporecive su stanovite sličnosti između čovjeka i životinja, ali te sličnosti niti čine čovjeka čovjekom niti životinje životinjama. Čovjekovu posebnost u odnosu na ostala živa bića čine njegove sposobnosti da saznaće, usavršava se i dostiže potpunost, otkrivajući na tom putu tajne Allahovog stvaranja. U nastavku autor govori o vrijednostima odgoja u kontekstu mogućnosti dostizanja ljudske potpunosti. On ovdje razmatra jedan od ključnih stavova islamskog odgoja, a po kojem je ispravan odgoj onaj koji je usaglašen sa čovjekovom biti i njegovom ikonskom prirodom. Ovakav odgoj odgajatelj ozbiljuje tek kada upozna sve zbiljske zahtjeve i prirodne sklonosti čovjeka i kada ih bude kadar u odgojnem postupku unaprijediti i u cijelosti im odgovoriti. U istom kontekstu autor govori i o četverovrsnim dimenzijama ljudske duše: vegetativnoj, animalnoj, racionalnoj i božanskoj, čije krajnje ostvarenje jeste zapravo i krajnji cilj ljudskog odgoja. Savršen uzor potpunog odgoja je plemeniti Poslanik islama, učitelj čovječanstva, što autor obrazlaže na kraju ovog poglavlja.

U sedmom poglavlju autor se usredsređuje na govor o razumu. On je, po njemu, jedan od najdragocjenijih Božijih darova čovjeku. Stoga ga razumijeva kao vođenje i svojevrsnu uputu čovjeku. Nakon što je definirao razum, autor izvodi distinkciju između njega i nagona; govori o ulozi razuma i osjećanja u odgoju djeteta. Kao što je potrebna hrana tijelu, potrebna je hrana i ljudskoj duši i razumu. Hrana razuma je nauka ili znanje, a hrana duše i njenih osjećaja su vrline i moral, o čemu autor govori u nastavku

ovog poglavlja. Govoreći o potrebi pažljivog odgoja razuma i osjećanja, autor upozorava na one moći čovjeka koje su u osnovi njegove ljudske potpunosti. Riječ je o vjeri, razumu, znanju, moralu i (zdravoj) emocionalnosti. Pravilan razvoj i konvergencija ovih moći osiguravaju napredak i sreću pojedinca i ljudske zajednice.

U osmom poglavlju autor razvija komparativni diskurs o odrastanju djeteta i njegovom djetinjstvu, s jedne strane, i o odrastanju mладунčadi životinja, s druge strane, te o specifičnim karakteristikama tog odrastanja. Autor naročitu pažnju posvećuje značaju porodice i roditelja, osobito majke, za zdravo djetinjstvo, kao i zdravoj duhovnoj i tjelesnoj hrani koja čini osnov ispravnog i uravnoteženog razvoja djeteta, podjednako fizičkog i psihičkog. Posebno korisnim i interesantnim se nadaje autorov govor o potpunoj i sveobuhvatnoj duševnoj hrani čovjeka, a koja se nalazi u sintezi vjere, znanja, misli, moralnih vrlina, ljudskih emocija i duhovnih dimenzija ljudskog bića.

Tjelesni i duševni nagoni predmet su izlaganja M. T. Falsafija u devetom poglavlju knjige. On ističe dvovrsnu narav ovih nagona: vidljivu i jasnu, koja je svojstvena svim ljudima, i skrivenu i nevidljivu, koja je svojstvena rijetkim. U nastavku izlaže o porodici kao ambijentu optimalnog zadovoljenja odgojnih potreba djeteta. Upozorava na nedovoljnost odgoja u obdaništu i na nenadoknadivu ulogu roditelja u zdravom odrastanju djeteta. Na pitanje kako nadoknaditi nedostatak roditelja siročetu M. T. Falsafi odgovara da je to moguće kvalitetnom brigom i porodičnim ambijentom njegovih skrbnika. U nastavku rada autor nastavlja govor o temeljnem značaju porodice u odgoju djeteta, o porodici kao njegovoј prvoj školi, o dobroj i lošoj, odgovornoj i neodgovornoj porodici. U vezi sa rečenim autor podsjeća na presudan uticaj porodice, porodičnih vrijednosti i okolnosti odgoja hazreti Alija i hazreti Huseina.

Ispravan odgoj svakog djeteta treba biti zasnovan na iskonskoj prirodi (spoznaje) i izvornoj ljudskoj prirodi. Takav odgoj je postojan i trajan. Za valjan vjerski i moralni odgoj potrebne su, smatra M. T. Falsafi, dvije iskonske moći. Prva je tevhidska ili iskonska savjest, a druga je moralna savjest i njoj su svojstvene moći razlikovanja dobra i zla. U skladu sa ovim naznakama autor u desetom poglavlju raspravlja o monoteističkoj i moralnoj savjesti, o primordijalnoj vjeri i svijetu kao Božijem djelu. Drugi dio poglavlja posvećen je zovu nepatvorene prirode čovjeka, Frojdovim psihanalitičkim krivotvorenjima i poricanjima izvorne ljudske naravi.

U jedanaestom poglavlju autor izlaže o moralnoj savjesti čovjeka, kao unutarnjem glasu koji nas upozorava o ispravnosti i neispravnosti naših postupaka. Savjest je svojstvena samo čovjeku i nijednom više živom biću. Kao osnovu za objašnjenje moralne savjesti M. T. Falsafi uzima prvo kur'anske ajete i hadise Muhammeda, a.s., stavove nekih imama, da bi potom razvio govor o urođenim ljudskim sklonostima za dobro i zlo pozivajući se pri tome i na neke evropske autore materijalističke orijentacije put S. Frojda. M. T. Falsafi upozorava na pogrešnost i pogubnost nalaza Frojdove psihanalize kada je riječ o moralnoj savjesti i urođenim sklonostima čovjeka za dobro i zlo. U nastavku rada autor razmatra karakteristične znakove ljudskosti, govor o iskonskom ugovoru i njegovim prekršiteljima, koristeći se pri tome vrlo instruktivnim primjerima iz riznice mudrosti hazzreti Alija i ashaba.

Tema dvanaestog poglavlja je psihanaliza, onakva kakvu je ne možemo upoznati u literaturi Zapada. Autor nas susreće sa tajnama ljudske psihe i onim dimenzijama ljudskog života koje je teško, ponekad i nemoguće, savladati bez ispravnog vođenja i odgoja. On nam pruža korisne i vrlo kompetentne uvide u značenje i strukture svijesti i podsvijesti, načine otkrivanja složenih tajni ljudske psihe, o moćima podsvijesti i njihovom nekontroliranom progovaranju. Kao o važnom dijelu podsvjesnog i psihanalize autor također govorи o snu i mogućnostima njegovog tumačenja te o stavu islama o tom pitanju. Vjeran svojoj komparativnoj i holističkoj metodi u obradi tema vezanih za odgoj autor u nastavku daje nešto cijelovitiji uvid u psihanalizu, islamsku i evropsku, te ponovo uvodi u razgovor Frojda. Prvo nas upoznaje sa situacijom psihanalize prije Frojda, potom sa psihanalizom u islamu da bi nam priskrbio interesantnu analizu snova i njihovih tumačenja. Na kraju poglavlja autor se ponovo upušta u vrlo originalnu dekonstrukciju Frojdove psihanalize i otkrivanje nedostataka njegove teorije.

U trinaestom poglavlju autor govorи o potrebi slijedenja glasa moralne savjesti – kao glasa upozorenja što nam dolazi iz dubina našeg bića – i o opasnostima suprotstavljanja tom glasu. Na početku izlaganja on ukazuje na dvije unutarnje moći u svakom čovjeku (pozitivne i negativne), o vođstvu i upravljanju nagonima, o potrebi njihove potčinjenosti i usaglašenosti sa moralnom savješću. U nastavku rada autor nas susreće sa brojnim moralnim izazovima, sa nizom situacija i psihičkih stanja izazivanih zanemarivanjem glasova naše savjesti. On stoga vrlo senzibilno i blisko svakidašnjem ljudskom iskustvu izlaže o savjesti i harmoniziranju strasti, o opasnostima suprotstavljanja savjesti, međusobnom sukobu savjesti i nagona, metodama postizanja psihičke smirenosti, o grješnicima u situacijama grijesnjenja i

njihovom vlastitom suočenju sa grijehom, te o pokajanju, oprostu i nadi u Božiju milost.

U XIV. poglavlju M. T. Falsafi nastavlja govoriti o značaju prirodnog shvatanja i iskonske sklonosti u odgoju djece. Izlaganjem teme *korištenje iskonske prirode u odgoju djece* on širi horizont svog islamsko-pedagoškog diskursa i priskrbljuje mu dodatne dimenzije usredsređenosti i shvatljivosti. Prvo pojašnjava načela odgoja i moralne vrline sa stanovišta islama. Kao središnje načelo i temelj ljudske sreće on identificira vjerovanje u Boga i činjenje dobra, što ustvari čini etičku jezgru islama. Vjera u Boga ovdje se razumijeva kao najprirodnije stanje koje je Uzvišeni Bog ucijepio u dušu svakog ljudskog bića. Kako bi tematski kontekstualizirao ovo načelo autor razvija govor o razumijevanju svijeta, njegovom stvaranju i Stvoritelju između vjernika i materijaliste, potom govori o vjeri i oživljavanju iskonske prirode, o moćima zova iskonske moralne savjesti čovjeka. U nastavku autor izlaže o razuzdanosti nagona i porazu savjesti, odnosu razuma, znanja i nagona, o moćima vjere u suprotstavljanju i discipliniranju ljudskih nagona, te o samopokazivanju i licemjerju. Posljednji dio poglavlja autor posvećuje moralnom i duhovnom značaju vjerskih dužnosti i čuvanju od harama, brizi i stresu, smiraju i mogućnostima oživljavanja izvorne ljudske prirode.

Prvi svezak knjige *Dijete, naslijede i odgoj* završava poglavljem u kojem autor M. Taqi Falsafi nastavlja ranije početu raspravu o odgoju djeteta počevši od njegovih urođenih sklonosti. Jedna od najvažnijih takvih sklonosti jeste, smatra autor, težnja za uspjehom, nadmoć nad drugima, kao i ljubav prema savršenstvu. Podesan ambijent zasnovan na slobodi čini temeljni uslov cjelovitom i zdravom odgoju i obrazovanju djeteta. Takav primarni uslov ponajprije osiguravaju porodica kao mikroodgojni ambijent i država kao makroambijent. Rasprava XV poglavlja posvećena je ovom temeljnog pitanju optimalnog odgoja svakog djeteta. Raspravu autor otvara razmatranjem fenomena diktature i samovolje u državi i porodici ukazujući, pri tome, na njihove negativne posljedice za odgoj, individualni i društveni život čovjeka. U istom kontekstu autor govori o strahu, stegama i kazni sagledavajući ih u više dimenzija i različitim perspektiva, od kojih je svakako najinteresantnija islamska. Imajući njihov ključni značaj za odgoj u vidu on analizira i pravi uglavnom precizne i jasne usporedbe loše i neodgovorne porodice, odnosno države sa dobrom i odgovornom porodicom i državom. Posljednje poglavlje prvog dijela svoje knjige M. T. Falsafi završava razmatranjem mogućih dimenzija uskladivanja porodice kao mikrodržave sa državom kao makroporodicom.

Knjiga Muhammeda Taqija Falsafija danas, u svijetu klonule i neprosvjetljene intelektualnosti i moralnih oskudijevanja, nadaje se kao orijentacijsko štivo prvoga reda; ona je duhovno svjetlo na putu duhovnog i moralnog uzdizanja, lijek za ranjenu dušu svakog čovjeka. Svojim znanstveno-stručnim kvalitetom, jasnim metodama pristupa i eksplikacije teme, dubinom mudrosti poruka koje nosi i odgovorima koje nudi ono je dragocjen prilog obogaćenju obzorja savremene islamske pedagoške misli.

Nusret Isanović

Napomena priredivača

Knjiga *Dijete, naslijede i odgoj* načinjena je prema predavanjima koja je šezdesetih godina 20. stoljeća Muhammed Taqi Falsafi držao u teheranskoj džamiji Hadži Sejjid Azizullah, pa je na nekim mjestima u tekstu taj oblik iskaza ostavio određenog traga. S obzirom na činjenicu da do brojnih izvora na koje se predavač pozivao priredivači nisu bili u mogućnosti da dospiju, nije moglo biti provedeno željeno ujednačavanje u pisanju imena.

SADRŽAJ

Uvod.....	5
-----------	---

1. PREDAVANJE

Liječenje ljudskih zastranjenja	8
Razlozi propasti društava i zajednica	10
Šta je grijeh?	12
Gubljenje čovječnosti	14
Kazne koje stižu sporo	17
Kazne koje stižu brzo	18
Kobni učinci grijeha	19
Traganje za znanjem	21
Usvajanje onoga što je dobro	22

2. PREDAVANJE

Sreća	25
Sreća u današnjem svijetu	27
Zbiljska sreća u islamu	32
Temeljni stub sreće	33
O ljudskoj snazi	35
Korištenje prirode	36
Isposništvo	37
Ostvarivanje užitaka	38
Ravnoteža tijela i duše	41

3. PREDAVANJE

Zakon nasljeđivanja	45
Nasljeđivanje u svjetlu predaja	47
Promjena gena	48
Naučna mudžiza Božijeg poslanika	50
Povoljne i nepovoljne nasljedne prepostavke	54
Maloumnost i alkoholizam	58
Sudbina	60

4. PREDAVANJE

Posljednji stadij stvaranja	65
Središte sreće i nesreće	69
Tjelesni nedostaci	70
Anomalije nasljednog porijekla	72
Nemar u pogledu psihičkih odstupanja	74
Veza tijela i duše	74
Psihičke bolesti	76
Uticaj morala na tijelo	79
Uticaj majčinih stanja na dijete u utrobi	80
Božiji zakon	81
Novorođenčad sa nedostacima	84

5. PREDAVANJE

Osnove sreće	85
Značenje predodređenja i odredbe	86
Ljudska sloboda	90
Naslijede i odgoj	92
Odgoj i okruženje	93
Prednost odgoja nad naslijedjem	95
Vanbračno dijete	97
Zakoniti brak	101
Briga za vrijeme trudnoće	102
Čedne majke	104
Vanbračno dijete i uputa	105
Iskrivljeni karakter	106
Prva odgojna sredina	107

6. PREDAVANJE

Razlika između čovjeka i ostalih živih bića	108
Ljudsko usavršavanje i nova otkrića	110
Svijet ćelija	112
Može li čovjek postati Stvoritelj?	116
Zajedničke odlike čovjeka i životinja	118
Posebne odlike čovjeka i životinja	119
Vrijednost odgoja	120
Skretanje sa puta iskonske ljudske prirode	121
Civilizacija i duševne bolesti	122
Oživljavanje ljudskosti	126

Sigurno utočište čovjeka	126
Tijelo i duša djeteta	127
Najveći odgajatelj čovječanstva	128

7. PREDAVANJE

Ko je razuman?	129
Razlike između razuma i nagona	130
Uloga razuma i osjećanja	143
Moralne osobine	144
Odgoj razuma i osjećanja	145
Znanje u okrilju vjere	147
Zdrav odgoj djece	147

8. PREDAVANJE

Tjelesna i duševna hrana	151
Zdravlje i čistoća hrane	154
Uticaj hrane na čovjekovu psihu	156
Važnost ishrane djeteta	159
Ispravna ishrana	162
Upotpunjena duševna i tjelesna ishrana	165
Snaga otpora	167
Ubrzan razvoj djeteta i odgovornost roditelja	169

9. PREDAVANJE

Tjelesni i duševni nagoni	171
Zadovoljavanje djetetovih nutarnjih težnji	172
Odgoj siročadi	175
Briga i ljubav prema siročetu	176
Porodica kao prva škola	179
Samopoštovanje i slobodarski duh	181
Genijalci svijeta i Božiji poslanici	182
Lična svojstva	184
Uskladenost iskonske ljudske prirode i odgoja	185
Valjana i loša porodica	186

10. PREDAVANJE

Monoteistička i moralna savjest	191
Iskonsko vjerovanje	195

Svijet je Božije djelo	200
Zov istinske prirode	206
Freud i poricanje iskonske prirode	208

11. PREDAVANJE

Islam i moralna savjest	214
Iskonska i odgojna savjest	216
Neispravni Freudovi stavovi	219
Znakovi ljudskosti	228
Iskonski ugovor	230

12. PREDAVANJE

Svijest i podsvijest	234
Način otkrivanja tajni	236
Nesvjesni govor	238
San i tumačenje	241
Stav islama o snovima	242
Psihoanaliza prije Freuda	243
Psihoanaliza u islamu	245
Analiza i tumačenje snova	247
Freud i njegova manjkava teorija	249
Primjeri tumačenja snova	250

13. PREDAVANJE

Dvije unutarnje moći	254
Vodstvo i upravljanje nagonima	255
Savjest i uravnoteženje strasti	259
Kazna za suprotstavljanje savjesti	261
Borba između savjesti i nagona	265
Smiraj psihe	268
Izbor koji stoji pred grješnicima	269
Priznanje grijeha	270
Nada u Božiji oprost	271
Pokajanje i traženje oprosta	271
Vjerovanje i oprost grijeha	272

14. PREDAVANJE

Moralne vrline u svjetlu vjerovanja	275
Stvoreni svijet u očima materijalista i vjernika	277

Vjera i oživljavanje iskonske prirode	278
Pobuna nagona i poraz savjesti	280
Razum, znanje i nagoni	281
Moćna snaga vjere	285
Samopokazivanje	287
Vjerovanje i izvršavanje dužnosti te čuvanje od zabrana	288
Briga i stres	290
Smiraj	291
Oživljavanje iskonske prirode	294

15. PREDAVANJE

Odgoj u pogodnom okruženju	297
Diktatura i samovolja	298
Poslušnost u slobodi	300
Strahovlada u porodici	302
Strah od kazni	302
Islam i strah	303
Djetetov strah	307
Islam zabranjuje tjelesno kažnjavanje djece	308
Temelji države u okrilju pravde	310
Loša porodica	312
Dodjela poslova u diktatorskoj i u pravnoj državi	313
Uskladenost porodice i države	314
 Izvod iz recenzije	317
Napomena priređivača	324

DIJETE, NASLIJEĐE I ODGOJ

Izdavač
Fondacija "Mulla Sadra"
u Bosni i Hercegovini

Za izdavača
AKBAR EYDI

Redaktura prijevoda
SEDAD DIZDAREVIĆ
AKBAŠ LUTFI

Lektura
ENSAR KARAMAN
SELMA EFENDIĆ

Korektura
ERTAN BASARIK

DTP
MAHIR SOKOLIJA

Štampa
BLICDRUK

Tiraž
500

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo
28-45:37.018

FALSAFI, Muhammad Taqí
Dijete, naslijede i odgoj. Sv. 1 / Muhammed Taqi Falsafi ; prijevod sa perzijskog Ibrahim Avdić. – Sarajevo : Fondacija Mulla Sadra, 2011.
– 323 str. ; 24 cm

Izv. stv. nasl. na perz. jeziku. – Bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9958-657-34-4
I. Falsafi, Muhammed Taqi vidi Falsafi, Muhammad Taqí
COBISS.BH-ID 18723590